

МІСЦЕВІ ВИБОРИ 2020: посібник для суддів

Київ, 2020

О. Губська, Д. Ковриженко, Б. Мохончук,
Н. Писаренко, П. Романюк, М. Цуркан

МІСЦЕВІ ВИБОРИ 2020: ПОСІБНИК ДЛЯ СУДДІВ

За редакцією М. Цуркана

КИЇВ – 2020

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ МІЖНАРОДНА ФУНДАЦІЯ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ (IFES) ПРОГРАМА USAID “НОВЕ ПРАВОСУДДЯ”

Рецензенти:

Шукліна Наталія Георгіївна — проректор з науково-дослідної роботи та науково-методичної роботи Національної школи суддів України, професор, к.ю.н., заслужений юрист України

Соколов Володимир Миколайович — суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, к.ю.н.

*Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Національної школи суддів України
(протокол №5 від 07.09.2020)*

О. Губська, Д. Ковриженко, Б. Мохончук, Н. Писаренко, П. Романюк, М. Цуркан – Місцеві вибори 2020: посібник для суддів / за ред. М. Цуркана – Київ: «АК-Group», 2020. – 308 с.

Надруковано – ТОВ АК-Group, Україна

Підписано до друку – 11 вересня 2020 р.

Дизайн посібника – Креативна агенція Makogo, Україна

Тираж – 1000 примірників

У посібнику узагальнено та висвітлено міжнародні стандарти у сфері виборів, зміст положень Конституції України, Виборчого кодексу України, інших законів та прийнятих з метою реалізації їх положень підзаконних актів з питань організації підготовки та проведення місцевих виборів. Особлива увага приділена новелам правового регулювання. Досліджена практика застосування відповідних правових актів судами під час врегулювання виборчих спорів. Зокрема, розкрито питання виборчих систем, територіальної організації місцевих виборів, системи та статусу виборчих комісій, реалізації активного та пасивного виборчого права, здійснення передвиборної агітації та її фінансування, організації та проведення голосування, підрахунку голосів, встановлення підсумків голосування і результатів виборів. Особливий наголос у ньому зроблено на нормах процесуального права, яке застосовується при вирішенні судами виборчих спорів. У посібнику також надано характеристику виборчого спору, розкрито основні правила розгляду та вирішення виборчих спорів – як в контексті вимог чинного Кодексу адміністративного судочинства України, так і міжнародних стандартів. Виклад теоретичних питань супроводжується навчальними вправами та найбільш поширеними запитаннями (і відповідями на них), які виникають в процесі вирішення виборчих спорів.

Посібник орієнтований на суддів адміністративних та місцевих судів і може бути використаний ними при вирішенні виборчих спорів, пов'язаних з підготовкою та проведенням місцевих виборів, а також для підвищення власної кваліфікації з відповідних питань. Він має науково-практичний характер, тому може бути корисним не тільки для суддів, але і для студентів, аспірантів та викладачів юридичних і гуманітарних закладів вищої освіти і факультетів, науковців, депутатів місцевих рад, державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, членів політичних партій, кандидатів у депутати та їх довірених осіб, представників громадських об'єднань, які спеціалізуються на виборчій тематичі, а також всіх, хто цікавиться питаннями виборчого права.

Ця публікація була розроблена Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) у співпраці з Національною школою суддів України (НШСУ) та Програмою USAID “Нове правосуддя” за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства міжнародних справ Канади та британської допомоги від уряду Великої Британії. Будь-які думки, викладені у цій публікації, належать авторському колективу і не обов'язково відображають погляди Міжнародної фундації виборчих систем (IFES), Національної школи суддів України (НШСУ), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), уряду США, Міністерства міжнародних справ Канади, уряду Канади або уряду Великої Британії.

© О. Губська, Д. Ковриженко, Б. Мохончук,
Н. Писаренко, П. Романюк, М. Цуркан, 2020
© за ред. М. Цуркана, 2020
© Креативна агенція Makogo, 2020, дизайн
© ТОВ АК-Group, 2020, друк

ЗМІСТ

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ	6
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	7
ПЕРЕДМОВА	10
1. РОЗГЛЯД СПОРІВ ЩОДО ВИБОРІВ	11
1.1. КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ	11
1.2. ІНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ	17
2. МАТЕРІАЛЬНЕ ПРАВО: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ, ВИБОРЧЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА	24
2.1. ВИБОРЧА СИСТЕМА, ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ УКРАЇНИ	24
2.1.1. МАГНІТУДА ОКРУГУ	25
2.1.2. СТРУКТУРА ВИБОРЧОГО БЮЛЕТЕНЯ	27
2.1.3. ВИБОРЧА ФОРМУЛА	28
2.1.4. ЛЕГАЛЬНИЙ ВИБОРЧИЙ БАР'ЄР	31
2.1.5. ВИБОРЧІ СИСТЕМИ ТА ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ	32
2.2. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ЖІНОК В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	41
2.2.1. ПЕРЕДІСТОРІЯ	41
2.2.2. ПОЛОЖЕННЯ ЧИННОГО ВИБОРЧОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ	42
2.2.3. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ І ПРАКТИКА В ЧАСТИНІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ У ВИБОРНИХ ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	42
2.2.4. ВИСНОВКИ	44
2.3. УТВОРЕННЯ ВИБОРЧИХ ОКРУГІВ І ДІЛЬНИЦЬ	46
2.3.1. ВИБОРЧІ ОКРУГИ	47
2.3.2. ВИБОРЧІ ДІЛЬНИЦІ	50
2.4. АКТИВНЕ ВИБОРЧЕ ПРАВО, РЕЄСТРАЦІЯ ВИБОРЦІВ, СКЛАДАННЯ І УТОЧНЕННЯ СПИСКІВ ВИБОРЦІВ	51
2.4.1. ЦЕНЗИ ЩОДО АКТИВНОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА	51
2.4.2. ІНШІ УМОВИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГОЛОСУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ ВИБОРІВ	53
2.4.3. ПОРЯДОК СКЛАДАННЯ І УТОЧНЕННЯ СПИСКІВ ВИБОРЦІВ	56

2.4.4. ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ЩОДО УТОЧНЕННЯ СПИСКУ ВИБОРЦІВ.....	59
2.5. ПАСИВНЕ ВИБОРЧЕ ПРАВО, ВИСУВАННЯ ТА РЕЄСТРАЦІЯ КАНДИДАТІВ	62
2.5.1. ЦЕНЗИ ЩОДО ПАСИВНОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА	62
2.5.2. ГРОШОВА ЗАСТАВА ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПАСИВНОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА ТА ВИМОГИ ДО ОБРАНИХ ОСІБ	63
2.5.3. ОБМЕЖЕННЯ ПОВ'ЯЗАНІ З ОДНОЧАСНИМ ВИСУВАННЯМ КАНДИДАТІВ ТА ВИМОГИ ГЕНДЕРНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА	66
2.5.4. ВИСУВАННЯ ТА РЕЄСТРАЦІЯ КАНДИДАТІВ	67
2.5.5. ВІДМОВА ТА СКАСУВАННЯ РЕЄСТРАЦІЇ КАНДИДАТІВ.....	77
2.6. АДМІНІСТРУВАННЯ ВИБОРІВ	81
2.6.1. ЩОДО ПОРЯДКУ УТВОРЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ	88
2.6.2. ЩОДО ПИТАНЬ ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ СКЛАДУ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ ТА ЧЛЕНІВ КОМІСІЙ, ЗМІН У ЇХ СКЛАДІ	93
2.6.3. ДІЯЛЬНІСТЬ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ	95
2.6.4. РОЗГЛЯД СКАРГ ВИБОРЧИМИ КОМІСІЯМИ	97
2.7. ПЕРЕДВИБОРНА АГІТАЦІЯ.....	101
2.7.1. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	101
2.7.2. НОВЕЛИ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ.....	103
2.7.3. ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО ВЕДЕННЯ ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ	106
2.8. ФІНАНСУВАННЯ ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРІВ.....	113
2.8.1. ПОРЯДОК ВІДКРИТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРЧИХ ФОНДІВ.....	114
2.8.2. ФОРМУВАННЯ ВИБОРЧИХ ФОНДІВ.....	116
2.8.3. ФІНАНСОВІ ЗВІТИ КАНДИДАТІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ	117
2.8.4. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРІВ.....	118
2.9. РЕЄСТРАЦІЯ СПОСТЕРІГАЧІВ, ПРЕДСТАВНИКІВ, УПОВНОВАЖЕНИХ ТА ДОВІРЕНИХ ОСІБ	122
2.9.1. ОФІЦІЙНІ СПОСТЕРІГАЧІ	122
2.9.2. ПРЕДСТАВНИКИ, УПОВНОВАЖЕНІ ТА ДОВІРЕНІ ОСОБИ	128
2.10. ПІДГОТОВКА ДО ГОЛОСУВАННЯ ТА ПРОЦЕДУРА ГОЛОСУВАННЯ.....	133
2.10.1. ПІДГОТОВКА ДО ГОЛОСУВАННЯ	133
2.11. ПІДРАХУНОК ГОЛОСІВ ТА ТРАНСПОРТУВАННЯ ВИБОРЧИХ ДОКУМЕНТІВ	142
2.11.1. ПОРЯДОК ПІДРАХУНКУ ГОЛОСІВ НА ВИБОРЧІЙ ДІЛЬНИЦІ.....	143
2.11.2. СКЛАДАННЯ ПРОТОКОЛУ ПРО ПІДРАХУНОК ГОЛОСІВ ВИБОРЦІВ	153
2.11.3. ВИЗНАННЯ ГОЛОСУВАННЯ НА ВИБОРЧІЙ ДІЛЬНИЦІ НЕДІЙСНИМ.....	155
2.11.4. ПОРЯДОК ТРАНСПОРТУВАННЯ, ПЕРЕДАЧІ, ПРИЙНЯТТЯ ТА РОЗГЛЯДУ ВИБОРЧИХ ДОКУМЕНТІВ.....	157

2.12. ВСТАНОВЛЕННЯ ПІДСУМКІВ ГОЛОСУВАННЯ	163
2.13. ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ	169
2.13.1. ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ ДЕПУТАТІВ ВР АРК, ОБЛАСНОЇ, РАЙОННОЇ, РАЙОННОЇ У МІСТІ, А ТАКОЖ МІСЬКОЇ, СІЛЬСЬКОЇ, СЕЛИЩНОЇ РАДИ (ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ З КІЛЬКІСТЮ ВИБОРЦІВ 10 ТИСЯЧ І БІЛЬШЕ)	169
2.13.2. ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ГОЛОСУВАННЯ З ВИБОРІВ ДЕПУТАТІВ СІЛЬСЬКОЇ, СЕЛИЩНОЇ, МІСЬКОЇ РАДИ (ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ З КІЛЬКІСТЮ ВИБОРЦІВ ДО 10 ТИСЯЧ), З ВИБОРІВ СІЛЬСЬКОГО, СЕЛИЩНОГО, МІСЬКОГО ГОЛОВИ	174
2.13.3. ОФІЦІЙНЕ ОПРИЛЮДНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ	176
НАВЧАЛЬНІ ВПРАВИ	178
ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ	222
3. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО (ВИБОРЧІ СПОРИ): ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА	225
3.1. ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИБОРЧИХ СПОРІВ ТА ПОРЯДОК ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	225
3.1.1. ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИБОРЧИХ СПОРІВ	225
3.1.2. ПОРЯДОК ВИРІШЕННЯ ВИБОРЧИХ СПОРІВ.....	226
3.2. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА РОЗГЛЯДУ ВИБОРЧИХ СПОРІВ СУДОМ	230
3.3. ВИДИ ВИБОРЧИХ СПОРІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ РОЗГЛЯДУ	244
3.3.1. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ ВИМОГАМ ЗАКОНОДАВСТВА ТА/АБО ПРАВОМІРНОСТІ РІШЕНЬ, ДІЙ, БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ ТА ЧЛЕНІВ КОМІСІЙ (СТ. 273 КАСУ).....	244
3.3.2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ ЩОДО УТОЧНЕННЯ СПИСКУ ВИБОРЦІВ (СТ. 274 КАСУ).....	244
3.3.3. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ ВИМОГАМ ЗАКОНОДАВСТВА ТА/АБО ПРАВОМІРНОСТІ РІШЕНЬ, ДІЙ АБО БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ, ІНФОРМАЦІЙНИХ АГЕНТСТВ, ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ, ОРГАНІЗАЦІЙ, ЇХНІХ ПОСАДОВИХ ТА СЛУЖБОВИХ ОСІБ, ТВОРЧИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ АГЕНТСТВ (СТ. 275 КАСУ)	245
3.3.4. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ ВИМОГАМ ЗАКОНОДАВСТВА ТА/АБО ПРАВОМІРНОСТІ ДІЙ АБО БЕЗДІЯЛЬНОСТІ КАНДИДАТІВ, ЇХНІХ ДОВІРЕНИХ ОСІБ, ОРГАНІЗАЦІЙ ПАРТІЙ, ЇХНІХ ПОСАДОВИХ ТА УПОВНОВАЖЕНИХ ОСІБ, ОФІЦІЙНИХ СПОСТЕРІГАЧІВ ВІД СУБ'ЄКТІВ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ (СТ. 276 КАСУ)	246
НАВЧАЛЬНІ ВПРАВИ	247
ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ	270
ТЕСТОВІ ЗАПИТАННЯ	273
ЗРАЗКИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ	283

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Губська Олена Анатоліївна – навчальні вправи, запитання та відповіді, зразки процесуальних документів (додаток).

Ковриженко Денис Сергійович – розділ 2.2.

Мохончук Богдан Сергійович – розділи 1.2., 2.1. (підрозділи 2.1.1.-2.1.4.), 2.3., 2.4., 2.7., 2.8., 2.11. (у співавторстві з П.В. Романюком), 2.12., тести (матеріальне право, у співавторстві з П.В. Романюком), перелік міжнародних документів у сфері виборів (додаток).

Писаренко Надія Борисівна – розділи 3.1., 3.2., 3.3.

Романюк Павло Віталійович – розділи 1.1., 2.1. (підрозділ 2.1.5.), 2.5., 2.9., 2.10., 2.11. (у співавторстві з Б.С. Мохончуком), 2.13., тести (матеріальне право, у співавторстві з Б.С. Мохончуком), перелік постанов пленуму та узагальнень судів (додаток).

Цуркан Михайло Іванович – загальне редагування, розділ 2.6., тести (процесуальне право).

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ВС	–	Верховний Суд
ВСУ	–	Верховний Суд України
ШААС	–	Шостий апеляційний адміністративний суд
ВАСУ	–	Вищий адміністративний суд України
КСУ	–	Конституційний Суд України
ВРУ	–	Верховна Рада України
КМУ	–	Кабінет Міністрів України
ЦВК	–	Центральна виборча комісія
ТВК	–	територіальна виборча комісія
ОВК	–	окружна виборча комісія
ДВК	–	дільнична виборча комісія
АР Крим	–	Автономна Республіка Крим
НАЗК	–	Національне агентство з питань запобігання корупції
СБУ	–	Служба безпеки України
МЗС	–	Міністерство закордонних справ України
ЗМІ	–	засіб масової інформації
ГО	–	громадська організація
ВД	–	виборча дільниця
ЗВД	–	звичайна виборча дільниця
СВД	–	спеціальна виборча дільниця
кандидат	–	кандидат на відповідних місцевих виборах
організації партії	–	місцеві організації політичної партії
виборчі списки	–	виборчі списки кандидатів у депутати
парламентські вибори, вибори депутатів	–	вибори народних депутатів України
держбюджет	–	Державний бюджет України
суб'єкт подання	–	суб'єкт подання кандидатур до складу виборчих комісій
комісія	–	виборча комісія
спостерігач	–	офіційний спостерігач
міжнародний спостерігач, МС	–	офіційний спостерігач від іноземної держави чи міжнародної організації
АІАС	–	автоматизована інформаційно–аналітична система
ЄДРСР	–	Єдиний державний реєстр судових рішень
Рішення	–	судове рішення

Реєстр	–	Державний реєстр виборців
Орган ведення ДРВ, орган ведення Реєстру	–	орган ведення Державного реєстру виборців
ООН	–	Організація Об'єднаних Націй
ОБСЕ	–	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
БДІПЛ	–	Бюро демократичних інститутів та прав людини
Венеційська комісія, Венеціанська комісія	–	Європейська комісія за демократію через право
Кодекс належної практики	–	Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Венеціанською комісією на 52-й сесії (Венеція, 18-19 жовтня 2002 року)
ЄСПЛ	–	Європейський суд з прав людини
ЄКПЛ	–	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950
Перший протокол	–	Перший протокол (протокол № 1) до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20.03.1952
Загальна декларація	–	Загальна декларація прав людини від 10.12.1948
Міжнародний пакт	–	Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966
ВК України, ВКУ, Кодекс	–	Виборчий кодекс України
КАС України, КАСУ, КАС	–	Кодекс адміністративного судочинства України
КУпАП	–	Кодекс України про адміністративні правопорушення
КК України, ККУ	–	Кримінальний кодекс України
ПК України, ПКУ	–	Податковий кодекс України
Проект закону № 3971, законопроект № 3971	–	Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення окремих виборчих процедур № 3971 від 10.08.2020
Закон щодо вдосконалення виборчого законодавства від 16.07.2020, закон від 16.07.2020 № 805-IX	–	Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства» від 16.07.2020 № 805-IX
Закон України «Про Державний реєстр виборців»	–	Закон України «Про Державний реєстр виборців» від 22.02.2007 № 698-V
Закон України «Про політичні партії в Україні»	–	Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 № 2365-III

¹ URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69659

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»	–	Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР
Закон України «Про рекламу»	–	Закон України «Про рекламу» від 03.07.1996 № 270/96-ВР
Закон України «Про вибори народних депутатів України»	–	Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 № 4061-VI
Закон України «Про вибори Президента України»	–	Закон України «Про вибори Президента України» від 05.03.1999 № 474-XIV
Закон України «Про місцеві вибори»	–	Закон України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 № 595-VIII
Постанова Пленуму ВАСУ від 05.02.2016 № 5	–	Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про узагальнення практики щодо особливостей провадження у справах за адміністративними позовами, пов'язаними з підкупом виборців» від 05.02.2016 № 5
Постанова Пленуму ВАСУ від 12.09.2014 № 9	–	Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про узагальнення практики вирішення адміністративними судами спорів про зміну виборчої адреси та місця голосування, уточнення списків виборців, які виникли під час позачергових виборів Президента України та виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних і міських голів» від 12.09.2014 № 9
Постанова Пленуму ВАСУ від 01.11.2013 № 15	–	Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом» від 01.11.2013 № 15
Узагальнення ВСУ у справах про виборчі правопорушення від 01.08.2017	–	Узагальнення судової практики застосування судами України законодавства про відповідальність за адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення (статті 212-7 - 212-21 Кодексу України про адміністративні правопорушення), та злочини проти виборчих прав і свобод (статті 157 - 160 Кримінального кодексу України) від 01.08.2017, Верховний Суд України

ПЕРЕДМОВА

За приписами Основного Закону український народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Минулого, 2019 року, виборці України реалізували своє право на формування органів державної влади – обрали Президента та Верховну Раду України. Постановою останньої від 15 липня 2020 року №795-IX призначено чергові вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів на неділю, 25 жовтня 2020 року. Як і у випадку з державними органами влади, органи місцевого самоврядування будуть сприйматися легітимними лише при дотриманні належної процедури їх формування.

Особливістю місцевих виборів 2020 року є проведення їх за правилами новітнього виборчого законодавства, зокрема чинного з 1 січня 2020 року Виборчого кодексу України. Проблеми застосування положень цього Кодексу об'єктивно ускладнилися необхідністю проведення виборів з урахуванням нового адміністративно-територіального устрою держави, який передбачає ліквідацію старих та утворення нових районів, формування територіальних громад, тощо. Підготовка організації та проведення місцевих виборів вимагатимуть значних зусиль членів виборчих комісій, всіх хто причетний до виборчих процедур. Так, для прикладу, лише ЦВК у процесі підготовки до виборів сформувала 22 обласні, 119 районних, 381 міську та 10 районних у місті Києві територіальних виборчих комісій, включивши до їх складу майже 10 000 членів. Попереду у комісії забезпечення складної процедури висування кандидатів на виборні посади та їх реєстрація, дотриманням правил агітації, власне проведення голосування та встановлення підсумків виборів.

Звісно, діяльність суб'єктів виборчого процесу не може залишатися поза судовим контролем, який носить універсальний характер та є ефективним механізмом відновлення порушених виборчих прав. З огляду на таку роль судової влади, Національна школа суддів України у рамках своєї статутної діяльності та у співпраці з Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) та програмою USAID «Нове правосуддя» продовжила попередню практику видання посібників, які дають змогу суддям набувати нові знання та опанувати навички розгляду виборчих спорів.

Переконана, що черговий посібник, авторами якого є визнані фахівці у галузі виборчого права, допоможе суддям оперативніше орієнтуватися у новелах Виборчого кодексу України, спонукатиме напередодні місцевих виборів поновити знання, уміння і навички застосування норм процесуального права, які для забезпечення швидкоплинності процесу виборів мають низку особливостей.

Для цього посібник сформовано за принципом розробки програм підготовки суддів, тобто включає теоретичну частину, містить навчальні вправи, тести для перевірки знань, тощо.

Спільним результатом розробників та користувачів посібника буде впевненість кожного громадянина на своєчасний судовий захист його права формувати дієві органи місцевого самоврядування.

Наталія Шукліна,
*проректор Національної школи суддів України,
кандидат юридичних наук, професор,
заслужений юрист України*

1. РОЗГЛЯД СПОРІВ ЩОДО ВИБОРІВ

1.1. Конституційний контекст

Конституція проголошує Україну демократичною та правовою державою (ст. 1), в якій: носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (ст. 5); визнається і діє принцип верховенства права (ст. 8); громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38).

В Україні також визнається і гарантується місцеве самоврядування, що разом з перерахованими загальними засадами Конституції становить фундамент конституційного ладу. Особливу значимість інституту місцевого самоврядування також підтверджує й наявність окремого розділу в Основному законі, що присвячений питанням здійснення влади на місцях.

Відповідно до ч. 1 ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. У зв'язку з цим, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає територіальну громаду як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень (ст. 6).

Згідно з ч. 3 ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.

До органів місцевого самоврядування належать не тільки сільські, селищні, міські ради (їх виконавчі органи), але й районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст. Примітно, що Конституція України передбачає наявність представницького мандата у депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільської, селищної, міської, районної, обласної ради. Це пояснюється представницьким характером цих органів (статті 136, 140, 141) та виборністю зазначених осіб з наданням їм відповідних повноважень, в тому числі виступати від імені виборців.

Окрім того, С.Г. Серьогіна зазначає, що оскільки територіальна громада є провідним конституційним суб'єктом, то всі інші є похідними від неї¹. Похідний характер представницьких органів місцевого самоврядування, в першу чергу, полягає в делегуванні територіальною громадою їх членам у вигляді представницького мандата відповідних владних повноважень. Іншими словами, шляхом виборів громада наділяє представників мандатом на здійснення повноважень від свого імені. У цьому аспекті депутат отримує мандат, тобто право і водночас обов'язок на представництво інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та вирішення питань місцевого значення від імені та в інтересах місцевого населення, а також право та обов'язок щодо участі в роботі представницького органу місцевого самоврядування та його органах (стаття 2 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад»)².

Також до системи місцевого самоврядування входять сільські, селищні, міські голови, які, як зазначив КСУ, є головними посадовими особами відповідних територіальних громад й також володіють

¹ Серьогіна С. Г. Напрямки вдосконалення конституційного регулювання системно-структурної організації місцевого самоврядування в Україні // науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України : офіц. веб-сайт. — 2000–2018. URL: https://dbms.institute/wp-content/uploads/2016/01/доповідь_конст_асамблея_Серьогіна.pdf

² Чернецька О. Теоретичні основи та юридична природа мандата депутата місцевої ради. Підприємництво, господарство і право. 2005. № 4. С. 92–94.

представницьким мандатом¹. У своїй юридичній позиції орган конституційної юрисдикції України, визначаючи характер мандата у сільського, селищного, міського голови, виходив з того, що останній наділений представницькими повноваженнями як територіальної громади, так і виконавчого комітету у відносинах з іншими суб'єктами публічно-правових відносин, і саме вони є наслідком існування такого мандата. Крім того, Суд ставить первинним саме порядок обрання посадової особи як умови існування представницького мандата².

Таким чином, слід погодитись з КСУ, що порядок формування органів державної влади та органів місцевого самоврядування (порядок набуття представницького мандату) встановлений Основним Законом України має істотне значення для функціонування демократичної держави, гарантування її республіканських засад³. Такий порядок, насамперед, визначається конституційними приписами про те, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії (ст. 69)⁴ на засадах загального, рівного і прямого виборчого права, вільного волевиявлення шляхом таємного голосування (ст. 71, ст. 141). Окрім того, вибори в Україні визнаються вільними, що забезпечується через реалізацію таких закріплених в Конституції України суб'єктивних прав і свобод людини та громадянина: право на свободу вираження поглядів та свобода доступу до інформації (ст. 34), право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст. 36), право брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38). Таким чином, з урахуванням зазначених норм за результатами проведення чергових чи позачергових виборів формується правомочний склад сільської, селищної, міської, районної, обласної ради та обирається сільський, селищний, міський голова⁵.

Серед міжнародних актів, які декларують загальноприйняті демократичні стандарти у сфері місцевого самоврядування, зокрема стосовно засад організації та проведення місцевих виборів, вагоме місце займає Європейська хартія місцевого самоврядування, згідно з положеннями п. 2 ст. 3 якої місцеве самоврядування здійснюється радами або зборами, члени яких вільно обираються таємним голосуванням на основі прямого, рівного, загального виборчого права і які можуть мати підзвітні їм виконавчі органи. Це положення жодним чином не заважає використанню зборів громадян, референдумів чи будь-якої іншої форми прямої участі громадян, якщо це дозволяється законом.

Утім одним із перших міжнародних актів, у якому було проголошено стандарти демократичних виборів є Загальна декларація прав людини 1948 року, зокрема вона передбачає, що «воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування» (п. 3 ст. 21). Зазначене положення є визначним досягненням цивілізованого світу, одним із основних критеріїв демократичності держави, яке також імplementовано у текст Конституції України (ст. 5) у формі ключової засади конституційного ладу – принципу народовладдя. В 1966 році ці приписи Декларації були уточнені у ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, де передбачалося «право кожного громадянина голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, що

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України і виконавчого комітету Вінницької міської ради щодо офіційного тлумачення положень статей 38, 78 Конституції України, статей 1, 10, 12, частини другої статті 49 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про сумісництво посад народного депутата України і міського голови) від 6 липня 1999 року № 7-рп/1999

² Конституційно-правові засади інституту представницького мандата в Україні / П.В. Романюк. — Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2019. — С. 149.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 136, частини третьої статті 141 Конституції України, абзацу першого частини другої статті 14 Закону України „Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів“ від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013

⁴ Рішення КСУ від 16 квітня 2008 року № 1-2/2008 (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-08>

⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Київської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 141 Конституції України від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009

проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують вільне волевиявлення виборців».

З прийняттям Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод почали формуватися регіональні демократичні стандарти. Варто зауважити, що зобов'язання договірних сторін проводити вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування в умовах, які забезпечують вільне вираження думки народу, не гарантувалось початковою редакцією Конвенції, а було закріплено у ст. 3 Першого протоколу до Конвенції. Втім стаття 3 Протоколу № 1 стосується виключно виборів законодавчого органу. Разом з цим, формулювання цієї статті не зводиться лише до національного парламенту. Так, у справі «Матьє Моан і Клерфейт (Mathieu-Mohin and Clerfayt) проти Бельгії»¹ ЄСПЛ зазначив, що під терміном «законодавча влада» не обов'язково мається на увазі парламент (його варто тлумачити виходячи з конституційного устрою конкретної держави). Незважаючи на те, що сфера застосування статті 3 Протоколу № 1 не охоплює місцеві вибори, ЄСПЛ розвиває універсальні принципи виборчого права крізь призму інтерпретації ст. 10 та ст. 14 Конвенції, які гарантують право на свободу вираження поглядів та забороняють дискримінацію за будь-якою ознакою, що дозволяє застосовувати її у певних категоріях справ (щодо окремих принципів виборчого права, виборчих цензів, умов реєстрації кандидатів і виборців та ін.). Наприклад, у 2016 році було подано скаргу до ЄСПЛ щодо порушення статті 1 Протоколу № 12 до Європейської конвенції про захист прав людини (загальна заборона дискримінації) від чотирьох внутрішньо переміщених осіб (троє заявників з території Кримського півострова і одна заявниця зі сходу України), які не змогли взяти участь у місцевих виборах у 2015 році².

Водночас більш деталізовано критерії демократичних виборів сформульовані у Документі Копенгагенської наради з людського виміру ОБСЄ від 29 червня 1990 року, де зазначено: «вільні вибори є одним із елементів справедливості, що істотно необхідні для повного вираження людської гідності, та рівних і невід'ємних прав усіх людей, а волевиявлення людей на вільних, чесних, періодичних нефальсифікованих виборах визнається основою легітимності влади». Окрім вищезгаданих стандартів, в п. 7 Документу, яка повністю присвячена виборам, зазначаються й такі як: свобода політичної конкуренції під час передвиборчої агітації, чесний підрахунок голосів виборців та обов'язкова публікація офіційних результатів, недискримінація, свобода доступу до ЗМІ, гарантії захисту результатів виборів. До того ж в Документі наголошується, що життєздатна демократія залежить від існування як складової частини національного життя демократичних цінностей і практики, а також широкого кола демократичних інститутів, в тому числі і у сфері місцевого самоврядування та децентралізації (п. 26).

Відповідно до Пояснювальної доповіді Кодексу належної практики у виборчих справах³, ухваленої Венеціанською комісією 18-19 жовтня 2002 року, вільне голосування охоплює два різні аспекти: вільне формування виборцем своєї думки і вільне вираження цієї думки, тобто вільну процедуру голосування і точну оцінку отриманих результатів. Цим документом також встановлено, що вільному формуванню думок виборців можуть перешкоджати дії фізичних осіб, що намагаються, наприклад, підкупити виборців: такій практиці держава зобов'язана запобігати або належним чином за неї карати; держава зобов'язана припинити будь-які порушення в ході виборів⁴.

¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Матьє Моан і Клерфейт (Mathieu-Mohin and Clerfayt) проти Бельгії». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57536%22%7D>

² У Переглянутому базовому аналізі «Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб» (стор. 125-126) зазначалося, що наприкінці 2019 року у справі «Селігененко та інші проти України (Selygenenko and Others v. Ukraine)», заява № 24919/16, вже завершено стадію комунікації й очікується ухвалення Судом рішення.

³ Кодекс належної практики у виборчих справах. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev-ukr)

⁴ Узагальнення практики щодо особливостей провадження у справах за адміністративними позовами, пов'язаними з підкупом виборців. URL: http://www.vasu.gov.ua/sudovapraktika/uzagalnennya/uzagalnenna_pidkup_viborciv_2016/

Однак, як наголошується у рішенні ЄСПЛ у справі «Герст (Hirst) проти Сполученого Королівства (№ 2)»¹ від 6 жовтня 2005 року, у сучасному демократичному світі існує безліч способів організації та дії виборчих систем і безліч відмінностей, зокрема, в історичному розвитку, культурі та політиці європейських держав, саме тому кожна держава має право формувати власне бачення демократії (п. 61). Таким чином, не дивлячись на усталені виборчі практики, значний вплив на конституційно-правовий інститут виборів обумовлюється особливостями національної правової системи, у тому числі – формою держави, типом виборів (парламентські, президентські, місцеві), характеристиками виборчої системи (структура бюлетеню, розмір округу, виборча формула) тощо.

В Україні особливості формування органів місцевого самоврядування та обрання їх посадових осіб обумовлені вимогами, що встановлені у розділах III та XI Конституції України та у Виборчому кодексі України, які закріплюють переважну більшість розроблених демократичних стандартів.

Важливість стабільності виборчих процедур забезпечується шляхом закріплення в Конституції України (п. 20 ч. 1 ст. 92) безапеляційної вимоги законодавчого оформлення усіх питань стосовно організації та порядку проведення виборів. Разом з цим, наявний досвід внесення змін до виборчого законодавства напередодні дня голосування свідчить про його мінливий та хаотичний характер², що значно посилює конфліктогенний потенціал вітчизняних виборів, які одночасно є підґрунтям для виникнення та розв'язання електоральних конфліктів юридичного та неюридичного характеру. У цьому контексті слід виокремлювати виборчий спір, який виникає внаслідок неналежного дотримання виборчих процедур³.

Щодо останнього слід зазначити, що існують різні інтерпретації виборчих спорів. Наразі законодавство та судова практика намагаються розмежовувати виборчі спори та спори пов'язані з виборами. Зокрема, у постанові Пленуму ВАСУ від 1 листопада 2013 року № 15 роз'яснюється, що «відповідно до пункту 6 частини другої статті 17 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється лише на спори стосовно правовідносин, які виникли в межах виборчого процесу і стосувалися підготовки та проведення виборів і які розглядаються за особливостями, встановленими спеціальними статтями КАС України щодо розгляду окремих категорій адміністративних справ (наразі це ст. 272-279). Спори, які виникли поза межами виборчого процесу або не стосуються виборчого процесу (проведення та підготовки виборів), не належать до виборчих спорів у розумінні КАС України, а тому визначення судової юрисдикції таких спорів та їх розгляд здійснюються в загальному порядку».

Натомість, у Конституції України замість термінів «виборчий спір» та «спір, пов'язаний з виборами», вживається поняття «спору щодо виборів» (ч. 5 ст. 131-2)⁴, що додає невизначеності у розумінні зазначених категорій.

В ході вирішення виборчих спорів необхідну та провідну роль відіграє судова гілка влади. За останні роки конституційні принципи були відображені в положеннях ряду процесуальних кодексів. Зокрема, суди повинні застосувати принцип верховенства права. Також якщо суд дійшов висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, він не застосовує такий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії без зупинки провадження у справі.

¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Герст (Hirst) проти Сполученого Королівства (№ 2)». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%22%5D%22appno%22:%5B%2274025/01%22%22%5D%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%22%5D%22itemid%22:%5B%22001-70442%22%22%5D%7D>

² Наприклад, перед місцевими виборами 25 жовтня 2020 року майже за три місяці до дня голосування були прийняті та набули чинності зміни до виборчого законодавства. Окрім того, 10 серпня був зареєстрований Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення окремих виборчих процедур № 3971.

³ О.Д. Лещенко. Виборчі спори: до визначення онтології видової характеристики / О.Д. Лещенко // Держава і право. — 2011. — Вип. 51. — С. 250-260. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/33052/40-Leshchenko.pdf?sequence=1>

⁴ Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

Відповідно до ч. 2 ст. 55 Конституції України «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб». Конституційний Суд України у своєму рішенні зазначив, що ч. 2 ст. 55 Конституції України надає громадянам право безпосередньо звертатися до суду зі скаргою на рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб та не може бути будь-яких винятків щодо здійснення громадянами України конституційного права безпосередньо звертатися до суду зі скаргами на рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, їх посадових і службових осіб (п. 9 мотивувальної частини)¹. За юридичною позицією КСУ право на судовий захист, як вид державного захисту прав і свобод людини і громадянина, передбачає і конкретні гарантії ефективного поновлення в правах шляхом здійснення правосуддя; відсутність такої можливості обмежує це право, яке за змістом ч. 2 ст. 64 Конституції України не може бути обмежено навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану; правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах. Отже, право на судовий захист є гарантією реалізації інших конституційних прав і свобод, їх утвердження й захисту за допомогою правосуддя².

Окрім того, згідно із Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»³ ст. 55 Основного Закону було доповнено новим положенням, а саме: «Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до КСУ з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом». У такий спосіб КСУ забезпечує захист виборчих прав громадян України, визнаючи окремі законодавчі положення неконституційними. Станом на 14 серпня 2020 року, з початку цього року до КСУ, надійшло 2 конституційні скарги, що стосувалися місцевих виборів⁴.

Конституційний контекст розгляду виборчих спорів зумовлюється конституційною доктриною, яку формує КСУ у своїх юридичних (правових) позиціях щодо реалізації виборчих прав громадян. Багато уваги в рішеннях КСУ було приділено універсальним принципам виборчого права, загальним засадам виборчої системи та додатковим принципам виборчого процесу, встановленим у кожному з базових виборчих законів України.

Щодо місцевих виборів можемо виділити такі рішення та висновки КСУ:

- рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Київської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 141 Конституції України від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009;
- рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України „Про визнання такою, що втратила чинність, Постанови Верховної Ради України „Про призначення позачергових виборів депутатів Тернопільської обласної ради“ від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009;
- висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо строків повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів) вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 136, 141 Конституції України) від 17 червня 2010 року № 2-в/2010;
- рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 136, частини

¹ Рішення КСУ від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98 (справа про вибори народних депутатів України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-98>

² Рішення КСУ від 23 листопада 2018 року № 10-п/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-18>

³ Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n99>

⁴ Конституційні скарги, що надійшли до Конституційного Суду України за станом на 14 серпня 2020 року. URL: <http://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciyeni-skargy>

третьої статті 141 Конституції України, абзацу першого частини другої статті 14 Закону України „Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів“ від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013.

Узагальнюючи, варто зазначити, що муніципальні вибори є найбільш значущим базовим механізмом формування відносин між органами публічної влади та територіальними громадами. На цьому шляху залишається актуальним, щоб, з урахуванням досвіду розгляду виборчих спорів під час попередніх виборчих кампаній, суди завжди керувалися принципом верховенства Конституції. Адже проведення вільних, чесних і прозорих виборів є необхідною передумовою існування довіри суспільства до державних інституцій, демократичної форми правління, що забезпечує відповідальність органів державної влади та місцевого самоврядування потребам громадян, та гарантується справедливими виборчими правилами й ефективним судовим захистом.

1.2. Інституційний контекст

Реалізація прав людини можлива за умови забезпечення їх відповідними гарантіями, серед яких важливе місце займають інституційні гарантії. Система інституційних гарантій виборчих прав включає визнані Україною міжнародні та національні інституції (органи публічної влади, інститути громадянського суспільства), які сприяють та забезпечують реалізацію виборчих прав, здійснюють контрольно-наглядові функції по їх дотриманню.

Існування міжнародних механізмів гарантування прав людини зумовлено особливим місцем міжнародних договорів у ієрархії джерел права України. Так, згідно зі ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, а ч. 5 ст. 55 гарантує кожному право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

У ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України»¹, ч. 5 ст. 7 Кодексу адміністративного судочинства України зазначено: «Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що встановлені законом, то застосовуються правила міжнародного договору».

Особливої актуальності сьогодні набуває механізм звернення до Європейського суду з прав людини, що зумовлено декількома обставинами:

- Юрисдикція ЄСПЛ поширюється на усі держави-члени Ради Європи, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. Україна є членом Ради Європи з 1995 року і ратифікувала Конвенцію у 1997 році, а тому зобов'язана виконувати остаточні рішення ЄСПЛ у будь-яких справах, в яких вона є стороною (що також закріплено у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»², п. 8 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження»³).
- Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»⁴ суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права. Згідно ч. 2 ст. 6 КАС України суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини. Це дозволяє суддям при розгляді справ посилатись на юридичні позиції ЄСПЛ проти країн-членів Ради Європи при вирішенні конкретних справ. У матеріалах дослідження практики українських судів «Precedent UA-2017»⁵ зазначається: «Прослідковується чітка тенденція збільшення використання практики Європейського Суду. Судді не бояться посилатись на різні європейські рішення, оскільки розуміють, що до уваги потрібно брати усі точки зору, а особливо позицію такого міжнародного судового органу, як Європейський суд з прав людини».
- Згідно з п. 3 ч. 5 ст. 361 КАС України підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом. ЄСПЛ є також міжнародною судовою установою.
- Положення Конвенції кореспондуються з багатьма статтями Конституції України, що дозволило Конституційному Суду України згідно з принципом дружнього ставлення до міжнародного права

¹ Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

² Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

³ Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>

⁴ Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

⁵ PRECEDENT UA – 2017. К.: КВІЦ, 2018. 412 с. URL: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/Precedent-UA-2017_internet.pdf

враховувати практику тлумачення та застосування Конвенції ЄСПЛ при розгляді справ (рішення від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016¹).

І хоча ст. 3 Першого протоколу до Конвенції стосується виборів законодавчого органу, порушення окремих принципів та норм виборчого права на місцевих виборах в Україні може протирічити іншим статтям Конвенції (як приклад, ст. 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя», ст. 10 «Свобода вираження поглядів», ст. 14 «Заборона дискримінації»).

Так, у справі «Молка (Mólka) проти Польщі» від 11 квітня 2006 року² заявник не зміг взяти участь у виборах до муніципальних рад, рад воєводств та регіональної асамблеї, оскільки виборча дільниця не була пристосована для виборців на інвалідних візках, а виносити бюлетені з приміщення дільниці для голосування не дозволялося. Суд дійшов висновку, що не можна було виключати того, що нездатність органів влади забезпечити належний доступ до виборчої дільниці заявникові, який бажав підтримувати активний спосіб життя, могло принизити його та спричинити страждання, які зачепили його особисту автономію, а також позначилися на якості його приватного життя. Таким чином, Суд погодився з думкою про те, що за таких обставин застосовувалася стаття 8 Конвенції³ (Право на повагу до приватного і сімейного життя), хоча й не визнав її порушення.

У справі «Бауман (Bowman) проти Сполученого Королівства» від 19 лютого 1998 року ЄСПЛ зазначив, що право на вільні вибори та свобода вираження поглядів (ст. 10 Конвенції), особливо свобода політичних дебатів, разом становлять основу будь-якої демократичної системи. Обидва права взаємопов'язані і діють для посилення один одного, проте можуть вступити в конфлікт. Тому для гарантування принципу вільних виборів необхідним є впорядкування меж свободи вираження поглядів, що знаходить своє відображення у формі передвиборної агітації (діяльності, яка спонукає голосувати або не голосувати за певного кандидата).

У справі «Азіз (Aziz) проти Кіпру» від 22 червня 2004 року⁴ ЄСПЛ дійшов висновку, що відмова занести громадянина до списку виборців на підставі його належності до турецько-кіпріотської громади свідчить про очевидність неорієнтованого ставлення до здійснення виборчого права та є порушенням ст. 14 (Заборона дискримінації) у поєднанні зі ст. 3 Першого протоколу (Право на вільні вибори).

Окрім цього, у своїх рішеннях ЄСПЛ тлумачить базові принципи виборчого права, які є універсальними для усіх типів виборів в Україні. Така інтерпретаційна діяльність може бути корисна при вирішенні виборчих спорів на місцевих виборах в Україні.

Серед органів Ради Європи важливу роль відіграє Європейська комісія за демократію через право (Венеційська комісія, Венеціанська комісія), одним з трьох основних напрямків роботи якої є питання виборів, референдумів та діяльності політичних партій. Документи Венеційської комісії хоча й не мають нормативної сили та є за своєю суттю рекомендаціями («soft law»), однак містять універсальні стандарти, сформовані на підставі багаторічного європейського досвіду. Венеційська комісія надає висновки на законопроекти та Закони України (наприклад, висновок № 593/2010 щодо проекту Виборчого кодексу Верховної Ради України⁵, спільний висновок з ОБСЄ/БДІПЛ № 635/2011 щодо законопроекту «Про вибори народних депутатів України»⁶), а у 2002 році на 52-й сесії ухвалила Кодекс

¹ Рішення КСУ від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16>

² Рішення ЄСПЛ у справі «Молка (Mólka) проти Польщі» від 11 квітня 2006 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:%22001-75427%22}>

³ Посібник зі статті 3 Протоколу №1 до Європейської конвенції з прав людини. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2016. С. 27 [с. 7-8]. URL: https://apladm.dn.court.gov.ua/userfiles/posibnik_st3.pdf

⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Азіз (Aziz) проти Кіпру» від 22 червня 2004 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_335

⁵ Висновок № 593/2010 щодо проекту Виборчого кодексу Верховної Ради України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a39

⁶ Спільний висновок з ОБСЄ/БДІПЛ № 635/2011 щодо законопроекту «Про вибори народних депутатів України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a54

належної практики у виборчих справах (який включає керівні принципи та пояснювальну доповідь) – універсальний звіт демократичних принципів та правил проведення виборів.

Венеційська комісія тісно співпрацює із Бюро демократичних інститутів та прав людини – головною інституцією Організації з безпеки і співробітництва в Європі, що допомагає країнам-учасникам забезпечити повне дотримання прав і основних свобод людини, принципів верховенства права та розвинути, посилити й захистити демократичні інституції, а також сприяє толерантності у суспільстві. ОБСЄ/БДІПЛ проводить регулярні місії зі спостереження за виборами, за результатами яких публікуються звіти, висновки та заяви про попередні результати (наприклад, підсумковий звіт зі спостереження за місцевими виборами 2015 року¹, остаточний звіт зі спостереження за виборами президента 2019 року², остаточний звіт зі спостереження за позачерговими виборами народних депутатів України 2019 року³).

У ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права гарантовано право голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують свободу волевиявлення виборців. Контроль за виконанням Міжнародного пакту державами-учасниками здійснює Комітет з прав людини Організації Об'єднаних Націй. Відповідно до ст. 1 Факультативного протоколу до Міжнародного пакту, до якого у 1990 році приєдналась Україна, держава-учасниця Міжнародного пакту, яка стає учасницею цього Протоколу, визнає компетенцію Комітету з прав людини ООН приймати і розглядати повідомлення від осіб, які підпадають під його юрисдикцію і які твердять, що вони є жертвами порушень державою-учасницею якогось із прав, викладених у Міжнародному пакті.

І, хоча міжнародні інституційні механізми сьогодні є ефективними засобами захисту прав людини, в межах виборчого процесу, який характеризується швидкоплинністю і безперервністю, виникають значні складнощі, пов'язані з поновленням порушених прав та відновленням попереднього становища («*restitutio in integrum*»). Тому демократичні країни створюють національні інституційні механізми захисту виборчих прав, які в Україні можна поділити на позасудові та судові.

Позасудові механізми забезпечуються інститутами громадянського суспільства та органами публічної влади.

Під час виборчого процесу особлива роль відводиться таким інститутам громадянського суспільства як політичні партії та громадські організації.

Мета політичних партій – сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, проте партії створюються і діють в Україні тільки із всеукраїнським статусом. Тому право висування кандидатів на місцевих виборах реалізується виборцями через місцеві організації політичних партій. При чому організація партії може висунути кандидатом особу, яка є членом цієї партії, або безпартійного громадянина. Особливістю місцевих виборів є те, що на різних рівнях застосовуються різні виборчі системи. Тому висування кандидатів відбувається:

- щодо кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районних у місті рад, а також міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше) – лише через організації політичних партій;
- щодо кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови – через організації політичних партій або шляхом самовисування;
- щодо кандидатів у депутати сільської, селищної, міської ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч) – через організації політичних партій або шляхом самовисування.

¹ Підсумковий звіт зі спостереження за місцевими виборами 2015 року. URL: <https://www.osce.org/uk/odihr/elections/ukraine/223811>

² Остаточний звіт зі спостереження за виборами президента 2019 року. URL: <https://www.osce.org/uk/odihr/elections/ukraine/441931>

³ Остаточний звіт зі спостереження за позачерговими виборами народних депутатів України 2019 року. URL: <https://www.osce.org/uk/odihr/elections/ukraine/441925>

Важливою є роль організацій політичних партій й у процесі формування виборчих комісій, адже збалансоване представництво організації політичних партій у їх складі виступає додатковою гарантією забезпечення принципу чесних виборів.

З метою забезпечення демократичності та законності виборчого процесу функціонує інститут офіційних спостерігачів.

У виборчому процесі місцевих виборів можна виокремити офіційних спостерігачів, які є суб'єктами виборчого процесу (від громадських організацій, від організацій партій, які висунули виборчі списки, від кандидатів у депутати в багатомандатних виборчих округах, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови), та які не є суб'єктами виборчого процесу (від іноземних держав, від міжнародних організацій).

Для здійснення спостереження за місцевими виборами, громадська організація повинна звернутися до ЦВК з клопотанням про дозвіл мати офіційних спостерігачів під час відповідних виборів. Окрім цього, до статутної діяльності такої громадської організації повинно належати питання виборчого процесу та спостереження за ним. На останніх чергових місцевих виборах 25 жовтня 2015 року дозвіл мати офіційних спостерігачів було надано близько 83 громадським організаціям¹.

Система органів публічної влади є досить обширною і включає весь конгломерат органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Однак в контексті інституту виборів провідне місце належить виборчим комісіям, які, відповідно до ч. 1 ст. 32 ВК України, утворюються і діють в Україні як незалежні органи адміністрування виборчих процесів, відповідно до своїх повноважень забезпечують здійснення визначених Конституцією України та ВК України основних принципів виборчого права, засад виборчого процесу, реалізацію виборчих прав громадян України, підготовку та проведення виборів. Як зазначено у рішенні КСУ від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009 (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України)², будучи членом виборчої комісії, громадянин реалізує своє конституційне право брати участь в управлінні державними справами (ч. 1 ст. 38 Конституції України).

Система виборчих комісій на місцевих виборах в Україні є більш розгалуженою порівняно із загальнодержавними, та включає:

- Центральну виборчу комісію, яка є виборчою комісією вищого рівня для всіх виборчих комісій з усіх місцевих виборів;
- територіальні виборчі комісії:
  - виборчу комісію Автономної Республіки Крим;
  - обласні виборчі комісії;
  - районні виборчі комісії;
  - міські виборчі комісії;
  - районні у містах виборчі комісії (у містах з районним поділом);
  - селищні, сільські виборчі комісії;
- дільничні виборчі комісії.

Повноваження виборчих комісій щодо підготовки та проведення місцевих виборів поширюються:

- Центральної виборчої комісії – на всю територію України;
- територіальної виборчої комісії – на територію відповідного виборчого округу або частини виборчого округу в межах адміністративно-територіальної одиниці стосовно відповідних місцевих виборів;

¹ За даними сайту ЦВК. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/pvm063pt001f01=100.html>

² Рішення КСУ від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009 (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v026p710-09>

- дільничної виборчої комісії – на територію відповідної виборчої дільниці стосовно кожних місцевих виборів, які проводяться на її території.

Попри належність ТВК до умовно «однієї ланки» виборчих комісій, їх повноваження суттєво відрізняються. Наприклад, склад обласних, районних, міських ВК формує ЦВК, склад сільських, селищних ВК формують районні ВК, склад районних у містах ВК формують міські ВК (у містах з районним поділом, крім міст Києва та Севастополя). За загальним правилом ТВК встановлюють підсумки голосування шляхом складання відповідного протоколу, проте протоколи про підсумки голосування з виборів депутатів сільської, селищної, міської (міста без районного поділу) ради у відповідних багатомандатних виборчих округах, сільського, селищного, міського (міста без районного поділу) голови не складаються.

Виборчі комісії є суб'єктами розгляду скарг щодо рішень, дії чи бездіяльності, яка стосується виборчого процесу. Проте варто наголосити, що після набуття чинності ВК України дуалізм повноважень виборчих комісій та судів щодо багатьох предметів оскарження було нівельовано на користь останніх. Так, відповідно до ч. 2 ст. 64 ВК України виключно до суду шляхом подання позовної заяви оскаржуються:

- рішення, дії, бездіяльність ЦВК, дії або бездіяльність члена ЦВК;
- рішення чи дії ОВК, рішення чи дії ТВК, крім встановлених ВК України випадків;
- дії чи бездіяльність члена ОВК, ТВК;
- дії чи бездіяльність кандидата;
- рішення чи дії партії (організації партії), громадського об'єднання, їх посадових осіб чи повноважних представників, що стосуються виборчого процесу, крім тих рішень чи дій, які відповідно до закону, статуту (положення) належать до їхньої внутрішньої діяльності або виключної компетенції;
- дії чи бездіяльність довіреної особи кандидата, уповноваженої особи партії (організації партії);
- дії чи бездіяльність офіційного спостерігача від кандидата, партії (організації партії) – суб'єкта відповідного виборчого процесу, громадської організації;
- рішення, дії чи бездіяльність органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, закладів та організацій, їх посадових та службових осіб;
- рішення, дії чи бездіяльність засобів масової інформації, інформаційних агентств, їх власників, посадових і службових осіб, творчих працівників.

Водночас, незважаючи на існування альтернативних інституційних механізмів оскарження, саме судовий захист є загальновизнаною і ефективною гарантією захисту прав людини.

Згідно зі ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Суд, здійснюючи правосуддя, забезпечує захист гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави, у тому числі й виборчих прав громадян України, суб'єктів виборчого процесу та інших його учасників.

Конституційний Суд України у рішенні від 26 лютого 1998 року № 1-13/98 (справа про вибори народних депутатів України) визнав неконституційними положення чинного на той момент Закону України «Про вибори народних депутатів», якими обмежувався захист виборчих прав громадян у судовому порядку (зокрема, можливість оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності виборчих комісій за умови, «якщо інший порядок оскарження не встановлено законом», унеможливлення оскарження до суду рішення окружної виборчої комісії про визнання народного депутата України обраним та визнання виборів недійсними)¹.

¹ Рішення КСУ від 26 лютого 1998 року № 1-13/98 (справа про вибори народних депутатів України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-98>

При цьому пріоритетність судових рішень порівняно із рішеннями виборчих комісій щодо вирішення виборчих спорів підтверджується положенням ч. 5 ст. 64 ВК України: «Якщо судом відкрито провадження за адміністративним позовом із того самого питання та з тих самих підстав, що подано скаргу до виборчої комісії, виборча комісія не пізніше наступного дня після отримання повідомлення суду про відкриття провадження повертає таку скаргу суб'єкту звернення без розгляду». Окрім цього, згідно з ч. 6 ст. 64 ВК України, у разі скасування судом рішення виборчої комісії, у тому числі з питання визнання голосування на виборчій дільниці недійсним, встановлення підсумків голосування та результатів виборів (якщо рішення не було скасовано з формальних підстав), виборча комісія не може прийняти рішення, яке по суті повторює скасоване рішення.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹ суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Згідно зі ст. 2 КАС України завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. До публічно-правових спорів належать спори, у яких хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи (п. 2 ч. 1 ст. 4 КАС України), а тому юрисдикція адміністративних судів поширюється на спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом (п. 6 ч. 1 ст. 19 КАС України).

Попередні чергові місцеві вибори в Україні відбулись 25 жовтня 2015 року, водночас після них до травня 2020 року було проведено 537 місцевих виборів інших видів². У Єдиному державному реєстрі судових рішень у категоріях справ «адміністративні справи (до 01.01.2018) зі спорів з приводу забезпечення реалізації громадянами права голосу на виборах і референдумах, зокрема зі спорів щодо виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад, сільських, селищних, міських голів» та «адміністративні справи (з 01.01.2020) щодо виборчого процесу та референдуму, зокрема щодо місцевих виборів» у період з 05.08.2015 (дати початку виборчого процесу чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2015 року³) по 31.05.2020 відображає 5 274 документів, з яких 1 173 постанов та рішень.

Природа виборів як форми безпосереднього волевиявлення народу зумовила ряд особливостей розгляду виборчих спорів, таких як скорочені строки розгляду та вирішення справ (ч. 11 ст. 273 КАС України), заборона застосування заходів забезпечення позову, які можуть зупиняти, унеможливити або в інший спосіб порушувати безперервність процесу призначення, підготовки і проведення виборів (ч. 4 ст. 151 КАС України)⁴, необхідність негайного виконання рішень адміністративних судів щодо внесення змін у списки виборців (ч. 5 ст. 274, п. 5 ч. 1 ст. 371 КАС України) та ін.

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»⁵ було впроваджено судову реформу, яка стосувалась в тому числі системи адміністративного судочинства, серед ключових новел якої можна виділити такі:

- припинено процесуальну діяльність Вищого адміністративного суду України та створено новий орган – Верховний Суд, найвищий суд у системі судоустрою України, у складі якого діє Касаційний

¹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

² Відповідно до даних офіційного сайту ЦВК. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/wm001.html>

³ Постанова ЦВК «Про початок виборчого процесу чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2015 року» від 29 серпня 2015 року № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0209359-15#Text>

⁴ Хоча зазначене обмеження в певній мірі протирічить юридичній позиції КСУ, яка міститься у п. 3.12 рішення КСУ від 19.10.2009 № 26-рп/2009 (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v026p710-09>

⁵ Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n99>

адміністративний суд (ст. 125 Конституції України, ст. 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹);

- Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»² було суттєво змінено структуру та окремі положення Кодексу адміністративного судочинства України;
- запроваджено виключне представництво адвокатом іншої особи в суді (ст. 131-2 Конституції України);
- серед переліку принципів адміністративного судочинства вилучено статтю щодо принципу законності, тим самим акцентовано увагу на принципі верховенства права (ст. 6 КАС України)
- закріплено необхідність застосування норм Конституції України як норм прямої дії, якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України (без зупинки провадження у справі, суд звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта після винесення рішення у справі, згідно ч. 4 ст. 7 КАС України);
- уточнено предметну юрисдикцію адміністративних судів (ст. 19 КАС України);
- запроваджено інститут типових та зразкових справ (параграф 3 КАС України, з переліком зразкових справ можна ознайомитись на офіційному сайті Верховного Суду³);
- зменшено загальний строк звернення до адміністративного суду суб'єкта владних повноважень з 6 до 3 місяців (абз. 2 ч. 2 ст. 122 КАС України) та ін.

Варто наголосити, що структура КАС України у 2017 році була значною мірою змінена, в тому числі нумерація спеціальних статей, які визначають особливості провадження у справах щодо виборчих спорів (у редакції КАС України від 03.08.2017⁴ це ст. 172-179, у діючій редакції КАС України від 04.11.2018 це ст. 272-279). Однак змістовно положення зазначених норм не зазнали суттєвих змін, окрім юрисдикційних питань, що зумовлено реформуванням судової системи⁵. Це доцільно враховувати при застосуванні узагальнень судової практики, які стосуються різних за нумерацією, однак ідентичних за змістовним наповненням норм.

¹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

² Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>

³ Зразкові справи. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/zrazkova-sprava/

⁴ Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 (редакція від 03.08.2017) № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20170803#n1442>

⁵ Наприклад, було змінено суб'єктів розгляду скарг – з Вищого адміністративного суду України на Верховний Суд, з Київського апеляційного адміністративного суду на апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає місто Київ, яким на разі є Шостий апеляційний адміністративний суд.

2. МАТЕРІАЛЬНЕ ПРАВО: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ, ВИБОРЧЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

З метою забезпечення однакового застосування на всій території України законодавства про місцеві вибори під час організації підготовки та проведення місцевих виборів 25 жовтня 2020 року ЦВК було затверджено календарний план основних організаційних заходів (постанова ЦВК «Про Календарний план основних організаційних заходів з підготовки та проведення місцевих виборів 25 жовтня 2020 року» від 8 серпня 2020 року № 163¹), який містить строки та календарні дати виконання окремих заходів та виборчих процедур. Під час написання цього посібника ЦВК продовжує активно приймати необхідні для забезпечення виборчого процесу постанови.

2.1. Виборча система, загальні засади проведення місцевих виборів України

Сприйняття та характеристика виборчої системи як поняття на теренах України тривалий час перебували під впливом радянської концепції широкого тлумачення, яка у більшій чи меншій мірі отожднювала її з поняттям інституту виборчого права. Це було зумовлено наступними чинниками.

Категорія «виборча система» у радянській законодавчій практиці вперше була використана Конституцією СРСР 1936 року, в якій так називалася глава XI, присвячена виборам в Радянському Союзі. Пізніше, в Конституції СРСР 1977 року, вже глава XIII іменувалась «виборча система». До цього часу в радянських нормативних актах, у тому числі і правових актах УРСР, застосовувався термін «виборче право». Природно, що відповідні розділи Конституцій СРСР регулювали широку сферу правовідносин – від принципів виборчого права до питань бюджетних видатків на організацію виборчого процесу. На цьому підґрунті й виникло широке розуміння (тлумачення) виборчої системи як аналога виборчого процесу або інституту виборчого права.

Проте вплив західних досліджень^{2 3 4} дозволив відмежувати поняття виборчої системи від суміжних категорій та поглибити її розуміння. Як зазначають експерти Міжнародного інституту демократії та сприяння виборам (International IDEA): «На базовому рівні, виборчі системи покликані трансформувати голоси, подані на загальних виборах, в місця для партій та кандидатів переможців»⁵. Поняття ж виборчої системи визначено наступним чином – це набір правил і процедур, які дозволяють виборцям взяти участь у голосуванні та встановлюють порядок конвертації цих голосів у місця для партій та кандидатів у законодавчому органі влади⁶.

У справі «Матьє Моан і Клерфейт (Mathieu-Mohin and Clerfayt) проти Бельгії» від 2 березня 1987 року Європейський суд з прав людини зауважив, що перед виборчими системами іноді стоять майже несумісні завдання: з одного боку, більш-менш точно відобразити думку народу, з іншого – об'єднати різноманітні ідейні рухи і сприяти формуванню достатньо логічної та зрозумілої політичної волі. За цих умов положення про «умови, які забезпечують вільне вираження думки народу у виборі законодавчої влади», окрім свободи вираження поглядів, захищеної статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, означає принцип рівного ставлення до всіх громадян у здійсненні ними свого права голосу та права бути обраним (п. 54).

¹ Постанова ЦВК «Про Календарний план основних організаційних заходів з підготовки та проведення місцевих виборів 25 жовтня 2020 року» від 8 серпня 2020 року № 163. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard3309.html?id=48272&what=0>

² Farrell D. M. Electoral Systems: A Comparative Introduction. Chippenham: Palgrave Macmillan, 2001. 241 p.

³ Gallagher M., Mitchell P. The Politics of Electoral Systems. Oxford University Press, 2008. 688 p.

⁴ Lijphart A., Aitkin D. Electoral systems and party systems: a study of twenty-seven democracies, 1945-1990. Oxford University Press, 1994. 209 p.

⁵ Reilly B., Andrew E., Reynolds A. Electoral system design: the new international IDEA handbook. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2005. 224 c. [p. 5].

⁶ Посібник з дизайну системи адміністрування виборів. Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам, 2016. URL: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/electoral-management-designrevised-edition-UK.pdf> [с. 425]

Оскільки виборча система є певною системою, тому це означає, що вона складається із взаємопов'язаних елементів спрямованих на досягнення кінцевої мети – формування виборчих органів влади. Виборча система кожної країни є унікальною за характеристикою і типом власних елементів. Проте, як зазначає Ю.Г. Барабаш, у науці прийнято виділяти такі три фактори (елементи), що впливають на зміст виборчої системи: «магнітуда округу», «виборча формула» та «структура бюлетеня»¹. Зазначені елементи характерні кожній виборчій системі.

Існують також факультативні елементи виборчої системи, перелік яких може відрізнитись у різних країнах. Серед факультативних елементів можна виділити легальний виборчий бар'єр та гендерні квоти.

Як зазначено у енциклопедії електоральної мережі знань «АСЕ» на місцевому рівні фактично може бути застосовано будь-яка з виборчих систем, що актуально й для України, де на місцевому рівні виборчими є як колективні (місцеві ради), так й індивідуальні (сільський, селищний, міський голова) суб'єкти. Проте іноді виникають специфічні обставини, зумовлені особливими завданнями органів місцевого самоврядування. Наприклад, так як місцеве управління передбачає вирішення проблем, пов'язаних із «дрібницями» повсякденного життя, особливого значення набуває географічне представництво. Також у енциклопедії електоральної мережі знань «АСЕ» рекомендують для тих країн, де застосовані пропорційні системи, надати «особливий простір» для місцевих асоціацій, які при висуванні своїх списків не керуються патрійно-політичними поглядами, а також для незалежних кандидатів з можливістю їх висування у одноособових списках².

2.1.1. Магнітуда округу

Магнітуда округу – це елемент виборчої системи, яким визначається кількість мандатів, які розподіляються в окрузі. На практиці магнітуда округу може мати безліч варіацій – від розподілу всіх мандатів в межах загальнодержавного округу до створення округів під кожен мандат. Щодо країн Європейського Союзу експерти лабораторії законодавчих ініціатив зазначають, що у більшості з них депутати парламенту (нижніх палат) обираються в декількох багатомандатних виборчих округах³.

Застосування одно- чи багатомандатних округів призводить до зміни рівня репрезентативності виборів, кількості «втрачених» голосів, складності підрахунку, простоти сприйняття, персоніфікації виборів тощо. Не має сенсу перераховувати всі можливі варіанти магнітуди, оскільки математично розподіляти в окрузі можна будь-яку кількість мандатів. Інша справа, що це впливатиме на особливості виборчої системи та її елементів загалом.

Якщо мандати розподіляються в декількох округах, – важливим є забезпечення принципу рівного активного виборчого права. Цей принцип, як зазначено у рішенні Конституційного Суду України від 26 лютого 1998 року № 1-13/98 (справа про вибори народних депутатів України), забезпечується не тільки рівними для всіх громадян засадами участі у виборах та наявністю у них рівної кількості голосів, а також юридично рівним впливом цих голосів на результати виборів⁴.

Д.М. Фаррел (D.M. Farrell) вважає математично найоптимальнішою для пропорційних систем ситуацію, коли вся країна становить собою багатомандатний округ. В Ізраїлі всі 120 членів Кнесету (парламенту) обираються на загальнодержавному рівні. Теоретично це повинно означати, що для обрання кандидата необхідно набрати лише 1/120 або 0.83 % всіх поданих голосів. Однак результат

¹ Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.

² The ACE Electoral Knowledge Network. URL: <http://aceproject.org/ace-en/topics/es/ese/ese06>

³ Вибори в Європейському Союзі / за ред. Д.С. Ковриженка; Київ: ФАДА, ЛТД, 2006. 156 с. [с. 40].

⁴ Конституційне право України : підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.]; за заг. ред. Т. М. Слінько. – Харків : Право, 2020. – 592 с. [с. 439].

часто відрізняється залежно від використовуваної виборчої формули та легального бар'єру¹ (які будуть розглянуті нижче). Варто зауважити, що практика використання єдиного загальнодержавного округу є менш поширеною. А тому зі зменшенням магнітуди та збільшенням кількості голосів виникатиме необхідність справедливого формування меж округів та розподілу за ними мандатів для забезпечення рівної «ваги» голосів. Показник «ваги» голосу відображає вплив голосів виборців окремого округу на результат голосування. Чим менше виборців в окрузі – тим вищий рівень впливу їх голосів на результат голосування. Для прикладу, в одномандатному окрузі до якого включено 1000 виборців для обрання кандидата за формулою абсолютної більшості достатньо набрати 501 голос, в одномандатному окрузі до якого включено 5000 виборців – 2501 голос.

У п. 2.2. Керівних принципів Кодексу належної практики у виборчих справах Венеційської комісії зазначено, що місця в виборному органі повинні рівномірно розподілятися між виборчими округами. Також встановлено вимоги до принципу рівності голосів, серед яких наступні:

- принцип рівності голосів передбачає справедливий і чіткий розподіл місць між виборчими округами на підставі одного з наступних критеріїв: чисельність населення даного округу, чисельність громадян, що в ньому проживають (включно з неповнолітніми), чисельність зареєстрованих виборців і чисельність фактично голосуючих жителів;
- можуть бути взяті до уваги географічний критерій та межі адміністративного поділу чи навіть історичні границі;
- допустиме відхилення середньої кількості не повинно перевищувати 10 %, але в жодному разі не більше 15 %, за винятком особливих обставин (захист інтересів компактно розселеної меншини, адміністративна одиниця з низькою щільністю населення);
- з метою гарантування рівних виборчих можливостей розподіл місць має переглядатися принаймні раз на 10 років, бажано, не під час проведення виборів.

Відхилення від визначеної орієнтовної середньої кількості виборців в одномандатних виборчих округах було однією з підстав визнання неконституційною ч. 2 ст. 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» рішенням КСУ від 04.04.2012 № 7-рп/2012². Зазначена норма передбачала, що закордонні ВД утворюються ЦВК при закордонних дипломатичних установах України, у військових частинах (формуваннях), дислокованих за межами України, з рівномірним віднесенням до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України – міста Києва. На думку КСУ, зазначена вимога, з урахуванням співвідношення кількості виборців, які проживають або перебувають за кордоном, та виборців у місті Києві не узгоджувалося із нормою закону, якою було визначено певну межу відхилення кількості виборців в одномандатному виборчому окрузі, а саме – до 12 % від орієнтовної середньої кількості виборців в одномандатних виборчих округах та не забезпечує відображення волевиявлення тих виборців, які проживають на території міста Києва.

У п. 13 пояснювальної доповіді Кодексу належної практики у виборчих справах звертається увага й на питання «виборчої геометрії», «джеррімендерингу». Термін «джеррімендеринг» походить від імені дев'ятого губернатора штату Массачусетс США Елбріджа Джеррі (Elbridge Gerry). «Джеррімендеринг» – метод нарізки виборчих округів в мажоритарних системах з метою розпорошення голосів конкурентів та забезпечення перемоги конкретного кандидата. Його вплив зростає при зменшенні розміру округу, а тому більш загрозливий при застосуванні систем мажоритарного типу на виборах колективного органу (парламенту, органів місцевого самоврядування тощо). Власне губернатор Е. Джеррі «покраяв» штат Массачусетс на округи так, що їх межі нагадували контур саламандри (звідси і назва терміну: джеррі + (сала) мандер)³. У відповідь на такі маніпуляції з виборчою географією редактори федеральних газет надрукували у березні 1812 року політичну карикатуру, яка зображена нижче⁴.

¹ Farrell D. M. Electoral Systems: A Comparative Introduction. 2nd Edition. Chippenham: Palgrave Macmillan, 2011. 279 p. [p. 75]

² Рішення КСУ від 04.04.2012 № 7-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-12>

³ Шведа Ю.Р. Выборы та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів, 2010. 462 с. [с. 112].

⁴ Gerrymandering. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Gerrymandering#/media/File:The_Gerry-Mander_Edit.png

2.1.2. Структура виборчого бюлетеня

Існують різні підходи до визначення поняття структури виборчого бюлетеня. В цьому аспекті Д.М. Фарелл (D.M. Farrell) зміст «структури виборчого бюлетеня» розкриває через поняття «природи» та «міри вибору»¹. Перша визначає особливості суб'єктів балотування. Друга характеризує те, як виборець може віддати свій голос. Загалом варіативність законодавця обмежена визначенням цих двох змінних.

Суб'єкти балотування («природа вибору») можуть бути індивідуальними (кандидати) або колективними (списки кандидатів – висуваються у різних країнах партіями, їх осередками або організаціями, блоками, альянсами тощо).

Виборчі системи, в яких передбачена можливість голосування лише за наперед сформований список кандидатів (як правило на з'їзді або конференції партії), – іменують системами із закритими списками. У таких виборчих системах мандати розподіляються за послідовністю, визначеною суб'єктом балотування (партією). Виборчі системи, в яких виборцю надається можливість голосувати не тільки за список, а й кандидатів зі списку, – іменують системами із відкритими списками. За цією виборчою системою підраховуються не тільки голоси, подані за ту чи іншу партію, а й «переваги»

¹ Farrell D.M. Electoral Systems: A Comparative Introduction. Chippenham: Palgrave Macmillan, 2001. 241 p. [p. 170]

(«преференції») в межах списку кандидатів. Як наслідок розташування кандидатів у виборчому списку може змінитись порівняно із тим, як цю послідовність визначила сама партія до голосування¹.

Голос виборця («міра вибору») може бути відображений різними змістовними характеристиками. Це зумовило виокремлення таких «бюлетенів» як «ординальний», «категоричний», «преференційний», «проміжний», «кумулятивний», «ранжований» тощо. Не має сенсу розкривати зміст кожного з них, оскільки вони вже були описані в літературі². Якщо узагальнити, то ключовими є два типи бюлетенів – категоричний (коли виборець може подати один або декілька голосів, не порівнюючи при цьому кандидатів) та ординальний (коли виборець може здійснити ранжування, порівнявши кандидатів один з одним). Ординальні бюлетені дають більше можливостей виборцю (оскільки менша загроза втрати голосу), проте зазвичай надто ускладнюють процедуру підрахунку голосів та встановлення результатів голосування.

Структуру виборчого бюлетеня не варто плутати зі способом голосування, який у різних країнах може передбачати заповнення паперового бюлетеня та подачу його за допомогою поштового зв'язку, заповнення електронної форми за допомогою стаціонарного обладнання або з використанням мережі Інтернет тощо. Однак результат голосування, за однакових інших умов, не зміниться від способу голосування. В той час як зміна структури виборчого бюлетеня вимагатиме зміни виборчої формули та, як наслідок, впливатиме на розподіл мандатів. Тому спосіб голосування відображає зовнішню форму подачі голосу, в той час як структура виборчого бюлетеня є змістовною характеристикою.

2.1.3. Виборча формула

Виборча формула – це елемент виборчої системи, який визначає правила розподілу мандатів між кандидатами відповідно до заданої структури виборчого бюлетеня у кількості, встановленій магнітудою округу. За справедливим твердженням Ю.Р. Шведа, виборча формула виступає в кількох варіантах і часто ототожнюється з виборчою системою³. По суті в основу найбільш типової класифікації виборчих систем на пропорційні та мажоритарні було покладено відмінності виборчих формул (встановлення переможця на основі принципу більшості або пропорційного розподілу).

З твердженням Н.А. Мяловицької, найстарішою є мажоритарна виборча система⁴, яка застосовувалась у Великобританії та окремих її колоніях ще у 15 сторіччі. Питання впровадження пропорційних виборчих систем набуло публічного резонансу лише в кінці 19 сторіччя. А вже 7, 8 та 9 серпня 1885 року у Антверпені проходила конференція присвячена виборам, де було вперше розглянуто модель пропорційної виборчої системи⁵.

Після цього держави почали активно впроваджувати пропорційну виборчу систему. Як зазначає О.В. Петришин, однією з перших таких країн була Швейцарія. Після цього її почали використовувати Бельгія, Фінляндія, Швеція, Данія, Норвегія, Нідерланди. Наслідком таких змін було встановлення відносин співпраці, компромісу, представництва меншин, формування коаліційних урядів та посилення консенсусної демократії загалом⁶.

Мажоритарні виборчі формули. Зазначеними формулами передбачається встановлення переможця на основі принципу більшості. Основними серед них є:

¹ Конституційне право України : підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.] ; за заг. ред. Т. М. Слінько. – Харків : Право, 2020. – 592 с. [с. 441].

² Чупрін Р.В. Проектування виборчих систем: структура виборчого бюлетеня. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія. 2010. Т. 149, Вип. 137. С. 32-36. [с. 32]

³ Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів, 2010. 462 с. [с. 275]

⁴ Мяловицька Н.А. Виборчі системи: досвід європейських держав. Вісник ЦВК. 2008. №1(11). С. 61-67. [с. 64]

⁵ Carstairs A.M. A Short History of Electoral Systems in Western Europe. New York: Routledge, 2010. 256 p. [p. 3]

⁶ Петришин О. В. Пропорційна виборча система: історичний досвід запровадження. Вісник ЦВК. 2006. № 1. С. 53-57.

«Мажоритарна абсолютної більшості» («majority»). Абсолютною називають переважну більшість, в даному випадку, голосів поданих за одного кандидата порівняно з іншими. Виборча формула використовується в одномандатних округах при категоричному голосуванні за одноособових суб'єктів і вимагає набрання 50% + 1 голос. Оскільки застосування такої формули може бути нерезультативним, тому часто передбачається можливість проведення другого туру виборів.

«Мажоритарна кваліфікованої більшості» («qualified majority»). Аналогічна формулі абсолютної більшості, однак мандати розподіляються між кандидатами, які набрали більше певної, встановленої законодавством, кількості або відсотку голосів.

«Мажоритарна відносної більшості» («plurality»). В одномандатних округах при категоричному голосуванні встановлюється результат кожного кандидата, а переможцем визнається той, хто набрав більше голосів у порівнянні з іншими.

«Єдиний неперехідний голос» («single non-transferable vote»). Згідно з цією системою переможця визначають на основі принципу більшості, однак в багатомандатних округах. Тому їх іноді називають «мажоритарними з багатомандатними округами»¹. У ч. 1 ст. 192 ВК України система єдиного неперехідного голосу іменована системою «відносної більшості в багатомандатних виборчих округах». Кожен виборець наділений одним голосом, який він може віддати за конкретного кандидата. Перемагають ті з них, які за кількістю набраних голосів знаходяться на верхніх позиціях у кількості, рівній магнітуді округу.

Пропорційні виборчі формули («proportional representation»). Зазначеними формулами передбачається встановлення переможця на основі принципу пропорційного розподілу мандатів залежно від кількості отриманих голосів. Проте кількісне вираження останніх не може бути повністю пропорційною величиною (де збільшення або зменшення однієї обов'язково призведе до зміни іншої), оскільки кількість голосів, як правило, набагато більша від кількості розподілюваних мандатів. Тому виникає необхідність застосування додаткових математичних операцій, які і становлять собою виборчу формулу. В основі формул пропорційного типу може бути покладено значну кількість підходів, серед яких можна виокремити наступні.

«Методи найбільших остач» («largest remainder method»). Використовується категоричний бюлетень. Розподіл мандатів відбувається у два етапи. На першому, такі формули вимагають визначення деякої змінної – «квоти». Сьогодні квота – це як правило змінна, яка визначається шляхом ділення кількості голосів на загальну кількість мандатів з додатковими операціями. Особливості останніх і відрізняють квоти, серед яких «Стандартна квота» або «квота Хейра», «Квота Гагенбаха-Бішоффа», «Квота Друпа», «Нормальна квота Імпералі», «Посилена квота Імпералі» та ін.

Після визначення квоти кількість голосів, отриманих кожним списком, ділиться на її значення. В результаті будуть отримані цілі числа з, як правило, дробовими частками. Цілі числа і визначатимуть кількість мандатів отриманих при первинному розподілі. На другому етапі розподіляються всі невичерпані мандати. Для цього використовується «метод найбільших остач». Нерозподілені мандати почергово надаються спискам з найбільшими дробовими залишками.

Метод найбільших остач застосовується в Україні на місцевих виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районних у місті рад, а також депутатів міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше), відповідно до ст. 256-260 ВК України.

«Методи найбільшого середнього» («highest average methods»). В основі формул даної групи лежить ідея ділення кількості голосів, набраних певним списком при отриманні чергового мандата,

¹ Стукаленко В. А. Теоретичні аспекти мажоритарної виборчої системи. Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство. 2014. Т. 19, Вип. 2. С. 23-30. [с. 25-26]

на деяку величину – дільник. Результати від такого ділення порівнюються і мандати почергово надаються партіям з найбільшими значеннями. Так само як формули попередньої групи відрізняються особливостями використовуваних квот, «методи найбільшого середнього» – особливостями використовуваних дільників, серед яких: «Метод Д'Ондта», «Модифікований метод Д'Ондта», «Метод Сент-Лагю», «Модифікований метод Сент-Лагю», «Метод Імпералі» та ін.

Вплив формул пропорційного типу менш відчутний при великих значеннях магнітуди. Однак зі зменшенням магнітуди застосування різних формул може призводити до зміни результатів розподілу мандатів (наприклад бути більш сприятливими для партій з низьким або високим рівнем підтримки).

«Єдиний перехідний голос» («single transferable vote»). Прийнято вважати, що така виборча система була заснована та повністю обґрунтована в середині 19 сторіччя датськими математиком і політиком Карлом Джорджем Андре (Carl George Andrae) та юристом Томасом Хейром (Thomas Hare)¹. Формулу «єдиного перехідного голосу» відносять до типу «пропорційних», однак її ключовою особливістю є застосування у багатомандатних округах з ординальною структурою бюлетеня. В окремих країнах встановлюються різні мінімальні вимоги до заповнення бюлетеня – виборець повинен віддати щонайменше один голос (Ірландія, Мальта), ранжувати всіх висунутих кандидатів (Австралійський Сенат) або в кількості, не меншій ніж число мандатів чи в окрузі (Тасманія)².

Евристики обрахунків у формулах такого типу теж можуть відрізнятися. Основними недоліками застосування формули «єдиного перехідного голосу» є елемент свавілля або випадковості при визначенні переможця («стандартний метод», «метод Хейра» або «випадкове обрання»), необхідність спеціального програмного забезпечення для обрахунку голосів («метода Міка»), можливість часткового спотворення результатів голосування внаслідок неврахування при переході голосу кандидатів, які вже отримали мандат, та порушення логіки обчислення квоти внаслідок наявності непередаваних голосів («метод Хейра-Кларка», «включений метод Грегорі», «виважений включений метод Грегорі»). Загальні зауваження стосуються складності сприйняття та обрахунків, що може знижувати рівень довіри населення до інституту виборів, ускладнювати контроль та підвищувати ризик маніпуляцій з результатами підрахунку голосів.

Змішані виборчі формули. Окремі виборчі системи поєднують формули пропорційного та мажоритарного типів. Для цього можуть використовуватись округи з різною магнітудою, структура голосування за кандидатів та їх списки, модель компенсаційних мандатів, багатоетапний процес встановлення результатів голосування тощо.

Типовий приклад змішаної системи використовується в Німеччині. Як зазначає Ю.Г. Барабаш на виборах до Бундестагу виборець на дільниці отримує один бюлетень, де з одного боку вказується перелік партій, а з другого – список кандидатів-мажоритарників. При цьому голос за мажоритарника називається «першим голосом», а голос за партійний список іменується «другим голосом». Порядок розподілу мандатів відбувається у декілька етапів. На першому етапі за допомогою «метода Сент-Лагю» з урахуванням чисельності населення земель розподіляються 598 мандатів. На другому етапі розподіляються мандати між земельними списками з урахуванням «других голосів», отриманих партіями у відповідних землях. На цьому етапі може виникати ситуація так званих «додаткових мандатів»³, які спричиняють зміну складу Бундестагу. Аналогічна виборча система застосовується з 1996 року у Новій Зеландії.

Водночас сьогодні має місце застосування виборчих систем у яких реалізована модель «лінійного» (частіше зустрічається у вітчизняних джерелах⁴) або «паралельного» (більш властиво зарубіжним

¹ Farrell D. M. Electoral Systems: A Comparative Introduction. 2nd Edition. Chippenham: Palgrave Macmillan, 2011. 279 p. [p. 119]

² Farrell D. M. Electoral Systems: A Comparative Introduction. 2nd Edition. Chippenham: Palgrave Macmillan, 2011. 279 p. [p. 137]

³ Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с. [с. 85]

⁴ Вагіна О. Змішана виборча система: світовий досвід застосування. Вибори та демократія. 2011. № 1. С. 29-37. [с. 30]

джерелам¹) змішування. В таких системах власне ніякого змішування і не відбувається – формули пропорційного і мажоритарного типу діють незалежно одна від одної для різних частин складу представницького органу. По суті в такому випадку можна говорити про застосування різних виборчих систем для обрання певного складу представницького органу. Така особливість зумовлює застосування різних виборчих процедур (порядок висування, фінансування кандидатів, розмір грошової застави, порядок підрахунку голосів тощо) в межах одного виборчого процесу, однак різних виборчих систем.

Так, яскравим прикладом комбінованої системи була застосована на виборах народних депутатів України 2019 року (хоча й відповідно до ч. 3 ст. 1 закону України «Про вибори народних депутатів України»² передбачалось, що вибори здійснюються за змішаною (пропорційно-мажоритарною) системою). Водночас ст. 133 ВК України передбачено застосування на парламентських виборах пропорційної виборчої системи, схожої до системи на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районних у місті рад, а також депутатів міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше).

2.1.4. Легальний виборчий бар'єр

Сам по собі термін «бар'єр» у виборчому праві може вживатись дуже широко: «як будь-який механізм, що має вплив на доступ партії до парламенту»³. В такому сенсі бар'єром можна вважати обмеження у фінансуванні, доступі до агітації, складні реєстраційні процедури та, власне, виборчу систему загалом.

Однак, в контексті виборчих систем мова йде про легальний або природний виборчі бар'єри. Останній є наслідком застосування тієї або іншої формули – умовою, виконання якої дозволить отримати принаймні один мандат (для мажоритарної абсолютної більшості він становить 50% + 1 голос, при застосуванні «квоти Хейра» в 5-ти мандатному окрузі – 20% голосів тощо).

Легальний виборчий бар'єр – це законодавчо встановлена вимога набрання певного відсотку голосів, яка не є результатом застосування виборчої формули, однак її виконання – необхідна умова допуску до розподілу мандатів. Такий елемент виборчої системи є факультативним, оскільки, по-перше, розподіл мандатів може відбутись і без його застосування, по-друге, далеко не у всіх державах він передбачений законодавством (Боснія та Герцеговина, Ісландія, Ірландія, Фінляндія, Португалія, Швейцарія та ін.).

Метою застосування легального виборчого бар'єра є забезпечення працездатної структуризації колективного виборного органу, стабільність уряду, недопущення екстремістських партій до парламенту (саме це було основним аргументом на користь високого бар'єру в Туреччині) та інші завдання, які повинні вирішуватись за допомогою встановлення легального бар'єру. Останні можуть передбачати різні вимоги (від 0.67% голосів у Нідерландах до 10% у Туреччині), встановлюватись на різних рівнях (у Швеції бар'єр складає 4% на загальнодержавному рівні та 12% в регіональному окрузі), диференціюватись залежно від кандидатів (в Словаччині бар'єр для одної партії становить 5%, для коаліції із 2-3 партій – 7%, чотирьох і більше – 10%⁴), відрізнятись за рівнем впливу (5% легальний бар'єр в багатомандатних округах Іспанії не має ніякого значення, оскільки природний оцінюється в середньому у 9.7%⁵).

¹ Martin J. Mixed Electoral Systems: MMM vs. MMP: Unique Systems or Two Sides of the Same Coin. Creighton University, 2007. 154 p. [p. 3]

² Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 № 4061-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>

³ Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії. / за ред. Ю. Ключковського. Вид. 3-е, випр. і доповн. Київ: Логос, 2016. 552 с. [с. 230-231]

⁴ Кожухар О.І. Трансформація політичних структур в постсоціалістичних країнах Центрально-Східної Європи. Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Історія та археологія. Дніпропетровськ, 2008. Вип. 16. С. 170-178. [с. 174]

⁵ Gallagher M., Mitchell P. The Politics of Electoral Systems. Oxford University Press, 2008. 688 p. [p. 609]

В Україні 5-відсотковий легальний виборчий бар'єр застосовується на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районних у місті рад, а також депутатів міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше), оскільки згідно з ч. 3 ст. 256 ВК України: «Право на участь у розподілі депутатських мандатів набувають організації партій, на підтримку територіальних виборчих списків від яких у межах єдиного багатомандатного округу подано 5 і більше відсотків загальної кількості голосів виборців, які підтримали територіальні виборчі списки від усіх організацій партій, у межах єдиного багатомандатного округу»¹.

2.1.5. Виборчі системи та загальні засади проведення місцевих виборів в Україні.

Загальні засади. Одним із принципів здійснення місцевого самоврядування в Україні є принцип виборності (ст. 4 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), що є ключовою передумовою виникнення представницького мандата у місцевих депутатах та виборних посадових осіб.

Виборність органів місцевого самоврядування забезпечується як на рівні конституційно-правового регулювання, так і у міжнародних документах, ратифікованих Україною. Зокрема, як вже зазначалось в посібнику, згідно з положеннями пункту 2 статті 3 Європейської хартії місцевого самоврядування, місцеве самоврядування здійснюється радами або зборами, члени яких вільно обираються таємним голосуванням на основі прямого, рівного, загального виборчого права і які можуть мати підзвітні їм виконавчі органи.

Міжнародно-правові положення дублюються та доповнюються **конституційними засадами організації та проведення виборів до органів місцевого самоврядування**, які визначені у ст. 70, 71, 85, 92, 141 Конституції України, серед яких:

- право голосу на виборах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років, й не визнані судом недієздатними;
- вибори до органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування;
- порядок проведення виборів встановлюється виключно законом;
- Верховна Рада України призначає чергові та позачергові вибори до органів місцевого самоврядування;
- до складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста, району, області на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування;
- строк повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради, депутати якої обрані на чергових виборах, становить п'ять років;
- припинення повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради має наслідком припинення повноважень депутатів відповідної ради;
- територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права обирають шляхом таємного голосування відповідно сільського, селищного, міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях
- строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових виборах, становить п'ять років;
- чергові вибори сільських, селищних, міських, районних, обласних рад, сільських, селищних, міських голів відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень відповідної ради чи відповідного голови, обраних на чергових виборах.

¹ Під час написання підрозділів 2.1.1.-2.1.4. цього посібника автор використовував положення власної дисертації: Мохончук Б.С. Виборча система України як конституційно-правовий інститут: дис. канд. юрид. наук : 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / наук. кер. роботи Ю.Г. Барабаш ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 201 с.

Виборчий процес (ч. 1 ст. 20 Кодексу) – це здійснення протягом встановленого Кодексом періоду часу суб'єктами виборчого процесу (визначеними ст. 22 Кодексу) виборчих процедур, пов'язаних із підготовкою і проведенням відповідних виборів, встановленням та офіційним оголошенням (офіційним оприлюдненням) їх результатів.

Виборчий процес є безперервним та не може бути скасованим, зупиненим або перенесеним. Водночас Кодекс передбачає можливість його припинення у разі введення в Україні чи в окремих її місцевостях воєнного або надзвичайного стану.

Порядок припинення виборчого процесу визначений у ст. 20 Кодексу передбачає:

- виборчий процес загальнодержавних виборів та/або виборчий процес відповідних місцевих виборів, що відбуваються на цих територіях або їх частині, припиняється з дня набрання чинності відповідним указом Президента України;
- після набрання чинності відповідним указом Президента України ЦВК ухвалює рішення щодо припинення виборчого процесу на всій території України або в окремих її місцевостях, яким визначає порядок завершення виборчих процедур, які були розпочаті в межах відповідного виборчого процесу;
- після припинення чи скасування дії режиму воєнного або надзвичайного стану перебіг відповідного виборчого процесу, припиненого у зв'язку з цим, розпочинається спочатку;
- рішення щодо призначення виборів, виборчий процес яких був припинений або не розпочався у зв'язку з введенням воєнного або надзвичайного стану, ухвалюється відповідним суб'єктом їх призначення не пізніше місяця з дня припинення або скасування воєнного або надзвичайного стану, а у разі якщо для проведення виборів законом не вимагається окремого рішення про їх призначення, про початок відповідного виборчого процесу оголошує ЦВК не пізніше місяця з дня припинення або скасування воєнного або надзвичайного стану.

Виборчий процес здійснюється на **засадах** (ст. 21 Кодексу):

- гарантії реалізації виборчих прав громадян, визначених Конституцією України та Кодексом;
- дотримання основних принципів виборчого права, визначених Конституцією України та Кодексом (загального, рівного, прямого виборчого права, добровільності участі у виборах, вільних та чесних виборів, таємного і особистого голосування, забезпечення права бути обраним та висування кандидатів у депутати);
- законності та заборони протиправного втручання будь-кого у виборчий процес;
- політичного плюралізму та багатопартійності;
- публічності і відкритості виборчого процесу, усіх його процедур з урахуванням обмежень, встановлених законом, належного інформування виборців та інших суб'єктів виборчого процесу;
- свободи передвиборної агітації, рівного доступу всіх кандидатів і суб'єктів їх висування на відповідних виборах до засобів масової інформації незалежно від їх форми власності, крім засобів масової інформації, засновниками яких є партії (організації партій);
- неупередженості органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, закладів, установ і організацій, їх керівників, інших посадових і службових осіб до кандидатів, партій.

Суб'єктами виборчого процесу є (ст. 22 Кодексу):

- *Виборець, який має право голосу на відповідних виборах.* Ним вважається громадянин України, який досяг 18-річного віку та не був визнаний судом недієздатним. Для того щоб реалізувати своє право голосу на місцевих виборах, виборець повинен бути внесений до списку виборців, який формується на підставі відомостей Державного реєстру виборців та належати до відповідної територіальної громади¹.

¹ Належність громадянина до відповідної територіальної громади та проживання його на відповідній території визначаються його виборчою адресою (крім випадків, передбачених законом).

- **Виборча комісія, яка уповноважена здійснювати підготовку і проведення відповідних виборів.** Систему комісій на місцевих виборах складають: Центральна виборча комісія, територіальні виборчі комісії та дільничні виборчі комісії. ЦВК та ТВК є постійно діючими, а ДВК - тимчасовими спеціальними колегіальними органами. ЦВК, яка є виборчою комісією вищого рівня для всіх виборчих комісій з усіх місцевих виборів. ТВК є комісіями вищого рівня щодо всіх дільничних виборчих комісій з відповідних місцевих виборів.
- **Партія (організація партії), що висунула кандидатів (кандидата) на відповідних виборах.** Організація партії набуває вказаного статусу з моменту прийняття рішення про висунення кандидатів (кандидата) на відповідних зборах (конференції) з урахуванням певних умов визначених Кодексом, які будуть висвітлені у відповідному розділі посібника.
- **Кандидат, зареєстрований для участі у відповідних виборах у порядку, встановленому Кодексом.** Депутатом, сільським, селищним, міським головою може бути обраний громадянин України, який має право голосу відповідно до ст. 70 Конституції України, тобто досяг віку 18 років і не визнаний судом недієздатним. Депутатом, сільським, селищним, міським головою не може бути обраний громадянин України, який має судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, кримінального правопорушення проти виборчих прав громадян чи корупційного кримінального правопорушення, якщо ця судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку. Особа набуває вказаного статусу після її реєстрації як кандидата відповідною ТВК.
- **Офіційний спостерігач від кандидата чи партії (організації партії) - суб'єкта відповідного виборчого процесу або від громадської організації, зареєстрований у порядку, встановленому Кодексом.**

Статус спостерігачів від партій, кандидатів та громадських організацій не аналогічний статусу спостерігачів від іноземних держав та міжнародних організацій, оскільки останні не є суб'єктами виборчого процесу, а відтак перелік їх прав є меншим.

Види місцевих виборів (ст. 194 Кодексу)¹:

- **Чергові.** Вони призначаються у зв'язку із закінченням строку повноважень місцевих рад, сільських, селищних міських голів, обраних на попередніх чергових місцевих виборах. Чергові місцеві вибори проводяться одночасно на всій території України в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень рад, голів, обраних на попередніх чергових місцевих виборах. Рішення про призначення чергових виборів депутатів обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів приймається Верховною Радою України². Чергові місцеві вибори призначаються не пізніше ніж за дев'яносто днів до дня виборів. Однак виборчий процес розпочинається за п'ятдесят днів до дня чергових місцевих виборів.
- **Позачергові.** Вони призначаються Верховною Радою України у разі дострокового припинення повноважень Верховної Ради АРК, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради, сільського, селищного, міського голови, а також в інших випадках, передбачених законами України. Таке рішення приймається Верховною Радою України не пізніше ніж у дев'яностоденний строк з дня дострокового припинення повноважень Верховної Ради АРК, відповідної місцевої ради, сільського, селищного, міського голови. Позачергові місцеві вибори призначаються не пізніше ніж за шістьдесят днів до дня виборів. Однак виборчий процес розпочинається за п'ятдесят днів до дня позачергових місцевих виборів.
- **Повторні.** Вони призначаються ТВК у разі визнання відповідних місцевих виборів такими, що не відбулися, в порядку, встановленому Кодексом. Підстави для визнання місцевих виборів такими, що не відбулися, та призначення повторних виборів визначені у ст. 280 Кодексу. Повторні місцеві вибори призначаються на останню неділю шістьдесятиденного строку з дня прийняття рішення про їх призначення, а виборчий процес розпочинається за п'ятдесят днів до дня повторних місцевих виборів. Рішення про призначення повторних місцевих виборів приймається відповідною ТВК не пізніш як у десятиденний строк з дня настання обставин, передбачених Кодексом, для

¹ Види місцевих виборів слід відрізняти від їх типів визначених у ст. 3 Виборчого кодексу України.

² 15 липня 2020 року Верховна Рада України прийняла постанову № 3809 «Про призначення чергових місцевих виборів у 2020 році».

призначення таких виборів або з дня припинення обставин, що стали підставою для припинення виборчого процесу відповідних місцевих виборів.

- **Проміжні.** Проміжні вибори депутата сільської, селищної, міської ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч) призначаються у відповідному багатомандатному окрузі у зв'язку з достроковим припиненням повноважень депутата відповідної ради, обраного у цьому окрузі. При призначенні виборів ТВК визначає кількість депутатських мандатів, які будуть розподілятися на таких виборах в багатомандатному виборчому окрузі. Проміжні вибори депутатів (депутата) сільської, селищної, міської ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч) у багатомандатному окрузі призначаються з урахуванням положень статті 5 Кодексу на найближчу останню неділю березня або останню неділю жовтня (крім року проведення чергових місцевих виборів), а виборчий процес розпочинається за п'ятдесят днів до дня проміжних місцевих виборів. Рішення про призначення проміжних виборів депутатів (депутата) сільської, селищної, міської ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч) приймається ТВК не пізніше як у десятиденний строк з дня надходження до ТВК повідомлення відповідної місцевої ради про дострокове припинення повноважень депутата, обраного у відповідному виборчому окрузі, але не пізніше як за шістьдесят днів до дня проведення найближчих проміжних виборів, визначеного відповідно до положень статті 5 Кодексу.
- **Додаткові.** Додаткові вибори депутатів сільських, селищних рад від територіальної громади, що приєдналася до іншої територіальної громади, призначаються ЦВК в порядку, визначеному Кодексом. Депутати сільських, селищних рад, обрані на додаткових виборах, здійснюють свої повноваження до обрання нового складу відповідної ради на наступних чергових або позачергових місцевих виборах у порядку, встановленому законодавством. Додаткові вибори призначаються не пізніше ніж за сімдесят днів до дня виборів, а виборчий процес розпочинається за п'ятдесят днів до дня додаткових виборів з урахуванням положень статті 5 Кодексу.
- **Перші.** Перші вибори депутатів сільських, селищних, міських рад, сільських селищних, міських голів призначаються ЦВК за відповідним зверненням уповноваженого органу.

Перші вибори депутатів обласних, районних рад призначаються ЦВК за відповідним зверненням уповноваженого органу на підставі рішення про утворення обласних, районних рад. Перші вибори депутатів районних у місті рад (у разі їх створення) призначаються відповідною міською радою на підставі рішення про утворення районних у місті рад¹. Перші місцеві вибори призначаються не пізніше ніж за сімдесят днів до дня виборів, а виборчий процес розпочинається за п'ятдесят днів до дня перших місцевих виборів.

Варто звернути увагу, що у рік проведення чергових місцевих виборів додаткові вибори не призначаються та не проводяться, а перші місцеві вибори призначаються та проводяться разом з черговими місцевими виборами. На виконання, в тому числі і цього положення, ЦВК прийняла відповідні постанови про призначення перших виборів на 25 жовтня 2020 року.

Окрім того, згідно з пунктом 7 частини першої статті 205 Кодексу ЦВК в разі встановлення неможливості забезпечити підготовку та проведення місцевих виборів відповідно до положень Кодексу на окремих територіях приймає рішення про неможливість проведення виборів до відповідних органів місцевого самоврядування².

Виборчий процес місцевих виборів включає такі **етапи** (ст. 196 Кодексу):

- утворення виборчих округів;
- утворення дільничних виборчих комісій;

¹ Це положення було предметом звернення ЦВК до Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, регіонального розвитку та місцевого самоврядування за роз'ясненнями щодо призначення перших виборів районних рад. Детальніше за посиланням: https://www.oporaua.org/statement/vybory/mistsevi-vybory/mistsevi_2020/20213-informatsiia-gromadianskoyi-merezhi-opora-shchodo-priznachennia-pershikh-mistsevikh-vivoriv-2020-roku. Утім після отримання листа від профільного Комітету ЦВК призначила перші вибори до районних рад на 25 жовтня 2020 року.

² 8 серпня 2020 року ЦВК прийняла постанову № 161 «Про неможливість проведення перших виборів депутатів окремих сільських, селищних, міських рад Донецької і Луганської областей та відповідних сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2020 року».

- складання списків виборців, їх перевірка та уточнення;
- висування та реєстрація кандидатів;
- проведення передвиборної агітації;
- голосування у день виборів;
- підрахунок голосів виборців, установа підсумків голосування і результатів місцевих виборів.

На виборах депутатів сільської, селищної, міської ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч), сільського, селищного, міського голови виборчий процес може включати також такі етапи:

- повторне голосування;
- підрахунок голосів виборців, установа підсумків повторного голосування і результатів місцевих виборів.

Виборчий процес завершується через 15 днів після офіційного оприлюднення результатів місцевих виборів у порядку, передбаченому Кодексом.

Виборчі системи. Принцип виборності представницького мандата депутатів та виборних посадових осіб на місцях нерозривно пов'язаний з виборчою системою, за допомогою якої голоси виборців перетворюються у мандати, тобто відбувається формування відповідної місцевої ради чи обрання сільського, селищного голови.

В Україні після проголошення незалежності було прийнято 5 законів про місцеві вибори та Виборчий кодекс, які передбачали застосування різних моделей виборчих систем:

- **Закон 1994¹** року передбачав на всіх типах місцевих виборів мажоритарну систему відносної більшості в одномандатних виборчих округах. Обраним вважався кандидат у депутати, який одержав на виборах найбільшу порівняно з іншими кандидатами кількість голосів виборців, які взяли участь у голосуванні, але не менш як десять відсотків голосів виборців, внесених до списку виборців. Кандидат на посаду голови Ради вважався обраним при додержанні вимог, передбачених для кандидата у депутати, за умови, якщо за нього проголосувало не менш як 25 відсотків виборців, внесених до списку виборців.
- Відповідно до **Закону 1998 року²** за мажоритарною виборчою системою відносної більшості в одномандатних округах обиралися депутати сільських, селищних, міських рад та сільські, селищні, міські голови. Обласні та районні ради формувалися за цією ж системою тільки у багатомандатних виборчих округах. Цікаво, що закон для реалізації конституційного положення щодо представництва обласними та районними радами спільних інтересів територіальних громад, встановлював мінімальну кількість депутатів (мандатів), якою мають бути представлені територіальні громади у відповідній раді.
- **Закон 2004 року³** передбачав застосування мажоритарної виборчої системи відносної більшості в одномандатних виборчих округах на виборах депутатів сільських, селищних рад та сільського, селищного, міського голови. Водночас всі інші вибори відбувалися за пропорційною системою із закритими списками у багатомандатних виборчих округах з розподілом мандатів за «методом найбільших остач» з використанням «квоти Хейра» та прохідним бар'єром на рівні 3 відсотки.
- У **Законі 2010 року⁴** мажоритарна виборча система відносної більшості в одномандатних виборчих округах поширювалася на вибори депутатів сільських, селищних рад та сільських, селищних, міських голів. Решта виборів відбувалася за мажоритарно-пропорційною системою, яка в міжнародній класифікації називається ще паралельною, тобто одна частина ради обиралася за мажоритарною складовою з формулою відносної більшості в одномандатних округах, а інша частина – за пропорційною системою із закритими списками у багатомандатних округах

¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3996-12#o8>

² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/14/98-вр#o67>

³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-15#o14>

⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2487-17#n10>

з розподілом мандатів за «методом найбільших остач» з використанням «квоти Хейра» та прохідним бар'єром на рівні 3 відсотки.

У 2014 році реформа виборчого законодавства стала одним із пріоритетів задекларованих в **Угоді про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна»¹** у Верховній Раді України восьмого скликання, зокрема з таких питань як:

- зміна системи місцевих виборів з метою забезпечення справедливого представництва виборців у місцевих радах, збереження мажоритарної системи на рівні сільських та селищних рад та запровадження пропорційної виборчої системи з відкритими списками при проведенні місцевих виборів на інших рівнях (п. 2.2.);
- запровадження виборів міських голів великих міст (відповідно до закону) у два тури та за принципом абсолютної більшості виборців, які проголосували (п. 2.3.).

Як відзначено Місією зі спостереження за виборами ОБСЄ/БДІПЛ, **Законом 2015 року²** було запроваджено три виборчі системи для проведення місцевих виборів, підвищено прохідний бар'єр до п'яти відсотків, обмежено права на участь у виборах незалежних кандидатів, та передбачено можливість відкликання обраних сільських, селищних, міських голів та депутатів місцевих рад шляхом подання клопотання виборцями, а також вперше встановлено вимогу про щонайменше 30-відсоткове представництво осіб кожної статі у партійних списках, але на жаль не передбачено жодних санкцій для політичних партій, які не дотримуються цієї вимоги³.

Утім, передбачивши вибори старост⁴, залишивши на виборах депутатів сільських, селищних рад мажоритарну систему відносної більшості в одномандатних виборчих округах та розділивши мажоритарну систему виборів мерів у містах залежно від чисельності виборців до та від 90 тисяч із застосуванням формули відносної та абсолютної більшості відповідно, законодавець так і не запровадив пропорційної системи з відкритими списками.

Формально вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад мали відбуватися за пропорційною виборчою системою в багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками, однак в експертному середовищі вона зазнала гострої критики й отримала назву «прихованої мажоритарної». Насамперед, це пов'язано зі складністю та певною мірою незрозумілістю процедури встановлення результатів виборів, що продукує ця виборча система⁵. Крім того, вона була орієнтована на партії зі значною підтримкою, що не сприяє максимально широкому представництву та реалізації принципу політичного плюралізму. За умов заборони можливості самовисування безпартійними кандидатами та значного підвищення виборчого бар'єру - з 3% до 5%, кандидати, які мають високий рівень підтримки в окрузі, опиняються в залежності від великих партій у випадку, якщо відповідна місцева організація партії не подолає зазначений відсотковий поріг. Особливо дивною орієнтація на систему сприяння великим партіям виглядало в аспекті децентралізації органів місцевого самоврядування⁶.

З Остаточного звіту Місії ОБСЄ/БДІПЛ: «Результати голосування за новою пропорційною системою виявились такими, що суперечать конституційному принципу рівномірного представництва місцевих громад. Декілька виборчих округів у багатомандатному виборчому окрузі не мали представництва у

¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/33/f439014n8.pdf>

² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text>

³ Остаточний звіт Місії ОБСЄ/БДІПЛ зі спостереження за місцевими виборами 2015 року в Україні (стор. 7). URL.: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/4/223811.pdf>

⁴ У 2015 році було запроваджено інститут старост як виборних посадових осіб місцевого самоврядування, однак з прийняттям 16 липня 2020 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства» староста втратив цей й тепер затверджується сільською, селищною, міською радою на строк її повноважень за пропозицією відповідного сільського, селищного, міського голови.

⁵ Конституційно-правові засади інституту представницького мандата в Україні / П.В. Романюк. — Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2019. — С. 134

⁶ Мохончук Б.С. Виборча система України як конституційно-правовий інститут: дис. канд. юрид. наук : 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / наук. кер. роботи Ю.Г. Барабаш ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 201 с.

місцевих радах, в той час як інші округи були представлені депутатами у кількості до трьох осіб. Крім того, деякі обласні центри взагалі не були представлені у відповідних обласних радах. Ці недоліки виборчої системи суперечать принципу рівності виборців відповідно до пункту 7.3 Копенгагенського документу ОБСЄ 1990 року та інших міжнародних стандартів. перерахунок голосів у відсотки призвів до ситуації, коли кандидати, які мали найбільшу підтримку у певних округах, не були обрані, в той час як кандидати, які були другими та третіми у перегонах отримали місця у радах. Це викликає занепокоєння щодо того, чи здатна виборча система відображати волевиявлення виборців»¹.

У підсумку недоліками саме цієї системи обґрунтовувалася необхідність проведення комплексної реформи виборчої системи, яка відбулася лише наприкінці 2019 року з прийняттям Виборчого кодексу. Однак, незважаючи на рекомендації Венеційської комісії в частині забезпечення стабільності виборчого законодавства, напередодні місцевих виборів влітку 2020 року до нього були внесені зміни, в тому числі й щодо виборчої системи.

Наразі на місцевих виборах в Україні застосовуватимуться **4 різновиди виборчих систем** залежно від типу місцевих виборів.

1. Вибори депутатів сільської, селищної, міської ради (територіальних громад з кількістю виборців до 10 тисяч) відбуватимуться за мажоритарною системою відносної більшості в багатомандатних виборчих округах. В міжнародній класифікації її називають «Single non-transferable vote» («система єдиного неперехідного голосу»).

Магнітуда округу. Вибори проводяться в багатомандатних виборчих округах, на які поділяється територія відповідної територіальної громади. У кожному такому окрузі розподілятиметься не менше двох і не більше чотирьох депутатських мандатів.

Структура бюлетеня передбачає можливість подачі виборцем одного категоричного голосу за конкретного кандидата.

В якості **виборчої формули** використовується формула відносної більшості, за якої обраними депутатами у багатомандатному окрузі будуть визнані кандидати у депутати (у кількості, що дорівнює кількості мандатів у багатомандатному окрузі), які за результатами голосування виборців у відповідному багатомандатному окрузі отримали найбільшу порівняно з іншими кандидатами, зареєстрованими у тому самому окрузі, кількість голосів виборців.

* Якщо голосування проводилося по одному кандидату в депутати в багатомандатному виборчому окрузі застосовується формула абсолютної більшості, тобто кандидат вважається обраним депутатом, якщо за нього подано більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні.

Гендерна квота. Встановлена вимога представництва на рівні не менше 30 % осіб кожної статі у переліку кандидатів.

2. Вибори депутатів Верховної Ради АРК, обласних, районних, районних у місті рад, а також депутатів міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше) проводяться за системою пропорційного представництва за відкритими виборчими списками місцевих організацій політичних партій.

Магнітуда округу. Вибори проводяться у територіальних виборчих округах, на які поділяється єдиний багатомандатний виборчий округ, що збігається з територією відповідно АРК, області, району, міста, району в місті, села, селища згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією міської,

¹ Остаточний звіт Місії ОБСЄ/БДПЛ зі спостереження за місцевими виборами 2015 року в Україні (стор. 7). URL.: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/4/223811.pdf>

сільської, селищної територіальної громади¹. За цією системою у єдиному багатомандатному виборчому окрузі магнітуда дорівнюватиме кількісному складу відповідної ради, а в територіальних виборчих округах діятиме т. зв. «плаваюча» магнітуда, оскільки кількість мандатів, яка буде розподілена, наперед невизначена та залежатиме від кількості дійсних голосів виборців поданих у відповідному окрузі.

Структура бюлетеня передбачає категоричне голосування за «відкритий» територіальний список кандидатів з можливістю підтримки як організації партії, так і конкретного кандидата від неї із зазначенням його порядкового номеру у цьому виборчому списку. Тобто виборці можуть впливати на черговість кандидатів у територіальному виборчому списку. Зокрема, кандидати у депутати, які отримали кількість голосів виборців, яка дорівнює або перевищує 25 відсотків розміру виборчої квоти розміщуються на початку територіального виборчого списку відповідної організації партії у порядку зменшення кількості голосів виборців, які підтримали відповідного кандидата у депутати. Для дійсності голосу виборець має обов'язково поставити будь-яку позначку навпроти організації партії. Підтримка кандидатів із зазначенням їх порядкового номеру у бюлетені має факультативний характер, тобто в разі наявності позначки навпроти відповідної організації партії та не зазначення порядкового номеру кандидата такий бюлетень буде дійсним.

В якості **виборчої формули** використовується «метод найбільших остач» із застосуванням «квоти Хейра».

Легальний виборчий бар'єр встановлений на рівні 5%.

Гендерна квота. Встановлена вимога представництва не менше двох кандидатів кожної статі у кожній п'ятірці в усіх виборчих списках організації партії.

3. Вибори сільського, селищного, міського голови (у містах з кількістю виборців до 75 тисяч осіб) відбуватимуться за мажоритарною виборчою системою відносної більшості. В міжнародній класифікації ця система отримала назву "First-past-the-post voting" («перший отримує посаду»).

Магнітуда округу. Вибори проходитимуть в єдиному одномандатному сільському, селищному, міському виборчому окрузі, що збігається відповідно з територією села, селища, міста згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією сільської, селищної, міської територіальної громади, тобто з магнітудою в 1 мандат.

Структура бюлетеня передбачає можливість подачі виборцем одного категоричного голосу за конкретного кандидата.

В якості **виборчої формули** використовується формула відносної більшості, тобто обраним вважається той кандидат, за якого подано більше голосів виборців відносно інших кандидатів, які балотувалися у відповідному виборчому окрузі.

* На виборах сільського, селищного, міського голови (незалежно від кількості виборців у місті) застосовується формула абсолютної більшості, якщо до виборчого бюлетеня було включено лише одного кандидата, тобто він вважається обраним, якщо кількість голосів, поданих за нього, перевищує 50 відсотків кількості виборців, які взяли участь у голосуванні.

4. Вибори міського голови (у містах з кількістю виборців 75 тисяч і більше осіб) проводяться за мажоритарною виборчою системою абсолютної більшості. Таку систему в міжнародній класифікації також називають "two-round system" («двотурова мажоритарна виборча система»)

¹ Детальніше про розподіл мандатів за цією системою див. «Встановлення результатів місцевих виборів».

Магнітуда округу. Вибори відбуваються в єдиному одномандатному міському виборчому окрузі, що збігається з територією міста згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією міської територіальної громади, тобто з магнітудою в 1 мандат.

Структура бюлетеня передбачає можливість подачі виборцем одного категоричного голосу за конкретного кандидата.

В якості **виборчої формули** використовується формула абсолютної більшості, тобто обраним вважається той кандидат, якого підтримали більше половини від загальної кількості виборців, що взяли участь у голосуванні (50% + 1).

* Якщо всі кандидати, включені до виборчого бюлетеня для повторного голосування з виборів депутатів сільської, селищної, міської ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч), сільського, селищного, міського голови, крім одного, не пізніше як за п'ять днів до дня повторного голосування відмовилися бути кандидатами відповідно до п. 1 ч. першої ст. 231 Кодексу або вибули з балотування відповідно до частини четвертої статті 231 Кодексу, ТВК приймає рішення про скасування повторного голосування та про визнання обраним кандидата з числа включених до виборчого бюлетеня для повторного голосування, який не подав такої заяви.

Виборча система, за якою проводяться вибори депутатів міської, сільської, селищної ради та міського голови, визначається виходячи із кількості виборців, які мають право голосу на відповідних місцевих виборах, станом на перший день місяця, що передує місяцю, в якому розпочинається виборчий процес з відповідних місцевих виборів. Наразі ЦВК оприлюднила **інформацію про кількість виборців, які мають право голосу на виборах депутатів міської, сільської, селищної ради, та про виборчу систему, за якою проводяться відповідні місцеві вибори 25 жовтня 2020 року**¹. Виборча система, за якою проводяться вибори депутатів міської, сільської, селищної ради та/або міського голови, визначена відповідно до цієї частини, не може бути змінена у зв'язку із зміною кількості виборців, які мають право голосу на відповідних місцевих виборах, до призначення наступних чергових або позачергових виборів у такому місті, селі, селищі або відповідній територіальній громаді. Таке законодавче положення сприяє передбачуваності виборчого процесу та гарантуванню принципу рівних виборів².

Усі вищезазначені виборчі системи мають як переваги, так і недоліки³. Це пов'язано, насамперед з тим, що у світі не існує універсальної виборчої системи, яка влаштувала б усі держави. Однак це не означає, що держави можуть зловживати інструментами виборчої інженерії та йти в розріз з усталеними демократичними практиками, що сформувалися у світі.

¹ https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/08/VM2020_kilkist_vybortsiv.pdf

² Попри однозначність подібних положень, які закріплювалися у вже нечинному Законі України «Про місцеві вибори», щодо застосування тієї чи іншої виборчої системи, на останніх місцевих виборах зустрічалися окремі випадки їх спірної інтерпретації. Зокрема, на виборах міського голови міста Павлоград Дніпропетровської області Центральна виборча комісія у постанові від 27 жовтня 2015 року № 515 «Про роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про місцеві вибори» під час встановлення результатів виборів міського голови» (втратила чинність згідно з Ухвалою ВАСУ від 02 листопада 2015 року № 875/59/15) вирішила, що визначати виборчу систему, за якої відбуватимуться вибори у містах з кількістю виборців понад 90 тисяч, необхідно виходячи з відомостей щодо кількості виборців, включених до списків виборців на виборчих дільницях відповідного міста, внесених до протоколу про результати виборів. Натомість, під час судового розгляду було встановлено, що згідно з ч. 7 ст. 2 Закону № 595-VIII інформація про кількість виборців, виборча адреса яких віднесена до території кожного міста, а також про виборчу систему, за якою проводяться вибори міського голови відповідно до частин 4 та 5 цієї ж статті, оприлюднюється Центральною виборчою комісією на її офіційному веб-сайті, а також у загальнодержавних та/або відповідних місцевих засобах масової інформації не пізніше як за 5 днів до дня початку виборчого процесу відповідних чергових, позачергових місцевих виборів станом на 1 число поточного місяця. Тобто, Закон № 595-VIII встановлює чіткий порядок та критерії визначення виборчої системи, яка буде застосовуватися під час проведення виборів міського голови, та не передбачає процедури подальшої її заміни. Враховуючи вищезазначені законодавчі положення, Суд вирішив, що місто Павлоград Дніпропетровської області було віднесено до переліку міст, у яких вибори міського голови проводяться за мажоритарною системою абсолютної більшості в єдиному одномандатному виборчому окрузі, так як кількість виборців у місті Павлограді станом на 1 серпня 2015 року становила 90 295 осіб (більше 90 тисяч виборців). Відповідна інформація, в силу вимог ч. 7 ст. 2 Закону № 595-VIII, була оприлюднена на офіційному веб-сайті Центральної виборчої комісії та у газеті «Голос України» № 160 (6164) від 1 вересня 2015 року. Тим самим ЦВК визначила, що вибори міського голови в м. Павлоград проводяться за мажоритарною системою абсолютної більшості в єдиному одномандатному виборчому окрузі.

³ URL.: <http://aceproject.org/ace-ru/topics/es/esd/esd02/esd02e/esd02e02>

2.2. Забезпечення належного представництва жінок в органах місцевого самоврядування

З прийняттям Виборчого кодексу України в українському виборчому законодавстві було вперше закріплено обов'язковість забезпечення збалансованого представництва жінок та чоловіків у виборчих списках кандидатів на загальнодержавних та місцевих виборах, а також гарантований мінімум представництва кожної статі при висуванні кандидатів у депутати на виборах, які проводяться за мажоритарною системою.

2.2.1. Передісторія

Норми щодо забезпечення збалансованого представництва обох статей при висуванні кандидатів закріплювались у законодавстві і раніше. У цьому контексті варто відзначити положення чинного Закону «Про політичні партії в Україні» (пункт 10 частини першої статті 8), згідно з якими статут політичної партії повинен встановлювати розмір квот, що визначає мінімальний рівень представництва жінок і чоловіків у виборчому списку кандидатів у народні депутати України від партії у загальнодержавному виборчому окрузі, кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах і має становити не менше 30% загальної кількості кандидатів у виборчому списку. Аналогічне за змістом положення також було закріплено у статті 4 Закону «Про місцеві вибори» 2015 року (втратив чинність). За ним представництво однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах мало становити не менше 30% загальної кількості кандидатів у виборчих списках. Разом з тим, у статті 46 Закону «Про місцеві вибори», яка визначала перелік підстав для відмови у реєстрації кандидатів на виборах, недотримання положень статті 4 цього ж Закону не передбачало можливості відмови у реєстрації кандидатів від організації партії на виборах.

Саме виходячи з таких міркувань Центральна виборча комісія постановою № 362 від 23 вересня 2015 року затвердила «Роз'яснення щодо застосування деяких положень Закону України «Про місцеві вибори» під час реєстрації кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидатів у депутати обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови та старости села, селища, висунутих місцевими організаціями політичних партій на чергових, позачергових та перших місцевих виборах», згідно з пунктом 4 якого що відмова в реєстрації кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад з підстав недотримання положення Закону «Про місцеві вибори» щодо представництва осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах не допускались.

25 вересня 2015 року Київська міська організація партії «Об'єднання «Самопоміч» звернулась до Київського апеляційного адміністративного суду з позовом про визначення нечинним і скасування відповідного положення Роз'яснення ЦВК, затвердженого постановою № 362. 28 вересня того ж року аналогічний позов до того ж самого суду було подано політичною партією «Сила людей». При цьому, за позовом партії «Сила людей» суд відмовив у задоволенні позову, визнавши, що Роз'яснення ЦВК не суперечить вимогам статті 4 Закону «Про місцеві вибори», тоді як у справі за позовом «Об'єднання «Самопоміч» постановою того ж самого суду позов було задоволено¹. Обидві справи переглядались в апеляційному порядку Вищим адміністративним судом України за апеляційними скаргами, відповідно, партії «Сила людей» та Центральної виборчої комісії. Останній погодився з доводами ЦВК, зазначивши у справі за апеляційною скаргою партії «Сила людей», що «вичерпний перелік дій, які мають бути вчинені в межах висування кандидатів у депутати, чітко регламентовано Законом і такі вимоги не передбачають врахування гендерних квот, як не передбачають цього й інші спеціальні норми Закону, які визначають обов'язкові умови висування кандидатів місцевими організаціями партій»².

¹ http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/AS150411.html

² http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/AS150412.html

2.2.2. Положення чинного Виборчого кодексу України та проблеми їх реалізації

Відповідні прогалини у правовому регулюванні було усунуто з прийняттям нового Виборчого кодексу України.

Зокрема, статтю 220 Виборчого кодексу передбачено, що під час формування переліку кандидатів на виборах до сільської, селищної, міської ради в громадах з кількістю виборців до 10 000, організація партії повинна забезпечити представництво не менше 30% осіб однієї статі у загальній кількості кандидатів до відповідної ради, тоді як частиною дев'ятою статті 219 Виборчого кодексу встановлено, що під час формування єдиного та територіальних виборчих списків організація партії повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і так далі) кожного виборчого списку чоловіків і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі). При цьому у разі формування організацією партії єдиного та територіальних виборчих списків з кількістю кандидатів у депутати, яка не є кратною п'яти, до останніх у списку кандидатів (від 1 до 4) застосовується вимога щодо почергового включення кандидатів різної статі до списку. Обидві статті Виборчого кодексу (219 та 220) встановлюють порядок висунування кандидатів на місцевих виборах. На відміну від Закону «Про місцеві вибори», який не передбачав можливості відмови у реєстрації списку кандидатів у зв'язку з недотриманням положень щодо гендерних квот, Виборчий кодекс таку можливість передбачає. Зокрема, відповідно до пункту 1 частини першої статті 230 Виборчого кодексу, територіальна виборча комісія відмовляє в реєстрації всіх кандидатів у депутати, включених до виборчих списків місцевих організацій політичних партій або до переліку кандидатів у депутати в багатомандатних виборчих округах на відповідних місцевих виборах, у разі порушення встановленого Кодексом порядку висунування кандидатів.

Разом з тим, Виборчий кодекс все одно допускає можливість порушення принципу збалансованого представництва жінок та чоловіків у виборчих списках та переліках кандидатів у багатомандатних виборчих округах у період після реєстрації кандидатів відповідними територіальними виборчими комісіями. Так, частина перша статті 231 Виборчого кодексу встановлює, що кандидат у депутати, кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови не пізніш як за 19 днів до дня голосування може звернутись із заявою про відмову від балотування, тоді як місцева організація партії, яка висунула кандидата на виборах, у той самий строк може звернутись до територіальної виборчої комісії із зверненням щодо скасування реєстрації кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови відповідно до рішення, прийнятого у порядку, передбаченому статутом партії, яке додається до такого звернення. У разі надходження відповідної заяви кандидата або звернення місцевої організації партії, територіальна виборча комісія повинна прийняти рішення про скасування реєстрації кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидата у депутати у триденний строк з дня надходження звернення, але не пізніш як за 18 днів до дня голосування. Відповідно, положення Виборчого кодексу України в частині запровадження обов'язкових гендерних квот необхідно розуміти так, що дотримання гендерних квот місцевими організаціями партій є обов'язковим лише на етапі висунування кандидатів на відповідних виборах. Після реєстрації кандидатів збалансоване представництво жінок та чоловіків у виборчих списках кандидатів/переліках кандидатів на виборах, які проводяться за мажоритарною системою в багатомандатних виборчих округах, може бути порушене внаслідок відмов кандидатів від балотування або внаслідок ініціювання місцевими організаціями партій питання про скасування реєстрації кандидатів, зареєстрованих ТВК для участі у відповідних виборах.

2.2.3. Європейські стандарти і практика в частині забезпечення збалансованого представництва жінок та чоловіків у виборних органах місцевого самоврядування

Парламентською Асамблеєю Ради Європи було ухвалено низку документів щодо забезпечення належного представництва жінок у політиці як такій. Серед них варто виділити Рекомендацію 1899 (2010) щодо посилення рівня представленості жінок у політиці через виборчу систему¹ та

¹ <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17812&lang=en>

Резолюцію ПАРЕ 1706 (2010) щодо посилення рівня представленості жінок у політиці через виборчу систему, Рекомендацію ПАРЕ 1676 (2004) щодо участі жінок у виборах¹ тощо. Основні стандарти у відповідній сфері викладено в Рекомендації ПАРЕ 1676 (2004). Згідно з цією рекомендацією, рівень представництва жінок в парламентах та інших виборних органах держав-членів Ради Європи мав досягти 40% від їх загального складу, а забезпечити досягнення цього показника мали забезпечити усунення конституційних та законодавчих перешкод на шляху забезпечення гендерного паритету, стимулювання партій до вжиття позитивних заходів, спрямованих на збільшення частки жінок серед висунутих кандидатів, запровадження гендерних квот на виборах до парламенту та рад субнаціонального рівня, запровадження чергування представників різних статей у списках кандидатів на виборах, стимулювання гендерної рівності через механізми державного фінансування політичних партій, проведення просвітницьких заходів для жінок-кандидатів на виборах тощо. Ці рекомендації згодом були відображені та конкретизовані у низці документів Венеційської комісії, у тому числі Кодексі належних практик у сфері політичних партій, Звіті про вплив виборчих систем на представництво жінок у політиці², Декларації про участь жінок у виборах³ та інших документах. У Декларації про участь жінок у виборах наголошується, зокрема, на тому що принцип рівного виборчого права може передбачати обов'язковість чергування представників обох статей у виборчих списках кандидатів та можливість відмови у реєстрації списку кандидатів, який не відповідає вимогам щодо збалансованого представництва жінок і чоловіків, передбачених національним законодавством.

У низці держав Європи законодавство не передбачає жодних механізмів стимулювання представництва жінок у виборних органах місцевого самоврядування. Такі механізми, зокрема, відсутні в Австрії, Ірландії, Ісландії, на Кіпрі, Литві, Люксембурзі, Мальті, Нідерландах, Німеччині, Норвегії, Румунії, Словаччині, Сполученому Королівстві, Угорщині, Швеції, Швейцарії, в Хорватії, Чеській Республіці. В усіх цих країнах гендерні квоти не було запроваджено і на парламентських виборах.

Разом з тим, в умовах відсутності відповідного правового регулювання, гендерні квоти добровільно встановлюються самими партіями і фіксуються в їхніх статутних документах. Серед країн, де окремі партії впроваджують квоти на регіональному/місцевому рівнях варто віднести Австрію, Ісландію, Кіпр, Литву, Люксембург, Мальту, Нідерланди, Норвегію, Німеччину, Румунію, Словаччину, Швейцарію, Швецію, Угорщину, Хорватію, Чехію.

Разом з тим, в низці європейських держав гендерні квоти все ж закріплено на законодавчому рівні (хоч така практика є менш поширеною порівняно з парламентськими виборами). До прикладів можна віднести Албанію, Бельгію, Боснію і Герцеговину, Іспанію, Італію, Косово, Молдову, Північну Македонію, Францію, Чорногорію, Польщу, Португалію, Сербію, Словенію. В Греції 40% гендерна квота була запроваджена на підставі рішення Верховного Суду Греції.

Зазвичай, гендерні квоти сформульовані у законодавстві нейтрально у відношенні до тієї чи іншої статі: законодавець використовує поняття «недопредставленої статі» (див. Таблицю 1) або «однієї з статей». Одним з небагатьох винятків з цього правила є лише Польща, законодавством якої запроваджено гендерні квоти саме для жінок.

В усіх країнах Європи, крім Франції, в яких законодавством запроваджено гендерні квоти на місцевих виборах, ці квоти застосовуються виключно за пропорційною виборчою системою, яка дозволяє чергувати кандидатів протилежної статі і, залежно від параметрів виборчої системи, забезпечує певний фактичний рівень представництва обох статей у виборних органах. У Франції, де вибори до рад департаментів проводяться за мажоритарною системою, виборець голосує не за одного кандидата, а за групу 2 кандидатів, до якої включаються представники обох статей.

¹ <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17259&lang=en>

² [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2009\)029-rus](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2009)029-rus)

³ [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2006\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2006)020-e)

Відсутність квот в рамках інших виборчих систем пояснюється тим, що мажоритарні системи з голосуванням в одномандатних і багатомандатних округах не забезпечують обрання представників певної статі до виборного органу. Навіть якби такі квоти передбачались, суб'єкти висування кандидатів все одно мали б можливість забезпечити обрання бажаних для них кандидатів, висуваючи, наприклад, жінок в округах, в яких ті не мають будь-яких шансів на обрання. Саме тому питання про дієвість гендерної квоти, передбаченої Виборчим кодексом України для висування кандидатів на виборах за мажоритарною системою з голосуванням у багатомандатних округах (вибори депутатів місцевих рад в громадах з кількістю виборців до 10 000), залишається відкритим – дотримання 30% квоти місцевими організаціями партій при висуванні кандидатів в умовах, коли законодавством одночасно передбачено можливість самовисування кандидатів, можливість відмови від балотування чи скасування реєстрації кандидатів за ініціативою відповідних місцевих організацій партій, можливість голосування виборця за конкретного кандидата (у тому числі певної статі) аж ніяк не дозволяє говорити про те, що частка жінок у відповідних виборчих органах, сформованих за результатами виборів, становитиме 30%.

Розмір квот для місцевих виборів, як правило, варіюється в межах від 30% (Чорногорія) до 50% (Албанія, Бельгія) від загальної кількості включених до списків кандидатів. При цьому до питання про чергування представників протилежної статі в групах кандидатів законодавець підходить по-різному: в окремих країнах встановлено лише загальну квоту і не передбачено чергування кандидатів у групах кандидатів (Бельгія, Греція, Іспанія, Косово, Португалія, Словенія, Чорногорія), тоді як в ряді держав законодавство передбачає обов'язковість такого чергування (Албанія, Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Сербія). Чергування представників обох статей в групах кандидатів списку підвищує ймовірність формування більш збалансованого складу відповідної місцевої ради, однак далеко не завжди гарантує досягнення певного рівня мінімального представництва жінок, особливо – якщо вибори проводяться за пропорційною системою з відкритими списками, а в рамках якої виборці можуть віддавати перевагу окремому кандидату/кандидатам, у тому числі – певної статі. Чергування кандидатів у списках є ефективним механізмом забезпечення мінімального рівня представництва певної статі у виборному органі лише якщо воно запроваджене в рамках пропорційної системи з відкритими списками.

На відміну від парламентських виборів, де санкціями за недотримання гендерних квот можуть бути відмова у реєстрації та зменшення обсягу державного фінансування партій (Ірландія, Франція), на місцевих виборах недотримання квот має наслідком відмову у реєстрації відповідного списку кандидатів. Як і в Україні, у більшості випадків виключення кандидатів зі списку (якщо така можливість передбачається взагалі), не потребує підтримки балансу представників обох статей у групах кандидатів, тобто квота застосовується разово – лише на етапі висування кандидатів.

2.2.4. Висновки

Положення Виборчого кодексу України в частині забезпечення збалансованого представництва обох статей серед висунутих кандидатів на виборах загалом відповідають європейським стандартам у відповідній сфері та враховують прогресивну практику держав Європи з питань забезпечення збалансованого представництва жінок та чоловіків у політиці. Разом з тим, положення Виборчого кодексу України в частині запровадження обов'язкових гендерних квот необхідно розуміти так, що дотримання гендерних квот місцевими організаціями партій є обов'язковим лише на етапі висування кандидатів на відповідних виборах. Після реєстрації кандидатів збалансоване представництво жінок та чоловіків у виборчих списках кандидатів/переліках кандидатів на виборах, які проводяться за мажоритарною системою в багатомандатних виборчих округах, може бути порушене внаслідок відмов кандидатів від балотування або внаслідок ініціювання місцевими організаціями партій питання про скасування реєстрації кандидатів, зареєстрованих ТВК для участі у відповідних виборах.

Гендерні квоти на місцевих виборах в окремих країнах Європи

Держава	Квоти
Албанія	Не менше 50% кандидатів у списку мають бути представниками однієї статі; передбачена обов'язковість чергування кандидатів різної статі у списку один за одним. Застосовується на всіх виборах в місцеві ради
Бельгія	Не менше 50% кандидатів у списку мають бути представниками однієї статі
Боснія і Герцеговина	Принаймні 40% кандидатів у списку мають бути представниками однієї статі. Серед перших двох кандидатів у списку мають бути представники обох статей; серед перших п'яти кандидатів у списку має бути щонайменше два представники однієї статі; серед перших восьми кандидатів у списку – щонайменше три кандидати у списку у т.д.
Греція	Не менше 40% кандидатів у списку мають бути представниками однієї статі (гендерну квоту запроваджено на підставі рішення Верховного Суду Греції)
Іспанія	До списків кандидатів на місцевих виборах субрегіонального рівня має включатись не менше 40% однієї статі
Італія	Гендерні квоти запроваджено законодавством 12 з 20 регіонів Італії. Величина квоти варіюється залежно від регіону
Косово	Принаймні 30% кандидатів у списку мають бути представниками однієї з статей.
Молдова	Принаймні 40% кандидатів у списку мають бути представниками однієї з статей
Північна Македонія	У списках кандидатів на виборах до міських рад до кожної групи 3 кандидатів має включатись представник протилежної статі
Польща	Частка жінок з-поміж загальної кількості кандидатів у виборчому списку на місцевих виборах має становити не менше 35%. Якщо до списку включено три кандидати, то принаймні один з них має представляти протилежну стать
Португалія	На всіх місцевих виборах (окрім виборів в селах з кількістю виборців до 750 та виборів в муніципалітетах з кількістю виборців до 7500, де вибори проводяться за мажоритарною системою) до списків має включатись не менше 1/3 представників однієї з статей
Сербія	До кожної групи трьох кандидатів у списку має включатись не менше одного представника однієї з статей
Словенія	Законом про місцеві вибори було запроваджено 20% гендерну квоту для виборчих списків кандидатів на місцевих виборах, з поетапним збільшенням цієї квоти до 40% на виборах 2014 року.
Франція	Квоти запроваджено на виборах до рад департаментів. Від кожного кантону (виборчого округу) в межах департаменту обирається один чоловік та одна жінка; які отримали більше голосів, ніж інші кандидати. Виборець голосує за групу 2 кандидатів обох статей.
Чорногорія	До списків включається не менше 30% представників тієї статі, яка є недопредставленою у відповідній місцевій раді

Джерело: <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas/database>

2.3. Утворення виборчих округів і дільниць

Щодо забезпечення рівного виборчого права під час формування виборчих округів у пояснювальній доповіді Кодексу належної практики у виборчих справах передбачено певні рекомендації, серед яких:

- рівність виборчих повноважень у тих випадках, коли вибори провадяться не в одномандатному виборчому окрузі, передбачає встановлення меж виборчих округів таким чином, щоб місця депутатів, які представляють населення у нижніх палатах (такі ж норми діють і стосовно до регіональних і місцевих виборів), порівно розподілялися між виборчими округами на основі чіткого критерію – наприклад, чисельності населення даного виборчого округу, кількості громадян, що проживають у цьому окрузі (включаючи неповнолітніх), кількості зареєстрованих виборців або й, може, кількості осіб, що реально беруть участь у голосуванні (п. 13);
- коли цей принцип порушується, ми маємо справу з явищем, відомим як «виборча геометрія». «Виборчу геометрію» можна продемонструвати у вигляді «активної виборчої геометрії», коли розподіл місць відразу ж призводить до нерівного представництва, або у вигляді «пасивної», яка виникає внаслідок консервації без змін територіального розподілу місць і меж виборчих округів. Крім цього, в рамках систем, в яких принцип пропорційного представництва втілено не повністю, зокрема у рамках мажоритарних (чи плюралістичних) виборчих систем, не виключена можливість іншого типу передвиборчих махінацій («джеррімандерінг»), коли внаслідок штучного «перекроювання» меж виборчих округів переваги отримує одна з партій (п. 13);
- межі виборчих округів можуть також бути визначені на основі географічних критеріїв, адміністративних, та навіть історичних кордонів (п. 14);
- щоб уникнути «пасивної виборчої геометрії» треба принаймні раз на десять років переглядати розподіл місць, причому бажано не в рік проведення виборів, що дозволить зменшити небезпеку політичних маніпуляцій (п. 16);
- у багатомандатних виборчих округах «виборчої геометрії» можна легко уникнути завдяки регулярному розподілові місць між виборчими округами на підставі визначеного критерію. У цьому випадку виборчі округи мали б співвідноситися з адміністративними одиницями, а перерозподіл був би небажаний (п. 17);
- політичні наслідки встановлення або перегляду меж виборчих округів досить значні, і тому вкрай важливо, щоб цей процес не здійснювався в інтересах однієї з партій і не зачіпав інтереси національних меншин (п. 17).

Територіальна організація виборів передбачає утворення виборчих округів та дільниць, а регулюється щодо місцевих виборів розділами 4 та 33 ВК України.

Система територіальної організації місцевих виборів			
Вибори сільського, селищного, міського голови	Вибори депутатів сільських, селищних, міських рад (територіальних громад з кількістю виборців до 10 тисяч)	Вибори депутатів обласних, районних, районних у місті, а також міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше)	Вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим
Єдиний одномандатний сільський, селищний, міський виборчий округ	Багатомандатні виборчі округи	Єдиний багатомандатний виборчий округ	Єдиний республіканський багатомандатний виборчий округ

* У містах з районним поділом – територіальні виборчі округи		Територіальні виборчі округи	Територіальні виборчі округи
Виборчі дільниці	Виборчі дільниці	Виборчі дільниці	Виборчі дільниці

2.3.1. Виборчі округи

Оскільки Виборчим кодексом України було запроваджено нові типи виборчих систем на місцевих виборах, – суттєво змінилась система їх територіальної організації, насамперед, у частині формування виборчих округів. Окрім цього, місцеві вибори не проводяться у закордонному окрузі.

Особливості формування виборчих округів		
Вибори сільського, селищного, міського голови		
Єдиний одномандатний сільський, селищний, міський виборчий округ		Рішення про утворення не приймається.
		Охоплює всю територію відповідної сільської, селищної, міської територіальної громади.
* Територіальні виборчі округи		Лише у містах з районним поділом.
		Їх межі збігаються з межами районів у місті.
		Рішення про утворення таких округів не приймаються.
Вибори депутатів сільських, селищних, міських рад (територіальних громад з кількістю виборців до 10 тисяч)		
Багатомандатні виборчі округи	Утворюються	Утворюються відповідною ТВК не пізніше як на 2-й день виборчого процесу.
	Кількість округів	Середня орієнтовна кількість визначається як ціла частка від ділення кількісного складу відповідної ради ¹ на 3.
		Відхилення від середньої орієнтовної кількості не може становити більше ніж 1 округ.
		Перелік утворених багатомандатних виборчих округів не пізніше наступного дня після прийняття рішення про їх утворення оприлюднюється в спосіб, визначений ТВК, з урахуванням положень ВК України ² .
Кількість виборців	Округи включають приблизно однакову кількість виборців у відношенні до депутатських мандатів, які у них розподіляються. Відхилення кількості виборців у багатомандатному виборчому окрузі, утвореному в межах території відповідної сільської, селищної, міської громади, за можливості, не може перевищувати 15 відсотків орієнтовної середньої кількості виборців в окрузі з розрахунку на 1 депутатський мандат ³ .	

¹ Визначення загального складу Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад здійснюється відповідно до ст. 197 ВК України.

² Зокрема, вимог ст. 37 ВК України та постанови ЦВК «Про Порядок організації роботи та ведення діловодства виборчих комісій з виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів» від 10 серпня 2020 року № 173.

³ Орієнтовна середня кількість виборців в окрузі визначається як частка від ділення загальної кількості виборців, встановленої на підставі відомостей Державного реєстру виборців (що подаються органом ведення Державного реєстру виборців до територіальної виборчої комісії не пізніше як за п'ять днів до дня початку виборчого процесу відповідних місцевих виборів), на кількість багатомандатних виборчих округів.

		ТВК при утворенні багатомандатних виборчих округів встановлює кількість мандатів, що розподіляються на кожному такому окрузі, на засадах рівноправності голосів виборців, що за можливості допускає відхилення від орієнтовної середньої кількості виборців, що припадає на кожний мандат, не більше ніж на 15 відсотків ¹ .
	Межі округів	Утворюються з дотриманням принципу неперервності меж (зв'язності територій) таких округів, комісія визначає межі кожного округу, яким присвоюється порядковий номер.
		Межі багатомандатного виборчого округу не повинні перетинати межі звичайних виборчих дільниць.
Вибори депутатів обласних, районних, районних у місті, а також міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше)		
Єдиний багатомандатний виборчий округ	Включає територію відповідно області, району, району в місті, міста, села, селища.	
Територіальні виборчі округи	Утворюються	Відповідно обласною, районною, районною в місті, міською, сільською, селищною виборчою комісією не пізніш як на 2-й день виборчого процесу.
		Рішення про утворення територіальних виборчих округів разом із зазначенням номера кожного такого округу відповідна ТВК не пізніше наступного дня після прийняття рішення про їх утворення оприлюднює у визначений нею спосіб з урахуванням положень ВК України ² .
	Кількість округів	Орієтовна кількість територіальних округів визначається як ціла частка від ділення кількісного складу відповідної ради на 10.
		При утворенні цих округів відхилення від їх середньої орієнтовної кількості не може становити більше ніж 2 округи.
		Відповідна ТВК рішенням про утворення присвоює номери територіальним виборчим округам.
	Межі	Утворюються з дотриманням принципу неперервності меж (зв'язності територій) таких округів.
		Утворюються, за можливості, з урахуванням адміністративно-територіального устрою.
	Межі * у місті з районним поділом	При утворенні територіальних виборчих округів з виборів депутатів міської ради міста з районним поділом територіальні округи утворюються, за можливості, в межах відповідних районів у місті.
До меж територіального округу, утвореного у місті з районним поділом, не можуть входити частини територій різних районів у місті.		

¹ Орієтовна середня кількість виборців, що припадає на кожний мандат, визначається як частка від ділення загальної кількості виборців, встановленої на підставі відомостей Державного реєстру виборців (що подаються органом ведення Державного реєстру виборців до територіальної виборчої комісії не пізніш як за п'ять днів до дня початку виборчого процесу відповідних місцевих виборів.), на кількісний склад відповідної місцевої ради.

² Зокрема, вимог ст. 37 ВК України та постанови ЦВК «Про Порядок організації роботи та ведення діловодства виборчих комісій з виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів» від 10 серпня 2020 року № 173.

		У межах району в місті може бути утворено більше ніж 1 територіальний округ.
		До меж територіального округу з виборів депутатів міської ради міста з районним поділом може входити декілька суміжних районів у місті.
	Межі * з виборів депутатів обласної ради	При утворенні територіальних виборчих округів з виборів депутатів обласної ради такі виборчі округи утворюються, за можливості, в межах відповідних районів, міст обласного значення, що входять до складу області.
		Такі виборчі округи не можуть складатися із частин територій різних районів, міст обласного значення, району і частини міста або частини району і міста обласного значення, крім випадків, коли територіальні виборчі округи утворюються в межах об'єднаної територіальної громади, до якої увійшли територіальні громади суміжних районів, суміжного району та міста обласного значення.
		На території міста обласного значення, району може бути утворено більше ніж один територіальний виборчий округ.
		До меж територіального округу з виборів депутатів обласної ради може входити декілька суміжних районів, міст обласного значення.
Вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим		
Єдиний республіканський багатомандатний виборчий округ	Включає відповідно територію Автономної Республіки Крим.	
Територіальні виборчі округи	Утворюються	Рішення про утворення разом із зазначенням номера кожного такого округу виборча комісія Автономної Республіки Крим не пізніше як на другий день після їх утворення оприлюднює у визначений нею спосіб з урахуванням положень ВК України ¹ .
	Кількість округів	Орієнтовна кількість територіальних виборчих округів, зазначених у частині третій цієї статті, визначається як ціла частка від ділення кількісного складу Верховної Ради Автономної Республіки Крим на 10.
		При утворенні територіальних виборчих округів відхилення від їх середньої орієнтовної кількості не може становити більше, ніж 2 округи.
	Межі	До меж територіального виборчого округу не можуть входити частини територій різних районів та міст республіканського значення, що входять до складу Автономної Республіки Крим.
На території міста республіканського значення в Автономній Республіці Крим та району може бути утворено більше, ніж 1 територіальний виборчий округ.		

Звертаємо увагу, що під час написання цього посібника Центральна виборча комісія прийняла постанову «Про Роз'яснення щодо утворення виборчих округів для організації і проведення місцевих виборів» від 28 серпня 2020 року № 204².

¹ Зокрема, вимог ст. 37 ВК України та постанови ЦВК «Про Порядок організації роботи та ведення діловодства виборчих комісій з виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів» від 10 серпня 2020 року № 173.

² Постанова ЦВК «Про Роз'яснення щодо утворення виборчих округів для організації і проведення місцевих виборів» від 28 серпня 2020 року № 204. URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-roz-yasnennya-shhodo-utvorenniya-viborchih-okrugiv-dlya-organizatsii-i-provedennya-mistsevih-vivoriv.html>

2.3.2. Виборчі дільниці

Підготовка організації і проведення голосування та підрахунок голосів виборців здійснюються на виборчих дільницях.

Виборчі дільниці, що існують на постійній основі, утворюються та ліквідовуються ЦВК у встановленому нею порядку. Так, постановою ЦВК «Про утворення звичайних та спеціальних виборчих дільниць на постійній основі» від 25 червня 2020 року № 117¹ (зі змінами, внесеними постановою ЦВК від 8 серпня 2020 року № 167²) було утворено звичайні та спеціальні виборчі дільниці на постійній основі.

Для підготовки організації та проведення голосування на місцевих виборах використовуються:

- звичайні виборчі дільниці (ч. 3 ст. 29 ВК України);
- спеціальні виборчі дільниці, що існують на постійній основі у стаціонарних закладах охорони здоров'я (ч. 6 ст. 30 ВК України).

Звичайні виборчі дільниці:

- існують на постійній основі;
- призначені для організації та проведення голосування виборців за місцем їх проживання;
- мають територію з визначеними межами та порядковий номер, які визначаються ЦВК.

За загальним правилом виборчі дільниці утворюються з чисельністю від 20 до 2500 виборців.

Виборчі дільниці		
Різновид дільниці	Чисельність виборців	Умови утворення
Велика	Понад 2500	У виняткових випадках
Велика	Від 1500 до 2500	Загальні
Середня	Від 500 до 1500	
Мала	Від 20 до 500	
Мала	Менше 20	Якщо на відповідній території, у відповідному закладі чи установі налічується менше 20 виборців, за рішенням ЦВК

Кожна виборча дільниця має порядковий номер, адресу приміщення для голосування та місцезнаходження (адресу приміщення) ДВК. Приміщення для голосування та приміщення ДВК можуть мати однакову адресу.

Вимоги до приміщення ДВК та приміщення для голосування встановлюються постановою ЦВК від 8 серпня 2020 року № 164³ з урахуванням вимог ВК України (зокрема, ст. 62, 246).

¹ Постанова ЦВК «Про утворення звичайних та спеціальних виборчих дільниць на постійній основі» від 25 червня 2020 року № 117. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcardc86.html?id=48006&what=0>

² Постанова ЦВК «Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 25 червня 2020 року № 117» від 8 серпня 2020 року № 167. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcardf5dd.html?id=48279&what=0>

³ Постанова ЦВК «Про вимоги до приміщень виборчих комісій та приміщень для голосування, нормативи облаштування приміщень дільничних виборчих комісій і приміщень для голосування, перелік та норми забезпечення виборчих комісій транспортними засобами, засобами зв'язку, обладнанням, інвентарем, іншими матеріальними цінностями, види послуг і робіт, закупівля яких може здійснюватися окружними та територіальними виборчими комісіями за рахунок коштів Державного бюджету України, відповідного місцевого бюджету для організації підготовки і проведення відповідних виборів» від 8 серпня 2020 року № 164. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard4196.html?id=48274&what=0>

2.4. Активне виборче право, реєстрація виборців, складання і уточнення списків виборців

«Кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації... і без необґрунтованих обмежень право і можливість:

- брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників;
- голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують свободу волевиявлення виборців...».

Вищезазначене положення ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16.12.1966 закріплює базові принципи виборчого права. Одними з таких є принципи загальних та вільних виборів (ч. 3 ст. 21 Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, ст. 3 першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 року).

Зміст принципу загальних виборів розкрито у п. 1.1 керівних принципів Кодексу належної практики у виборчих справах Венеційської комісії, де вказано: «Загальне виборче право означає, в принципі, що кожна людина має право обирати й бути обраною. Однак це право може й, по суті, має бути обмежене певними умовами». Як зазначено у п. 4.1. рішення КСУ від 30 січня 2002 року № 2-рп/2002 (справа про виборчу заставу)¹, такі вимоги в науці та практиці виборчого права мають назву виборчих цензів (кваліфікацій), під якими розуміють визначені конституцією або законом умови для набуття або здійснення активного і пасивного виборчого права.

2.4.1. Цензи щодо активного виборчого права

Щодо активного виборчого права (права обирати, права голосу) на місцевих виборах встановлено наступні цензи:

1. **Громадянства**, відповідно до якого право голосу на виборах мають громадяни України.
2. **Віковий**, яким передбачено вимогу досягти на день проведення виборів 18 років.

Згідно з ч. 1, 3 ст. 7 ВК України право голосу мають громадяни України, яким на день голосування виповнилося 18 років, а громадяни України, які мають право голосу, є виборцями. У ч. 1 ст. 5 ВК України визначено, що днем, у який відбуваються вибори, є день голосування на цих виборах (день виборів). Тобто статус виборця у відповідному виборчому процесі може мати особа, якій ще не виповнилось 18 років, проте у день виборів (голосування) – виповниться. Така особливість набуває додаткового значення, оскільки з набуттям активного виборчого права (статусу виборця) пов'язані деякі похідні права – право бути офіційним спостерігачем (крім офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій), звернутися до ДВК або до органу ведення ДВК із заявою про уточнення попереднього списку виборців, входити до складу виборчої комісії та ін.

3. **Дієздатності**, відповідно до якого не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними.

Стосовно вікового та цензу дієздатності варто зауважити, що чинне законодавство не розмежовує виборчу (публічну, конституційну) та цивільну (приватну) дієздатності особи². Тому набуття повної

¹ Рішення КСУ від 30.01.2002 № 2-рп/2002 (справа про виборчу заставу). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-02>

² Ключковський Ю. Б. Критерії публічно-правової дієздатності громадянина / Ю. Б. Ключковський // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. - 2015. - Т. 168. - С. 22-29.

цивільної дієздатності до 18 років за підстав, визначених у ст. 34, 35 Цивільного кодексу України¹ (у разі реєстрації шлюбу фізичної особи, праці за трудовим договором тощо) не призводять до набуття права голосу, так само як і обмеження цивільної дієздатності фізичної особи відповідно до ст. 36 Цивільного кодексу України⁴ не може мати наслідком обмеження активного виборчого права.

4. Ценз осілості, який на місцевих виборах в Україні передбачає необхідність належності виборчої адреси виборця до відповідної територіальної громади або території.

№	Місцеві вибори:	Мають право голосу:
1	депутатів Верховної Ради АРК	виборці, виборча адреса яких віднесена до території АРК
2	депутатів сільської, селищної, міської ради, сільського, селищного, міського голови мають	виборці, виборча адреса яких віднесена до території відповідної територіальної громади
3	депутатів сільської, селищної, міської ради територіальної громади та сільського, селищного, міського голови	
4	депутатів районної ради мають виборці	виборці, виборча адреса яких віднесена до території однієї з територіальних громад відповідного району або області
5	право голосу на виборах депутатів обласної ради мають	
6	право голосу на виборах депутатів районної у місті ради (у місті з районним поділом, де утворені районні у місті ради)	виборці, виборча адреса яких віднесена до території відповідного району в місті

Належність громадянина до відповідної територіальної громади та проживання його на відповідній території визначаються його виборчою адресою (крім випадків, передбачених законом). З цим пов'язані й додаткові обмеження для окремих категорій осіб, – вважаються такими, що не належать до жодної територіальної громади, та не мають права голосу на місцевих виборах:

- військовослужбовці строкової служби;
- громадяни України, які проживають за кордоном;
- особи, визнані судом недієздатними;
- громадяни України, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі.

За загальним правилом, згідно з ч. 2 ст. 8 закону України «Про Державний реєстр виборців», виборчою адресою виборця є адреса, за якою зареєстровано його місце проживання відповідно до закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 № 1382-IV.

Проте Виборчим кодексом України було внесено зміни до закону України «Про Державний реєстр виборців» (ч. 3 ст. 8), якими надано право виборцям за їх мотивованим зверненням визначити іншу виборчу адресу, ніж адреса зареєстрованого місця проживання.

Порядок розгляду звернень виборців щодо зміни виборчої адреси встановлено постановою ЦВК «Про Порядок розгляду звернення виборця щодо зміни виборчої адреси відповідно до частини третьої статті 8 Закону України «Про Державний реєстр виборців»» від 18 травня 2020 року № 88² (зі змінами,

¹ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n183>

² Постанова ЦВК «Про Порядок розгляду звернення виборця щодо зміни виборчої адреси відповідно до частини третьої статті 8 Закону України «Про Державний реєстр виборців»» від 18 травня 2020 року № 88. URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-poryadok-rozglyadu-zvernennya-vibortsya-shhodo-zmini-viborchoi-adresi-vidpovidno-do-chastini-tretoi-statti-8-zakonu-ukraini-pro-derzhavniy-reiestr-vibortsiv.html>

внесеними постановою ЦВК «Про внесення змін до деяких постанов Центральної виборчої комісії» від 24 липня 2020 року № 145¹).

Щодо зміни виборчої адреси:

- у заяві виборця вказується адреса житла, за якої він фактично проживає та яку просить визначити його новою виборчою адресою (ч. 4 ст. 20 закону України «Про Державний реєстр виборців»);
- виборець може звернутися до органу ведення ДРВ із новою заявою про зміну виборчої не раніше ніж через 1 рік після дати внесення до ДРВ останньої зміни виборчої адреси такого виборця (ч. 13 ст. 20 закону України «Про Державний реєстр виборців»);
- заява виборця подається не пізніше ніж на 5-й день з дня початку виборчого процесу виборів, що проводяться на території, в межах якої виборець просить визначити його виборчу адресу (ч. 3 ст. 20 закону України «Про Державний реєстр виборців»).

Варто також зауважити, що відповідно до ч. 3 ст. 7 закону України «Про Державний реєстр виборців» зміна місця голосування (виборчу дільницю, дільницю референдуму) без зміни виборчої адреси можлива лише на відповідних загальнодержавних виборах, тому щодо місцевих виборів ця процедура не застосовується.

2.4.2. Інші умови щодо реалізації права голосу та забезпечення інклюзивності виборів

Окрім цензів, обмежувати реалізацію активного виборчого права можуть й інші умови (наприклад, відсутність виборчих дільниць в спеціальних місцях для голосування, відсутність фактичної можливості реалізації права голосу мобільних груп населення тощо). Потрібно враховувати, що Конституційний Суд України займає принципову позицію щодо встановлення будь-яких додаткових умов, не передбачених Конституцією, щодо реалізації виборчих прав. Так, при ухваленні Закону України від 21 серпня 2009 року, яким вносились зміни до Закону України «Про вибори Президента України», було передбачено, що громадянин, який проживає або перебуває за кордоном, може реалізувати своє право голосу лише, якщо він перебуває на консульському обліку. Суд, розглянувши це питання, встановив порушення принципів виборчого права, зауваживши, що цим законом громадяни, які не перебувають на обліку, взагалі позбавляються права голосу, тобто встановлено додаткову вимогу щодо реалізації активного виборчого права для громадян, які проживають або перебувають у період підготовки й проведення виборів за межами України, – перебування на консульському обліку, чим звужено зміст та обсяг права громадян обирати Президента України (рішення Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009)².

Окрім цього, відповідно до ч. 8, ст. 7 ВК України будь-які прямі чи непрямі привілеї або обмеження виборчих прав громадян України за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, інвалідності та стану здоров'я, за мовними або іншими ознаками забороняються. Не допускаються обмеження щодо участі громадян України у виборчому процесі, крім обмежень, передбачених Конституцією України та ВК України.

У цьому контексті ВК України було запроваджено окремі положення щодо **забезпечення інклюзивності** виборів, серед яких можна виділити:

- ч. 9 ст. 7 ВК України: «З метою реалізації виборчих прав виборці з порушенням здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком) мають право на забезпечення розумним

¹ Постанова ЦВК «Про внесення змін до деяких постанов Центральної виборчої комісії» від 24 липня 2020 року № 145. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard9337-2.html?id=48209&ptext=>

² Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2011. – 1128 с. (С. 516-517)

пристосуванням у відповідності до індивідуальних потреб для безперешкодної участі у виборчому процесі в порядку, визначеному цим Кодексом»;

- абз. 4 ч. 8 ст. 36 ВК України: «На засіданнях виборчих комісій також мають право бути присутні особи, які супроводжують осіб, зазначених у цій частині, які внаслідок порушення здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком) потребують такого супроводження»;
- ч. 8 ст. 38 ВК України: «Члену виборчої комісії, який має порушення здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком), відповідною виборчою комісією забезпечується розумне пристосування у відповідності до індивідуальних потреб для безперешкодної участі у роботі виборчої комісії»;
- ч. 4 ст. 42 ВК України, відповідно до якої у разі, якщо виборець з порушенням здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком) не може особисто подати заяву про уточнення попереднього списку виборців, ДВК за зверненням такого виборця зобов'язана забезпечити прийняття заяви у такого виборця в інший спосіб;
- ч. 4 ст. 62 ВК України: «З метою створення належних умов для особистого голосування виборця з порушенням здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком) такий виборець в приміщенні для голосування забезпечується розумним пристосуванням (допоміжними засобами) у порядку та випадках, визначених Центральною виборчою комісією»;
- ч. 3 ст. 233, ч. 3 ст. 234 ВК України, відповідно до яких інформаційні плакати та інформаційні буклети виготовляються в доступних форматах, що забезпечують можливість ознайомлення з ними виборцям з порушенням здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком) із застосуванням розумного пристосування, та ін.

Однією з обов'язкових умов для реалізації права голосу є **включення особи до списку виборців**, а підставою для отримання виборчого бюлетеня є **пред'явлення документу**, який підтверджує особу та громадянство України виборця (перелік таких документів визначено у ст. 8 ВК України, водночас для різних виборчих дільниць він відрізняється).

У п. І, 1.2. Пояснювальної доповіді Кодексу належної практики у виборчих справах наголошується, що належне ведення списків виборців має суттєве значення для гарантування загального виборчого права. Формування таких списків створює додаткові умови (обмеження) в аспекті дотримання принципу загальних виборів, проте є необхідним для забезпечення принципу рівного виборчого права, зокрема, положення ч. 2 ст. 12 ВК України: «Кожен виборець має один голос на кожних виборах, у яких він має право брати участь. Виборець може використати свій голос тільки на одній виборчій дільниці, де він включений до списку виборців. У випадку одночасного проведення різних виборів виборець може реалізувати своє право голосу тільки на одній виборчій дільниці, спільній для всіх виборів, які проводяться одночасно». Без прив'язки виборця до конкретної виборчої дільниці виникатиме можливість багаторазового голосування. На місцевих виборах процедура формування списків виборців також дозволяє завчасно визначити належність виборця до певної територіальної громади або території з метою дотримання цензу осілості.

Для забезпечення державного обліку громадян України, які мають право голосу, у 2007 році було запроваджено автоматизовану інформаційно-телекомунікаційну систему Державний реєстр виборців, яка використовується для обліку виборців у масштабах всієї країни. Ця система дає можливість здійснювати оновлення бази даних про виборців в режимі реального часу, включення до Реєстру всіх виборців незалежно від їх місцезнаходження, забезпечує цілісність даних і однократність включення виборців до Реєстру¹.

Основними завданнями Реєстру є:

- ведення персоналізованого обліку виборців;

¹ Державний реєстр виборців України: перспективи інноваційного розвитку: навчально-методичний посібник / [А. В. Карташов, В. Ю. Стасюк, К. Ю. Перната, О. О. Радченко, С. В. Герасимчук, В. В. Пінковський]. – Київ : ЦПГ, 2015. – 428 с. – С. 21

- складання списків виборців для проведення виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів, всеукраїнського та місцевих референдумів;
- облік виборчих дільниць, які існують на постійній основі.

Правові та організаційні засади створення і ведення Реєстру визначені у Законі України «Про Державний реєстр виборців»¹, а окремі положення деталізуються постановами ЦВК, серед яких перед черговими місцевими виборами 2020 року під час написання цього посібника було прийнято постанови:

- «Про Порядок розгляду звернення виборця щодо зміни виборчої адреси відповідно до частини третьої статті 8 Закону України «Про Державний реєстр виборців» від 18 травня 2020 року № 88²;
- «Про Порядок доступу до відомостей Державного реєстру виборців представника політичної партії для здійснення нею публічного контролю за веденням Державного реєстру виборців» від 2 червня 2020 року № 95³;
- «Про форми заяв та повідомлення про включення виборця до Державного реєстру виборців, заяв про внесення змін до персональних даних виборця у Державному реєстрі виборців» від 2 червня 2020 року № 96⁴;
- «Про Порядок актуалізації бази даних Державного реєстру виборців стосовно записів про виборців, виборча адреса яких відноситься до території, на яку поширюються повноваження органу ведення Державного реєстру виборців, що тимчасово не здійснює ведення Державного реєстру виборців» від 2 червня 2020 року № 97⁵;
- «Про Порядок доступу до бази даних Державного реєстру виборців» від 25 червня 2020 року № 120⁶;
- «Про Порядок надсилання виборцем заяв, запитів, передбачених статтями 19 – 21 Закону України «Про Державний реєстр виборців», із використанням мережі «Інтернет»» від 25 червня 2020 року № 121⁷;
- «Про введення у дослідну експлуатацію електронних сервісів автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи «Державний реєстр виборців»» від 8 липня 2020 року № 135⁸;
- «Про Порядок забезпечення Центральною виборчою комісією регіональних органів адміністрування та органів ведення Державного реєстру виборців обладнанням для функціонування автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи «Державний реєстр виборців»» від 30 липня 2020 року № 154⁹ та ін.

¹ Закон України «Про Державний реєстр виборців» від 22.02.2007 № 698-V. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16>

² Постанова ЦВК «Про Порядок розгляду звернення виборця щодо зміни виборчої адреси відповідно до частини третьої статті 8 Закону України «Про Державний реєстр виборців» від 18 травня 2020 року № 88. URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-poryadok-rozglyadu-zvernennya-vibortsya-shhodo-zmini-viborchoi-adresi-vidpovidno-do-chastini-tretoi-statti-8-zakonu-ukraini-pro-derzhavniy-reiestr-vibortsiv.html>

³ Постанова ЦВК «Про Порядок доступу до відомостей Державного реєстру виборців представника політичної партії для здійснення нею публічного контролю за веденням Державного реєстру виборців» від 2 червня 2020 року № 95. URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-poryadok-dostupu-do-vidomostey-derzhavnogo-reiestru-vibortsiv-predstavnika-politichnoi-partii-dlya-zdiysnennya-neyu-publichnogo-kontrolyu-za-vedennyam-derzhavnogo-reiestru-vibortsiv.html>

⁴ Постанова ЦВК «Про форми заяв та повідомлення про включення виборця до Державного реєстру виборців, заяв про внесення змін до персональних даних виборця у Державному реєстрі виборців» від 2 червня 2020 року № 96. URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-formi-zayav-ta-povidomlennya-pro-vklyuchennya-vibortsya-do-derzhavnogo-reiestru-vibortsiv-zayav-pro-vnesennya-zmin-do-personalnih-danih-vibortsya-u-derzhavnomu-reiestri-vibortsiv.html>

⁵ Постанова ЦВК «Про Порядок актуалізації бази даних Державного реєстру виборців стосовно записів про виборців, виборча адреса яких відноситься до території, на яку поширюються повноваження органу ведення Державного реєстру виборців, що тимчасово не здійснює ведення Державного реєстру виборців» від 2 червня 2020 року № 97. URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-poryadok-aktualizatsii-bazi-danih-derzhavnogo-reiestru-vibortsiv-stosovno-zapisiv-pro-viborcha-adresa-yakih-vidnositsya-do-teritorii-na-yaku-poshiryuyutsya-povnovazhennya-organu-vedenn.html>

⁶ Постанова ЦВК «Про Порядок доступу до бази даних Державного реєстру виборців» від 25 червня 2020 року № 120. URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-poryadok-dostupu-do-bazi-danih-derzhavnogo-reiestru-vibortsiv.html>

⁷ Постанова ЦВК «Про Порядок надсилання виборцем заяв, запитів, передбачених статтями 19 – 21 Закону України «Про Державний реєстр виборців», із використанням мережі «Інтернет»» від 25 червня 2020 року № 121. URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-poryadok-nadsilannya-vibortsem-zayav-zapitiv-peredbachenih-stattiyami-19-21-zakonu-ukraini-pro-derzhavniy-reiestr-vibortsiv-iz-vikoristannjam-merezni-internet.html>

⁸ Постанова ЦВК «Про введення у дослідну експлуатацію електронних сервісів автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи «Державний реєстр виборців»» від 8 липня 2020 року № 135. URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-vvedennya-u-doslidnu-ekspluatatsiyu-elektronnih-servisiv-avtomatizovanoi-informatsiyno-telekomunikatsiynoi-sistemi-derzhavniy-reiestr-vibortsiv.html>

⁹ Постанова ЦВК «Про Порядок забезпечення Центральною виборчою комісією регіональних органів адміністрування та органів ведення Державного реєстру виборців обладнанням для функціонування автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи «Державний реєстр виборців»» від 30 липня 2020 року № 154. URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-poryadok-zabezpechennya-tsentralnoyu-viborchoyu-komisiyeu-regionalnih-organiv-administruvannya-ta-organiv-vedennya-derzhavnogo-reiestru-vibortsiv-obladnannjam-dlya-funktsionuvannya-avtomatizovanoi-informatsiyno-telekomunikatsiynoi-sistemi-derzhavniy-reiestr-vibortsiv.html>

Дані Реєстру використовуються для формування списків виборців. Однак сам Реєстр функціонує на постійній основі, а його дані поновлюються періодично (органи, заклади та установи, визначені у ст. 22 Закону України «Про Державний реєстр виборців» подають відомості відповідному органу ведення Реєстру або розпоряднику Реєстру), а особи мають право за власною ініціативою подати запит чи звернутись до органу ведення Реєстру щодо включення до Реєстру або зміни його персональних даних відповідно до ст. 19-21 Закону України «Про Державний реєстр виборців»¹.

2.4.3. Порядок складання і уточнення списків виборців

Список виборців – це документ, який визначає коло учасників голосування і засвідчує право громадянина брати участь у виборах. Формування списків виборців є необхідною умовою здійснення виборцем свого права голосу і здійснюється шляхом внесення особи до списку, на основі якого він може бути допущений до голосування².

Порядок виготовлення, передачі, складання, ознайомлення, внесенням змін до списків виборців в Україні залежить від їх типу (попередній або уточнений) та виду виборчих дільниць (звичайні, спеціальні). Окремі особливості передбачені також для повторного голосування. Ці питання врегульовані розділом VI ВК України, ст. 7, 8, 27, 28 Закону України «Про Державний реєстр виборців»¹, постановами ЦВК, серед яких перед черговими місцевими виборами 2020 року під час написання цього посібника було прийнято постанови:

- «Про форми іменних запрошень» від 25 червня 2020 року № 1233;
- «Про форми списків виборців на виборчих дільницях та інших виборчих документів для підготовки та проведення голосування на виборах» від 25 червня 2020 року № 1244;
- «Про Порядок подання виборцем заяви про уточнення попереднього списку виборців на звичайній виборчій дільниці з використанням мережі “Інтернет” від 25 серпня 2020 року № 2015;
- «Про особливості порядку складання та уточнення списків виборців у разі одночасного проведення загальнодержавних виборів з місцевими виборами» від 25 червня 2020 року № 1256.

Порядок складання та уточнення списків виборів на звичайній виборчій дільниці (ЗВД)

№	Зміст процедури	Суб'єкти	Строк
1	Орган ведення ДРВ у приміщенні, в якому він розташований, передає попередній список виборців на паперовому носії та виготовлені іменні запрошення відповідній ДВК. Про передачу попереднього списку виборців складається акт (один примірник зберігається в органі ведення ДРВ, другий – у ДВК)	Орган ведення ДРВ передає Від імені ДВК отримують не менше 3-х членів цієї комісії, одним із яких повинен бути голова комісії, а в разі неможливості – заступник голови або секретар комісії	Не пізніше як за 11-ть днів до дня голосування

¹ Закон України «Про Державний реєстр виборців» від 22.02.2007 № 698-V. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16>

² Державний реєстр виборців України: перспективи інноваційного розвитку: навчально-методичний посібник / [А. В. Карташов, В. Ю. Стасюк, К. Ю. Перната, О. О. Радченко, С. В. Герасимчук, В. В. Пінковський]. – Київ : ЦПГІ, 2015. – 428 с. – С. 21

³ Постанова ЦВК «Про форми іменних запрошень» від 25 червня 2020 року № 123. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcardc376.html?id=48017&what=0>

⁴ Постанова ЦВК «Про форми списків виборців на виборчих дільницях та інших виборчих документів для підготовки та проведення голосування на виборах» від 25 червня 2020 року № 124. URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-formi-spiskiv-vibortsiv-na-viborchih-dilnitsyah-ta-inshih-viborchih-dokumentiv-dlya-pidgotovki-ta-provedennya-golosuvannya-na-viborah.html>

⁵ Постанова ЦВК «Про Порядок подання виборцем заяви про уточнення попереднього списку виборців на звичайній виборчій дільниці з використанням мережі “Інтернет” від 25 серпня 2020 року № 201. URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-poryadok-podannya-vibortsem-zayavi-pro-utochnennya-poperednogo-spisku-vibortsiv-na-zvichayni-viborchiy-dilnitsi-z-vikoristannyam-merezhi-internet.html>

⁶ Постанова ЦВК «Про особливості порядку складання та уточнення списків виборців у разі одночасного проведення загальнодержавних виборів з місцевими виборами» від 25 червня 2020 року № 125. URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-osoblivosti-poryadku-skladannya-ta-utochnennya-spiskiv-vibortsiv-u-razi-odnochasnogo-provedennya-zagalnodержavnih-viboriv-z-mistsevimi-viborami.html>

2	ДВК надає попередній список для загального ознайомлення у приміщенні ДВК.	ДВК	Наступного дня після отримання
3	ДВК надсилає або доставляє в інший спосіб кожному виборцю іменне запрошення		Не пізніш як за 9-ть днів до дня голосування
4	Виборець має право ознайомитися з попереднім списком виборців і може звернутися до ДВК або безпосередньо до органу ведення ДРВ із заявою про уточнення попереднього списку виборців, у тому числі про включення або виключення зі списку себе особисто або інших осіб, а також щодо наявності або відсутності відміток про постійну нездатність виборця пересуватися самостійно.	Виборець (при цьому як щодо себе, так і щодо інших осіб)	Не пізніш як за 5-ть днів до дня голосування може бути подана
		До ДВК	
		До органу ведення ДРВ	
5	Заява про уточнення попереднього списку виборців розглядається виборчою комісією. За результатом розгляду заяви ДВК приймає рішення про передачу такої заяви до органу ведення ДРВ і видається особі, яка подала заяву, а також надсилається особі, якої воно стосується (якщо така особа не є особою, яка подала заяву)	ДВК розглядає і приймає рішення	Протягом одного дня
		До органу ведення ДРВ	Невідкладно
		Особі, яка подала заяву	Не пізніше наступного дня після прийняття рішення
		Особі, якої воно стосується	
6	Кожен, хто має право голосу на відповідних виборах має право звернутися з адміністративним позовом про уточнення списку виборців, у тому числі про включення або виключення зі списку себе особисто або інших осіб	Виборець (при цьому як щодо себе, так і щодо інших осіб)	Позовна заява подається не пізніш як за 2 дні до дня голосування
		До місцевого загального суду як адміністративного за місцезнаходженням ДВК	Суд вирішує у 2-денний строк після надходження позовної заяви, але не пізніше ніж за 2 дні до дня голосування, а якщо позовна заява надійшла за 2 дні до дня голосування, – невідкладно.
7	Орган ведення ДРВ виготовляє уточнений список виборців на підставі: <ul style="list-style-type: none"> • відомостей, поданих відповідно до Закону України «Про Державний реєстр виборців» • за наслідками розгляду заяв виборців • повідомлень ДВК СВД про включення виборців до списку виборців на спеціальній ВД • рішень судів 	Орган ведення ДРВ	Враховуються відомості, заяви, повідомлення та рішення, отримані не пізніш як за 5-ть днів до дня голосування

8	Орган ведення ДРВ передає відповідним ДВК уточнені списки виборців	Орган ведення ДРВ передає	Не пізніш як за 2 дні до дня голосування
		Від імені ДВК отримують не менше 3-х членів цієї комісії, одним із яких повинен бути голова комісії, а в разі неможливості – заступник голови або секретар комісії	
9	Зміни до уточненого списку виборців вносяться на підставі: <ul style="list-style-type: none"> • рішення суду • повідомлень органу ведення ДВК щодо усунення кратного включення виборця до списку виборців на цій ВД 	Вносить голова або заступник голови та секретар ДВК	До 18 години останньої суботи перед днем голосування
10	Список виборців закривається шляхом закреслення незаповнених граф списку виборців для внесення прізвищ виборців таким чином, щоб унеможливити внесення до списку додаткових виборців	Підписується головою або заступником голови і секретарем ДВК та скріплюється печаткою ДВК	У день, що передує дню голосування, після внесення змін до уточненого списку виборців на підставі рішень судів, повідомлень органу ведення ДРВ

Для підготовки та проведення голосування і підрахунку голосів виборців на місцевих виборах використовуються спеціальні виборчі дільниці, що існують на постійній основі у стаціонарних закладах охорони здоров'я. Особливості складання та уточнення списків виборців на спеціальних ВД регулюються ст. 45 ВК України, серед яким можна виділити:

- списки виборців складаються не пізніш як за 7 днів до дня голосування відповідними ДВК на підставі відомостей, поданих керівниками стаціонарних закладах охорони здоров'я не пізніш як за 9 днів до дня голосування;
- форма відповідного подання затверджена постановою ЦВК «Про форми списків виборців на виборчих дільницях та інших виборчих документів для підготовки та проведення голосування на виборах» від 25 червня 2020 року № 1241;
- до списку виборців, який складається на спеціальній виборчій дільниці для проведення голосування на місцевих виборах, включаються виборці, які мають право голосу на відповідних місцевих виборах, тому ДВК спеціальної виборчої дільниці вносить виборця до списку виборців із зазначенням у графі «Примітки» його права на отримання виборчого бюлетеня на кожних відповідних місцевих виборах²;
- у разі якщо виборець прибув до стаціонарного закладу охорони здоров'я менш як за 10 днів до дня голосування, але більш як за 2 дні до дня голосування, відповідна дільнична виборча комісія уточнює список виборців, включаючи виборця до списку виборців на підставі відомостей, поданих невідкладно керівником відповідного закладу, підпис якого засвідчується печаткою відповідного закладу;
- виборець, який прибув до стаціонарного закладу охорони здоров'я в тому населеному пункті, в якому він проживає, може звернутися до виборчої комісії звичайної виборчої дільниці, на якій він включений до списку виборців, щодо можливості проголосувати за місцем свого перебування і у такому разі до списку виборців на спеціальній виборчій дільниці він не включається;

¹ Постанова ЦВК «Про форми списків виборців на виборчих дільницях та інших виборчих документів для підготовки та проведення голосування на виборах» від 25 червня 2020 року № 124. URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-formi-spiskiv-vibortsiv-na-viborchih-dilnitsyah-ta-inshih-viborchih-dokumentiv-dlya-pidgotovki-ta-provedennya-golosuvannya-na-viborah.html>

² Дивіться вище інформацію щодо цензу осілості або ст. 7 ВК України.

- виборець має право особисто звернутися із заявою до ДВК спеціальної виборчої дільниці не пізніше як за 2 дні до дня голосування, і така заява розглядається ВК невідкладно;
- адміністративний позов про уточнення списку виборців подається у загальному порядку, встановленому КАС України.

Згідно з ч. 7 ст. 44 ВК України у день голосування зміни до уточненого списку виборців не вносяться.

Проте відповідно до ч. 8 ст. 44, ч. 18 ст. 45 ВК України голова або заступник голови чи секретар ДВК в день голосування виправляють неточності та технічні описки в уточненому списку виборців – неправильне написання прізвища, власного імені (усіх власних імен), по батькові (за наявності), дати народження, номера будинку, квартири місця проживання – у разі, якщо, незважаючи на такі технічні описки, є зрозумілим, що до списку виборців включено саме того виборця, який прибув на виборчу дільницю для голосування. Таке виправлення засвідчується підписом голови або заступника голови чи секретаря дільничної виборчої комісії у графі «Примітки».

2.4.4. Особливості вирішення спорів щодо уточнення списку виборців

Важливо **розрізняти** спори пов'язані із внесення змін до персональних даних ДРВ та спори щодо уточнення (у тому числі про включення або виключення зі списку себе особисто або інших осіб) списку виборців.

Спори першої групи (пов'язані із внесенням, знищенням записів про виборців, внесення змін до персональних даних Реєстру, інші спори з органами Реєстру) можуть виникати поза межами виборчого процесу (тобто в міжвиборчий період), оскільки реєстр діє на постійній основі. Такі спори розглядаються як спори із суб'єктом владних повноважень без врахування особливостей провадження, передбачених ст. 274 КАС України.

Як було зазначено вище, підставою реалізації права голосу є внесення особи саме до списку виборців (ч. 2, ст. 2 Закону), а не до даних Реєстру. Тому, при вирішенні адміністративних справ щодо уточнення списку виборців, підлягає застосуванню ст. 274 КАС України, де передбачено наступні особливості:

1. Право звернутися з адміністративним позовом про уточнення списку виборців, у тому числі про включення або виключення зі списку себе особисто або інших осіб, має кожен, хто має право голосу на відповідних виборах або референдумі. З цієї норми вбачається, що виборець може бути позивачем у справі щодо захисту «чужого» виборчого права (включення особи до списків виборців)¹.
2. Зазначені справи розглядає місцевий загальний суд як адміністративний за місцезнаходженням відповідної комісії. Цьому суду предметно підсудні всі спори незалежно від того, хто є відповідачем (орган ведення Державного реєстру виборців, дільнична виборча комісія тощо) у справі (п. 11 постанови Пленуму ВАСУ від 01.11.2013 № 15).

Відповідачами у таких справах є виборчі комісії або органи ведення ДРВ залежно від того, у кого з них знаходиться список виборців. Якщо уточнений список виборців переданий відповідній дільничній виборчій комісії, то вона є належним відповідачем у такій справі. Враховуючи швидкоплинність виборчого процесу та передачу списку виборців виборчим комісіям різного рівня, необхідно, щоб у цій категорії справ орган ведення Державного реєстру виборців та дільнична виборча комісія були відповідачами (п. 11 постанови Пленуму ВАСУ від 01.11.2013 № 15).

Певні складнощі можуть виникати, якщо відповідачем є орган ведення Реєстру, а справа розглядається за 4 дні до дня голосування (наприклад, постанова Городищенського районного суду

¹ Смокович М. І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти: монографія / М. І. Смокович. — К. : Юрінком Інтер, 2014. — 576 с. (С. 378)

Черкаської області 22 травня 2014 року у справі № 691/745/14-а¹). Проблема в тому, що уточнені виборчі списки хоча й подаються дільничним виборчим комісіям не пізніш як за 2 дні до дня голосування, однак орган ведення ДРВ виготовляє уточнений список виборців на підставі рішень судів, отриманих не пізніш як за 5 днів до дня голосування. Ці особливості доцільно роз'яснювати позивачам задля сприяння реалізації права голосу на виборах і рекомендувати подавати позови у цій категорії справ до органу ведення Реєстру та дільничної виборчої комісії (як це було зроблено позивачем у справі № 148/2430/15-а Тульчинського районного суду Вінницької області²). Окрім цього, відповідно до ст. 48 КАС України суд може залучити до участі у справі співвідповідача або другого відповідача.

Рішення суду є підставою для внесення змін до уточненого списку виборців на звичайній виборчій дільниці та здійснюється головою, заступником голови та секретарем дільничної виборчої комісії. При цьому суддям варто враховувати, – якщо адміністративний позов заявляється до дільничної виборчої комісії або до відповідного відділу ведення ДРВ, то і в резолютивній частині рішення повинно міститися зобов'язання вчинити дії саме цих суб'єктів виборчого процесу, а не осіб, які визначаються виборчим законодавством як особи, що мають повноваження на виконання цього рішення (тобто голова, заступник голови та секретар дільничної виборчої комісії). У протилежному разі суд покладає обов'язки на осіб, які не брали участі у справі (п. 4.4.2. постанови Пленуму ВАСУ від 12.09.2014 р. № 9).

3. Позовна заява подається без сплати судового збору не пізніш як за 2 дні до дня голосування. У зв'язку з цим у постановках суду, якими вирішується спір про уточнення списку виборців, немає необхідності зазначати про розподіл судових витрат, оскільки такі витрати жодною зі сторін не здійснюються. Тим більше не відповідає вимогам КАС України зазначення судом того, що судові витрати слід віднести за рахунок Державного бюджету України (п. 4.4.2. постанови Пленуму ВАСУ від 12.09.2014 р. № 9).

Суд при розгляді цього позову звертається до відповідного органу ведення ДРВ із запитом щодо уточнення відомостей про виборця. Неможливість встановлення наявності чи відсутності відповідної інформації про особу в ДРВ є підставою для відмови в позові, оскільки ненадходження до суду відомостей з ДРВ вважається неповним з'ясуванням обставин у справі, а задоволення позову може призвести до кратного включення позивача до списку виборців, що суперечитиме вимогам п. 5 ч. 1 ст. 3 Закону про Державний реєстр виборців щодо однократності включення виборця до списку виборців і тим самим порушуватиме права інших суб'єктів виборчого процесу на чесні вибори (п. 1. постанови Пленуму ВАСУ від 12.09.2014 р. № 9).

Щоб уникнути таких випадків необхідно перевіряти факт відсутності особи в Реєстрі загалом, а не лише в списках виборців окремих територіальних округів. Так, постановою Дніпровського районного суду м. Києва від 22 травня 2014 року у справі № 755/13570/14-а³ суд задовольнив вимогу про включення до списку виборців, отримавши довідку дільничної виробної комісії про відсутність особи в списку виборців на відповідному територіальному виборчому окрузі звичайної виборчої дільниці, що також підтверджувалося листом відділу ведення державного реєстру виборців районної у місті державної адміністрації. З тексту рішення можна зробити висновок, що суд встановив факт відсутності особи лише в списках конкретного територіального округу, а це може призвести до неоднократного включення виборця до списків різних округів.

В той же час неправильно є відмова у задоволенні позовних вимог лише з мотивів відсутності позивача у Реєстрі. Якщо позивач не включений до Реєстру, суд повинен перевірити наявність у позивача конституційного статусу виборця, виборчої адреси (місця реєстрації). У разі

¹ Постанова Городищенського районного суду Черкаської області 22 травня 2014 року у справі № 691/745/14-а. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38817935>

² Постанова Тульчинського районного суду Вінницької області справі 22 жовтня 2015 року № 148/2430/15-а. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52581787>

³ Постанова Дніпровського районного суду м. Києва від 22 травня 2014 року у справі № 755/13570/14-а. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39085034>

документального підтвердження відсутності позивача у Реєстрі (довідка від відповідного органу ведення Реєстру) та за умови, що позивач є виборцем (громадянин України, досяг вісімнадцяти років, дієздатний) та має місце реєстрації (зазначене в паспорті), – позовні вимоги про включення такого позивача до списку виборців повинні бути задоволені (п. 1. постанови Пленуму ВАСУ від 12.09.2014 р. № 9).

4. Суд вирішує такі справи у дводенний строк після надходження позовної заяви, але не пізніше ніж за 2 дні до дня голосування, а якщо позовна заява надійшла за 2 дні до дня голосування, – невідкладно. В даному аспекті важливо зауважити, що ВК України визначено не лише, що у день голосування зміни до уточненого списку виборців не вносяться (ч. 7 ст. 44, ч. 17 ст. 45), а й передбачено свого роду процедуру «закриття» списків шляхом закреслення незаповнених граф списку виборців для внесення прізвищ виборців таким чином, щоб унеможливити внесення до списку додаткових виборців (ч. 6 ст. 44, ч. 16 ст. 45).

5. Рішення адміністративного суду щодо внесення змін у список виборців виконується негайно, а його оскарження не перешкоджає виконанню. Припис про негайне виконання постанови є обов'язковим, а тому суд у цій категорії справ не повинен обґрунтовувати висновок про допуск постанови до її негайного виконання і лише в резолютивній частині зазначити про негайне виконання постанови (п. 4.4.2. постанови Пленуму ВАСУ від 12.09.2014 р. № 9)¹.

¹ З оглядом судової практики за результатами президентських та парламентських виборів 2019 року щодо складання та уточнення списків виборців можна ознайомитися на сторінках 9-25 посібника «Б. Мохончук, П. Романюк, М. Цуркан. Огляд судової практики з розгляду спорів щодо виборів та виборчих правопорушень в Україні: за результатами президентських та парламентських виборів 2019 року./ за ред. М. Цуркана. Київ: «АК-Group», 2020. 147 с». URL: <http://nsj.gov.ua/files/1590748254IFES-Ukraine-Overview-of-court-practices-on-election-dispute-resolution-v1-Ukr.pdf>

2.5. Пасивне виборче право, висування та реєстрація кандидатів

Загальне виборче право охоплює як активну правоздатність – право обирати, так і пасивну – право бути обраним, для яких можуть бути встановлені певні умови володіння ними (найпоширенішими з яких є вік та громадянство). Як правило реалізація пасивного виборчого права обмежується більшою кількістю цензів, а їх зміст передбачає «жорсткіші» вимоги. Така практика відповідає позиції Венеційської комісії¹.

Окрім того, Ю.Б. Ключковський, розглядаючи активне та пасивне виборче право крізь призму їх суб'єктів, наполягає, що «між ними відсутнє очікуване, відповідне традиційним уявленням співвідношення: коло носіїв пасивного виборчого права для конкретних місцевих виборів значно ширше від кола носіїв права голосу. Іншими словами, особа може не мати права голосу на відповідних місцевих виборах, однак мати право бути кандидатом на цих виборах, а отже, можливість бути обраною депутатом місцевої ради чи сільським, селищним, міським головою. Також можливе й обернене співвідношення: особа може мати право голосу на місцевих виборах, однак внаслідок судимості бути дискваліфікованою щодо пасивного виборчого права на цих виборах»².

Оскільки індивід може володіти одним із цих прав, не володіючи іншим, на думку вченого, це доводить, що пасивне виборче право не є похідним від права голосу, й тому ці два суб'єктивні права, які не існують абстрактно, а реалізуються лише на конкретних виборах, слід розглядати як незалежні³.

2.5.1. Цензи щодо пасивного виборчого права

Щодо пасивного виборчого права на місцевих виборах у ст. 141 Конституції України, ст. 193 Кодексу передбачено наступні цензи:

- 1. Громадянства**, відповідно до якого право обиратись на місцевих виборах мають громадяни України. Документом, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України на місцевих виборах, а також необхідний для реєстрації кандидатом є паспорт громадянина України.
- 2. Віковий**, який передбачає вимогу досягнення на день виборів 18 років. Тобто кандидату має виповнитись 18 років станом на 25 жовтня 2019 року.
- 3. Дієздатності**, згідно якого не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними.
- 4. Моральний**, відповідно до якого не може бути обраним депутатом місцевої ради, сільським, селищним, міським головою громадянин України, який має судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, кримінального правопорушення проти виборчих прав громадян чи корупційного кримінального правопорушення, якщо ця судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку (ч. 2 ст. 193 Кодексу). Таким чином, ступінь тяжкості та тип кримінального правопорушення є визначальними для обмеження в реалізації пасивного виборчого права при застосуванні цього цензу на місцевих виборах в Україні. Варто відзначити, що в Конституції України такий ценз передбачений лише до народних депутатів, у зв'язку з чим застосування його на місцевих виборах у наукових колах викликає дискусію щодо можливості закріплення додаткових обмежень для реалізації пасивного виборчого права на рівні галузевого законодавства. З урахуванням юридичної позиції КСУ щодо неприпустимості цензу осілості, не передбаченого Конституцією⁴, Ю.Б. Ключковський також вважає сумнівною практику законодавчого

¹ п. І, 1.1. Пояснювальної доповіді Кодексу належної практики у виборчих справах

² Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваїте, 2018. С. 235.

³ Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваїте, 2018. С. 235.

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів від 23 жовтня 2003 року № 17-рп/2003. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-03#Text>

встановлення обмеження пасивного виборчого права на місцевих виборах. В той час, вчений нагадує, що Конституційний Суд України у своєму висновку щодо законопроекту «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)», яким пропонувалося запровадити відповідний ценз участині третій статті 141, не зафіксував порушення статей 157, 158 Конституції України, що підтверджує можливість існування такого цензу на конституційному рівні¹.

5. Мовний. Слід відзначити, що ні Конституція України, ні Виборчий кодекс, на відміну від президентських виборів, не передбачає мовного цензу для кандидатів на місцевих виборах.

Разом з цим, Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» до осіб, які зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків, відносить депутатів Верховної Ради АРК, депутатів місцевих рад, посадових осіб органів місцевого самоврядування та осіб, які претендують на обрання до органів місцевого самоврядування (п. 2 ч. 1, ч. 2 ст. 9). Незважаючи на те, що ці положення вже набули чинності, вимоги щодо документів, які підтверджують рівень володіння державною мовою **набудуть чинності 16 липня 2021 року**.

Зокрема, передбачатиметься, що рівень володіння державною мовою зазначеними особами засвідчується документом про повну загальну середню освіту за умови, що такий документ підтверджує вивчення особою української мови як навчального предмета (дисципліни), або державним сертифікатом про рівень володіння державною мовою, що видається Національною комісією зі стандартів державної мови відповідно до зазначеного закону. Також цей закон містить вимогу подачі документа, що засвідчує рівень володіння державною мовою, до обрання чи призначення на посаду. Водночас Виборчий кодекс не передбачає цього документу як такого, що необхідний для реєстрації кандидата, а його відсутність не є підставою для відмови у реєстрації кандидата.

Варто згадати, що у справі «Подкользіна проти Латвії» ЄСПЛ визнав вимогу до кандидата на виборах національного парламенту мати достатній рівень знань офіційної мови як таку, що переслідує законну мету (п. 34), однак процедура встановлення ступеня володіння державною мовою має відповідати принципу юридичної визначеності (п. 35). З урахуванням цього та дискусії щодо морального цензу, вимоги володіння державною мовою, окрім їх чіткого законодавчого регулювання, також мають бути визначені на конституційному рівні.

2.5.2. Грошова застава як умова реалізації пасивного виборчого права та вимоги до обраних осіб

Існують також й інші обмеження (вимоги) щодо реалізації права бути обраним. Зокрема, необхідність **сплати грошової застави**. У рішенні КСУ від 30 січня 2002 року № 2-рп/2002 (справа про виборчу заставу)² було продемонстровано різну правову природу виборчого цензу і грошової (виборчої) застави. Зокрема, КСУ зазначив:

«Виборчий ценз є кваліфікаційною умовою щодо наявності виборчого права, а виборча застава – лише умовою реєстрації кандидата у депутати..., грошова застава застосовується з метою забезпечення відповідального ставлення громадян як ймовірних кандидатів у депутати до їх участі у виборах..., як показує світовий досвід, розмір грошової застави встановлюється залежно від майнової спроможності переважної більшості населення країни..., визначення соціально орієнтованого розміру грошової застави є питанням політичної доцільності і не належить до компетенції Конституційного Суду України».

¹ Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваїте, 2018. С. 259.

² Рішення КСУ від 30.01.2002 № 2-рп/2002 (справа про виборчу заставу). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-02>

Відносини, що стосуються грошової застави на місцевих виборах регулюються ст. 225 Кодексу, також Постановою ЦВК «Про Порядок внесення, повернення та перерахування грошової застави на місцевих виборах» від 21.08.2020 №193.

Яким чином сплачується грошова застава?

- після початку виборчого процесу та до подання документів до відповідної виборчої комісії для реєстрації кандидатом;
- одним платежем у безготівковій формі на спеціальний рахунок виборчої комісії;
- у місячному розмірі, встановленому на день початку виборчого процесу (див. Таблицю «Розмір грошової застави»).

ЦВК не пізніш як на п'ятий день після початку виборчого процесу на підставі відомостей Державного реєстру виборців станом на день початку виборчого процесу відповідних місцевих виборів визначає розмір грошової застави для кожного єдиного сільського, селищного, районного в місті, міського, районного, обласного виборчого округу, невідкладно оприлюднює його на своєму офіційному веб-сайті та інформує про це відповідні ТВК¹.

Розмір грошової застави		
№	Хто сплачує?	Скільки сплачує?
1.	кандидат у депутати сільської, селищної, міської (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч) ради, який висувається шляхом самовисування у багатомандатному виборчому окрузі	20 % мінімальної заробітної плати
2.	організація партії, яка висунула кандидатів у депутати сільської, селищної, міської (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч) ради, або організація відповідної партії вищого рівня у багатомандатному виборчому окрузі	за кожного кандидата 20 % мінімальної заробітної плати
3.	організація партії, яка висунула кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови (міста з кількістю виборців до 75 тисяч) або організація відповідної партії вищого рівня, а також особи, висунутої шляхом самовисування на посаду сільського, селищного, міського голови (міста з кількістю виборців до 75 тисяч), у єдиному одномандатному виборчому окрузі	1 мінімальна заробітна плата

¹ Варто відзначити, що Кодекс не містить формули, за якою ЦВК має визначити розмір грошової застави для організації партії, яка висунула виборчий список кандидатів у депутати, кандидата на посаду міського голови (у місті з кількістю виборців 75 тисяч і більше), що не відповідає принципу юридичної визначеності та призводить до різних інтерпретацій порядку обчислення «4 мінімальних заробітних плат на кожні 90 тисяч виборців відповідного єдиного територіального виборчого округу для кожного виду виборів окремо». З огляду на це, вважаємо за необхідне закріплення такої формули на законодавчому або хоча б на підзаконному рівні, що сприяло би передбачуваності наслідків застосування норм виборчого законодавства та належній реалізації пасивного виборчого права громадянами, які планують балотуватися. Окрім того, тут згадується округ, який не передбачений Кодексом. Зазначений недолік некоректного вживання назви округу пропонується усунути в законопроекті № 3971.

<p>4.</p>	<p>організація партії, яка висунула виборчий список кандидатів у депутати обласної, районної, районної у місті, а також міської, селищної, сільської (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше) ради, кандидата на посаду міського голови (міста з кількістю виборців 75 тисяч і більше) або організація відповідної партії вищого рівня, а також особа, яка висувається кандидатом на посаду міського голови (міста з кількістю виборців 75 тисяч і більше) шляхом самовисування</p>	<p>4 мінімальні заробітні плати на кожні 90 тисяч виборців відповідного єдиного територіального виборчого округу для кожного виду виборів окремо</p>
-----------	--	--

В яких випадках та протягом якого часу суб'єкту внесення повертається грошова застава?

- у разі прийняття відповідною ТВК рішення про відмову в реєстрації зазначених у таблиці суб'єктів у п'ятиденний строк після прийняття такого рішення;
- якщо за підсумками виборів організація партії отримала право на участь у розподілі депутатських мандатів або кандидата визнано обраним у восьмиденний строк з дня офіційного оприлюднення результатів виборів депутатів;
- якщо за результатами місцевих виборів кандидата визнано обраним сільським, селищним, міським головою.

Звертаємо увагу, що у разі надходження на спеціальний рахунок відповідної ТВК для внесення грошової застави коштів у меншому розмірі, ніж визначено Кодексом, та/або коштів, які внесені із порушенням вимог, встановлених статтею 225 Кодексу, такі кошти поверненню не підлягають та у восьмиденний строк після закінчення строку реєстрації кандидатів перераховуються відповідно до сільського, селищного, міського, обласного, республіканського Автономної Республіки Крим бюджету.

В інших випадках грошова застава у восьмиденний строк з дня офіційного оприлюднення результатів виборів перераховується відповідно до сільського, селищного, районного у місті, міського, районного, обласного, республіканського Автономної Республіки Крим бюджету.

Існують також вимоги до обраних осіб, які застосовуються при отриманні мандату та не можуть перешкоджати реалізації пасивного виборчого права, наприклад, щодо **несумісності**.

Особливістю представницького мандата депутатів місцевих рад (у тому числі районних і обласних) є те, що вони здійснюють представництво без отримання за це грошової винагороди та без відриву від основного місця роботи. Попри це, депутату місцевої ради, якого було обрано секретарем сільської, селищної, міської ради, головою, заступником голови районної, обласної, районної у місті ради (та який відповідно працює на постійній основі) забороняється суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, у тому числі на громадських засадах (за винятком викладацької, наукової та творчої у позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток та мати інший представницький мандат. Також депутат місцевої ради, який перебуває на посаді керівника місцевого органу виконавчої влади чи на іншій посаді, на яку поширюються вимоги Конституції та законів України щодо обмеження сумісництва, не може поєднувати свою службову діяльність на цій посаді з посадою сільського, селищного, міського голови, секретаря сільської, селищної, міської ради, голови та заступника голови районної у місті, районної, обласної ради, а також з іншою роботою на постійній основі в радах, їх виконавчих органах та апараті¹.

¹ Конституційно-правові засади інституту представницького мандата в Україні / П.В. Романюк. — Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2019. — С. 146-147.

В свою чергу, сільський, селищний, міський голова не може бути депутатом будь-якої ради, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, в тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики зі спорту) або підприємницькою діяльністю (ч. 4 ст. 12 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»).

2.5.3. Обмеження пов'язані з одночасним висунанням кандидатів та вимоги гендерного представництва

Виборчий кодекс містить ряд обмежень пов'язаних з висунанням кандидатів, серед яких:

1. Одночасне висунання (ч. 4, 5 ст. 216 Кодексу)¹:

- особа може бути висунута кандидатом у депутати у багатомандатному виборчому окрузі не більше ніж у два рівні місцевих рад²;
- особа, висунута кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови, не може одночасно бути висунута у будь-яких інших єдиних одномандатних виборчих округах з будь-яких місцевих виборів. Тобто особа може бути висунута лише на одну виборну посаду сільського чи селищного або міського голови з будь-яких видів місцевих виборів;
- особа, висунута кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови (міста з кількістю виборців до 75 тисяч), може одночасно бути висунута кандидатом у депутати у багатомандатному виборчому окрузі до відповідної сільської, селищної міської ради та/або до відповідної обласної ради³;
- особа, висунута кандидатом на посаду міського голови (міста з кількістю виборців 75 тисяч і більше), може одночасно бути висунута кандидатом у депутати у багатомандатному виборчому окрузі тільки до відповідної міської ради⁴;
- особа може одночасно бути висунута кандидатом у депутати місцевих рад та кандидатом на посаду сільського, селищного, або міського голови шляхом висунання місцевою організацією лише однієї політичної партії або лише шляхом самовисунання. Тобто не допускається висунання однієї тієї ж особи від місцевих організації кількох політичних партій⁵ та поєднання одночасного висунання особи і організацією партії, і шляхом самовисунання.

Утім положення ч. 4 ст. 216 Кодексу через невдале використання термінології щодо округів були розкритиковані в експертному середовищі, у зв'язку з чим у парламенті були ініційовані зміни щодо удосконалення окремих виборчих процедур, в тому числі і в цій частині⁶.

2. Гендерне представництво:

- *Які вимоги до гендерного представництва при формуванні єдиного та територіальних виборчих списків?*

¹ Вимоги щодо одночасного висунання перебувають у взаємозв'язку та доповнюють одне одного.

² В редакції законопроекту № 3971: «Особа може бути висунута кандидатом у депутати у єдиному багатомандатному виборчому окрузі не більше ніж у два рівні місцевих рад». Таким чином, кандидати можуть бути висунуті до двох місцевих рад різного рівня, які формуються за пропорційною виборчою системою.

³ В редакції законопроекту № 3971: «Особа, висунута кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови (міста з кількістю виборців до 75 тисяч), може одночасно бути висунута кандидатом у депутати у багатомандатному виборчому окрузі чи у територіальному виборчому окрузі до відповідної сільської, селищної міської ради та/або до відповідної обласної ради». Тобто особа може бути одночасно висунутою кандидатом на одну виборну посаду сільського, селищного, міського голови (у містах з чисельністю виборців до 75 тисяч) й кандидатом у депутати відповідної місцевої ради (рада того населеного пункту, де особа висувається кандидатом на виборну посаду) незалежно від застосовуваної виборчої системи та/або кандидатом у депутати обласної ради.

⁴ Особа, висунута кандидатом на посаду міського голови (міста з кількістю виборців 75 тисяч і більше), може одночасно бути висунута кандидатом у депутати у територіальному виборчому окрузі тільки до відповідної міської ради. Тобто кандидат на посаду міського голови у місті з чисельністю виборців 75 тисяч і більше може одночасно висуватися в кандидати лише до ради того міста, де балотується в мери, та не може бути одночасно висунутий на іншу виборну посаду сільського, селищного, міського голови.

⁵ Також особа не може висуватися від декількох організацій партій (ч. 7 ст. 219, ч. 6 ст. 220, ч. 5 ст. 227, ч. 5 ст. 228, ч. 6 ст. 229 Кодексу).

⁶ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення окремих виборчих процедур № 3971 від 10.08.2020.

Під час формування єдиного та територіальних виборчих списків організація партії повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місця з першого по п'яте, з шостого по десяте і так далі) кожного виборчого списку чоловіків і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі). У разі формування організацією партії єдиного та територіальних виборчих списків з кількістю кандидатів у депутати, яка не є кратною п'яти, до останніх у списку кандидатів (від 1 до 4) застосовується вимога щодо почергового включення кандидатів різної статі до списку (ч. 9 ст. 219 Кодексу).

- Які вимоги до гендерного представництва при переліку кандидатів до відповідної ради?

Під час формування переліку кандидатів до відповідної ради організація партії повинна забезпечити представництво не менше 30 відсотків осіб однієї статі у загальній кількості кандидатів до відповідної ради.

2.5.4. Висування та реєстрація кандидатів

Порядок висування і реєстрації кандидатів на місцевих виборах врегульовано розділом XXXVII Кодексу та відбувається з урахуванням типів та видів місцевих виборів, а також особливостей виборчих систем, які застосовуються на місцевих виборах.

Висування кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови розпочинається за сорок днів до дня голосування (з 15 вересня) і закінчується за тридцять днів до дня голосування (до 24 вересня включно).

	Вибори депутатів ВР АРК, обласних, районних, районних у місті рад, а також депутатів міських, сільських, селищних рад (10 тисяч виборців і більше)	Вибори депутатів сільської, селищної, міської ради (до 10 тисяч виборців)	Вибори сільського, селищного міського голови
Хто має право висування кандидатів?	організації партій	організації партій або шляхом самовисування	організації партій або шляхом самовисування

№	Загальні засади висування кандидатів організацією партії (ст. 217 Кодексу)
1.	Висування кандидатів у депутати та на посаду сільського, селищного, міського голови місцевою організацією партії відбувається на підставі Кодексу, статуту політичної партії за рішенням вищого керівного органу партії про участь її місцевих організацій у відповідних чергових, позачергових, перших, повторних, проміжних виборах, прийнятого після прийняття рішення про призначення відповідних виборів.
2.	Організація партії може висунути особу, яка є членом цієї політичної партії, або безпартійного громадянина.
3.	Організація партії може висувати кандидатів на місцевих виборах за умови, що відповідна організація партії зареєстрована в установленому законом порядку. Не може бути суб'єктом виборчого процесу організація партії, щодо якої центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державної реєстрації юридичних осіб, реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, громадських спілок, інших громадських формувань, прийнято у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку рішення про невідповідність її або партії в цілому діяльності, найменування та/або символіки вимогам Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

4.	Відповідна організація партії формує та затверджує єдиний та територіальні виборчі списки на виборах депутатів ВР АРК, обласних, районних, районних у місті рад, а також депутатів міських, сільських, селищних рад (10 тисяч виборців і більше) та перелік кандидатів на виборах депутатів сільської, селищної, міської ради (до 10 тисяч виборців)
5.	<p>Висування кандидатів організацією партії проводиться на її зборах, конференції.</p> <p>Про дату, час і місце проведення зборів, конференції з метою висування кандидатів організація партії повідомляє у письмовій формі відповідну ТВК не пізніше як за день до дня проведення зборів, конференції.</p> <p>Повідомлення про час і місце проведення зборів, конференції організації партії з метою висування кандидатів у депутати, порядок акредитації на таких зборах, конференції представників засобів масової інформації, визначений його організаторами, не пізніше як за п'ять днів до дня проведення зборів, конференції розміщується на офіційному веб-сайті організації партії, а у разі його відсутності - на офіційному веб-сайті партії.</p> <p>Про дату, час і місце проведення зборів, конференції з метою висування кандидатів організація партії повідомляє також засоби масової інформації. Порядок акредитації представників засобів масової інформації на таких зборах, конференції визначає організатор заходу.</p>
Порядок висування кандидатів організацією партії	
Див. таблицю нижче щодо порядку висування кандидатів на виборах депутатів ВР АРК, обласних, районних, районних у місті рад, а також депутатів міських, сільських, селищних рад (10 тисяч виборців і більше)	

№	Вибори депутатів сільської, селищної, міської ради (до 10 тисяч виборців)	Вибори сільського, селищного міського голови
1.	Організація партії висуває кандидатів у вигляді переліку кандидатів до відповідної ради (із зазначенням номера багатомандатного виборчого округу, в якому висувається кожен кандидат у депутати), який формується та затверджується на конференції, зборах організації партії.	Висування кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови від організації партії здійснюється рішенням конференції, зборів організації партії. У разі висування на конференції, зборах організації партії кандидатів на посади сільських, селищних, міських голів більше ніж однієї сільської, селищної, міської територіальної громади рішення щодо кожного кандидата приймається окремо. Рішення зборів, конференції організації партії про висування кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови підписується керівником організації партії і скріплюється печаткою організації партії, а в разі її відсутності - печаткою організації партії вищого рівня або печаткою партії.
2.	Кількість кандидатів у депутати, які включаються до переліку кандидатів у депутати відповідної ради щодо кожного багатомандатного виборчого округу, не повинна перевищувати кількість мандатів, які розподіляються у відповідному багатомандатному виборчому окрузі.	
3.	Формування переліку кандидатів відбувається з дотриманням вимог гендерного представництва.	

4.	Рішення конференції, зборів організації партії про висунання кандидатів у депутати від організації партії приймається шляхом затвердження переліку кандидатів у депутати відповідної ради (із зазначенням номера багатомандатного виборчого округу, в якому висувається кожен кандидат у депутати), який додається до такого рішення і є його невід'ємною частиною. Рішення зборів, конференції організації партії про висунання кандидатів у депутати підписується керівником відповідної організації партії і скріплюється печаткою відповідної організації партії, а в разі її відсутності - печаткою організації партії вищого рівня або печаткою партії.	У рішенні зборів, конференції організації партії зазначаються відомості про особу, висунуту кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови: 1) прізвище, ім'я (усі власні імена), по батькові (за наявності) кандидата; 2) число, місяць і рік народження; 3) громадянство; 4) відомості про освіту; 5) посада (заняття), місце роботи; 6) партійність; 7) адреса місця проживання; 8) відомості про наявність чи відсутність судимості; 9) відомості про наявність чи відсутність представницького мандата; 10) дата прийняття такого рішення.
5.	Форма переліку кандидатів у депутати відповідної ради від організації партії затверджується ЦВК ¹ і не може бути змінена під час виборчого процесу.	
6.	У переліку кандидатів у депутати відповідної ради стосовно кожного кандидата зазначаються: 1) номер багатомандатного виборчого округу, в якому висувається кандидат; 2) прізвище, ім'я (усі імена), по батькові (за наявності) кандидата; 3) число, місяць і рік народження; 4) громадянство; 5) відомості про освіту; 6) посада (заняття), місце роботи; 7) партійність; 8) адреса місця проживання; 9) відомості про наявність чи відсутність судимості; 10) відомості про наявність чи відсутність представницького мандата;	

Яка організація партії і куди може висувати кандидатів²?

	Обласна організація	Районна організація	Міська організація	Районна в місті організація
Обласна рада	+	-	-	-
Районна рада	+	+	-	-
Міська рада	+	+	+	-

¹ Постанова ЦВК «Про форми виборчих списків кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, районної в місті, а також міської, сільської, селищної ради (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше) та переліку кандидатів у депутати сільської, селищної, міської ради (територіальних громад з кількістю виборців до 10 тисяч), висунутих місцевою організацією політичної партії» 28 липня 2020 року № 147

² Варто відзначити, що пріоритет у висунанні кандидатів мають місцеві організації політичних партій вищого рівня, тобто в разі одночасного висунання кандидатів двома організаціями однієї політичної партії, ТВК реєструє кандидатів від організації партії вищого рівня.

Районна у місті рада	+	-	-	+
Сільська, селищна рада	+	+	-	-
Міський голова	+	+	+	-
Сільський, селищний голова	+	+	-	-

№	Порядок висування кандидатів у депутати ВР АРК, обласних, районних, районних у місті рад, а також кандидатів у депутати міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше)
1.	Організація партії висуває кандидатів з числа осіб, зазначених у вигляді єдиного виборчого списку, який формується та затверджується на зборах, конференції організації партії.
2.	Кількість кандидатів у депутати, які включаються до єдиного виборчого списку організації партії, не повинна перевищувати кількісний склад депутатів ВР АРК, місцевої ради.
3.	У єдиному виборчому списку визначається перший кандидат. З числа інших кандидатів, включених до єдиного виборчого списку, організація партії на тих самих зборах, конференції формує і затверджує територіальні списки кандидатів у депутати у кожному територіальному виборчому окрузі. Територіальний виборчий список організації партії повинен включати не менше 5 і не більше 12 кандидатів у депутати.
4.	Кожен кандидат у депутати, включений до єдиного виборчого списку (крім першого кандидата), також має бути включений до одного з територіальних виборчих списків. Кандидат не може бути включений до єдиного виборчого списку організації партії більше ніж один раз, а також до двох чи більше різних територіальних виборчих списків.
5.	Особа має право надати згоду балотуватися та бути включеною до єдиного та територіального виборчих списків лише однієї організації партії від організації однієї партії.
6.	Черговість (порядкові номери) кандидатів у єдиному виборчому списку та у територіальних виборчих списках визначається на зборах, конференції організації партії під час висування кандидатів у депутати та формування відповідних списків.
7.	Формування виборчих списків відбувається з дотриманням вимог гендерного представництва.
8.	Рішення зборів, конференції організації партії про висування кандидатів у депутати від партії приймається шляхом затвердження єдиного виборчого списку та територіальних виборчих списків кандидатів у депутати, віднесених організацією партії до відповідних територіальних виборчих округів, які додаються до такого рішення і є його невід'ємною частиною. Рішення зборів, конференції організації партії про висування кандидатів у депутати підписується керівником організації партії і скріплюється печаткою цієї місцевої організації партії або печаткою організації партії вищого рівня, а також погоджується центральним керівним органом партії, що засвідчується печаткою партії.
9.	Форми єдиного та територіального виборчих списків кандидатів у депутати від організації партії затверджуються ЦВК ¹ і не можуть бути змінені під час виборчого процесу.

¹ Постанова ЦВК «Про форми виборчих списків кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, районної в місті, а також міської, сільської, селищної ради (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше) та переліку кандидатів у депутати сільської, селищної, міської ради (територіальних громад з кількістю виборців до 10 тисяч), висунутих місцевою організацією політичної партії» 28 липня 2020 року № 147

10.	У єдиному виборчому списку стосовно кожного кандидата зазначаються: 1) порядковий номер кандидата у єдиному виборчому списку; 2) прізвище, ім'я (усі імена), по батькові (за наявності) кандидата; 3) число, місяць і рік народження; 4) громадянство; 5) відомості про освіту; 6) посада (заняття), місце роботи; 7) партійність; 8) адреса місця проживання; 9) відомості про наявність чи відсутність судимості; 10) відомості про наявність чи відсутність представницького мандата; 11) номер територіального виборчого округу, до якого віднесено кандидата (крім першого кандидата);
11.	У кожному територіальному виборчому списку стосовно кожного кандидата зазначаються його порядковий номер у цьому списку та вищезазначені у п. 2-10 відомості.

Порядок самовисування		
№	Вибори депутатів сільської, селищної, міської ради (до 10 тисяч виборців)	Вибори сільського, селищного міського голови
1.	Шляхом подачі заяви про самовисування до відповідної ТВК.	
2.	До заяви про самовисування додаються документи, передбачені частиною другою статті 223 Кодексу.	До заяви про самовисування додаються документи, передбачені частиною другою статті 224 Кодексу.
3.	Особа може бути висунута кандидатом у депутати шляхом самовисування лише в одному виборчому окрузі.	Особа може бути висунута кандидатом на посаду лише одного сільського, селищного, міського голови від організації партії або в порядку самовисування.

Перелік документів необхідних для реєстрації кандидатів висунутих організацією партії			
№	Вибори депутатів ВР АРК, обласних, районних, районних у місті рад, а також депутатів міських, сільських, селищних рад (10 тисяч виборців і більше) (ч. 1 ст. 222 Кодексу)	Вибори депутатів сільської, селищної, міської ради (до 10 тисяч виборців) (ч. 1 ст. 223 Кодексу)	Вибори сільського, селищного міського голови (ч. 1 ст. 224 Кодексу)
1.	заява про реєстрацію кандидатів у депутати, підписаної керівником організації партії та скріпленої печаткою відповідної організації партії, організації партії вищого рівня або печаткою партії	заява про реєстрацію кандидатів у депутати, підписаної керівником організації партії та скріпленої печаткою організації партії, а в разі її відсутності - печаткою організації партії вищого рівня або печаткою партії	заява про реєстрацію кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, підписаної керівником організації партії та засвідченої печаткою організації партії або організації відповідної партії вищого рівня, або печаткою партії

<p>2.</p>	<p>рішення зборів, конференції організації партії про висування кандидатів у депутати від організації партії, передбаченого частиною десятою статті 219 Кодексу, підписаного керівником місцевої організації партії та засвідчене печаткою місцевої організації партії або відповідної організації партії вищого рівня, а також погоджене центральним керівним органом партії, що засвідчується печаткою цієї партії (із зазначенням найменування центрального керівного органу партії, номера та дати прийняття відповідного рішення, яке не додається)</p>	<p>рішення конференції, зборів організації партії, зазначеного у частині восьмій статті 220 Кодексу, про висування кандидатів у депутати від організації партії та затвердженого переліку кандидатів у депутати відповідної ради, який додається до такого рішення і є його невід'ємною частиною, за формою, встановленою ЦВК, на паперових носіях, який обов'язково повинен містити відомості, зазначені у частині десятій статті 220 Кодексу, підписаних керівником організації партії і скріплених печаткою організації партії, а в разі її відсутності - печаткою організації партії вищого рівня або печаткою партії, та в електронному вигляді</p>	<p>рішення зборів, конференції організації партії про висування кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови від цієї організації партії, яке має бути підписане керівником організації партії та засвідчене печаткою організації партії, а в разі її відсутності - печаткою організації партії вищого рівня, а у разі висування місцевою організацією партії кандидата на посаду міського голови - також погоджене центральним керівним органом партії, що засвідчується печаткою цієї партії (із зазначенням найменування центрального керівного органу партії, номера та дати прийняття відповідного рішення, яке не додається)</p>
<p>3.</p>	<p>єдиний виборчий список та усі територіальні виборчі списки кандидатів у депутати, віднесених організацією партії до відповідних багатомандатних виборчих округів, за формами, встановленими ЦВК, на паперових носіях, які обов'язково повинні містити відомості, передбачені частиною десятою статті 220 Кодексу, підписаних керівником організації партії і скріплених печаткою організації партії або відповідної організації партії вищого рівня, та в електронному вигляді</p>	<p>заяви осіб, включених до переліку кандидатів у депутати відповідної ради від організації партії про згоду балотуватися кандидатами у депутати від цієї організації партії (в тому числі у відповідному багатомандатному виборчому окрузі), які повинні також містити згоду на оприлюднення біографічних відомостей та на обробку персональних даних кандидата у депутати, а також зобов'язання в разі обрання скласти інший представницький мандат (у разі відсутності мандата - зазначити про його відсутність)</p>	<p>заява особи про згоду балотуватися кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови від цієї організації партії, яка повинна також містити згоду на оприлюднення біографічних відомостей та на обробку персональних даних кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, зобов'язання в разі обрання протягом місяця після офіційного оприлюднення результатів виборів передати у порядку, встановленому законом, в управління іншій особі належні йому підприємства та корпоративні права (у разі відсутності таких підприємств чи корпоративних прав – зазначити про їх відсутність), а також зобов'язання в разі обрання припинити діяльність чи скласти представницький мандат, які відповідно до Конституції та законів України несумісні з посадою сільського, селищного, міського</p>

4.	передвиборної програми організації партії, викладеної державною мовою, обсягом до 4000 друкованих знаків ¹ , затвердженої зборами, конференцією організації партії, на паперових носіях, засвідченої підписом керівника організації партії і скріпленої печаткою організації партії, організації партії вищого рівня або печаткою партії, та в електронному вигляді		голови (у разі відсутності такої діяльності чи такого мандата - зазначити про їх відсутність)
5.	документа про внесення організацією партії грошової застави відповідно до статті 225 Кодексу		
6.	заяви осіб, включених до виборчих списків організації партії, про згоду балотуватися кандидатами у депутати від цієї організації партії, які повинні також містити згоду на оприлюднення біографічних відомостей та обробку персональних даних, а також зобов'язання в разі обрання скласти інший представницький мандат (у разі відсутності такого мандата - зазначити про його відсутність)		
7.	автобіографії кандидатів у депутати на паперовому носії та в електронному вигляді, що обов'язково повинні містити: прізвище, власне ім'я (всі власні імена) та по батькові (за наявності), всі попередні прізвища, власні імена, по батькові та дати їх зміни (якщо особа протягом останніх п'яти років до дня виборів змінювала прізвище та/або власне ім'я (одне з власних імен чи всі власні імена), та/або по батькові), число, місяць, рік і місце народження, громадянство, відомості про освіту, посаду (заняття), місце роботи, партійність, адресу місця проживання, наявність чи відсутність представницького мандата, контактний номер телефону, відомості про наявність чи відсутність судимості, дату складання автобіографії та підпис кандидата (складається у друкованому вигляді)		
8.	довідки про наявність чи відсутність судимості, виданої уповноваженим органом після початку виборчого процесу ²		

¹ Незважаючи на цю вимогу, у законодавстві чітко не визначено яким чином обчислюються друковані знаки. В Постанові ВАСУ від 10 квітня 2014 року у справі № 875/5/14 судді звернули увагу, що ЦВК не має технічних можливостей здійснити підрахунок друкованих знаків автобіографії чи передвиборної програми кандидата. Тому під час загальнодержавних виборів суди неодноразово визнавали помилками та неточностями перевищення встановленої законом максимально допустимої кількості друкованих знаків, виявлених в поданих кандидатами на реєстрацію документах (зокрема, у справі № 855/29/19).

² Законопроектом № 3971 запропоновано вилучити цей документ з переліку документів необхідних для реєстрації.

9.	заяви про наявність (відсутність) заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, кожного кандидата у депутати ¹		
10.	по одній фотографії кандидата у депутати розміром 4 x 6 сантиметрів на паперових носіях та в електронному вигляді		
11	копії першої та другої сторінок паспорта громадянина України у вигляді паспортної книжечки або копії лицьового та зворотного боків паспорта громадянина України у вигляді картки кандидата (кандидатів)		

У разі виявлення ТВК розбіжностей між виборчими списками або між переліком кандидатів до відповідної ради від організації партії, наданим на паперових носіях та в електронному вигляді, перевагу має документ на паперових носіях.

Подання документів до відповідної виборчої комісії для реєстрації кандидатів у депутати здійснюється представником організації партії, уповноваженим на це довіреністю від організації партії.

Подання документів до відповідної ТВК для реєстрації кандидатів у депутати, висунутих організацією партії в багатомандатних округах, здійснюється представником організації партії, уповноваженим на це довіреністю від організації партії.

Подання документів до сільської, селищної, міської виборчої комісії для реєстрації кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, висунутого організацією партії, здійснюється представником відповідної організації партії, уповноваженим на це довіреністю від організації партії.

Перелік документів необхідних для реєстрації кандидатів висунутих шляхом самовисування		
№	Вибори депутатів сільської, селищної, міської ради (до 10 тисяч виборців) (ч. 1 ст. 223 Кодексу)	Вибори сільського, селищного міського голови (ч. 1 ст. 224 Кодексу)
1.	документ про внесення організацією партії або кандидатом грошової застави відповідно до статті 225 Кодексу	
2.	автобіографії кандидатів у депутати на паперовому носії та в електронному вигляді, що обов'язково повинні містити: прізвище, власне ім'я (всі власні імена) та по батькові (за наявності), всі попередні прізвища, власні імена, по батькові та дати їх зміни (якщо особа протягом останніх п'яти років до дня висування кандидатом у депутати змінювала прізвище та/або власне ім'я (одне з власних імен чи всі власні імена), та/або по батькові), число, місяць, рік і місце народження, громадянство, відомості про освіту, посаду (заняття), місце роботи, партійність, адресу місця проживання, наявність чи відсутність представницького мандата, контактний номер телефону, відомості про наявність чи відсутність судимості, дату складання автобіографії та підпис кандидата (складається у друкованому вигляді)	
3.	по одній фотографії кандидата у депутати розміром 4 x 6 сантиметрів на паперових носіях та в електронному вигляді	
4.	копії першої та другої сторінок паспорта громадянина України у вигляді паспортної книжечки або копії лицьового та зворотного боків паспорта громадянина України у вигляді картки кандидата	

¹ Законопроектом № 3971 запропоновано вилучити цей документ з переліку документів необхідних для реєстрації.

Відповідна ТВК реєструє кандидата в депутати або кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, висунутого шляхом самовисування, за умови особистого пред'явлення ним документа, який підтверджує особу та громадянство України та подання ним документів, зазначених в таблиці, а також особисто підписаної ним заяви про самовисування кандидатом із згодою на оприлюднення біографічних відомостей та на обробку персональних даних у зв'язку з участю у місцевих виборах.

Порядок реєстрації кандидатів			
№	Вибори депутатів обласних, районних, районних в місті, а також сільських, селищних, міських рад (10 тис. виборців і більше) (ст. 227 Кодексу)	Вибори депутатів сільських, селищних, міських рад (до 10 тис. виборців) (ст. 228 Кодексу)	Вибори сільського, селищного міського голови (ст. 229 Кодексу)
1.	ТВК не пізніше як на п'ятий день з дня прийняття заяви організації партії про реєстрацію кандидатів у депутати та доданих до неї документів приймає рішення про реєстрацію кандидатів у депутати або про відмову в їх реєстрації	ТВК не пізніше як на п'ятий день з дня прийняття заяви про реєстрацію кандидатів у депутати та доданих до неї необхідних документів приймає рішення про реєстрацію кандидатів у депутати або про відмову в їх реєстрації	ТВК не пізніше як на п'ятий день з дня прийняття заяви про реєстрацію кандидата або заяви про самовисування та доданих до неї необхідних документів приймає рішення про реєстрацію кандидата або про відмову в його реєстрації
2.	Якщо особа, включена до єдиного та територіального виборчого списку партії на день реєстрації заяви організації партії не подала заяву про згоду балотуватись кандидатом від цієї організації партії, вона вважається виключеною з виборчого списку (списків) організації партії. Заява особи, подана після заяви організації партії, не приймається	Якщо особа, включена до переліку кандидатів організації партії на день подання заяви організації партії не подала заяву про згоду балотуватись кандидатом від цієї організації партії, вона вважається виключеною зі списку організації партії. Заява особи, подана після заяви організації партії, не приймається	Якщо кандидат на день подання заяви організації партії про реєстрацію його кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови не подав заяви про згоду балотуватись від цієї організації партії, він вважається таким, що не надав відповідної згоди. Заява особи, подана після заяви організації партії, не приймається
3.	Особа, включена до єдиного та територіального виборчих списків організації партії мають право відкликати свою заяву про згоду балотуватись кандидатом від організації партії до реєстрації її кандидатом. В такому випадку особа особисто подає до ТВК відповідну заяву, або заяву, засвідчену в порядку ЗУ "Про нотаріат". Особа вважається виключеною з виборчого списку (списків) організації партії з моменту отримання заяви. Повторна заява про згоду балотуватись не приймається	Особа, включена до переліку кандидатів організації партії має право відкликати свою заяву про згоду балотуватись кандидатом від організації партії до реєстрації її кандидатом. В такому випадку особа особисто подає відповідну заяву або заяву, завірнену в порядку ЗУ "Про нотаріат". Особа вважається виключеною зі списку кандидатів організації партії з моменту отримання заяви ТВК. Повторна заява про згоду балотуватись не приймається	Особа, висунута організацією партії, на посаду сільського, селищного, міського голови до дня реєстрації кандидатом має право відкликати свою заяву про згоду балотуватись від цієї організації партії. В такому випадку особа подає відповідну заяву, засвідчену в порядку ЗУ "Про нотаріат" або подає таку заяву особисто. Повторна заява про згоду особи балотуватись від організації партії не приймається

<p>4. Якщо ТВК виявила факт включення особи до виборчих списків декількох організацій партій, визначений член ТВК не пізніше наступного звертається до особи з вимогою подати заяву з підтвердженням згоди балотуватись від однієї організації партії. Така заява може бути подана особисто, або засвідчена в порядку ЗУ “Про нотаріат”. Відповідна заява має бути подана особою до ТВК протягом 2-х днів з дня отримання такого звернення.</p> <p>В разі подання особою заяви про підтвердження згоди балотуватись від відповідної організації партії, особа вважається виключеною з виборчих списків решти організацій партій.</p> <p>В разі, якщо така заява не надійшла до ТВК протягом 2-х днів з отримання звернення особа рішенням ТВК виключається з усіх виборчих списків усіх організацій партій, до яких вона включена. В триденний строк з прийняття рішення про реєстрацію ТВК видає уповноваженому представнику організації партії копію відповідного рішення та посвідчення кандидатів у депутати за встановленою ЦВК формою</p>	<p>Якщо ТВК виявила факт включення особи до переліків кандидатів відповідної ради декількох організацій партій та/ або самовисування кандидатом у депутати, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови, визначений член ТВК не пізніше наступного дня звертається до особи з вимогою подати до ТВК заяву про підтвердження згоди балотуватись лише від однієї організації партії або в порядку самовисування. Така заява може бути засвідчена в порядку ЗУ “Про нотаріат” або подана до ТВК особисто протягом 2-х днів з отримання такого звернення.</p> <p>В разі отримання такої заяви від особи про згоду балотуватись від відповідної організації партії, ТВК відмовляє в її реєстрації кандидатом від решти організацій партій та/ або в порядку самовисування в інших виборчих округах.</p> <p>В разі, якщо така заява від особи не надійшла протягом 2-х днів з отримання звернення, ТВК відмовляє в її реєстрації кандидатом від решти організацій партій та/ або в порядку самовисування в усіх виборчих округах</p>	<p>Якщо особа, висунута шляхом самовисування або організацією партії, одночасно висунута кандидатом від іншої організації партії та/ або шляхом самовисування, визначений член ТВ звертається до такої особи з вимогою особисто подати заяву про підтвердження згоди балотуватись кандидатом на посаду сільського селищного, міського голови від однієї організації партії або шляхом самовисування. Заява може бути засвідчена в порядку ЗУ “Про нотаріат” або подається особисто протягом 2-х днів з отримання такого звернення від ТВК.</p> <p>У разі подання особою такої заяви про підтвердження згоди балотуватись кандидатом шляхом самовисування ТВК відмовляє в її реєстрації кандидатом від організації партії.</p> <p>У разі подання особою такої заяви про підтвердження згоди балотуватись від організації партії, ТВК. Відмовляє в реєстрації кандидатом такої особи від решти організацій партій та/ або шляхом самовисування.</p> <p>У разі неподання такої заяви, ТВК відмовляє в реєстрацію особи кандидатом від усіх організацій партій.</p> <p>В триденний строк з прийняття рішення про реєстрацію кандидата ТВК видає представнику організації партії або кандидату копію відповідного рішення та посвідчення кандидата за встановленою ЦВК формою</p>
---	--	--

2.5.5. Відмова та скасування реєстрації кандидатів

Підстави для відмови та скасування реєстрації кандидатів (ст. ст. 230-231 Кодексу)			
№	Відмова в реєстрації всіх кандидатів у депутати	Відмова в реєстрації окремого кандидата	Скасування реєстрації кандидата
1.	порушення порядку висування кандидатів, у тому числі перевищення встановленої кількості кандидатів у депутати у єдиному виборчому списку та територіальному виборчому списку організації партії на виборах депутатів ВР АРК, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради (громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше), кандидатів у депутати в кожному багатомандатному окрузі на виборах депутатів сільських, селищних, міських рад (громад з кількістю виборців до 10 тисяч), які можуть бути висунуті організаціями партій	порушення порядку висування окремого кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, встановленого ст. ст. 216-221 Кодексу, в тому числі щодо заборони одночасного висування	звернення кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови не пізніше як за дев'ятнадцять днів до дня голосування із заявою про відмову від балотування ¹
2.	відсутності хоча б одного з документів, зазначених у п. 1-5 ч. 1 ст. 222, п. 1, 2, 4 ч. 1 ст. 223 Кодексу, невідповідності таких документів вимогам Кодексу (в тому числі щодо розміру грошової застави)	відсутності хоча б одного з документів стосовно кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, зазначених у п. 5-12 ч. 1 ст. 222, п. 3-7 ч. 1 ст. 223, ч. 1 ст. 224 Кодексу, невідповідності таких документів вимогам Кодексу (в тому числі щодо розміру грошової застави кандидата на посаду міського голови)»	звернення організації партії не пізніше як за дев'ятнадцять днів до дня голосування щодо скасування реєстрації кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови відповідно до рішення, прийнятого у порядку, передбаченому статутом партії, яке додається до такого звернення ²
3.	встановлення наявності у передвиборній програмі організації партії положень, спрямованих на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу	отримання від уповноваженого органу інформації, що підтверджує факт припинення громадянства України особою, висунутою кандидатом у депутати, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови	

¹ Така заява може бути засвідчена в порядку, встановленому Законом України «Про нотаріат», або подана до відповідної виборчої комісії особисто

² Зазначені документи підписуються керівником та засвідчуються печаткою організації партії, а в разі її відсутності - печаткою організації партії вищого рівня або печаткою партії

4.	насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрич її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства,	отримання від уповноваженого органу інформації, що підтверджує факт виїзду особи, висунутої кандидатом у депутати, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови, за межі України для постійного проживання ¹	
5.	розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення	отримання від суду належним чином засвідченої копії судового рішення, яким особу, висунуту кандидатом у депутати, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови, визнано недієздатною	
6.	висування кандидатів у депутати від організації партії, яка здійснює пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, їхньої символіки та щодо якої в установленому КМУ порядку прийнято рішення про невідповідність її діяльності, найменування та/або символіки вимогам ЗУ «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»	наявності в особи, висунутої кандидатом у депутати, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови, судимості	набрання щодо кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови законної сили обвинувальним вироком суду
		за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, кримінального правопорушення проти виборчих прав громадян чи корупційного кримінального правопорушення, якщо ця судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку	
		виявлення інших обставин, які позбавляють особу, висунуту кандидатом у депутати, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови, права бути обраною депутатом	
7.		порушення порядку висування кандидата, встановленого ч. 4 ст. 216 Кодексу, в тому числі неподання кандидатом заяви про підтвердження згоди балотуватися кандидатом у депутати, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови від організації партії у разі виявлення включення цієї особи до виборчих списків, списків кандидатів до відповідної ради кількох організацій партій	

¹ Така підстава для відмови у реєстрації кандидата може розглядатися як своєрідний ценз осілості. Хоча до прийняття Виборчого кодексу, з урахуванням положень попереднього закону про місцеві вибори, вважалося, що право бути кандидатом на місцевих виборах не обмежується жодним цензом осілості, оскільки пасивне виборче право, на відміну від активного, не обмежене цензом належності до територіальної громади.

Звертаємо увагу, що помилки і неточності, виявлені в поданих на реєстрацію документах, якщо їх наявність не є перешкодою для розуміння змісту викладених відомостей, не є підставою для відмови в реєстрації кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови¹.

У разі відсутності в поданих на реєстрацію документах інформації, яка обов'язково повинна бути зазначена відповідно до вимог Кодексу, про це невідкладно повідомляється відповідний суб'єкт подання документів.

Виявлені недоліки у поданих документах можуть бути усунуті шляхом подання не пізніше наступного дня після отримання зазначеного повідомлення уточнених або інших документів для реєстрації кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови. Якщо уточнені або інші документи не надійшли у цей строк, відповідні документи вважаються відсутніми.

Рішення про відмову в реєстрації кандидата (кандидатів) у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови повинно містити вичерпні підстави відмови. Копія цього рішення не пізніше наступного дня після його прийняття видається (направляється) представнику організації партії (у разі висування такої особи організацією партії) та кандидату в депутати, кандидату на посаду сільського, селищного, міського голови (у разі самовисування).

У разі надходження звернень щодо відмови від балотування або ж звернення організації партії щодо скасування рішення про висування кандидатів, ТВК приймає рішення про скасування реєстрації кандидата у триденний строк з дня надходження звернення, але не пізніш як за 18 днів до дня голосування (6 жовтня).

У разі скасування реєстрації кандидата, включеного до єдиного та територіального виборчого списків, такий кандидат одночасно виключається із відповідних виборчих списків. При цьому черговість (порядкові номери у відповідних виборчих списках) інших кандидатів не змінюється.

Звертаємо увагу, що у разі надходження звернень щодо відмови від балотування або ж звернення організації партії щодо скасування рішення про висування кандидатів менш як за 19 днів до дня голосування (пізніше 5 жовтня) такі звернення ТВК не розглядаються, рішення щодо них не приймаються.

В разі смерті кандидата ТВК приймає рішення про його вибуття з балотування, а щодо кандидатів, виключених до єдиного та територіального виборчих списків, також про виключення кандидатів з відповідних виборчих списків.

В разі скасування рішення про реєстрацію кандидата, ТВК оприлюднює відповідне рішення на своєму офіційному веб-сайті (за наявності), веб-сайтах відповідних місцевих рад (за наявності) або в інший визначений цими комісіями спосіб та/або на стенді офіційних матеріалів комісії не пізніше наступного

¹ За результатами спостереження за місцевими виборами у 2015 році Місія БДІПЛ/ОБСЕ зазначала, що суди скасували велику кількість рішень ТВК щодо відмови у реєстрації кандидатів. Наприклад, Київський апеляційний адміністративний суд у п'яти випадках підтримав судові рішення щодо відмови у реєстрації та постановив, що помилки та неточності в автобіографіях та документах про внесення грошової застави мають розглядатися як відсутність таких документів. Втім, у більшості інших випадків суди винесли протилежні рішення. ТВК в Олевську, Житомирі, Бердичеві, Львові, Луцьку відмовили у реєстрації списків кандидатів через недотримання вимог щодо гендерних квот; тим не менш, суди скасували ці рішення. Також Місія відзначила, що ані ЦВК, ані суди не діяли послідовно при прийнятті рішень щодо відмови у реєстрації кандидатів; у деяких випадках вони вимагали від ТВК переглянути рішення щодо реєстрації, а в інших – зобов'язували ТВК зареєструвати кандидатів. Зокрема, ЦВК зобов'язала Слов'янську, Херсонську, Черкаську міські ТВК та Харківську обласну ТВК зареєструвати кандидатів. Адміністративні суди у містах Запоріжжя, Рівне, Одеса, Волинськ та Житомир зобов'язали ТВК зареєструвати кандидатів, в той час як Херсонський, Львівський, Черкаський, Дніпропетровський та Кіровоградський суди буди серед тих, хто вимагав від ТВК перегляду рішення про відмову у реєстрації. Більш того, деякі ТВК неодноразово відмовляли у реєстрації певним кандидатам, незважаючи на рішення ЦВК та судів, якими вимагалось прийняти заяви кандидатів. В одному випадку, Рівненський районний адміністративний суд визнав порушення правил реєстрації кандидата, але заявив, що існуючі прогалини в законі про вибори виключають можливість захистити права кандидата-скаржника. Судом було отримано 19 заяв з вимогою про визнання виборів недійсними через порушення процедури реєстрації кандидатів; три таких заяви було задоволено.

дня після прийняття. Рішення про скасування реєстрації кандидата також невідкладно надсилається до ЦВК у встановленому нею порядку.

Вибірчі спори пов'язані з висуванням та реєстрацією кандидатів на місцевих виборах вирішуються у порядку визначеному ст. 273 Кодексу адміністративного судочинства України.

Звертаємо увагу суддів, що розгляд справ пов'язаних з реєстрацією кандидатів на місцевих виборах має свої особливості, зокрема відповідачем виступатиме відповідна ТВК¹, рішення, дії, бездіяльність якої оскаржуються до окружного адміністративного суду за її місцезнаходженням.

В підсумку, для належної реалізації пасивного виборчого права громадянами, правила реєстрації кандидата повинні бути чіткими та визначатись заздалегідь до проведення виборів з метою забезпечення відповідності та правової визначеності, а рішення, пов'язані з питанням реєстрації кандидатів, повинні прийматись заздалегідь до початку проведення кампанії з метою забезпечення для всіх потенційних учасників перегонів рівних можливостей для балотування²³.

---

¹ Повноваження щодо реєстрації кандидатів здійснює ТВК, яка встановлює результати відповідних місцевих виборів (прим. авт.)

² Остаточний звіт Місії ОБСЄ/БДІПЛ зі спостереження за місцевими виборами 2015 року в Україні (стор. 16). URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/4/223811.pdf>

³ З оглядом судової практики за результатами президентських та парламентських виборів 2019 року щодо пасивного виборчого права, висування та реєстрації кандидатів можна ознайомитися на сторінках 26-40 посібника «Б. Мохончук, П. Романюк, М. Цуркан. Огляд судової практики з розгляду спорів щодо виборів та виборчих правопорушень в Україні: за результатами президентських та парламентських виборів 2019 року./ за ред. М. Цуркана. Київ: «АК-Group», 2020. 147 с». URL: <http://nsj.gov.ua/files/1590748254IFES-Ukraine-Overview-of-court-practices-on-election-dispute-resolution-v1-Ukr.pdf>

2.6. Адміністрування виборів

У сучасному світі вибори є найефективнішим інструментом демократії, а остання, як відомо, потребує чіткого дотримання процедур, оскільки в якості належних будуть сприйняті лише ті органи (посадові особи), процес обрання яких був прозорим, чесним та справедливим.

Природно, що кінцевою метою виборчого процесу вбачається формування за його результатами легального органу державної влади чи органу місцевого самоврядування. Разом з тим, сам процес виборів є складним суспільним феноменом змістовне наповнення якого залежить від багатьох чинників, зокрема: довершеності вітчизняної нормативної бази; традицій та політичної культури його учасників; професійності осіб, які забезпечують виборчі процедури; стану фінансування; тощо.

Ми вже вели мову про роль міжнародних принципів виборчого права, сприйняття їх Україною та імплементацію у вітчизняне законодавство. Звісно, визнання цих принципів само по собі є великою цінністю. Разом з тим, як слушно зазначено у Пояснювальній доповіді Кодексу належної практики у виборчих справах, ухваленої Венеціанською комісією 18-19 жовтня 2002 року, практичні наслідки європейського виборчого доробку забезпечуються не лише визначенням принципів виборчого права, а й створенням певних загальних умов їх реалізації, однією з яких є існування низки процесуальних гарантій, особливо в тому, що стосується організації голосування. Лише прозорість, безсторонність і незалежність від політично мотивованого маніпулювання забезпечить належне керування виборчим процесом від його початку до закінчення обробки результатів. Саме тому для держав, де ще немає достатнього досвіду в організації плюралістичних виборів, рекомендовано на всіх рівнях створювати незалежні, безсторонні виборчі комісії¹.

Комісії, створені на ґрунті згаданих принципів, прийнято називати належними органами адміністрування виборів, а для молодих демократій автономна модель таких органів вбачається менш уразливою від зовнішніх чинників ніж урядова чи змішана.

Термін адміністрування (від лат. *administrare* — управляти) — у Великій українській енциклопедії визначається як управлінська діяльність посадових осіб, що має чітко регламентовані функції; уміння практично організувати виконавчо-розпорядчу та виробничу діяльність; стиль управління, за якого діяльність фокусується на процедурах і контролі правильного виконання розпоряджень².

У практичній площині адміністрування передбачає певну послідовність дій, як то: планування; координацію; регулювання та розпорядження; контроль виконання, тощо.

Стосовно адміністрування виборів, то йдеться про органи, які своєю діяльністю забезпечують дотримання принципів виборчого процесу та практичну реалізацію виборчих прав громадян. Ці органи повинні відповідати загальноприйнятим критеріям, зокрема: бути незалежними від впливу уряду, політичних партій чи інших суб'єктів виборчого процесу; діяти прозоро, тобто бути відкритими для спостереження та контролю з боку громадянського суспільства; члени цих органів повинні відповідати критеріям доброчесності та професійності, а ухвалені ними рішення мають бути неупередженими. Перераховані критерії є важливими, але ніяк не вичерпними.

Тут варто зазначити, що адміністрування, як бюрократичний стиль державного управління, зокрема й за допомогою примусу, не варто автоматично ототожнювати із змістом діяльності органів адміністрування виборів. Зовнішні ознаки дають привід для широкого спектру думок стосовно місця виборчих комісій в загальній системі органів держави (згідно з класичним поділом влад). Ми є прихильниками концепції віднесення всіх комісій, як суб'єктів владних повноважень (державних органів), до виконавчої влади у широкому її розумінні. Обґрунтуванням такого підходу є основні функції виборчих комісій, зокрема:

¹ Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії.- Вид. 3-е, випр. і доповн./ За ред. Ю.Ключковського.- В 2-х част.- Ч.1.-К.; Логос, 2016.- 552с.-С.152-176

² Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/>

управлінська (організація підготовки і проведення виборів) та контрольна-наглядова (забезпечення дотримання правопорядку при проведенні виборів, дотримання основних принципів виборчого права і реалізації суб'єктивних виборчих прав і законних інтересів у виборчому процесі)¹.

Відновивши державність, Україна пройшла власний шлях створення виборчих комісій, як незалежних органів адміністрування виборчих процесів. Наразі ВК України у ч.2 ст. 32 закріпив належність до виборчих комісій: Центральної виборчої комісії; окружних виборчих комісій; територіальних виборчих комісій та дільничних виборчих комісій. Наведений перелік пропонуємо вважати законодавчим закріпленням різновидів виборчих комісій, що об'єднані за спільним статусом стосовно належності їх до колегіальних органів, уповноважених організувати підготовку та проведення виборів і забезпечувати реалізацію виборчих прав громадян, додержання та однакове застосування виборчого законодавства.

Ми свідомо не позначаємо наведене як систему, пам'ятаючи, що це поняття передбачає порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь². За цими критеріями згаданий перелік виборчих комісій не становить єдиної системи для всіх виборів.

Натомість, Виборчий кодекс України на законодавчому рівні закріпив поняття типів виборів, віднісши до них вибори президента, вибори народних депутатів України та місцеві вибори. Останній тип включає такі підтипи як: вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; вибори депутатів сільської, селищної, міської ради; вибори сільського, селищного, міського голови; вибори депутатів районної ради; вибори депутатів обласної ради; вибори депутатів районної у місті ради (у містах, де утворені районні у місті ради).

Застосовуваний у Законі України «Про вибори президента України» термін «тип», що позначав черговість, позачерговість чи повторність проведення виборів зазнав уніфікації і в чинному ВК такі вибори, як і вибори народних депутатів України та місцеві вибори різняться за допомогою терміну «вид». Не вдаючись до дискусій стосовно співвідношення понять «тип» і «вид» погодимося з логікою законодавця, який для цілей Виборчого кодексу застосував розуміння «типу», як поняття ширшого за «вид». Разом з тим, варто пам'ятати, що у Загальній частині Книги першої Виборчого кодексу України фактично йдеться про два блоки типів виборів. Так згадані у ч.1 ст. 3 ВК типи згруповані за кінцевою метою формування виду органу (обрання посадової особи), а перераховані у ч.2 цієї норми – за ознакою поширення повноважень обраного органу/особи на всю територію України (загальнодержавні) чи на її частину (місцеві вибори). По суті водорозділ тут полягає у відповіді на питання про те, який орган у результаті виборів формується (державної влади чи орган місцевого самоврядування).

Важливим є також розуміння того, що для кожного типу виборів вибудовується власна система виборчих комісій. Для загальнодержавних виборів (Президента України, народних депутатів України) така система є тотожною і складає піраміду на чолі з Центральною виборчою комісією, яка забезпечує організацію підготовки та проведення таких виборів. Посилання на термін «очолює» буквально означає, що по відношенню до окружних та дільничних комісій ЦВК є «керівником», оскільки очолювати – це бути на чолі кого-, чого-небудь, керувати кимсь, чимсь³.

Стосовно системи виборчих комісій з місцевих виборів, то в основу її побудови також закладено три рівні: Центральна виборча комісія; територіальні виборчі комісії; дільничні виборчі комісії. Разом з тим, ця система суттєво відрізняється від системи комісій із проведення загальнодержавних виборів.

Так, на відміну від останніх, де другим рівнем є окружні комісії, у процедурах з місцевих виборів до другого рівня (зокрема й з урахуванням підтипу місцевих виборів та адміністративно-територіального

¹ Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваїте, 2018. 908с. С.615

² Словник української мови. Академічний тлумачний словник. URL:<http://sum.in.ua/s/systema>

³ Словник української мови. Академічний тлумачний словник. URL:<http://sum.in.ua/s/systema>

устрою) віднесено територіальні виборчі комісії з її підвидами: виборчу комісію АРК; обласні виборчі комісії; районні виборчі комісії; міські виборчі комісії; районні у містах виборчі комісії (у містах з районним поділом); селищні, сільські виборчі комісії.

Законодавець не включив у наведений перелік інші територіальні виборчі комісії. Разом з тим, у частині четвертій статті 202 ВК йдеться про територіальні виборчі комісії територіальної громади, що приєднується до об'єднаної територіальної громади.

Наступна суттєва відмінність полягає у тому, що Центральна виборча комісія зазначена серед виборчих комісій з місцевих виборів, як комісія вищого рівня, не очолює цю систему за аналогом із виборчими комісіями загальнодержавних виборів, а її повноваження обмежуються контролем за діяльністю та консультативно-методичним забезпеченням всіх комісій нижчого рівня.

Водночас, зміст ч.2 ст.1 Закону України «Про Центральну виборчу комісію» та ч.2 ст.33 ВК України, якими у згаданий спосіб визначено статус ЦВК, необхідно розглядати у поєднанні із загальними повноваженнями Комісії (ст. 17 Закону) та її повноваженнями щодо організації підготовки і проведення місцевих виборів (ст.213 Закону, ст.205 ВК). Такий аналіз, який по суті є системним способом тлумачення норм права, дає підстави для висновку що й систему виборчих комісій з місцевих виборів очолює ЦВК, з тією лише поправкою, що таке керівництво є умовно «зовнішнім». Очевидно, що таке розуміння місця ЦВК у системі виборчих комісій з місцевих виборів матиме практичне значення, зокрема щодо визначення належного відповідача у виборчому спорі, обрання судом належного способу захисту порушеного права, підсудності спорів, тощо.

Вище ми зазначили загальні критерії утворення належних органів адміністрування виборчого процесу. У контексті нашої теми вважаємо за необхідне більш детально висвітлити питання статусу, принципів діяльності системи виборчих комісій з місцевих виборів, порядку їх формування, тощо.

Загальний статус всіх виборчих комісій охоплює сукупність повноважень цих колегіальних органів організувати підготовку та проведення виборів, забезпечувати реалізацію виборчих прав громадян у атмосфері додержання та однакового застосування виборчого законодавства.

Як зазначено у ч.2 ст.33 ВК, статус Центральної виборчої комісії визначається Конституцією України, цим Кодексом, Законом України «Про Центральну виборчу комісію» та іншими законами.

Стосовно Конституції України, то про ЦВК безпосередньо йдеться лише в п.21 ч.1. ст.85 у контексті повноважень Верховної Ради України призначати на посади та звільняти з посад членів Комісії за поданням Президента України. Разом з тим, статус ЦВК опосередковано регулюється й іншими конституційними нормами, зокрема тими, що визначають засади поділу державної влади (ст. 6 Конституції), зобов'язують її органи діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст.19), гарантують активне і пасивне виборче право громадян, їх участь у передбачених формах безпосередньої демократії (ст.38, 69, 70, 71), тощо.

Як зазначено у ч.1 ст. 1 Закону України «Про Центральну виборчу комісію», Комісія є постійно діючим колегіальним державним органом і наділена повноваженнями щодо організації підготовки і проведення виборів, зокрема й місцевих. У системі виборчих комісій з проведення місцевих виборів ЦВК є комісією вищого рівня (ч.2 ст. 33 ВК), яка здійснює контроль за діяльністю та консультативно-методичне забезпечення виборчих комісій (ч.2 ст.1 Закону України «Про Центральну виборчу комісію»).

Статус ЦВК може визначатися і іншими законами. Так, для прикладу, згідно із положеннями ч.2 ст.14 Закону України «Про Державний реєстр виборців» Комісія є розпорядником Реєстру з відповідними повноваженнями¹.

¹ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16#Text>

Одним із складових статусу ЦВК є її повноваження щодо організації підготовки і проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів.

Відповідно до ст. 21 Закону України про «Про Центральну виборчу комісію», ст. 205 ВК України Комісія:

- здійснює контроль за організацією підготовки і проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів;
- здійснює контроль за дотриманням виборчого законодавства України, забезпечує його однакове застосування на всій території України під час підготовки і проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів;
- здійснює контроль за дотриманням законодавства України в частині прийняття у встановлені законом строки рішень з питань, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів;
- призначає повторні і проміжні вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим у разі, якщо у встановлений законом строк виборча комісія Автономної Республіки Крим не прийме рішення про призначення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- формує склад обласних, районних (крім районів в АРК), міських (крім міст в АРК), районних у містах Києві, Севастополі виборчих комісій, здійснює контроль за утворенням інших територіальних виборчих комісій з місцевих виборів;
- встановлює форми виборчих документів, затверджує зразки виборчих скриньок для голосування, печаток виборчих комісій, визначає порядок зберігання та передачі виборчих документів до відповідних державних архівних установ;
- призначає перші вибори депутатів, сільських, селищних, міських голів;
- призначає додаткові вибори до сільської, селищної ради об'єднаної територіальної громади депутатів від територіальної громади, що приєдналася у порядку, визначеному Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»;
- встановлює норми і перелік обладнання, інвентарю для приміщень виборчих комісій та приміщень для голосування, а також види послуг, робіт, що можуть надаватися виборчим комісіям;
- може з власної ініціативи у разі прийняття територіальною виборчою комісією незаконного рішення або її бездіяльності скасувати таке рішення та/або прийняти відповідне рішення;
- у разі невиконання відповідною територіальною виборчою комісією вимог ВК щодо встановлення в порядку та строки, визначені цим Кодексом, результатів відповідних місцевих виборів та/або реєстрації обраних депутатів, сільських, селищних, міських голів, старост села, селища встановлює результати таких місцевих виборів та/або приймає рішення щодо реєстрації відповідних осіб;
- у разі встановлення неможливості забезпечити підготовку та проведення місцевих виборів відповідно до положень цього Кодексу на окремих територіях приймає рішення про неможливість проведення виборів до відповідних органів місцевого самоврядування;
- затверджує форму інформаційних буклетів та інформаційних плакатів організацій партій - суб'єктів виборчого процесу, форму та текст плакатів, що роз'яснюють порядок голосування та відповідальність за порушення законодавства про вибори;
- затверджує форму і колір виборчих бюлетенів;
- визначає порядок організації роботи ТВК і ДВК;
- здійснює інші повноваження, передбачені Законом України про «Про Центральну виборчу комісію», Виборчим кодексом України та іншими законами України.

Територіальні виборчі комісії наділені як загальним статусом всіх виборчих комісій щодо організації підготовки та проведення місцевих виборів (ч. ст. 33 ВК), так і спеціальними повноваженнями, що

визначаються їх місцем у системі виборчих комісій. Зокрема, ТВК є комісіями вищого рівня щодо всіх дільничних виборчих комісій, здійснюють фінансове та матеріально технічне забезпечення їх діяльності, у процесі виборів реалізують інші повноваження визначені ВК України (ч.ч.4, 7 ст. 33 ВК).

У процедурах адміністрування місцевих виборів повноваження ТВК із забезпечення і проведення місцевих виборів визначаються ст. 206 ВК. На відміну від первинної редакції про повноваження ТВК залежно від підтипу виборів, чинна норма вирізняє загальні повноваження комісій, які встановлюють результати виборів депутатів АРК, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради, результати виборів сільського, селищного, міського голови та спеціальні повноваження територіальних виборчих комісій із забезпечення та проведення відповідних виборів, складання протоколу про підсумки голосування та передачі його з виборчою документацією до тієї ТВК, яка уповноважена встановлювати результати таких виборів.

Так, до загальних повноважень ТВК віднесено:

- забезпечення підготовки та проведення відповідних місцевих виборів;
- утворення територіальних, багатомандатних виборчих округів, встановлення їхніх меж та єдиної нумерації, визначення кількості мандатів, які розподіляються у багатомандатних виборчих округах;
- надання правової, організаційної, методичної, технічної допомоги нижчестоящим виборчим комісіям в частині їхньої діяльності, що стосується виборів відповідної ради, сільського, селищного, міського голови, організацію навчання членів цих комісій з питань організації виборчого процесу;
- реєстрацію кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, їх довірених осіб, представників, уповноважених осіб організацій партій - суб'єктів відповідного виборчого процесу та видачу їм посвідчення;
- розгляд питання щодо скасування реєстрації кандидатів у випадках;
- інформування населення про зареєстрованих кандидатів у депутати у відповідних виборчих округах, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови;
- затвердження тексту виборчих бюлетенів на відповідних місцевих виборах, забезпечення виготовлення виборчих бюлетенів та передачу їх відповідним територіальним, дільничним виборчим комісіям;
- вирішення питання щодо використання коштів на проведення відповідних місцевих виборів, забезпечення їх цільовим використанням;
- сприяння організації зустрічей кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови з виборцями;
- забезпечення виготовлення бланків протоколів та іншої виборчої документації, а територіальною виборчою комісією, яка утворює дільничні виборчі комісії, - також печаток, штампів і передачу їх відповідним дільничним виборчим комісіям, якщо Центральною виборчою комісією не встановлено інший порядок їх виготовлення;
- заслуховування інформації відповідних територіальних, дільничних виборчих комісій, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань, пов'язаних з підготовкою і проведенням відповідних місцевих виборів;
- здійснення контролю за наданням списків виборців дільничними виборчими комісіями для загального ознайомлення та уточнення;
- реєстрацію офіційних спостерігачів від кандидатів, місцевих організацій партій - суб'єктів виборчого процесу відповідних місцевих виборів, від громадських організацій;
- здійснення контролю за використанням коштів виборчих фондів суб'єктів виборчого процесу на відповідних місцевих виборах;
- здійснення контролю за дотриманням встановленого ВК порядку проведення передвиборної агітації;

- визнання голосування на виборчій дільниці недійсним за результатами повторного підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці у випадках та порядку, передбачених ВК;
- встановлення результатів виборів депутатів, сільського, селищного, міського голови в порядку, визначеному ВК, здійснення офіційного оприлюднення результатів відповідних місцевих виборів;
- реєстрацію обраних депутатів, сільського, селищного, міського голови;
- організацію проведення повторного голосування і повторних місцевих виборів у випадках, передбачених ВК;
- розгляд звернень, заяв і скарг стосовно підготовки та проведення відповідних місцевих виборів, прийняття щодо них рішення;
- забезпечення передачі на зберігання до відповідної архівної установи виборчої та іншої документації в порядку, встановленому ЦВК;
- здійснення в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці контролю за додержанням та однаковим застосуванням законодавства про місцеві вибори в частині, що стосується відповідних місцевих виборів; скликання у разі необхідності за власною ініціативою засідання дільничної виборчої комісії;
- здійснення інших повноважень, передбачених ВК та законами України.

Оскільки правом встановлення результатів виборів депутатів АРК, депутатів обласної ради наділені відповідно виборча комісія АРК, обласна виборча комісія, то сільська, селищна, міська виборча комісія складає протокол про підсумки голосування з цих виборів у своїх територіальних виборчих округах чи частині територіального виборчого округу, утвореного у межах села, селища, міста (відповідної територіальної громади) та передає його до ТВК АРК чи області.

Результати виборів депутатів міської ради в територіальному виборчому окрузі чи його частині у міській територіальній громаді з кількістю виборців 10 тисяч і більше, або в багатомандатних виборчих округах у міській територіальній громаді з кількістю виборців до 10 тисяч та результати виборів міського голови встановлює міська виборча комісія. Відповідно районна в місті виборча комісія уповноважена складати протокол про підсумки голосування та зобов'язана передати його міській ТВК.

Сільська, селищна, міська виборча комісія уповноважена складати протокол про підсумки голосування з виборів районної ради в територіальному виборчому окрузі, його частині, утворених у межах відповідного села, селища, міста чи відповідної територіальної громади та передає цей протокол до відповідної районної ТВК, яка й встановлює результати виборів.

На всі ТВК покладено повноваження з інформування Верховної Ради України, ЦВК, відповідних місцевих рад про обраних депутатів та сільських, селищних міських голів.

Статус дільничних виборчих комісій у ВК визначено лише шляхом поширення на них загальних положень ч.1 ст.33 стосовно визначення ДВК спеціальними колегіальними органами, уповноваженими організувати підготовку та проведення виборів і забезпечувати реалізацію виборчих прав громадян України, додержання та однакове застосування виборчого законодавства, а також вказівкою на тимчасовість цього органу, що охоплюється періодом підготовки та проведення відповідних виборів (ч.8 ст.33 ВК) .

Дільнична виборча комісія на місцевих виборах, відповідно до положень ст.207 ВК реалізує такі повноваження:

- здійснює в межах території відповідної виборчої дільниці контроль за додержанням та однаковим застосуванням законодавства про місцеві вибори;
- отримує список виборців від органу ведення Державного реєстру виборців, складає список виборців у випадках, ВК, надає його для загального ознайомлення та у випадках, передбачених цим Кодексом, вносить до нього зміни;

- забезпечує можливість ознайомлення виборців з відомостями про кандидатів у депутати та кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, а також з рішеннями, опублікованими або оприлюдненими в інший спосіб Центральною виборчою комісією, відповідними територіальними виборчими комісіями, власними рішеннями та повідомленнями;
- завчасно вручає або надсилає кожному виборцю отримані від органу ведення Державного реєстру виборців іменні запрошення із зазначенням дати проведення місцевих виборів, адреси приміщення для голосування, часу початку і закінчення голосування;
- забезпечує підготовку приміщення для голосування та виборчих скриньок;
- організовує голосування на виборчій дільниці;
- здійснює підрахунок голосів виборців, поданих на виборчій дільниці;
- складає протоколи про підрахунок голосів виборців, поданих на виборчій дільниці;
- визнає недійсним голосування на виборчій дільниці у випадках, передбачених цим Кодексом;
- розглядає звернення з питань підготовки місцевих виборів, організації голосування на виборчій дільниці та в межах своїх повноважень приймає щодо них рішення;
- здійснює інші повноваження, передбачені ВК та законами України.

Повноваження дільничної виборчої комісії починаються з моменту складення присяги на засіданні цієї комісії більшістю від складу дільничної виборчої комісії, визначеного при її утворенні, а припиняються через п'ять днів після дня офіційного оприлюднення результатів місцевих виборів. Дільнична виборча комісія припиняє свою діяльність одночасно з припиненням її повноважень.

На відміну від ЦВК та ТВК, дільничні виборчі комісії не наділені статусом юридичної особи. Разом з тим, варто пам'ятати, що Кодекс адміністративного судочинства України не пов'язує визначення суб'єкта владних повноважень з наявністю чи відсутністю у нього статусу юридичної особи. За змістом п.7 ч.1 ст. 4 КАС України суб'єкт владних повноважень це орган державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг. Наведене означає, що всі виборчі комісії, зокрема й дільничні, є суб'єктами владних повноважень.

У цьому контексті варто згадати й положення п. 4 Постанови ВАСУ від 01 листопада 2013 року № 15 про те, що виборчі комісії, їхні голови, заступники голів, секретарі та члени цих комісій є суб'єктами владних повноважень. Тому розглядати та вирішувати виборчі спори, в яких однією зі сторін є виборча комісія, її голова, заступник голови, секретар та члени цієї комісії, суди повинні з урахуванням особливостей адміністративного судочинства у спорах із суб'єктом владних повноважень¹.

Статус виборчих комісій, зокрема і обсяг їх повноважень зумовлюють ряд процесуальних особливостей. Так, упродовж виборчого процесу:

- рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів оскаржуються до Верховного Суду. Усі інші її рішення, дії чи бездіяльність члена цієї комісії, оскаржуються до апеляційного адміністративного суду в апеляційному окрузі, що включає місто Київ, тобто до Шостого апеляційного адміністративного суду (ч.3 ст.273 КАС);
- рішення, дії чи бездіяльність територіальних виборчих комісій щодо підготовки та проведення місцевих виборів, а також членів цих комісій оскаржуються до окружного адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії (ч.4 ст.273 КАС);
- рішення, дії чи бездіяльність дільничних виборчих комісій, членів цих комісій оскаржуються до місцевого загального суду як адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії (ч.5 ст.273 КАС).

¹ Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом». URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/plenum_2013_11_01_n15/

Поза межами виборчого процесу рішення, дії або бездіяльність ЦВК, ТВК, ДВК, членів цих комісій оскаржуються за загальними правилами предметної юрисдикції та територіальної підсудності.

Виборчий кодекс України, визначивши систему комісій з проведення місцевих виборів, окремо не згадує про принципи їх діяльності. Про такі принципи, й то лише про основні з них, йдеться у Законі України «Про центральну виборчу комісію». Зокрема у частині 2 ст. 2 цього Закону зазначено, що Комісія будує свою діяльність на принципах верховенства права, законності, незалежності, об'єктивності, компетентності, професійності, колегіальності розгляду і вирішення питань, обґрунтованості прийнятих рішень, відкритості і публічності. Із цього переліку законодавець через окремі норми розкрив лише зміст принципів незалежності, відкритості і публічності у діяльності Комісії (ст. ст. 3,4 Закону).

Викладене не означає, що діяльність решти виборчих комісій відбувається без дотримання певних принципів. Природно, що і ТВК і ДВК, як складові єдиної системи виборчих комісій, мають узгоджувати свою діяльність із принципами діяльності ЦВК, з урахуванням місця і повноважень відповідної комісії. Ми не помилимося стверджуючи, що принципи закріплені законодавцем для ЦВК по суті є інституційними принципами виборчого права та керівними для всіх виборчих комісій. Тут лише варто зазначити, що у Законі України «Про центральну виборчу комісію» йдеться про основні принципи, а тому варто пам'ятати про існування зобов'язальних міжнародних стандартів виборчого права та про акти так званого «м'якого права» у яких також напрацьовані й закріплені принципи виборчого права, зокрема й щодо діяльності органів адміністрування виборів.

Крім того, виборчим комісіям, як спеціальним органам державної влади, притаманні певні принципи діяльності, дотримання яких перевіряє суд через алгоритм закладений у ч.2 ст.2 КАС України, з'ясовуючи чи прийнято оскаржуване рішення: на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України; з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано; обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії); безсторонньо (неупереджено); добросовісно; розсудливо; з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації; пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія); з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення; своєчасно, тобто протягом розумного строку. Фактично тут йдеться про процедурні принципи, яких повинна дотримуватися комісія при ухваленні власних рішень.

У цьому посібнику ми не ставили за мету детально дослідити змістовне наповнення принципів діяльності виборчих комісій у процесі підготовки та проведення місцевих виборів. Зазначимо лише, що цей аспект не залишився без уваги провідних науковців у галузі виборчого права¹.

2.6.1. Щодо порядку утворення територіальних виборчих комісій

Загальна вимога до члена виборчої комісії наведена у ч.1 ст.34 ВК і пов'язана з наявністю у особи громадянства України, дієздатності та досягнення нею на день проведення виборів вісімнадцяти років. Спеціальна вимога встановлена для зайняття посади секретаря виборчої комісії, який повинен володіти державною мовою (ч.6 ст. 34 ВК).

Зазначеною нормою також передбачені обмеження стосовно членства у виборчих комісіях. Зокрема, за правилами ч.3 ст.34 ВК, до складу виборчої комісії не можуть входити кандидати на відповідних виборах (усіх виборах, виборчі процеси яких проводяться одночасно), їх довірені особи, представники у виборчих комісіях, уповноважені особи (представники) партій (організацій партій), офіційні спостерігачі, посадові та службові особи органів державної влади, органів влади Автономної

¹ Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваіте, 2018. 908с. С-631-682

Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, судді, працівники судів та правоохоронних органів, а також громадяни, які утримуються в установах виконання покарань чи слідчих ізоляторах або мають судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину чи кримінального правопорушення проти виборчих прав громадян чи корупційного кримінального правопорушення, якщо ця судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку.

Склад всіх територіальних виборчих комісій формується лише за поданням місцевих організацій партій. При цьому, суб'єкти подання згруповані у три різновиди:

- місцеві організації політичної партії, про утворення депутатської фракції якої оголошено на першій черговій сесії Верховної Ради України поточного скликання;
- місцеві організації політичної партії, які уклали угоду про політичну співпрацю на відповідних місцевих виборах з депутатською групою, про утворення якої оголошено на сесії Верховної Ради України не пізніше 1 січня року, в якому відбудуться вибори;
- зареєстровані в установленому законом порядку у відповідній адміністративно-територіальній одиниці місцеві організації політичних партій.

Як відомо, на першій черговій сесії Верховної Ради України IX скликання було оголошено про утворення фракцій наступних політичних партій: «Слуга народу»; «Опозиційна платформа – за життя»; Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»; «Європейська солідарність»; «Голос». Станом на 1 січня 2020 року у Верховній Раді України утвореними були депутатські групи «Партія «За майбутнє» та «Довіра».

Утворення політичною партією депутатської фракції та утворення у депутатських груп мають правові наслідки щодо порядку формування ТВК про які будемо вести мову пізніше.

Кількісний склад ТВК не може бути меншим 9 і не більшим ніж 18 осіб. Суб'єкт подання – місцева організація політичної партії, про утворення депутатської фракції якої оголошено на першій черговій сесії ВР поточного скликання, може запропонувати до складу відповідної ТВК не більше ніж по дві кандидатури. Інші суб'єкти подання можуть запропонувати до складу відповідної територіальної виборчої комісії не більше ніж по одній кандидатурі. При цьому кандидатури місцевих політичних партій, які мають депутатські фракції та які уклали угоду про політичну співпрацю з депутатськими групами обов'язково включаються до складу ТВК. Кандидатури від інших місцевих організацій політичних партій включаються до такого складу за результатами жеребкування, що проводиться відповідною виборчою комісією.

Виборчий кодекс питання кількісного складу конкретної ТВК відносить до дискреційних повноважень суб'єкта їх формування. Очевидно, що такі повноваження мають узгоджуватися із законом та сприяти реалізації права суб'єкта виборчого процесу щодо подання кандидатур до відповідних комісій. Тому, на наше переконання, за можливості формування складу ТВК у кількості 18 осіб, утворення відповідної комісії у меншому складі має визнаватися відступленням від правил належної дискреції.

Внесені до складу ТВК кандидатури можуть бути відхилені лише з підстав їх невідповідності вимогам, передбаченим ст.34 ВК (неналежність до громадянства України, неповнолітній вік чи відсутність дієздатності, непогашена або не знята судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину чи злочину проти виборчих прав громадян чи корупційного злочину, перебування кандидата в установах виконання покарань чи слідчому ізоляторі, наявність статусу, що забороняє його поєднання з членством у виборчій комісії), порушення вимог частин 2-10 ст. 203 ВК або застосування механізму жеребкування, передбаченого цією нормою ВК.

Стосовно процедури жеребкування щодо включення кандидатур до складів ТВК, то 25 червня 2020 року ЦВК постановами за №№112, 113 затвердила відповідні Порядки жеребкування, а постановами №№139, 140 від 24 липня 2020 року внесла в них зміни у зв'язку з набранням чинності ЗУ «Про внесення змін до законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства». Тут варто зазначити про можливі складнощі застосування згаданих Порядків у зв'язку з паралельним

включенням у базу нормативних актів ЦВК окремо первинної їх редакції та змісту внесених змін без редакційного опрацювання чинного тексту (принаймні така невідповідність правилам нормотворчої техніки існувала на час опрацювання цієї глави посібника)¹.

Законодавець у ч.3 ст.203 ВК зазначив, що рішення про відхилення кандидатур за результатами жеребкування не приймається. У практичній площині це означатиме, що учасники виборчого процесу вправі оскаржувати дію суб'єкта формування відповідної ТВК стосовно дотримання процедури жеребкування.

У попередніх наших дослідженнях було звернуто увагу на нечіткість законодавчого регулювання та відсутність єдності судової практики з питань так званої кратності включення кандидатур до складу виборчих комісій². Наразі законодавець розв'язав цю проблему наступним чином. У разі виявлення відповідною виборчою комісією одночасного внесення однієї кандидатури до складу територіальної виборчої комісії від різних суб'єктів подання кандидатур виборча комісія звертається до відповідних суб'єктів подання, кандидата, запропонованого до складу територіальної виборчої комісії, для уточнення інформації та надання заяви про згоду на участь у роботі територіальної виборчої комісії від відповідного суб'єкта подання. Непідтвердження згоди особи на участь у роботі територіальної виборчої комісії від відповідного суб'єкта подання є безумовною підставою для відхилення кандидатури такої особи (абз.6 ч.9 ст. 203 ВК).

У Виборчому кодексі відтворено положення ч.13 ст.22 Закону України «Про місцеві вибори» стосовно того, що технічні описки та неточності, допущені у поданні, не є підставою для відхилення внесених кандидатур. Більше того, у разі виявлення технічних помилок та неточностей при зазначенні у поданні прізвища, імені та по батькові особи, дати її народження - в постанові про утворення територіальної виборчої комісії зазначаються відомості на підставі копій паспортних документів (ч.11 ст.203 ВК).

Новелою ВК стосовно способів внесення форми подання щодо кандидатур до складу ТВК є можливість її передачі за допомогою електронних серверів у порядку, визначеному ЦВК.

Загальний порядок формування ТВК здійснюється за таким алгоритмом.

ЦВК не пізніше як за сімдесят п'ять днів до дня чергових виборів (у нашому випадку до 10 серпня 2020 року) формує склад обласних, районних (крім районів в Автономній Республіці Крим), міських (крім міст в Автономній Республіці Крим), районних у містах Києві, Севастополі виборчих комісій. Подання кандидатур до складу цих ТВК можуть вносити обласні, районні, міські, районні у містах Києві, Севастополі (у разі їх відсутності у структурі відповідної політичної партії - міська міст Києва, Севастополя) організації політичних партій – суб'єктів подання. У відсутності у відповідної політичної партії таких структурних утворень - подання може здійснювати обласна організація цієї політичної партії згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм. Такі подання вносяться не раніше ніж за дев'яносто днів та не пізніше як за вісімдесят днів до дня чергових виборів.

Виборча комісія АРК у такий же строк утворює склад районних (районів в Автономній Республіці Крим), міських (міст в Автономній Республіці Крим) виборчих комісій . Подання до складу цих ТВК можуть вносити районні (у районах в Автономній Республіці Крим), міські (у містах в Автономній Республіці Крим) організації політичних партій – суб'єктів подання, а у разі їх відсутності у структурі відповідної політичної партії - республіканська в Автономній Республіці Крим організація цієї політичної партії згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм. Такі подання вносяться не пізніше як за вісімдесят днів до дня чергових виборів.

¹ URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/>

² Б.Мохончук, П.Романюк, М.Цуркан- Огляд судової практики з розгляду спорів щодо виборів та виборчих правопорушень в Україні: за результатами президентських та парламентських виборів 2019 року./за ред..М.Цуркана- Київ:АК-ГРУП, 2020.-С.47

Районні виборчі комісії формують склад сільських, селищних виборчих комісій у відповідному районі не пізніше як за шістьдесят днів до дня чергових виборів (до 25 серпня 2020 року включно). Подання до складу цих виборчих комісій можуть вносити районні організації політичних партій – суб'єктів подання, а у разі їх відсутності у структурі політичної партії - обласна чи республіканська в Автономній Республіці Крим організація цієї політичної партії згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм. Такі подання вносяться не пізніше як за шістьдесят п'ять днів до дня чергових виборів.

Міські виборчі комісії (у містах з районним поділом, крім міст Києва та Севастополя) формують склад районних у місті виборчих комісій не пізніше як за шістьдесят днів до дня чергових виборів. Подання можуть вносити міські організації політичних партій – суб'єктів подання, а у разі їх відсутності у структурі відповідної політичної партії - обласна чи республіканська в Автономній Республіці Крим організація цієї політичної партії згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм. Такі подання вносяться не пізніше як за шістьдесят п'ять днів до дня чергових виборів.

Склад виборчої комісії Автономної Республіки Крим затверджується Верховною Радою Автономної Республіки Крим не пізніше як за вісімдесят п'ять днів до дня чергових виборів у порядку, встановленому частинами першою - третьою, дев'ятою - шістнадцятою цієї статті.

Подання щодо кандидатур до складу виборчої комісії Автономної Республіки Крим вносяться до Верховної Ради Автономної Республіки Крим не раніше ніж за дев'яносто днів та не пізніше як за вісімдесят п'ять днів до дня чергових виборів.

У ВК передбачено і спеціальний порядок формування ТВК. Так, у разі якщо подання щодо кандидатур до складу територіальної виборчої комісії не надійшли в установлені ст. 203 ВК строки або до її складу запропоновано менше дев'яти осіб, така комісія формується відповідною комісією – суб'єктом утворення за поданням її голови на підставі пропозицій членів цієї комісії.

Законодавець передбачив певні особливості щодо формування територіальних виборчих округів, а відповідно і виборчих комісій у місті Києві. У зв'язку з цим ЦВК своєю Постановою від 30.07.2020 року №151 затвердила Роз'яснення згідно з яким: єдиний одномандатний міський виборчий округ з виборів Київського міського голови поділяється на територіальні виборчі округи, межі яких збігаються з межами районів у місті Києві; територіальні виборчі округи з виборів депутатів Київської міської ради утворюються Київською міською виборчою комісією в порядку та строки, визначені ВК; склад районних у місті Києві виборчих комісій формується ЦВК до 10 серпня 2020 року включно; подання кандидатур до складу районних у місті Києві виборчих комісій можуть вносити районні в місті Києві (у разі їх відсутності у структурі відповідної політичної партії – міська міста Києва) організації політичних партій; районні в місті Києві виборчі комісії здійснюють повноваження, передбачені для таких комісій ВК¹.

Згідно із ч.ч.13, 14 ст.203 ВК комісії, що формують ТВК, одночасно із затвердженням її складу призначають голову, заступника голови та секретаря такої комісії, кандидатури яких запропоновані різними суб'єктами подання. Застосування цього правила не вбачається проблемою для загального порядку формування ТВК. Водночас, у ВК відсутні законодавчі приписи щодо спеціального порядку формування виборчих комісій. На наше переконання, принцип закладений у ч. 14 ст. 203 ВК є застосовуваним і у цьому випадку. Принаймні, важко уявити дотримання принципу незалежності у роботі комісії сформованої з прихильників однієї політичної партії.

Стосовно суб'єктів формування дільничних виборчих комісій, то ними, згідно положень ч.1 ст.204 ВК, є відповідні територіальні виборчі комісії: міські чи районні у місті, сільські, селищні.

ДВК формуються не пізніше як за п'ятнадцять днів до дня виборів у складі голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії.

¹ Постанова ЦВК від 30.07. 2020 «Про Роз'яснення щодо окремих питань організації підготовки та проведення місцевих виборів 25 жовтня 2020 року в містах з районним поділом з кількістю виборців 2 млн і більше осіб». URL:<https://act.cvk.gov.ua/acts/>

Наразі законодавець встановив п'ять груп суб'єктів, які мають право подання кандидатур до складу дільничних виборчих комісій:

- місцеві організації політичних партій, про утворення депутатських фракцій яких оголошено на першій черговій сесії Верховної Ради України поточного скликання;
- місцева організація політичної партії, яка уклала угоду про політичну співпрацю на відповідних місцевих виборах з депутатською групою, про утворення якої оголошено на сесії Верховної Ради України не пізніше 1 січня року, в якому відбуваються вибори;
- місцеві організації політичних партій, від яких зареєстровано кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районних у місті рад, а також міських, сільських, селищних (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше) рад;
- кандидати у депутати сільських, селищних, міських (територіальних громад з кількістю виборців до 10 тисяч) рад;
- кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови.

На відміну від ТВК, кожна з яких може формуватися у складі від 9 до 18 осіб, кількісний склад ДВК залежить від визначення її малою (10 -14 осіб), середньою (12-16 осіб) чи великою (14-18 осіб). Крім того, на виборчих дільницях, на яких кількість виборців не перевищує 200 осіб, дільнична виборча комісія може утворюватися у складі голови, секретаря та двох - чотирьох членів комісії.

Така можлива чисельність складу ДВК зумовила певні особливості щодо порядку її формування.

Зокрема, у разі належного оформлення подань від місцевих організацій політичних партій, про утворення депутатських фракцій яких оголошено на першій черговій сесії Верховної Ради України поточного скликання та місцевих організацій політичної партії, яка уклала угоду про політичну співпрацю на відповідних місцевих виборах з депутатською групою, про утворення якої оголошено на сесії Верховної Ради України не пізніше 1 січня року, в якому відбуваються вибори - суб'єкти формування зобов'язані включити до складу ДВК відповідно не більше двох і не більше однієї особи від суб'єктів подання. І лише після цього, за умови наявності вакансій для формування максимальної кількості членів ДВК, відповідна територіальна виборча комісія за результатами жеребкування визначає осіб, які підлягають включенню до складу ДВК, з числа кандидатур, поданих іншими суб'єктами подання. При цьому, у разі якщо до складу дільничної виборчої комісії одночасно внесено подання щодо кандидатур від двох і більше місцевих організацій однієї політичної партії, то до складу такої комісії підлягає включенню кандидатура від місцевої організації політичної партії вищого щодо інших організацій партії рівня.

Правила такого «політичного ранжування», за нинішнього складу депутатських фракцій і груп у Верховній Раді України, означають, що у малих ДВК максимум дві особи можуть бути включеними до їх складу від: місцевих організацій політичних партій, від яких зареєстровано кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районних у місті рад, а також міських, сільських, селищних (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше) рад; кандидатів у депутати сільських, селищних, міських (територіальних громад з кількістю виборців до 10 тисяч) рад; кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови. Відповідно у середніх ДВК це число становитиме чотири особи, а у великих – шість. Порядок проведення жеребкування щодо включення кандидатур до складу дільничних виборчих комісій з місцевих виборів затверджений Постановою ЦВК №114 від 25 червня 2020 року (зі змінами внесеними Постановою ЦВК від 24 липня 2020 року №141)¹.

У ч.8 ст.204 ВК визначений спеціальний порядок формування ДВК. Зокрема, у разі, якщо у встановлений Кодексом строк не надійшли подання щодо кандидатур до складу дільничної виборчої комісії або до її складу запропоновано менше осіб, ніж мінімальна кількість членів відповідної ДВК, то

¹ URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-poryadok-provedennya-zherebkuvannya-shhodo-vklyuchennya-kandidatur-do-skladu-dilnichnih-viborchih-komisiy-z-mistsevih-vivoriv.html>

така комісія утворюється суб'єктом формування за поданням його голови у мінімальній кількості для кожного різновиду ДВК, з обов'язковим включенням кандидатур від суб'єктів уповноважених вносити відповідні подання. Очевидно, що у разі відсутності подань від належних суб'єктів склад ДВК буде формуватися лише на підставі пропозицій голови ТВК.

Члени ТВК, яка формує відповідну ДВК, можуть вносити пропозиції щодо кандидатур тільки у випадку коли її попередній склад утворений не у максимальній кількості і для забезпечення комісією належної підготовки та проведення виборів виникла потреба його збільшення, аж до максимальної кількості, передбаченої ВК. Однак і в цьому разі подання вноситься головою ТВК.

У разі проведення місцевих виборів одночасно з виборами Президента України, виборами народних депутатів України, із всеукраїнським референдумом дільничні виборчі комісії з місцевих виборів не утворюються, а їх повноваження виконують дільничні виборчі комісії з відповідних виборів чи референдуму.

Варто зазначити, що у зв'язку з новим адміністративно-територіальним устроєм України гостро постало питання участі місцевих організацій політичних партій у формуванні виборчих комісій на місцевих виборах 25 жовтня 2020 року. З метою забезпечення такої участі, ЦВК Постановою від 1 серпня 2020 року №156 затвердила відповідне Роз'яснення, суть якого полягає у тому, що утворення нових районів, визначення адміністративних центрів територіальних громад та затвердження територій територіальних громад не позбавляє у цьому виборчому процесі правосуб'єктності місцевих організацій політичних партій зареєстрованих раніше в установленому законом порядку у відповідній адміністративно-територіальній одиниці¹.

2.6.2. Щодо питань припинення повноважень складу виборчих комісій та членів комісій, змін у їх складі

Припинення повноважень виборчих комісій, їх членів та порядок заміни членів виборчих комісій врегульовано правилами ст.208 ВК. Зокрема, цією нормою передбачено, що повноваження члена ТВК, як постійного органу, припиняються з моменту сформування нового складу комісії, а повноваження члена ДВК, як тимчасового формування, припиняються одночасно з припиненням повноважень дільничної виборчої комісії. Наведені підстави є загальними, що пов'язані із завершенням повноважень встановлених для комісій в певних часових рамках.

Законодавець передбачив і спеціальні (виключні) підстави для припинення повноважень як усього складу комісій, так і окремих її членів. Зокрема, суб'єкт формування виборчих комісій, комісія вищого рівня, суд можуть достроково припинити повноваження усього складу відповідної комісії в разі одноразового грубого порушення чи систематичного порушення комісією Конституції України, цього Кодексу та законів України, невиконання рішень виборчої комісії вищого рівня (ч.3 ст. 208 ВК).

Як бачимо, поняття «одноразове грубе порушення» є оціночним та встановлюється за розсудом відповідного суб'єкта припинення повноважень комісії. Звісно, грубими мають визнаватися такі дії чи бездіяльність комісії, які посягають на принципи виборчих прав, унеможливають проведення виборів, ставлять під сумнів легітимність виборчого процесу, є явно відвертими, тощо. Для прикладу, у постанові ЦВК від 26.11.2018 року №229 «Про дострокове припинення повноважень усього складу Новомосковської районної виборчої комісії Дніпропетровської області» таким порушенням, серед іншого, визнано невіршення Новомосковською районною виборчою комісією питання щодо утворення Черкаської селищної виборчої комісії та сформування її складу в зв'язку з

¹ Постанова ЦВК від 01.08.2020 «Про Роз'яснення щодо застосування окремих положень Виборчого кодексу України стосовно участі місцевих організацій політичних партій у формуванні виборчих комісій на місцевих виборах 25 жовтня 2020 року». URL: <https://cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/08/Postanova-----156.pdf>

призначенням перших виборів депутатів Черкаської селищної ради та Черкаського селищного голови Новомосковського району Дніпропетровської області 23 грудня 2018 року¹.

Цікавою у цьому плані є і судова практика у попередніх виборчих компаніях. Так, Перший апеляційний адміністративний суд у справі за позовом до окружної виборчої комісії з виборів народних депутатів України одномандатного виборчого округу № 47 про встановлення факту одноразового грубого порушення, визнання протиправною та скасування постанови та зобов'язання вчинити певні дії, дійшов висновку що відповідач порушив вимоги частини п'ятої статті 28 Закону України «Про вибори народних депутатів України» стосовно обов'язкового включення до складу дільничних виборчих комісій звичайних чи спеціальних виборчих дільниць по одному представнику політичної партії, депутатська фракція якої зареєстрована в Апараті Верховної Ради України поточного скликання, за її поданням. На переконання суду, таке обмеження права політичної партії, а також запропонованих нею осіб на участь у роботі дільничних виборчих комісій звичайної чи спеціальної виборчої дільниці на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року є одноразовим грубим порушенням закону².

Щодо поняття «систематичне порушення», то варто погодитися із усталеною практикою згідно з якою йдеться про два і більше порушень виборчого законодавства. Такий підхід підтримується і законодавцем. Зокрема у п. 9 ч.4 ст.208 ВК йдеться про таку підставу припинення повноважень члена виборчої комісії, як дві і більше неявки на засідання виборчої комісії без поважних причин.

У ч.4 ст.208 ВК окремо наведені підстави припинення повноважень членів відповідної виборчої комісії. Умовно зазначені підстави можемо згрупувати за трьома видами. Перший - це ініціатива самого члена комісії, який заявив про складання повноважень. Другий – ініціатива суб'єкта подання про заміну члена виборчої комісії. Третій – настання або встановлення обставин, що перешкоджають особі перебувати у складі виборчої комісії. Це, зокрема: припинення його громадянства України; вибуття на період до дня виборів за межі відповідної адміністративно-територіальної одиниці, що унеможлиблює виконання обов'язків члена комісії; реєстрація його кандидатом у депутати місцевої ради, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидатом у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидатом у народні депутати України, кандидатом на пост Президента України; реєстрація члена виборчому довіреною особою кандидата в депутати або кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидата у народні депутати України, кандидата на пост Президента України, представником політичної партії в Центральній виборчій комісії, уповноваженою особою політичної партії, представником місцевої організації партії в територіальній виборчій комісії, уповноваженою особою місцевої організації партії, уповноваженою особою суб'єкта процесу референдуму, представником ініціативної групи в Центральній виборчій комісії, офіційним спостерігачем, якщо виборчий процес зазначених виборів чи референдуму проводиться одночасно з виборчим процесом місцевих виборів; відмова від складення присяги члена комісії; порушення присяги члена виборчої комісії, що виявилось як систематичне невиконання покладених на нього обов'язків, засвідчене не менш як двома рішеннями з цього приводу виборчої комісії, до складу якої він входить; систематичне невиконання покладених на нього обов'язків або одноразовим грубим порушенням ним законодавства України про місцеві вибори, що встановлено рішенням суду або рішеннями виборчої комісії, яка утворила відповідну комісію (сформувала її склад), двома і більше неявками на засідання виборчої комісії без поважних причин або неявкою на засідання виборчої комісії у день голосування; набранням щодо нього законної сили обвинувальним вироком суду за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, кримінального правопорушення проти виборчих прав громадян чи корупційного кримінального правопорушення.

У ч.9 ст. 208 ВК зазначено, що у разі наявності підстав для дострокового припинення повноважень усього складу виборчої комісії, окремого члена виборчої комісії, які мають ознаки вчинення членами (окремим членом) цієї комісії кримінального або адміністративного правопорушення, відповідна

¹ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0229359-18#Text>

² URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82932527>

виборча комісія одночасно з прийняттям такого рішення повідомляє про це правоохоронні органи для перевірки і реагування відповідно до закону. Якщо тлумачити зміст цієї норми від зворотного, то дійдемо висновку, що наявність у діяч члена виборчого хоча б одного із таких правопорушень є безумовною ознакою одноразового грубого порушення закону, як підстави для припинення повноважень.

Згадана ст.208 ВК передбачила і алгоритм формування нової комісії, якщо діяльність попередньої припинено у повному складі та порядок заміни окремих членів відповідних комісій, якщо не йдеться про таке припинення. При цьому, у разі дострокового припинення повноважень члена виборчої комісії з підстав його відмови від складення присяги, систематичного невиконання покладених на нього обов'язків або одноразового грубого порушення ним законодавства України про місцеві вибори, що встановлено рішенням суду або рішеннями виборчої комісії, яка утворила відповідну комісію, двох і більше неявок на засідання виборчої комісії без поважних причин або неявкою на засідання виборчої комісії у день голосування, або у зв'язку з достроковим припиненням повноважень усього складу виборчої комісії - така кандидатура не може бути включена до складу (нового складу) виборчої комісії та підлягає відхиленню.

2.6.3. Діяльність виборчих комісій

Питанням організації роботи виборчих комісій та порядок документування її діяльності присвячені ст.ст. 36, 37 ВК України. Визначено, що ЦВК організовує свою роботу відповідно до Закону України «Про Центральну виборчу комісію» та Регламенту Центральної виборчої комісії. Решта виборчих комісій, відповідно, мають притримуватися згаданих нормами ВК та Порядку **організації роботи та ведення діловодства виборчих комісій з виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів затвердженого постановою ЦВК від 10 серпня 2020 року №173¹**.

Основною формою роботи виборчої комісії є засідання. Проведення голосування виборців не є засіданням дільничної виборчої комісії.

Засідання виборчої комісії скликається головою комісії, в разі його відсутності - заступником голови, а в разі відсутності голови та його заступника - секретарем комісії. На письмову вимогу третини складу виборчої комісії голова виборчої комісії або його заступник зобов'язаний скликати засідання комісії не пізніше наступного дня після отримання такої вимоги. У разі необхідності засідання виборчої комісії може бути скликане за рішенням виборчої комісії вищого рівня.

Щодо підготовки і проведення засідання виборчої комісії, то законодавець визначив, що повноважною вона є за умови присутності більше від половину її складу. Засідання виборчої комісії веде голова комісії або його заступник. У разі невиконання ними цієї функції комісія визначає із свого складу головуючого на засіданні.

Перше засідання виборчої комісії скликається не пізніш як на другий день після дня її утворення, а наступні засідання - за необхідності. Засідання виборчої комісії скликається з обов'язковим повідомленням усіх членів комісії про час, місце проведення засідання та його порядок денний.

Повідомлення про засідання може здійснюватися телефоном, електронною поштою чи з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку. Особа вважається повідомленою, зокрема, у разі надсилання відповідної інформації на її контактний номер телефону, зазначений у поданні до складу відповідної виборчої комісії. Членам виборчої комісії надаються проекти рішень комісії та необхідні матеріали, як правило, не пізніш як за день до дня проведення засідання комісії, але не пізніш як до початку засідання. Для належної підготовки матеріалів та документування діяльності комісій секретарі ТВК та ДВК мусять володіти державною мовою.

¹ URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/>

Рішення виборчої комісії після його розгляду та обговорення на засіданні виборчої комісії, крім випадків, передбачених ВК, приймається відкритим голосуванням більшістю голосів від складу комісії і таке рішення набирає чинності з моменту його прийняття. На засіданні територіальної або дільничної виборчої комісії у день голосування, зокрема, при підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці, встановленні підсумків голосування в межах виборчого округу, у разі присутності менше ніж двох третин членів комісії від складу комісії рішення комісії приймається не менше ніж двома третинами голосів від числа членів комісії, присутніх на засіданні комісії.

Рішення виборчої комісії, прийняте в межах її повноважень, є обов'язковим для виконання. Член виборчої комісії, який бере участь у її засіданні і не згоден з рішенням, прийнятим комісією, має право протягом двох днів після засідання, на якому було прийнято рішення, у письмовій формі висловити окрему думку, яка додається до протоколу відповідного засідання виборчої комісії.

Якщо ухвалене комісією рішення суперечить законодавству України або прийнято з перевищенням її повноважень воно може бути скасовано виборчою комісією вищого рівня або судом. У такому разі виборча комісія вищого рівня має право прийняти рішення по суті питання.

Законодавець визначив осіб, які можуть бути присутніми на засіданні комісії без дозволу чи запрошення (ч.8 ст. 36 ВК) та осіб, можуть бути присутніми на засіданні виборчої комісії тільки з дозволу або на запрошення цієї комісії, про що комісією на засіданні приймається відповідне рішення (ч.9 ст.36 ВК). Виборча комісія може прийняти мотивоване рішення про позбавлення права присутності на своєму засіданні кандидата на відповідних виборах, його довіреної особи, уповноваженого представника партії (організації партії), офіційного спостерігача, представника засобів масової інформації або особи, яка перебуває на засіданні за дозволом чи запрошенням, якщо вони неправомірно перешкоджають його проведенню. Таке рішення приймається не менше ніж двома третинами голосів від складу комісії.

Працівники правоохоронних органів, які здійснюють охорону правопорядку в день голосування та при підрахунку голосів повинні бути лише поза межами приміщення для голосування. У разі виникнення фактів порушення правопорядку голова, заступник голови чи секретар комісії може викликати цих працівників для вчинення дій з відновлення правопорядку на необхідний для цього період.

В приміщеннях виборчої комісії, в яких встановлено елементи автоматизованої інформаційно-аналітичної системи, мають право знаходитися особи, визначені рішенням Центральної виборчої комісії або відповідної комісії, які забезпечують кіберзахист, кібербезпеку системи та каналів зв'язку, задіяних для забезпечення її функціонування, та є співробітниками органів, перелік яких визначено відповідним рішенням Центральної виборчої комісії.

Формами рішень виборчих комісій є письмова постанова з розглянутого питання, що оформляється окремим документом, та протокольне рішення з питань поточної діяльності, зміст якого заноситься до протоколу виборчої комісії та не потребує оформлення окремим документом.

Крім того, у передбачених ВК випадках і за формами встановленими ЦВК, виборчі комісії можуть складати акти та протоколи. Акт комісії засвідчує певний факт або певну подію, виявлену і визнану комісією. Протокол комісії встановлює підсумки певних дій, виконаних комісією.

Щодо змісту рішення виборчої комісії, то законодавець передбачив, що воно обов'язково має містити: найменування комісії, найменування постанови, дату, час та місце її прийняття і порядковий номер, мотивувальну частину з посиланням на обставини, що зумовили розгляд питання на засіданні комісії; посилання на конкретні положення нормативно-правових актів або постанову виборчої комісії вищого рівня чи судові рішення, якими керувалася комісія при прийнятті постанови; резолютивну частину. Постанова підписується головою та секретарем комісії (секретарем засідання).

Законодавчими вимогами до акта або протоколу комісії є його підписання всіма присутніми на засіданні членами виборчої комісії та скріплення їх печаткою виборчої комісії. Перший примірник акта чи протоколу мають право підписати присутні на засіданні кандидати, їх довірені особи, уповноважені представники партій (місцевих організацій партій), кандидатів, уповноважені особи партій, офіційні спостерігачі.

Постанова, прийнята виборчою комісією, не пізніше 11 години наступного дня після її прийняття, а прийнята напередодні дня голосування, у день голосування та під час підрахунку голосів, встановлення підсумків голосування, - не пізніш як через чотири години після завершення засідання виборчої комісії вивішується для загального ознайомлення на стенді офіційних матеріалів комісії, облаштованому у приміщенні комісії у місці, вільно доступному для відвідувачів.

Копія постанови, прийнятої виборчою комісією, засвідчена головою виборчої комісії чи його заступником і секретарем виборчої комісії та скріплена печаткою виборчої комісії, видається суб'єкту виборчого процесу, якого вона стосується, на його вимогу не пізніше ніж через чотири години після її прийняття, а копія постанови, прийнятої напередодні дня голосування та в день голосування, - невідкладно.

Фінансове забезпечення діяльності територіальних та дільничних виборчих комісій під час підготовки і проведення чергових та перших місцевих виборів, позачергових, додаткових виборів депутатів, сільських, селищних, міських голів здійснюється за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету, отриманих як цільова субвенція з Державного бюджету України, а під час усіх інших видів місцевих виборів – за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів.

У період поза виборчим процесом забезпечення діяльності територіальної виборчої комісії щодо виконання нею повноважень здійснюється за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету.

Порядок фінансування виборчих комісій з місцевих виборів встановлює Кабінет Міністрів України.

2.6.4. Розгляд скарг виборчими комісіями

Рішення, дії чи бездіяльність, що стосуються виборчого процесу можуть оскаржуватися до суду або до виборчої комісії. Судовий порядок вирішення виборчих спорів визначається Кодексом адміністративного судочинства України, а порядок вирішення спорів відповідними виборчими комісіями ВК. Питання розгляду скарг виборчими комісіями, не врегульовані ВК, визначаються ЦВК. Наразі чинним залишається Порядок розгляду скарг виборчими комісіями з місцевих виборів затверджений Постановою ЦВК від 3 вересня 2015 року №229¹. Застосування цього Порядку вбачається можливим у тій частині, в якій він не суперечить вимогам ВК. Крім того, про організацію з розгляду скарг йдеться і у вже згаданому Порядку **організації роботи та ведення діловодства виборчих комісій з виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів затвердженого постановою ЦВК від 10 серпня 2020 року №173.**

Виборчий кодекс України закріпив напрацьовані раніше правила згідно із якими суд, до якого подана позовна заява, невідкладно повідомляє відповідну виборчу комісію та комісію вищого рівня про надходження позову, відкриття провадження чи відмову у відкритті провадження у справі, а також про ухвалене судом рішення.

Варто звернути увагу на особливість законодавчих приписів стосовно дій виборчої комісії після надходження відповідного судового повідомлення. Так, у ч.5 ст. 63 ВК, якою встановлені загальні засади оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосується виборчого процесу, зазначено, що якщо за адміністративним позовом судом відкрито провадження і тим самим суб'єктом з того ж питання і з тих же підстав подано скаргу до виборчої комісії, виборча комісія після отримання

¹ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0229359-15#Text>

повідомлення суду про відкриття провадження припиняє розгляд скарги. Натомість, у ч.5 ст.64 ВК про судове оскарження йдеться, що за аналогічних обставин, після отримання судового повідомлення, виборча комісія повертає скаргу суб'єкту звернення без розгляду. Нами вбачається, що перший термін стосується внутрішніх темпоральних дій комісії у процедурі розгляду скарги, а другий визначає форму процесуального рішення комісії.

На відміну від попереднього правового регулювання, щодо альтернативних шляхів оскарження рішень, дій чи бездіяльності, ВК у деталях передбачив випадки виключно судового та альтернативного способів оскарження.

Так, за змістом ч.2 ст. 64 ВК, виключно до суду оскаржуються:

- рішення, дії, бездіяльність Центральної виборчої комісії, дії або бездіяльність члена Центральної виборчої комісії;
- рішення чи дії окружної виборчої комісії, рішення чи дії територіальної виборчої комісії, крім встановлених ВК випадків;
- дії чи бездіяльність члена окружної виборчої комісії, територіальної виборчої комісії;
- дії чи бездіяльність кандидата;
- рішення чи дії партії (організації партії), громадського об'єднання, їх посадових осіб чи повноважних представників, що стосуються виборчого процесу, крім тих рішень чи дій, які відповідно до закону, статуту (положення) належать до їхньої внутрішньої діяльності або виключної компетенції;
- дії чи бездіяльність довіреної особи кандидата, уповноваженої особи партії (організації партії);
- дії чи бездіяльність офіційного спостерігача від кандидата, партії (організації партії) - суб'єкта відповідного виборчого процесу, громадської організації;
- рішення, дії чи бездіяльність органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, закладів та організацій, їх посадових та службових осіб;
- рішення, дії чи бездіяльність засобів масової інформації, інформаційних агентств, їх власників, посадових і службових осіб, творчих працівників.

Інші рішення, дії чи бездіяльність можуть бути предметом оскарження до виборчих комісій. Зокрема до ЦВК може бути подана скарга на:

- бездіяльність окружної виборчої комісії;
- бездіяльність територіальної виборчої комісії, яка встановлює результати відповідних місцевих виборів.

ТВК, яка встановлює результати відповідних місцевих виборів, може розглядати скарги на:

- рішення, дії чи бездіяльність територіальної виборчої комісії, яка встановлює підсумки голосування з відповідних місцевих виборів;
- рішення, дії чи бездіяльність дільничної виборчої комісії, яка забезпечує організацію і проведення відповідних місцевих виборів (у разі якщо підсумки голосування з відповідних місцевих виборів не встановлюються).

ТВК, яка встановлює підсумки голосування з відповідних місцевих виборів, уповноважена на розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність дільничної виборчої комісії, яка забезпечує організацію і проведення відповідних місцевих виборів.

ТВК, яка утворила відповідну дільничну виборчу комісію, може розглядати скарги на дії чи бездіяльність члена такої дільничної виборчої комісії.

При цьому, для суб'єктів звернення і у наведених випадках збережено можливість альтернативного, тобто судового порядку розгляду скарг.

Перелік суб'єктів звернення із скаргою до виборчих комісій наведено у ч.1 ст. 65 ВК. Варто звернути увагу на правила ч.2 цієї норми, щодо розуміння обсягу і змісту виборчих прав та охоронюваних інтересів на участь у виборчому процесі конкретного виборця. Зокрема встановлено, що виборець може оскаржити до відповідної виборчої комісії рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів оскарження, якщо такі рішення, дії чи бездіяльність порушують особисто його виборчі права або охоронювані законом інтереси щодо участі у виборчому процесі, у тому числі на участь у роботі виборчої комісії, на здійснення спостереження, на присутність на засіданні виборчої комісії у визначених ВК випадках, під час проведення голосування, незабезпечення встановлених ВК умов для голосування виборців з порушенням здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком).

З огляду на територіальну організацію виборів, кандидат, зареєстрований для участі у відповідних виборах та від його імені довірена особа можуть оскаржити до відповідної виборчої комісії рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів оскарження, якщо такі рішення, дії чи бездіяльність стосуються відповідного регіону, округу, де цей кандидат зареєстрований для участі у виборах (абзац другий ч.2 ст.65 ВК).

Виборчим кодексом запроваджено загальний дводенний строк подання скарг до виборчих комісій. Скарга щодо порушення, яке мало місце до дня голосування, може бути подана у цей же строк, але не пізніше 22 години дня, що передує дню голосування. Скарга щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, членів виборчих комісій, що мали місце у день голосування, під час підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці, встановлення підсумків голосування та/або під час транспортування виборчих документів, може бути подана до виборчої комісії не пізніше наступного дня після дня прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності, але не пізніше часу прийняття відповідною виборчою комісією виборчих документів такої виборчої комісії.

Обчислення строку оскарження починається з наступного дня після прийняття рішення, вчинення дії чи бездіяльності, які оскаржуються. Цей строк продовженню або поновленню не підлягає, крім випадку повторного подання скарги після усунення її недоліків, які можуть бути усунуті не пізніше наступного дня після дня її повернення суб'єктом розгляду.

Вимоги до змісту і форми скарги викладені у ст.67 ВК. Недотримання наведених вимог має наслідком повернення скарги без розгляду, що, як зазначалося вище, не виключає повторного її подання. При цьому подання скарги з невиправленими недоліками або з допущенням нових недоліків є безумовною підставою для ухвалення комісією рішення про залишення такої скарги без розгляду по суті.

Правом повернення скарг наділені:

- Голова ЦВК, заступник Голови або інший її член за дорученням Голови ЦВК щодо скарг, поданих до ЦВК;
- голова або заступник голови виборчої комісії щодо скарг, поданих до цієї комісії.

За підписом зазначених осіб повернення скарги здійснюється листом, в якому зазначається вичерпний перелік недоліків, які перешкоджають розгляду скарги, і вказується на можливість повторного звернення зі скаргою, оформленою відповідно до вимог ст.67 ВК, у передбачені ним строки. Залишення скарги без розгляду по суті ухвалюється виборчою комісією у формі письмової постанови.

Законодавець уніфікував строки розгляду скарг, встановивши у ч.1 ст.68 ВК, що всі комісії здійснюють на своїх засіданнях такий розгляд не пізніш як на третій день з дня отримання скарги. Днем подання скарги вважається день фактичного отримання скарги виборчою комісією (ч.7 ст. 66 ВК).

Строки розгляду скарг щодо порушень, які мали місце до дня голосування є загальними, але такий розгляд можливий не пізніше 24 години дня, що передує дню голосування.

Скарга щодо порушення, яке мало місце у день голосування, під час підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці та/або під час транспортування виборчих документів, розглядається відповідною виборчою комісією у дводенний строк з дня її отримання. У разі надходження скарги поза межами виборчого процесу її розгляд здійснюється протягом тридцяти днів з дня отримання виборчою комісією.

Процедура розгляду скарг виборчими комісіями, повноваження щодо прийняття рішень, їх зміст і форма є подібними до судових процедур і рішень, тобто є квазісудовими.

Копія рішення виборчої комісії за результатом розгляду скарги видається чи надсилається суб'єкту звернення зі скаргою, суб'єкту оскарження, заінтересованим особам, іншому суб'єкту, про якого йдеться у рішенні, не пізніше наступного дня після прийняття рішення, а в разі прийняття рішення напередодні, в день виборів або на наступний день - невідкладно.

Звертаємо увагу, що під час написання цього посібника Центральна виборча комісія прийняла постанову «Про Порядок розгляду скарг виборчими комісіями з виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів» від 21 серпня 2020 року № 192¹ ².

---

¹ Постанова ЦВК «Про Порядок розгляду скарг виборчими комісіями з виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів» від 21 серпня 2020 року № 192. URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-poryadok-rozglyadu-skarg-viborchimi-komisiyami-z-viboriv-prezidenta-ukraini-narodnih-deputativ-ukraini-mistsevih-viboriv.html>

² З оглядом судової практики за результатами президентських та парламентських виборів 2019 року щодо адміністрування виборів можна ознайомитися на сторінках 41-63 посібника «Б. Мохончук, П. Романюк, М. Цуркан. Огляд судової практики з розгляду спорів щодо виборів та виборчих правопорушень в Україні: за результатами президентських та парламентських виборів 2019 року./ за ред. М. Цуркана. Київ: «АК-Group», 2020. 147 с». URL: <http://nsj.gov.ua/files/1590748254IFES-Ukraine-Overview-of-court-practices-on-election-dispute-resolution-v1-Ukr.pdf>

2.7. Передвиборна агітація

Щодо передвиборної агітації у Кодексі належної практики у виборчих справах закріплені наступні керівні принципи:

- Відповідно до принципу свободи вираження поглядів, закон має передбачати певний мінімальний доступ всіх учасників виборів в ході передвиборної кампанії й агітації до приватних електронних ЗМІ (п. 1, 2.3., с);
- Принцип рівності можливостей може, за певних обставин, бути підставою для обмеження загальних витрат політичних партій, зокрема на агітацію (п. 1, 2.3., е);
- Державні органи зобов'язані дотримувати безсторонності, зокрема стосовно до наочної агітації (п. 1, 3.1., а);
- На державні органи покладають ряд позитивних зобов'язань: вони зокрема зобов'язані дати виборцям можливість ознайомитися зі списками кандидатів й окремими кандидатами, що беруть участь у виборах, наприклад, шляхом належного розміщення засобів наочної агітації (п. 1, 3.1., б);
- Порушення обов'язку дотримувати нейтралітету або обмеження свободи виборців формувати свою думку має тягти за собою застосування санкцій (п. 1, 3.1., с).

У п. 19, 20 пояснювальній доповіді Кодексу належної практики у виборчих справах уточнено, що основна мета – це дати основним політичним силам змогу виражати свої думки в провідних органах масової інформації країни і щоб усі політичні сили мали право проводити свої мітинги, в тому числі й у громадських місцях, розповсюджувати літературу й користуватися своїм правом на розміщення агітаційних матеріалів. Усі ці права мають бути чітко регламентовані – з дотриманням принципів свободи вираження поглядів, – а будь-яке порушення з боку влади або учасників кампанії має тягти за собою відповідні санкції. Для виправлення ситуації напередодні виборів варто забезпечити право на оперативне оскарження. Відомо, втім, що необ'єктивне висвітлення виборчої кампанії та кандидатів у засобах масової інформації є однією з найпоширеніших проблем, що виникають під час виборів. Тому надзвичайно важливо в кожній країні скласти перелік засобів масової інформації й подбати про те, щоб кандидатам і партіям було надано достатньо збалансований обсяг ефірного часу або рекламного простору, у тому числі на державних радіо- і телевізійних каналах. Відповідно до принципу свободи вираження поглядів, закон має передбачати, що приватні аудіовізуальні ЗМІ надають для проведення виборчої кампанії й агітації усім учасникам виборів певний мінімальний доступ.

Тому для гарантування принципу вільних виборів необхідним є впорядкування меж свободи вираження поглядів, що знаходить своє відображення у формі передвиборної агітації.

2.7.1. Поняття та особливості правового регулювання

Відповідно до ч. 1 ст. 51 ВК України **передвиборна агітація** – це здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата, партію (організацію партії) – суб'єктів виборчого процесу.

Передвиборна агітація може проводитися у таких формах:

- проведення зборів громадян, інших зустрічей з виборцями;
- проведення мітингів, походів, демонстрацій;
- проведення публічних дебатів, дискусій, «круглих столів», прес-конференцій щодо положень передвиборних програм та політичної діяльності кандидатів, партій (організацій партій) – суб'єктів виборчого процесу;
- оприлюднення в друкованих та аудіовізуальних (електронних) засобах масової інформації політичної реклами, виступів, інтерв'ю, нарисів, відеофільмів, аудіо- та відеокліпів, інших публікацій та повідомлень;

- розповсюдження виборчих листівок, плакатів та інших друкованих агітаційних матеріалів чи друкованих видань, в яких розміщено матеріали передвиборної агітації;
- розміщення друкованих агітаційних матеріалів чи політичної реклами на носіях зовнішньої реклами;
- проведення концертів, вистав, спортивних змагань, демонстрації фільмів та телепередач, проведення інших публічних заходів за підтримки кандидата, партії (організації партії) – суб'єкта виборчого процесу, а також оприлюднення інформації про таку підтримку;
- публічні заклики голосувати за або не голосувати за кандидата, партію (організацію партії) – суб'єкта виборчого процесу або публічні оцінки їхньої діяльності;
- встановлення агітаційних наметів;
- в інших формах, що не суперечать Конституції України та законам України.

Попри існування у ч. 1 ст. 51 ВК України відкритого переліку легальних форм передвиборної агітації, в Україні використовується **диспозитивний підхід** щодо правового регулювання передвиборної агітації, – дозволено здійснювати агітацію у будь-яких формах і будь-якими засобами, які не заборонені.

Питання встановлення порушення правил ведення передвиборної агітації є досить складним, що зумовлено, насамперед, відкритим переліком форм і засобів передвиборної агітації та необхідністю встановлення мети її здійснення у діяльності суб'єктів виборчого процесу, – спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата чи партію. Варто зауважити, що порушення правил передвиборної агітації може становити собою склад адміністративного правопорушення або злочину. Відповідно до ч. 2 ст. 19 КАС України юрисдикція адміністративних судів не поширюється на справи, що мають вирішуватися в порядку кримінального судочинства, а також справи про накладення адміністративних стягнень, крім випадків, визначених КАС України. Водночас адміністративний суд, виявивши під час розгляду справи порушення закону, може постановити окрему ухвалу і направити її відповідним суб'єктам владних повноважень для вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли порушенню закону, відповідно до ст. 249 КАС України¹.

Окрім цього, на відміну від ч. 2, 3 ст. 277 КАС України (особливості провадження у справах, пов'язаних із виборами Президента України), у ст. 273-276 КАС України прямо не зазначено про можливість оскарження порядку проведення передвиборної агітації. Водночас, у п 3.2.3. Постанови Пленуму ВАСУ від 01.11.2013 № 15 зазначено, що законами про вибори суб'єктам виборчого процесу та іншим його учасникам визначено певні права й обов'язки. Так, зокрема, громадяни України (виборці), які мають право голосу, можуть брати участь у проведенні передвиборної агітації. Правила проведення передвиборної агітації регламентовано законами про вибори. До особи, яка проводить агітацію з порушенням цих правил, суб'єктами виборчого процесу **може бути пред'явлено адміністративний позов**. У такому разі відповідачем у виборчій справі може бути й громадянин України (виборець). Згідно п. 3.1.2. під виборчими правами та інтересами виборця щодо участі у виборчому процесі особисто необхідно розуміти не тільки право голосу на відповідних виборах, а й участь у роботі виборчих комісій як членів цих комісій, у проведенні передвиборної агітації, здійсненні спостереження за виборами та інших заходах у порядку, визначеному законами України. Так, у ст. 9 ВК України було визначено права виборців на участь у виборчому процесі, пов'язані з правом голосу, серед яких право оскаржувати порушення власних виборчих прав та право брати участь у проведенні передвиборної агітації.

¹ Варто звернути увагу, що ч. 1 ст. 212-10 КУпАП охоплює порушення інших обмежень щодо ведення передвиборної агітації, окрім випадків, передбачених ч. 2 ст. 212-10, ст. 212-9, 212-13 та 212-14 КУпАП. Тому, з огляду на бланкетний характер ч. 1 ст. 212-10 КУпАП, фактично будь-яке порушення обмежень щодо ведення передвиборної агітації становить склад правопорушення.

2.7.2. Новели виборчого законодавства щодо передвиборної агітації

Так як до прийняття ВК України питання передвиборної агітації регулювалось окремо кожним з трьох виборчих законів, між ними існували певні неузгодженості, наприклад:

- Різні підходи до регулювання політичної реклами. У Законі України «Про вибори народних депутатів України» містилось визначення політичної реклами та було перелічені приклади її форм та засобів здійснення. Останнє певною мірою спрощувало правозастосовну практику, проте Закон України «Про вибори Президента України» взагалі не містив ані визначення, ані прикладів форм та засобів здійснення політичної реклами¹.
- Різні підходи до визначення непрямого підкupu виборців. Встановлюючи заборону проводити передвиборну агітацію, що супроводжується наданням безоплатно чи на пільгових умовах товарів, у Законі України «Про вибори народних депутатів України» містилось виключення для «брендованої партійної продукції», в той час як у Законі України «Про вибори Президента України» таке виключення було відсутнє.
- Різні обмеження щодо місць ведення передвиборної агітації. Законом України «Про вибори народних депутатів України» заборонялись розміщувати носії політичної реклами на зовнішній поверхні та всередині транспортних засобів громадського користування, у тому числі таксі, у приміщеннях та на будівлях станцій метрополітену, автобусних та залізничних вокзалів, портів та аеропортів. У Законі України «Про вибори Президента України» така заборона було відсутня. Також Законом України «Про вибори народних депутатів України» заборонялись розміщення матеріалів передвиборної агітації на об'єктах культурної спадщини, а Законом України «Про вибори Президента України» – на пам'ятках архітектури, а також у місцях, де вони перешкоджають безпеці дорожнього руху.

Безумовною перевагою прийняття Виборчого кодексу України є уніфікація правил ведення передвиборної агітації для усіх типів виборів у розділі 8 книги першої. Проте уніфікація правового регулювання не єдина новела, серед яких можемо виділити наступні.

1. У ст. 9 ВК України було визначено права виборців на участь у виборчому процесі, **пов'язані з правом голосу**, серед яких право оскаржувати порушення власних виборчих прав та право брати участь у проведенні передвиборної агітації, а у ч. 2 ст. 51 ВК України закріплено, що громадяни України мають право вільно і всебічно обговорювати передвиборні програми кандидатів, партій (організацій партій) – суб'єктів виборчого процесу, політичні, ділові та особисті якості кандидатів, вести агітацію за або проти кандидатів, партій (організацій партій).

Відповідні положення дозволяють посилатись безпосередньо на них при визначенні такого виборчого права як право брати участь у проведенні передвиборної агітації та демонструють необхідність забезпечення свободи вираження поглядів, яка проявляється у виборчому процесі у формі обговорень та агітації.

2. У абз. 2 ч. 6 ст. 51 ВК України щодо офіційних повідомлень в період виборчого процесу про дії кандидатів, які є посадовими особами органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим чи органів місцевого самоврядування, пов'язані з виконанням ними посадових (службових) повноважень, встановлено заборону на **згадку про участь у виборах** відповідних осіб чи **про наміри щодо їхньої діяльності** у разі обрання.

¹ Попри те, що ВК України згадує поняття політичної реклами (наприклад, у ч. 8 ст. 57), однак його визначення було закріплено у Законі України «Про рекламу» від 03.07.1996 № 270/96-ВР. У ст. 1 Закону України «Про рекламу» зазначено, що політична реклама – інформація у будь-якому вигляді, поширена в будь-якій формі, яка має на меті популяризацію діяльності політичної партії (організації партії), привернення уваги до діяльності політичної партії (організації партії) та її позиції щодо питань загальнодержавного (місцевого) значення. До політичної реклами належать також використання символіки або логотипів політичних партій (організацій партій), повідомлення про підтримку політичною партією (організацією партії) видовищних чи інших публічних заходів або привернення уваги до участі у таких заходах політичної партії (організації партії).

Належне розмежування офіційних повідомлень від передвиборної агітації покликано забезпечити один з ключових принципів проведення демократичних виборів, – принцип рівного виборчого права. Адже використання службового становища для здійснення передвиборної агітації посадовими особами органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим чи органів місцевого самоврядування ставить інших кандидатів у нерівні умови. Тому відповідно до ч. 6 ст. 51 ВК України судам потрібно перевіряти наявність у офіційних повідомленнях не лише коментарів агітаційного характеру, відео-, аудіозаписів, кінозйомок, фотоілюстрацій про дії посадових осіб як кандидатів, а й згадки про участь у виборах відповідних осіб чи про наміри щодо їхньої діяльності у разі обрання.

3. У ч. 5 ст. 51 ВК України було вперше закріплено поняття та встановлено заборону на здійснення **прихованої передвиборної агітації**. Також визначено, що реклама друкованих видань (газет, журналів, книг), інших товарів та послуг з використанням прізвищ чи зображень (портретів) кандидатів, назв чи символіки політичних партій – суб'єктів виборчого процесу вважається передвиборною агітацією. До передвиборної агітації також належить використання символіки (гімну, прапора, розпізнавального знака, девізу) або логотипів партії – суб'єкта відповідного виборчого процесу, використання передвиборних слоганів, гасел кандидатів, партій (організацій партій) – суб'єктів відповідного виборчого процесу, а так само повідомлення про проведення видовищних чи інших публічних заходів на підтримку партії, кандидата або про підтримку зазначених заходів кандидатами, партіями (організаціями партій) – суб'єктами відповідного виборчого процесу, а також привернення уваги до участі у таких заходах партій чи певних осіб як кандидатів.

Відповідна норма є широко відкритою для інтерпретацій, оскільки встановивши у першому реченні ч. 5 ст. 51 ВК України заборону на здійснення прихованої передвиборної агітації законодавець не уточнив, що під останньою варто розуміти. Наступні речення відповідної норми стосуються окремих форм передвиборної агітації, що покликано полегшити правозастосовну практику, проте фактично є частково зміненим визначенням поняттям «політичної реклами», закріпленим ч. 5 ст. 57 Закону України «Про місцеві вибори». Щодо правового регулювання політичної реклами, то прикінцевими та перехідними положеннями ВК України її поняття було закріплено у ст. 1 Закону України «Про рекламу».

4. Законом щодо вдосконалення виборчого законодавства від 16.07.2020 № 805-ІХ викладно у новій редакції ч. 1 ст. 55 та ч. 4 ст. 56 ВК України, якими встановлено:

- обов'язок для телерадіоорганізацій та друкованих засобів масової інформації, які мають намір розміщувати матеріали передвиборної агітації, не пізніш як на 3-й день після початку виборчого процесу відповідних виборів опублікувати розцінки вартості однієї хвилини (секунди) ефірного часу (для телеорганізацій¹) та одиниці вартості друкованої площі (для друкованих ЗМІ²);
- заборону на розміщення агітаційних матеріалів в ефірі телерадіоорганізації та у відповідних друкованих засобах масової інформації у разі неопублікування розцінок вартості.

Таким чином у спорах щодо розміщення матеріалів передвиборної агітації телерадіоорганізаціями та друкованими ЗМІ суддям варто перевіряти факт **публікації ними розцінок вартості** відповідно до визначеного ч. 1 ст. 55 та ч. 4 ст. 56 ВК України порядку та строків. Якщо вони не були дотримані – розміщення матеріалів передвиборної агітації є протиправним.

5. У п. 5 ч. 9 ст. 60 Закону України «Про місцеві вибори», серед іншого, було встановлено заборону розміщувати друковані передвиборні агітаційні матеріали, політичну рекламу та повідомлення про перебіг виборчого процесу на:

- пам'ятках архітектури;

¹ Телерадіоорганізації, які ведуть мовлення на загальнонаціональних каналах, здійснюють таку публікацію в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр», регіональні та місцеві телерадіоорганізації - у відповідних регіональних та місцевих друкованих засобах масової інформації.

² Загальнодержавні друковані засоби масової інформації здійснюють таку публікацію в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр», а регіональні та місцеві - у відповідних друкованих засобах масової інформації.

- у місцях, де вони перешкоджають безпеці дорожнього руху;
- на об'єктах культурної спадщини.

Водночас у ч. 11 ВК України встановлено аналогічну заборону лише **щодо перших двох**:

- пам'яток архітектури;
- місць, де відповідні матеріали перешкоджають безпеці дорожнього руху.

Вилучення серед відповідного переліку об'єктів культурної спадщини видається недоречним. Якщо поняття об'єкт культурної спадщини визначено у ч. 1 Закону України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 № 1805-III, то дефініція поняття пам'яток архітектури відсутня у законодавстві.

Для ідентифікації того чи іншого об'єкту як пам'ятки архітектури доцільно звертатись до Державного реєстру нерухомих пам'яток України¹, де визначено вид пам'яток національного та місцевого значення для кожної області, АР Крим, м. Києва та м. Севастополя. Варто зауважити, що серед пам'яток культурної спадщини пам'ятки архітектури становлять лише певну частину (для прикладу, серед пам'яток національного значення м. Києва це близько 23 пам'яток архітектури з 181 пам'ятки культурної спадщини, серед пам'яток місцевого значення м. Києва – близько 669 пам'яток архітектури з 917 пам'яток культурної спадщини).

6. Законом щодо вдосконалення виборчого законодавства від 16.07.2020 № 805-IX суттєво змінено ч. 6 ст. 57 ВК України, яка встановлює заборону на здійснення **підкupu виборців**, зокрема:

- передбачено виключення щодо матеріалів передвиборної агітації, виготовлених за рахунок виборчого фонду, що містять візуальні зображення партійної символіки та брендування виборчої кампанії, згадування імені або зображення кандидата, який балотується на виборах, вартість яких не перевищує 6 відсотків неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
- надано відкритий перелік таких матеріалів, який включає плакати, листівки, календарі, блокноти, ручки, запальнички, сірники, значки, бейджі, USB-флешки, вимпели, прапори, книги, пакети, футболки, кепки, шарфи, парасолі;
- уточнено, що відповідні заборони стосуються й агітації, проведеної у тому числі від імені благодійних організацій, засновниками або членами яких є кандидат (кандидати), партія (місцева організація партії), та інших благодійних організацій;
- змінено положення ст. 212-10 КУпАП та ст. 160 КК України щодо підкupu виборців, що має значення для постановлення окремих ухвал згідно зі ст. 248 КАС України.

Вбачається, що закон щодо вдосконалення виборчого законодавства від 16.07.2020 № 805-IX повинен був уніфікувати підходи щодо розуміння підкupu у виборчому, адміністративному та кримінальному законодавстві. Встановлення відкритого переліку легальних матеріалів передвиборної агітації та уточнення щодо благодійних організацій покликані сприяти відмежування правомірної поведінки від протиправної. Водночас закріплення граничної вартості з прив'язкою до неоподаткованого мінімуму доходів громадян може призвести до неузгодженостей у правозастосуванні.

Відповідно до п. 5 підрозділу 1 розділу XX «Перехідні положення» ПК України «якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV ПК України для відповідного року». Підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV ПК України визначено, що такий розмір дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року. Для

¹ Державного реєстру нерухомих пам'яток України. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=244910406

працевдатної особи станом на 1 січня 2020 року ст. 7 Бюджетного кодексу України встановлено прожитковий мінімум на одну працевдатну особу в розрахунку на місяць у розмірі 2102 грн., відповідно соціальна пільга, визначена підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV становить 1051 грн.

У ч. 2 ст. 212-10 КУпАП та примітці ст. 160 КК України для розмежування підкупу, який становить собою склад адміністративного від кримінального правопорушення так само застосовується межа у вигляді вартості, а саме 0,06 неоподаткованого мінімуму доходів громадян (якщо вартість не перевищує цієї суми, застосуванню підлягає ч. 2 ст. 212-10 КУпАП, якщо перевищує – ст. 160 КК України). З огляду на вищезазначені положення ПК України для норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень така сума у 2020 році становитиме 63 грн 6 коп. ($1051 \times 0.06 = 63,06$).

Попри те, що положення КУпАП та ККУ щодо виборчих правопорушень часто виступають бланкетними та відсилають до виборчого законодавства, видається сумнівним можливість вважати норми ВК України нормами адміністративного та кримінального законодавства, особливо у провадженні в адміністративних справах. Тому для цілей виборчого законодавства при встановленні розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян використовується сума у розмірі 17 гривень. Відповідно вартість матеріалів передвиборчої агітації, виготовлених за рахунок виборчого фонду, що містять візуальні зображення партійної символіки та брендуння виборчої кампанії, згадування імені або зображення кандидата, який балотується на виборах, не повинна перевищувати 1 грн. 2 коп. ($17 \times 0.06 = 1,02$)¹.

При вирішенні виборчих спорів щодо порядку ведення передвиборчої агітації варто також звернути увагу на рекомендації, зазначені у абз. 4 п. 3.1. Постанови Пленуму ВАСУ від 05.02.2016 № 5², відповідно до яких:

- справи за позовними заявами про встановлення факту підкупу виборців належать до юрисдикції адміністративних судів і можуть бути самостійним предметом адміністративного позову;
- вимоги про встановлення таких фактів можуть міститися в одній позовній заяві з вимогою про визнання дій кандидатів, їхніх довірених осіб, партії (блоку), місцевої організації партії, їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, ініціативних груп референдуму, інших суб'єктів ініціювання референдуму, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу, протиправними;
- про встановлення таких фактів обов'язково зазначається у резолютивній частині судового рішення³.

¹ Водночас законопроектом № 3971 передбачено:

- зміну у абз. 1 та 2 ч. 6 ст. 57 ВК України положення «вартість яких не перевищує 6 відсотків неоподаткованого мінімуму доходів громадян» на положення «вартість яких не перевищує 3 відсотки прожиткового мінімуму для працевдатних осіб»;
- доповнення до переліку у абз. 2 ч. 6 ст. 57 ВК України «подарункових сертифікатів»;
- зміну положення у абз. 1 ч. 6 ст. 57 ВК України «партія (місцева організація партії), та інших благодійних організацій, що супроводжується закликами або пропозиціями голосувати чи не голосувати за певного кандидата (кандидатів), партію (місцеву організацію партії) або згадуванням імені кандидата, назви партії (місцевої організації партії), символіки партії» на положення «політична партія (місцева організація політичної партії) або згадуванням імені кандидата, назви політичної партії (місцевої організації політичної партії) чи використанням зображення кандидата, символіки політичної партії (місцевої організації політичної партії), яка висунула кандидата на відповідних виборах»;
- зміну положення у абз. 2 ч. 6 ст. 57 ВК України «згадуванням імені такого кандидата (кандидатів) або партійної символіки, вважається підкупом виборців» на положення «політичну партію (місцеву організацію політичної партії) або згадуванням імені такого кандидата (кандидатів), політичної партії (місцевої організації політичної партії) чи використанням зображення кандидата, символіки політичної партії (місцевої організації політичної партії), яка висунула кандидата на відповідних виборах, вважається підкупом виборців».

² URL: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_5_2016_02_05/

³ Так, застосовуючи відповідні рекомендації Шостий апеляційний адміністративний суд у справі № 580/2275/19 постановою від 20 липня 2019 року зазначив, що «суд першої інстанції дійшов вірного висновку про те, що позовні заяви про встановлення факту підкупу виборців належать до юрисдикції адміністративних судів і можуть бути самостійним предметом адміністративного позову». URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83143250>

2.7.3. Обмеження щодо ведення передвиборної агітації

Законодавство передбачає значну кількість обмежень щодо форм, засобів, суб'єктів, строків, джерел фінансування, виготовлення матеріалів передвиборної агітації, а також щодо використання засобів масової інформації.

Оскільки передвиборна агітація – це здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата, партію (організацію партії) – суб'єктів виборчого процесу, і здійснюватися вона може у будь-якій формі та будь-якими засобами, що не суперечать Конституції України та законам України (ч. 1 ст. 51 ВК України), при вирішенні спорів щодо проведення передвиборної агітації можна використовувати наступний алгоритм.

№	Що встановлюємо?	Примітка
1	Чи є спонукання голосувати або не голосувати?	Законодавство не містить вичерпного переліку форм агітації, тому ключове – встановлення судом відповідної мети. Проте можна спиратись на приклади та ознаки, які присутні у абз. 2 ч. 1 ст. 51, абз. 2 ч. 4 ст. 51, ч. 5 ст. 51, абз. 2 ч. 3 ст. 52 та ін. ст. ВК України. Як приклад, у ч. 5 ст. 51 ВК України зазначено, що агітацією є реклама друкованих видань (газет, журналів, книг), інших товарів та послуг з використанням прізвищ чи зображень (портретів) кандидатів, назв чи символіки політичних партій – суб'єктів виборчого процесу), використання символіки (гімну, прапора, розпізнавального знака, девізу) або логотипів партії - суб'єкта відповідного виборчого процесу, використання передвиборних слоганів, гасел кандидатів, партій (організацій партій) - суб'єктів відповідного виборчого процесу тощо. Також варто відокремлювати передвиборну агітацію від офіційних повідомлень в період виборчого процесу про дії кандидатів, пов'язані з виконанням ними посадових (службових) повноважень, згідно з ч. 3, 6 ст. 51 ВК України, а також від інформаційного забезпечення виборів, яке регулюється розділами 7, 38 ВК України.
		Якщо спонукання немає – протиправна поведінка відсутня. Якщо є, переходимо до наступного кроку.
2	Чи є суб'єкт, за якого спонукають голосувати або не голосувати, кандидатом, партією чи організацією партії – суб'єктами відповідного виборчого процесу?	Згідно з ч. 1 ст. 22 ВК України суб'єктом виборчого процесу відповідних виборів є, серед іншого, партія (організація партії), яка висунула кандидатів на відповідних виборах, та кандидат, зареєстрований для участі у відповідних виборах. Висування кандидатів організацією партії проводиться на її зборах, конференції у порядку, встановленому статутом партії та ВК України (зокрема, ст. 216-221). Порядок реєстрації кандидатів на місцевих виборах та оприлюднення таких рішень визначені у ст. 227-229 ВК України ¹ .
		Якщо кандидат чи організація партії, за яких спонукають, не є суб'єктами виборчого процесу – протиправна поведінка відсутня. Якщо є, переходимо до наступного кроку.

¹ Автор вважає, що зловживання строками висування та подання документів для реєстрації кандидата (кандидатів) з метою здійснення так званої «передчасної» передвиборної агітації є негативним явищем та може порушувати принцип рівного виборчого права.

3	Чи дотримано строки проведення передвиборної агітації?	Строки визначені у ст. 52 ВК України, відповідно до якої передвиборна агітація розпочинається кандидатом, партією (організацією партії) наступного дня після дня прийняття виборчою комісією рішення про реєстрацію кандидата (кандидатів) і закінчується о 24 годині останньої п'ятниці перед днем голосування та повторного голосування. Варто врахувати, що напередодні дня голосування та в день голосування забороняється також проведення масових акцій (зборів, мітингів, походів, демонстрацій) від імені кандидата, партії (організації партії), розповсюдження агітаційних матеріалів, демонстрація фільмів, телепередач, проведення концертів, вистав, спортивних змагань тощо за участю кандидатів, партій (організацій партій), а також публічні оголошення про підтримку кандидатом, партією (організацією партії) проведення концертів, вистав, спортивних змагань, демонстрації фільмів, телепередач чи інших публічних заходів.
Якщо строки не дотримано – має місце протиправна поведінка. Якщо дотримано, переходимо до наступного кроку.		
4	Чи заборонено суб'єкту брати участь у передвиборній агітації?	Перелік суб'єктів, яким забороняється брати участь у передвиборній агітації, закріплений у ч. 1 ст. 57 ВК України, зокрема: 1) іноземцям та особам без громадянства, у тому числі шляхом журналістської діяльності чи у формі участі у концертах, виставах, спортивних змаганнях, інших публічних заходах, що проводяться на підтримку чи за підтримки кандидата (кандидатів) чи суб'єкта їх висування; 2) органам виконавчої влади, органам влади Автономної Республіки Крим та органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам і судам, їх посадовим і службовим особам у робочий час (крім випадків, якщо така особа є кандидатом на відповідних виборах); 3) членам виборчих комісій під час виконання обов'язків членів виборчих комісій на строк здійснення повноважень. Також забороняється проведення агітаційних заходів, розповсюдження матеріалів передвиборної агітації органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, державними чи комунальними підприємствами, закладами, установами, організаціями.
Якщо суб'єкту заборонено брати участь у передвиборній агітації – має місце протиправна поведінка. Якщо не заборонено, переходимо до наступного кроку.		
5	Чи порушено інші обмеження щодо передвиборної агітації (форми, засоби, джерела агітації, порядок використання засобів масової агітації).	Приклади обмежень щодо ведення передвиборної агітації наведені у таблиці нижче.
Якщо обмеження щодо передвиборної агітації порушено – має місце протиправна поведінка. Якщо жодних обмежень щодо передвиборної агітації не порушено – протиправна поведінка відсутня, оскільки згідно з ч. 1 ст. 51 ВК України: «Передвиборна агітація може здійснюватися у будь-якій формі та будь-якими засобами, що не суперечать Конституції України та законам України».		

Приклади обмежень щодо ведення передвиборної агітації

Посилання на ВК України	Зміст обмеження
Обмеження щодо форм і засобів ведення передвиборної агітації	
ч. 3 ст. 57	Поширення у будь-якій формі матеріалів, що містять заклики до ліквідації незалежності України, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підризу її безпеки, незаконного захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства та розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняється.
ч. 6 ст. 57	<p>Забороняється проведення передвиборної агітації або надання виборцям, закладам, установам, організаціям незалежно від їх підпорядкування та форми власності грошей, подарункових сертифікатів, продуктів харчування та спиртних напоїв, товарів (крім матеріалів передвиборної агітації, виготовлених за рахунок виборчого фонду, що містять візуальні зображення партійної символіки та брендування виборчої кампанії, згадування імені або зображення кандидата, який балотується на виборах, такі як плакати, листівки, календарі, блокноти, ручки, запальнички, сірники, значки, бейджі, USB-флешки, вимпели, прапори, книги, пакети, футболки, кепки, шарфи, парасолі та інші матеріали передвиборної агітації, вартість яких не перевищує 6 відсотків неоподаткованого мінімуму доходів громадян), пільг, переваг, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних та нематеріальних активів, у тому числі від імені благодійних організацій, засновниками або членами яких є кандидат (кандидати), партія (місцева організація партії), та інших благодійних організацій, що супроводжується закликами або пропозиціями голосувати чи не голосувати за певного кандидата (кандидатів), партію (місцеву організацію партії) або згадуванням імені кандидата, назви партії (місцевої організації партії), символіки партії.</p> <p>* Така агітація вважається підкупом виборців та може становити склад адміністративного (ч. 2 ст. 212-10 КУпАП) або кримінального (ч. 3 ст. 160 КК України) правопорушення залежно від вартості неправомірної вигоди¹.</p>
ч. 12 ст. 57	Кандидатам на відповідних виборах, які займають посади, у тому числі за сумісництвом, в органах виконавчої влади, органах влади Автономної Республіки Крим та органах місцевого самоврядування, державних, комунальних підприємствах, закладах, установах, організаціях, військових частинах (формуваннях), забороняється залучати для передвиборної агітації або використовувати для будь-якої роботи, пов'язаної з проведенням передвиборної агітації, підлеглих їм осіб, службовий транспорт, зв'язок, устаткування, приміщення, інші об'єкти та ресурси за місцем роботи, а також використовувати службові чи виробничі наради, збори колективу для проведення передвиборної агітації.
ч. 13 ст. 57	Забороняється виготовлення та поширення друкованих передвиборних агітаційних матеріалів, що не містять відомостей про підприємство, яке здійснило друк, тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск, та замовника таких матеріалів.

¹ Варто врахувати, що законопроектом про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення окремих виборчих процедур № 3971 від 10.08.2020 передбачено зміну у абз. 1 та 2 ч. 6 ст. 57 ВК України положення «вартість яких не перевищує 6 відсотків неоподаткованого мінімуму доходів громадян» на положення «вартість яких не перевищує 3 відсотки прожиткового мінімуму для працездатних осіб».

Обмеження щодо використання засобів масової інформації	
ч. 1 ст. 55, ч. 4 ст. 56	<p>Забороняється розміщення агітаційних матеріалів в ефірі відповідної телерадіоорганізації у разі неопублікування розцінок вартості ефірного часу у визначені ч. 1 ст. 55 ВК України зазначені строки.</p> <p>Забороняється розміщення агітаційних матеріалів у відповідних друкованих засобах масової інформації у разі неопублікування розцінок вартості друкованої площі у визначені ч. 4 ст. 56 ВК України строки.</p>
ч. 4 ст. 57	<p>Засобам масової інформації, їх посадовим та службовим особам і творчим працівникам під час виборчого процесу у своїх матеріалах і передачах, не обумовлених угодами, укладеними відповідно до вимог ч. 3 ст. 55 і ч. 2 ст. 56 ВК України, забороняється агітувати за або проти кандидатів, партій (організацій партій), оцінювати їхні передвиборні програми або надавати їм перевагу в будь-якій формі.</p>
ч. 5 ст. 57	<p>Забороняється поширення завідомо неправдивих відомостей про кандидата, партію (організацію партії) - суб'єктів виборчого процесу. Засіб масової інформації, що оприлюднив інформацію, яку кандидат, партія (організація партії) вважають явно недостовірною, не пізніш як через три дні після дня оприлюднення таких матеріалів, але не пізніш як за два дні до дня виборів зобов'язаний надати кандидату, партії (організації партії), стосовно яких поширено недостовірні відомості, на їхню вимогу можливість спростувати такі матеріали: надати такий самий ефірний час відповідно на телебаченні чи радіо або опублікувати в друкованому засобі масової інформації наданий кандидатом чи партією (організацією партії) матеріал, який має бути набраний таким самим шрифтом і розміщений під рубрикою «Спростування» на тому самому місці шпальти в обсязі не меншому, ніж обсяг повідомлення, що спростовується.</p> <p>Спростування повинно містити посилання на відповідну публікацію в друкованому засобі масової інформації, передачу на телебаченні або радіо та на факти, що спростовуються. Спростування має бути оприлюднено без додатків, коментарів і скорочень та здійснюється за рахунок коштів засобу масової інформації.</p>
ч. 8 ст. 57 ч. 9 ст. 57	<p>Включення до інформаційних теле-, радіопрограм передвиборних агітаційних матеріалів кандидатів, партій (організацій партій) або політичної реклами забороняється. Політична реклама повинна бути відокремлена від інших матеріалів і позначена як така.</p> <p>Забороняється переривати передачі передвиборних програм кандидатів, партій (організацій партій) рекламою товарів, робіт, послуг та іншими повідомленнями.</p> <p>Забороняється розміщення політичної реклами в одному блоці з комерційною чи соціальною рекламою або використання комерційної чи соціальної реклами для здійснення передвиборної агітації у будь-якій формі.</p>
ч. 10 ст. 57	<p>Забороняється проведення передвиборної агітації в іноземних засобах масової інформації, що діють на території України.</p>

Обмеження щодо місць здійснення передвиборної агітації

ч. 1 ст. 57	Забороняється проведення агітаційних заходів, розповсюдження матеріалів передвиборної агітації, демонстрація агітаційних фільмів чи кліпів, розповсюдження виборчих листівок, плакатів, інших друкованих агітаційних матеріалів чи друкованих видань, у яких розміщено матеріали передвиборної агітації, публічні заклики голосувати за чи не голосувати за партії - суб'єктів виборчого процесу, кандидатів на відповідних виборах або публічна оцінка діяльності таких партій чи кандидатів, під час проведення заходів, організованих органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, державними чи комунальними підприємствами, закладами, установами, організаціями.
ч. 15 ст. 57	Забороняється використання приміщень, в яких розташовуються органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування, для проведення заходів передвиборної агітації.

Обмеження щодо розміщення агітаційних матеріалів

ч. 11 ст. 57	Забороняється розміщення друкованих передвиборних агітаційних матеріалів, політичної реклами та повідомлень про перебіг виборчого процесу на пам'ятках архітектури, а також у місцях, де такі матеріали можуть перешкоджати безпеці дорожнього руху.
ч. 16 ст. 57	Забороняється розміщення агітаційних матеріалів та політичної реклами на будинках і в приміщеннях органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій державної та комунальної власності.
ч. 17 ст. 57	Розміщення матеріалів передвиборної агітації у транспортних засобах громадського користування та на їх зовнішній поверхні, у тому числі таксі, розміщення таких матеріалів у приміщеннях та на будівлях станцій метрополітену, автобусних та залізничних вокзалів, портів та аеропортів, зупинках громадського транспорту, а також розповсюдження матеріалів передвиборної агітації через телерадіотрансляційні або інші інформаційні мережі сповіщення пасажирів та інформаційні табло у приміщеннях станцій та вагонах метрополітену, автобусних та залізничних вокзалів, портів та аеропортів, на зупинках громадського транспорту, на проїзних разових, місячних чи інших квитках забороняється.

Обмеження щодо фінансування передвиборної агітації¹

ч. 4 ст. 51	<p>Передвиборна агітація здійснюється за рахунок коштів виборчих фондів кандидатів, партій (організацій партій) – суб'єктів виборчого процесу, якщо інше не передбачено цим ВК України.</p> <p>Підтримка кандидатами (кандидатом), партією (організацією партії) – суб'єктом виборчого процесу від свого імені чи від імені висунутого ним кандидата (кандидатів) проведення концертів, вистав, спортивних змагань, демонстрації фільмів, телепередач, проведення інших публічних заходів, а також проведення зазначених публічних заходів на підтримку кандидата (кандидатів), суб'єкта їх висунування може здійснюватися лише у разі повного фінансування таких заходів із коштів виборчого фонду відповідного суб'єкта виборчого процесу.</p>
-------------	--

¹ Детальніше щодо порядку фінансування передвиборної агітації та відповідних обмежень у розділі «Фінансування передвиборної агітації».

Окрім обмежень, закріплених ВК України, варто звернути увагу на вимоги, передбачені у ст. 18 закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 № 2704-VIII:

- матеріали передвиборної агітації, що транслюються на телебаченні, радіо, розміщуються на носіях зовнішньої реклами, поширюються у вигляді листівок і газет або в мережі Інтернет, виконуються державною мовою (абз. 1 ч. 4);
- матеріали передвиборної агітації, у тому числі відеоматеріали про вибори Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів і посадових осіб органів місцевого самоврядування, всеукраїнські і місцеві референдуми та їх результати, а також політична реклама, передвиборна агітація та теледебати адаптуються для сприйняття жестомовними особами шляхом перекладу українською жестовою мовою та/або субтитрування українською мовою з урахуванням вимог, встановлених законом (абз. 2 ч. 4);
- у порядку і на умовах, визначених законом щодо порядку реалізації прав корінних народів, національних меншин України, в окремих населених пунктах допускається поширення матеріалів передвиборної агітації, виконаних державною мовою та дубльованих мовами відповідних корінних народів, національних меншин України (ч. 5)¹.

---

¹ З оглядом судової практики за результатами президентських та парламентських виборів 2019 року щодо передвиборної агітації можна ознайомитися на сторінках 64-78, а щодо відповідних злочинів та адміністративних правопорушень – на сторінках 118, 122-133 посібника «Б. Мохончук, П. Романюк, М. Цуркан. Огляд судової практики з розгляду спорів щодо виборів та виборчих правопорушень в Україні: за результатами президентських та парламентських виборів 2019 року./ за ред. М. Цуркана. Київ: «АК-Group», 2020. 147 с». URL: <http://nsj.gov.ua/files/1590748254IFES-Ukraine-Overview-of-court-practices-on-election-dispute-resolution-v1-Ukr.pdf>

2.8. Фінансування передвиборної агітації та інформаційне забезпечення виборів

Для виконання своїх основних функцій під час виборчого процесу та у міжвиборчий період політичні партії потребують фінансування. У Керівних принципах правового регулювання діяльності політичних партій Венеційської комісії¹, прийнятих на 84 пленарному засіданні 15-16 жовтня 2010 року, БДІПЛ/ОБСЕ та Венеційська комісія визначили рекомендації щодо політичного фінансування, серед яких у п. 160 виділяють:

- обмеження приватних внесків як змістовно так і залежно від їх розміру;
- баланс приватного та державного фінансування;
- обмеження на використання бюджетних коштів;
- справедливі підстави надання державної фінансової підтримки;
- обмеження видатків на виборчі кампанії;
- запровадження заходів щодо підвищення прозорості фінансування партій та достовірності їх фінансової звітності.

Міжнародні стандарти щодо політичного фінансування присутні також у Керівних принципах щодо фінансування політичних партій Венеційської комісії², Рекомендаціях Парламентської асамблеї Ради Європи «Про фінансування політичних партій» від 22 травня 2001 року³, Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи «Про загальні правила боротьби з корупцією при фінансуванні політичних партій та виборчих кампаній» від 8 квітня 2003 року⁴.

У 2015 році Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції»⁵ було запроваджено низку новел у сфері політичного фінансування, в тому числі пряме державне фінансування політичних партій, встановлення граничних меж розмірів внесків на їх користь, посилення вимог щодо звітності та фінансового аудиту за надходженнями і витратами політичної партії тощо.

Процес політичного фінансування можна умовно розділити за **двома напрямками** – фінансування статутної діяльності політичних партій (тобто фінансування партій поза виборчим процесом або тих партій, які не зареєстровані суб'єктами виборчого процесу) та передвиборної агітації партій (організацій партій) і кандидатів. Даний розділ стосується другого напрямку, тобто фінансування передвиборної агітації.

Передвиборна агітація здійснюється у формі, строки та за допомогою засобів, які не суперечать діючому законодавству. Тому в будь-якому випадку забороняється фінансування незаконної передвиборної агітації (підкуп виборців, проведення агітації в останню суботу перед днем виборів, поширення у будь-якій формі матеріалів, що містять заклики до ліквідації незалежності України, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави тощо⁶).

Проте відповідно до ч. 5 ст. 12 ВК України рівність прав і можливостей кандидатів, партій (організацій партій) – суб'єктів виборчого процесу брати участь у виборчому процесі відповідних виборів забезпечується, у тому числі, заборонаю використання для фінансування передвиборної агітації

¹ Керівні принципи правового регулювання діяльності політичних партій (15-16 жовтня 2010 року). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)024-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)024-e)

² Керівні принципи щодо фінансування політичних партій (9-10 березня 2001 року). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF\(2001\)008-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(2001)008-e)

³ Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи «Про фінансування політичних партій» від 22 травня 2001 року. URL: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16907&lang=en>

⁴ Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи «Про загальні правила боротьби з корупцією при фінансуванні політичних партій та виборчих кампаній» від 8 квітня 2003 року. URL: <https://rm.coe.int/16806cc1f1>

⁵ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції» від 08.10.2015 № 731-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-19>

⁶ Детальніше про обмеження щодо передвиборної агітації у попередньому розділі.

інших коштів, крім коштів виборчого фонду партії (кандидата, організації партії). Згідно з ч. 4 ст. 51 ВК України передвиборна агітація здійснюється за рахунок коштів виборчих фондів кандидатів, партій (організацій партій) – суб'єктів виборчого процесу, якщо інше не передбачено цим ВК України. Тому використання для фінансування будь-якої передвиборної агітації інших коштів є протиправним.

2.8.1. Порядок відкриття та особливості виборчих фондів

На місцевих виборах **не передбачено** фінансування передвиборної агітації за кошти Державного бюджету України. При чому мова йде як про пряме державне фінансування (натомість передбачено лише інформаційне забезпечення, наприклад, у формі виготовлення інформаційних плакатів та буклетів, згідно зі ст. 233, 234 ВК України), так і про опосередковане (адже відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 17-1 закону України «Про політичні партії» відшкодовуються витрати політичних партій, пов'язані з фінансуванням їхньої передвиборної агітації лише під час чергових та позачергових виборів народних депутатів України).

Тому для здійснення передвиборної агітації організації політичних партій, кандидати у депутати, кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови повинні утворити власні **виборчі фонди**, які мають відповідні **рахунки**. Порядок відкриття і закриття рахунків виборчого фонду організації партії, кандидата затверджений постановою Правління Національного банку України «Про затвердження Порядку відкриття і закриття рахунків виборчих фондів» від 15.07.2020 № 102^{1,2}.

Суб'єкт виборчого процесу	Організація партії, яка висунула виборчий список ³		Кандидат у депутати ⁴ , кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови
	Накопичувальний	Поточний	Поточний
Підстава для відкриття рахунку	Копія рішення ТВК про реєстрацію кандидатів у депутати, включених до виборчого списку від організації партії	Довідка банку про відкриття накопичувального рахунку виборчого фонду організації партії	Копія рішення ТВК про реєстрацію відповідного кандидата або про реєстрацію кандидатів у депутати, включених до виборчого списку ⁵ організації партії
Кількість рахунків	Один	Не більше одного поточного рахунку для одного територіального виборчого округу в межах єдиного багатомандатного виборчого округу * один поточний рахунок може обслуговувати декілька територіальних виборчих округів	Один

¹ Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Порядку відкриття і закриття рахунків виборчих фондів» від 15.07.2020 № 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102500-20#Text>

² Водночас варто врахувати, що ця постанова була прийнята до набуття чинності законом від 16.07.2020 № 805-ІХ і на момент написання цього посібника до неї не було внесено зміни.

³ Тобто, на виборах депутатів обласних, районних, районних у місті, а також міських, сільських, селищних рад (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше).

⁴ Тобто, на виборах депутатів сільської, селищної, міської ради (територіальних громад з кількістю виборців до 10 тисяч).

⁵ Вбачається, що тут має місце недолік законодавчої техніки і замість словосполучення «виборчого списку» повинно бути зазначено «переліку кандидатів», що відповідало б термінології, яка застосовується у ч. 4, 5, 7 ст. 220 ВК України щодо висування організацією партії кандидатів у депутати сільської, селищної, міської ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч).

Призначення	Надходять кошти для фінансування виборчої кампанії	Здійснюється фінансування витрат на виборчу кампанію ¹	Надходять кошти для фінансування та здійснення витрат ² на виборчу кампанію
Кількість розпорядників	Не більше двох розпорядників накопичувального рахунку	По одному розпоряднику для кожного поточного рахунку	Один розпорядник поточного рахунку
Хто може бути розпорядником	Кандидат у депутати, включений до виборчого списку, або уповноважена особа в єдиному багатомандатному виборчому окрузі	Уповноважена особа партії у територіальному виборчому окрузі	Кандидат або довірена особа
Обов'язки розпорядників	Вести облік надходження та розподілу коштів виборчого фонду між поточними рахунками	Забезпечувати додержання фінансової дисципліни, цільове використання коштів виборчого фонду	Забезпечувати додержання фінансової дисципліни, цільове використання коштів виборчого фонду
Форма використання коштів	Лише безготівкова		
Арешт коштів	Не допускається		
Зупинення операцій по рахунках	Не допускається		
Закриття рахунків	Раніше ніж на шістнадцятий день після дня офіційного оприлюднення результатів відповідних місцевих виборів не допускається		

Витрачання коштів з поточного рахунку виборчого фонду після 18 години останнього дня перед днем голосування здійснюється виключно у разі, якщо рахунки на оплату товарів, робіт і послуг були виставлені до зазначеного часу. Витрачання коштів з поточних рахунків виборчого фонду припиняється о 18 годині середи після дня голосування.

Добровільні внески, що надійшли до виборчого фонду пізніше останньої п'ятниці перед днем голосування (днем повторного голосування), перераховуються установою банку до бюджету Автономної Республіки Крим чи відповідного місцевого бюджету.

У разі скасування рішення про реєстрацію кандидатів, вибуття кандидата з балотування залишки коштів їхніх власних виборчих фондів за рішенням ТВК перераховуються до бюджету Автономної Республіки Крим чи відповідного місцевого бюджету.

¹ На поточні рахунки виборчого фонду організації партії кошти надходять виключно з накопичувального рахунку виборчого фонду

² У абз. 3 ч. 1 ст. 213 ВК України зазначено лише про «фінансування виборчої кампанії», проте створення інших рахунків для відповідних суб'єктів не передбачено, тому здійснення витрат можливо лише з поточних рахунків, що логічно впливає з ч. 8 ст. 213, абз. 2 ч. 2 ст. 214 ВК України.

2.8.2. Формування виборчих фондів

У ВК України виокремлено наступні джерела формування виборчих фондів.

Тип фонду Джерела формування	Виборчий фонд організації партії, яка висунула виборчий список кандидатів	Виборчий фонд кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, висунутого організацією партії	Виборчий фонд кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, висунутого шляхом самовисування
Кошти організації партії	Так	Так	Ні
Внески кандидата (кандидатів)	Так * кандидатів, включених до виборчого списку	Так	Так
Добровільні внески фізичних осіб	Так	Так	Так

При цьому власні кошти організації партії, кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, які перераховуються на рахунок виборчого фонду, **не підлягають обмеженням** за сумою і кількістю перерахувань.

Проте щодо добровільних внесків фізичних осіб у ст. 215 ВК України передбачено додаткові обмеження.

Добровільні внески фізичних осіб до виборчих фондів			
Обмеження щодо розміру	Не може перевищувати 10 розмірів мінімальної заробітної плати однієї фізичної особи до одного виборчого фонду		
Забороняється робити внески	Іноземцям та особам без громадянства	Анонімним жертводавцям ¹	Юридичним особам, їх філіям і представництвам.
У який строк перераховується (переказується)	Не пізніше наступного робочого дня після отримання відповідного платіжного документа. Строк безготівкового перерахування внеску не повинен перевищувати одного банківського дня.		
Розпорядник відповідного рахунку виборчого фонду	Має право відмовитися від внеску фізичної особи, про що він подає відповідну заяву та платіжний документ до банку	Зобов'язаний відмовитися від внеску фізичної особи, яка відповідно ВК України не має права робити такий внесок	
	Цей внесок повертається фізичній особі за рахунок коштів добровільного внеску, а в разі неможливості повернення зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим чи відповідного місцевого бюджету.	Банк, в якому відкрито рахунок виборчого фонду, перераховує такий внесок до бюджету Автономної Республіки Крим чи відповідного місцевого бюджету за рахунок коштів цього внеску.	

¹ Тобто без зазначення у платіжному документі таких відомостей: прізвище, власне ім'я (усі власні імена) та по батькові (за наявності), дата народження та адреса місця проживання громадянина.

У разі надходження від фізичної особи добровільного внеску у розмірі, що перевищує 10-ть розмірів мінімальної заробітної плати, сума, на яку внесок перевищує встановлений розмір внеску, на підставі відповідної заяви та платіжного документа, поданих розпорядником відповідного рахунку виборчого фонду, повертається банком, в якому відкрито рахунок виборчого фонду. Цей внесок повертається фізичній особі за рахунок коштів добровільного внеску, а в разі неможливості повернення зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим чи відповідного місцевого бюджету.

Вибірковий контроль за надходженням, обліком і використанням коштів виборчого фонду здійснюється відповідною ТВК та банком, в якому відкрито рахунок виборчого фонду.

2.8.3. Фінансові звіти кандидатів та організацій політичних партій

Банк, в якому відкрито накопичувальний або поточний рахунок виборчого фонду, надає розпоряднику відповідного рахунку виборчого фонду щотижнево або за його зверненням відомості про розміри та джерела внесків, що надійшли на рахунки виборчого фонду, рух коштів, а також їх залишки на рахунках.

У ст. 214 ВК України передбачено обов'язок подачі **двох типів фінансових звітів**:

- проміжний;
- остаточний.

Вибірчий фонд організації партії		
Тип звіту	Проміжний	
Ким передається	Розпорядником коштів поточного рахунку	Розпорядником коштів накопичувального рахунку
Кому передається	Розпоряднику коштів накопичувального рахунку	До відповідної ТВК
У який строк	За 8 днів до дня голосування	За 5 днів до дня голосування
За який період звіт	3 дня відкриття накопичувального рахунку виборчого фонду до 10-го дня до дня голосування	
Тип звіту	Остаточний	
Ким передається	Розпорядником коштів поточного рахунку	Розпорядником коштів накопичувального рахунку
Кому передається	Розпоряднику коштів накопичувального рахунку	До відповідної ТВК
У який строк	Не пізніш як на 5-й день після дня голосування	Не пізніш як на 7-й день після дня голосування

Вибірчий фонд кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови		
Тип звіту	Проміжний	Проміжний (у разі призначення повторного голосування)
Ким передається	Розпорядником коштів поточного рахунку	
Кому передається	До відповідної ТВК	
У який строк	Не пізніш як за 5-ть днів до дня голосування (повторного голосування)	

За який період звіт	3 дня відкриття поточного рахунку виборчого фонду до 10-го дня до дня голосування	3 дня, наступного за днем офіційного опублікування рішення відповідної ТВК про призначення повторного голосування, до 7-го дня перед днем повторного голосування
Тип звіту	Остаточний (в тому числі у разі призначення повторного голосування)	
Ким передається	Розпорядником коштів поточного рахунку	
Кому передається	До відповідної ТВК	
У який строк	Не пізніше як на 7-й день після дня голосування (повторного голосування)	

Форми звітів встановлюються ЦВК¹. У проміжних та остаточних фінансових звітах в обов'язковому порядку відображається інформація про всі:

- надходження на рахунок виборчого фонду;
- здійснені витрати;
- залишки коштів на відповідному рахунку.

У тому числі, це інформація:

- про дату надходження кожного внеску до виборчого фонду;
- його розмір;
- особу, яка здійснила внесок на відповідний рахунок виборчого фонду (із зазначенням її прізвища, імені, по батькові);
- назву організації партії (у разі здійснення внеску організацією партії);
- призначення;
- дату здійснення і суму кожного платежу з рахунку виборчого фонду;
- повну назву отримувача кожного платежу.

Аналіз фінансових звітів здійснює ТВК. У разі виявлення в ході аналізу фінансових звітів ознак порушення вимог законодавства ТВК зобов'язана у 5-денний строк з дня виявлення таких ознак письмово повідомити про це відповідні органи, уповноважені забезпечити притягнення осіб, які вчинили порушення вимог законодавства, до передбаченої законом відповідальності, зокрема:

- ст. 212-15 КУпАП «Порушення порядку надання або отримання внеску на підтримку політичної партії, порушення порядку надання або отримання державного фінансування статутної діяльності політичної партії, порушення порядку надання або отримання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації або агітації референдуму»;
- ст. 212-21 КУпАП «Порушення порядку подання фінансового звіту про надходження і використання коштів виборчого фонду, звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру»;
- ст. 159-1 КК України «Порушення порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації чи агітації референдуму».

2.8.4. Інформаційне забезпечення виборів

Враховуючи суттєву зміну виборчого законодавства після набуття чинності ВК України та закону від 16.07.2020 № 805-ІХ особливої важливості набуває процес інформаційного забезпечення виборів.

¹ На момент написання посібника ЦВК не прийняла нову постанову про затвердження форми звітів, а також не вносила зміни до постанови ЦВК «Про форми фінансових звітів про надходження та використання коштів виборчих фондів місцевих організацій політичних партій, кандидати в депутати від яких зареєстровані в багатомандатному виборчому окрузі, кандидатів у депутати в одномандатному виборчому окрузі, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, старости села, селища, порядок їх складання та проведення аналізу» від 1 вересня 2015 року № 210. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcarded31.html?id=41114&what=0>

Для здійснення усвідомленого вільного вибору виборцям, у тому числі з порушеннями зору та слуху¹, забезпечується можливість доступу до інформації:

- різнобічної;
- об'єктивної;
- неупередженої.

Як зазначив ЄСПЛ у справі «Лінгенс (Lingens) проти Австрії» від 8 липня 1986 року² свобода преси дає громадськості одну з найкращих можливостей дізнатися про ідеї та позиції політичних лідерів і сформувані свій погляд на них. Відповідно межі допустимої критики є ширшими, коли вона стосується власне політика, а не приватної особи. На відміну від останньої, перший неминує і свідомо відкривається для прискіпливого аналізу кожного свого слова і вчинку як з боку журналістів, так і громадського загалу і, як наслідок, повинен виявляти до цього більше терпимості. Безсумнівно, пункт 2 статті 10 дає можливість захищати репутацію інших осіб, тобто всіх людей, і цей захист поширюється і на політиків також, навіть коли вони не виступають як приватні особи, але в цьому разі вимоги такого захисту мають розглядатися у зв'язку з інтересами відкритого обговорення політичних питань (п. 42).

В цьому контексті важливо, що інформація, яка міститься в документах, поданих до відповідної виборчої комісії для реєстрації кандидатів:

- є відкритою;
- може бути оприлюднена та надана у порядку, визначеному Законом України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI;
- передається від ТВК до ЦВК (відомості, зазначені у ч. 3 ст. 47 ВК України);
- оприлюднюється ЦВК на офіційному веб-сайті у вигляді набору даних, організованого у форматі, що дозволяє його автоматизоване оброблення електронними засобами (машинозчитування).

При поширенні інформації, яка не є передвиборною агітацією відповідно до ст. 51, необхідно дотримуватись

- об'єктивності;
- неупередженості;
- збалансованості;
- достовірності;
- повноти;
- точності.

Також суб'єкти поширення такої інформації зобов'язані уникати

- дискримінації;
- сексизму.

Особливості інформаційного забезпечення місцевих виборів регулюються розділами 7, 38 ВК України і його важливо розмежувати з передвиборною агітацією.

Можна виокремити наступні типи інформаційного забезпечення виборів:

- загальне інформаційне забезпечення виборів (ст. 48 ВК України);
- спеціальне інформаційне забезпечення (ст. 232 ВК України);

¹ З метою забезпечення доступу до інформації особам з порушенням зору та слуху така інформація може надаватися із використанням доступних форматів у порядку та обсягу, визначених ЦВК.

² URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_066#Text

- поширення інформації про результати опитування громадської думки, пов'язаного з виборами (ст. 50 ВК України);
- виготовлення і використання інформаційних плакатів та буклетів організацій партій - суб'єктів виборчого процесу (ст. 233-235).

№	Загальне інформаційне забезпечення	Спеціальне інформаційне забезпечення
Включає інформацію про:		
1	виборчі права громадян та способи їх здійснення і захисту	zareєстрованих кандидатів та суб'єктів їх висування
2	можливість та процедури перевірки включення себе та інших виборців до Державного реєстру виборців та списків виборців на виборчих дільницях	передвиборні програми організацій партій – суб'єктів виборчого процесу
3	можливість та порядок зміни виборцю місця голосування (виборчої дільниці) без зміни виборчої адреси	рахунки виборчих фондів, допустимий розмір добровільного внеску та спосіб, у який робиться внесок
4	адресу місцезнаходження окружної та дільничної виборчих комісій виборчої дільниці, до якої належить виборча адреса виборця	скасування реєстрації (вибуття з балотування) кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови
5	адресу приміщення для голосування, дату та час голосування	факти та події, пов'язані з виборчим процесом
6	підстави та процедури отримання можливості голосувати за місцем перебування	
7	процедуру голосування та спосіб заповнення виборчого бюлетеня	
8	право на оскарження порушень своїх виборчих прав та способи здійснення цього права	
9	відповідальність за порушення законодавства про вибори	
10	інші питання реалізації виборчих прав громадян	
Особливості		
1	ЦВК не пізніше як на другий день виборчого процесу оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті інформацію, що стосується загального інформаційного забезпечення відповідних виборів та забезпечує її актуальність	ЗМІ, інформаційні агентства можуть брати участь у спеціальному інформаційному забезпеченні місцевих виборів на замовлення відповідної виборчої комісії, а щодо фактів та подій, пов'язаних з виборчим процесом, – з власної ініціативи з дотриманням вимог ВК України
2	З метою забезпечення належної поінформованості виборців ЦВК, відповідна територіальна виборча комісія забезпечують виготовлення плакатів, що роз'яснюють порядок голосування та відповідальність за порушення законодавства про вибори ¹	ТВК інформують ЦВК, її регіональні та територіальні представництва про перебіг виборчого процесу відповідних місцевих виборів у порядку, встановленому ЦВК.

¹ Форма, розмір, текст та поліграфічне виконання плакатів, а також порядок їх виготовлення та передачі дільничним виборчим комісіям встановлюються ЦВК.

3	На розповсюдження інформаційних матеріалів, що належать до загального інформаційного забезпечення виборів, поширюється законодавство про соціальну рекламу	
----------	--	--

№	Особливості поширення інформації про результати опитування громадської думки, пов'язаного з виборами	
Обов'язковим є:		
1	Забезпечення збереження таємниці голосування опитаного виборця	
2	Зазначення часу проведення опитування, території, яку воно охоплювало, розміру та способу формування соціологічної вибірки опитаних, методу опитування, точного формулювання питань, можливої статистичної похибки, замовників опитування	
3	Зазначення, окрім відображених у попередньому пункті відомостей, повної назви організації, що проводила опитування, замовників опитування * Для інформаційних агентств та ЗМІ у разі поширення результатів опитування, у тому числі в мережі Інтернет	
Забороняється:		
1	Забороняється оприлюднення чи поширення в інший спосіб результатів опитування протягом останніх 2-ох днів перед днем голосування	
2	Оприлюднення в день голосування результатів опитування виборців щодо їх волевиявлення під час голосування до закінчення голосування	
3	Коментувати результати або іншим чином посилатися на інтерактивне опитування, що проводиться під час передачі, пов'язаної з виборами, або за участю кандидатів, представників партій (організацій партій) – суб'єктів виборчого процесу ¹	

Відповідно до ст. 233, 234 ВК України виборча комісія Автономної Республіки Крим, обласна, районна, міська, районна у місті, сільська, селищна виборча комісія за рахунок бюджетних коштів, виділених на підготовку і проведення відповідних виборів, забезпечує виготовлення інформаційних плакатів та інформаційних буклетів. У цих же статтях встановлено порядок та вимоги щодо їх виготовлення, у ст. 235 ВК України – порядок внесення змін, а у ст. 246 ВК України – порядок їх розміщення під час облаштування приміщення для голосування².

¹ Протягом всього часу оприлюднення результатів інтерактивного опитування аудиторії повинно супроводжувати текстове повідомлення «Це опитування відображає думку лише цієї аудиторії», яке має демонструватися на екрані (для телепередач) у формі, сприйнятній для глядача, чи бути озвученим (для радіопередач) чітким текстом диктора або ведучого передачі безпосередньо перед і після оприлюднення зазначених результатів.

² Водночас проектом закону № 3971 від 10.08.2020 передбачено внесення доповнень до ст. 233, 234 ВК України, згідно яких:

- у разі відсутності в поданій кандидатом автобіографії інформації, яка обов'язково, відповідно до вимог ВК України, повинна бути зазначена в інформаційному плакаті або інформаційному буклеті, і таку інформацію неможливо встановити з інших поданих кандидатом документів, в інформаційному плакаті або інформаційному буклеті зазначається, що кандидат не надав відповідні відомості;
- у разі наявності неузгодженостей між відомостями, зазначеними кандидатом у заяві та автобіографії, з іншими відомостями, що мають документальне підтвердження, для формування тексту інформаційного плаката та інформаційного буклету перевагу мають документально підтверджені відомості.

2.9. Реєстрація спостерігачів, представників, уповноважених та довірених осіб

2.9.1. Офіційні спостерігачі

Участь спостерігачів на виборах є важливою гарантією прозорості виборів, обов'язковою ознакою їх демократичності. Адже одним із принципів виборчого процесу є його відкритість та публічність (п. 5 ч. 1 ст. 21 Виборчого кодексу України). Наявність інституту громадських спостерігачів вважається одним з критеріїв вільних та чесних виборів (п. 4.7 Декларації про критерії вільних і чесних виборів).

Крім того, міжнародні стандарти спостереження та статусу офіційних спостерігачів узагальнені у Кодексі належної практики у виборчих справах та Доповіді про міжнародно визнаний статус спостерігачів на виборах, де зазначається:

- Як національним, так і міжнародним спостерігачам слід надати якомога ширші можливості для участі в спостереженні за проведенням виборів;
- Спостереження не має обмежуватися лише днем виборів, але охоплювати й період реєстрації кандидатів та, за потреби, виборців, а також період проведення передвиборної агітації. Воно має дати змогу встановити, чи не мали місце які-небудь порушення як до, так і під час виборів і після них. Спостереження повинно завжди бути можливим на етапі підрахунку голосів;
- Місця, в яких спостерігачі не мають права з'являтися, слід чітко визначити в законі;
- Предметом спостереження має також бути дотримання органами влади принципу безсторонності¹.

Загальні засади правового статусу офіційних спостерігачів. Правовий статус та порядок реєстрації офіційних спостерігачів на місцевих виборах визначається Розділом IX, ст. 239 та іншими положеннями ВК України.

Правове регулювання їх діяльності також здійснюється такими підзаконними актами як:

- Постанова ЦВК «Про Порядок надання дозволу громадським організаціям мати офіційних спостерігачів під час загальнодержавних та місцевих виборів» № 196 від 21.08.2020;
- Постанова ЦВК «Про Порядок реєстрації офіційних спостерігачів від громадських організацій під час загальнодержавних та місцевих виборів» № 197 від 21.08.2020.

У виборчому процесі місцевих виборів можна виокремити такі групи офіційних спостерігачів:

1. Які є суб'єктами виборчого процесу:

- від громадських організацій, яким надано дозвіл мати офіційних спостерігачів на місцевих виборах;
- від організацій партій (які висунули виборчі списки);
- від кандидатів (кандидатів у депутати в багатомандатних виборчих округах, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови).

2. Які не є суб'єктами виборчого процесу:

- від іноземних держав, міжнародних організацій;
- від іноземних держав, міжнародних організацій.

Набуття статусу офіційного спостерігача на місцевих виборах (так само як і на загальнодержавних) пов'язано з прийняттям рішення про його реєстрацію уповноваженою виборчою комісією. Звідси випливає, що офіційні спостерігачі від партій, кандидатів у депутати, громадських організацій

¹ Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. за ред. Ю.Ключковського. Вид. 2-е, випр. і доповн. К., 2009., с. 57, с. 231-253. URL: <https://www.venice.coe.int/files/CDL-elec-opinions-UKR.pdf>

набувають визначених Кодексом прав та обов'язків не раніше дня набуття повноважень відповідною виборчою комісією, яка здійснила їхню реєстрацію.

Повноваження офіційних спостерігачів починаються з дня їх реєстрації відповідною виборчою комісією і припиняються після офіційного оголошення (офіційного оприлюднення) ЦВК, ТВК результатів відповідних виборів, якщо інше не встановлено Кодексом.

Звертаємо увагу, у разі проведення повторного голосування офіційні спостерігачі на відповідних виборах продовжують здійснювати свої повноваження під час організації підготовки та проведення повторного голосування, їхні повноваження припиняються після офіційного оголошення (офіційного оприлюднення) результатів відповідних виборів.

Офіційним спостерігачем від організації партії, кандидата, громадської організації на місцевих виборах може бути громадянин України, який має право голосу відповідно до статті 70 Конституції України.

Офіційним спостерігачем не може бути:

- особа, яка є громадянином (підданим) держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом;
- особа, пропозиції стосовно якої ініційовано або внесено державою, визнаною Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом;
- член виборчої комісії;
- посадова або службова особа органу виконавчої влади, органів прокуратури або суду, правоохоронних органів, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим чи органів місцевого самоврядування;
- військовослужбовець, поліцейський, співробітник Служби безпеки України, особа рядового чи начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України;
- особа, яка проходить альтернативну (невійськову) службу;
- особа, яка має судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, злочину проти виборчих прав громадян чи корупційного злочину, що не погашена або не знята в установленому законом порядку.

Офіційний спостерігач від суб'єкта виборчого процесу, громадської організації здійснює спостереження за виборами у межах відповідного територіального округу, в якому він зареєстрований як спостерігач. Офіційний спостерігач від громадської організації, зареєстрований Центральною виборчою комісією, здійснює спостереження за виборами на всій території загальнодержавного округу.

Порядок надання дозволу громадській організації мати офіційних спостерігачів на місцевих виборах¹. Для здійснення спостереження за місцевими виборами, громадська організація повинна звернутися до ЦВК не пізніше як за 40 днів до дня голосування з клопотанням про дозвіл мати офіційних спостерігачів під час відповідних виборів. Окрім цього, до статутної діяльності такої громадської організації повинно належати питання виборчого процесу та спостереження за ним. Тому до клопотання, підписаного керівником громадської організації та засвідченого печаткою організації, додається копія статуту громадської організації, засвідчена в порядку, встановленому Законом України «Про нотаріат», після початку виборчого процесу.

Звертаємо увагу, що громадська організація може отримати дозвіл мати офіційних спостерігачів під час відповідних виборів у межах території, на яку поширюється діяльність громадської організації.

¹ На останніх чергових місцевих виборах 25 жовтня 2015 року дозвіл мати офіційних спостерігачів було надано близько 83 громадським організаціям (за даними сайту ЦВК. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/pvm063pt001f01=100.html>).

Порядок надання дозволу громадським організаціям мати офіційних спостерігачів під час виборів встановлений ЦВК в Постанові «Про Порядок надання дозволу громадським організаціям мати офіційних спостерігачів під час загальнодержавних та місцевих виборів» № 196 від 21.08.2020.

ЦВК не пізніше як на п'ятий день з дня отримання клопотання приймає рішення про надання дозволу громадській організації мати офіційних спостерігачів або про відмову в наданні такого дозволу.

Звертаємо увагу, що підставою для відмови у наданні дозволу мати офіційних спостерігачів може бути лише порушення громадською організацією вимог, встановлених ч. 1 ст. 60 Кодексу, зокрема:

- питання виборчого процесу та спостереження за ним не належать до статутної діяльності громадської організації;
- громадська організація, що звернулася з клопотанням, не зареєстрована в установленому законом порядку;
- клопотання громадської організації разом з доданими до нього документами надійшло з порушенням строку, встановленого частиною першою статті 60 Кодексу;
- клопотання підписане іншою особою, ніж керівник громадської організації та/або не засвідчене печаткою громадської організації;
- до клопотання додано копію статуту громадської організації, не засвідчену в установленому порядку або засвідчену до початку виборчого процесу, чи не додано копії відповідного статуту;
- діяльність громадської організації не поширюється на територію, зазначену в клопотанні.

Громадська організація має право оскаржити до суду рішення про відмову в наданні їй дозволу мати офіційних спостерігачів.

Порядок реєстрації офіційних спостерігачів. Реєстрацію офіційних спостерігачів у відповідному виборчому окрузі здійснює ТВК за поданням керівника ГО, кандидата, представника організації партії у територіальній виборчій комісії або уповноваженої особи організації партії, яке вноситься на паперовому носії та в електронному вигляді не пізніше як за п'ять днів до дня голосування.

У поданні про реєстрацію офіційного спостерігача зазначаються:

- прізвище,
- власне ім'я (усі власні імена),
- по батькові (за наявності),
- число, місяць і рік народження,
- відомості про громадянство,
- місце роботи (заняття),
- займану посаду,
- місце проживання та адреса житла (в поданні від ГО)/ адреса для листування (в поданні від партії чи кандидата),
- номери контактних телефонів,
- відомості про відсутність судимості за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, кримінального правопорушення проти виборчих прав громадян чи корупційного кримінального правопорушення, що не погашена або не знята в установленому законом порядку,
- відповідний виборчий округ (тільки для офіційних спостерігачів від політичних партій та кандидатів) або номер та дата рішення ЦВК про дозвіл ГО мати офіційних спостерігачів на відповідних виборах (тільки для офіційних спостерігачів від громадських організацій).

До подання додаються:

- заява про згоду зазначеної особи бути офіційним спостерігачем від відповідної громадської організації, від відповідної організації партії, або від відповідного кандидата,
- копія паспорта громадянина України (копії першої та другої сторінок паспорта громадянина України у вигляді паспортної книжечки або копії лицьового та зворотного боків паспорта громадянина України у вигляді картки) або копії першої та другої сторінок тимчасового посвідчення громадянина України (для осіб, недавно прийнятих до громадянства України) запропонованої особи.

У разі виявлення технічних помилок та неточностей у поданні про реєстрацію офіційного спостерігача в постанові відповідної виборчої комісії про його реєстрацію зазначаються відомості на підставі копій паспортних документів. ТВК забезпечує виготовлення та видачу посвідчень офіційним спостерігачам не пізніше ніж на третій день після внесення подання.

Підставою для відмови у реєстрації офіційного спостерігача може бути недотримання вимог, встановлених частиною третьою статті 58, частинами четвертою, п'ятою статті 60 Кодексу, зокрема:

- невідповідність особи, запропонованої для реєстрації офіційним спостерігачем, вимогам частини третьої статті 58 Кодексу;
- невідповідність подання щодо реєстрації офіційних спостерігачів та/або доданих до нього документів вимогам, встановлених Кодексом;
- порушення встановлених Кодексом строків внесення подання щодо реєстрації офіційних спостерігачів.

Права та обов'язки офіційних спостерігачів від громадських організацій визначені у ч. 9, 10 ст. 60 Кодексу, від організацій партій та кандидатів – у ч. 7, 8 ст. 239 Кодексу.

Офіційні спостерігачі можуть (права):	Офіційні спостерігачі не можуть (обов'язки):
бути присутнім на засіданнях територіальної та дільничних виборчих комісій відповідного виборчого округу ¹	втручатися в роботу виборчої комісії, вчиняти дії, що порушують хід виборчого процесу або перешкоджають членам виборчої комісії здійснювати свої повноваження
бути присутнім на зустрічах кандидатів, представників, уповноважених осіб організацій партій з виборцями, на передвиборних зборах, мітингах	
перебувати на виборчих дільницях під час голосування, спостерігати з будь-якої відстані за діями членів виборчої комісії, у тому числі під час видачі виборчих бюлетенів виборцям і підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці та встановлення підсумків голосування, не перешкоджаючи членам виборчої комісії фізично	заповнювати замість виборця (у тому числі на його прохання) виборчий бюлетень

¹ Звертаємо увагу, що на засіданнях виборчої комісії, у тому числі при підрахунку голосів та встановленні результатів голосування, на виборчій дільниці в день виборів чи в день повторного голосування у приміщенні, де проводиться голосування, мають право бути присутніми без дозволу чи запрошення відповідної комісії, офіційні спостерігачі від кандидатів, партій (організацій партій) (не більше однієї особи від одного кандидата, однієї партії (організації партії), офіційні спостерігачі від громадських організацій, які отримали дозвіл мати офіційних спостерігачів на відповідних виборах (не більше ніж двох осіб від однієї громадської організації).

здійснювати фото-, відеозйомку та аудіозапис, не порушуючи при цьому таємниці голосування виборців	бути присутнім при заповненні виборцем виборчого бюлетеня у кабіні для таємного голосування або в інший спосіб порушувати таємницю голосування
бути присутнім під час голосування виборців за місцем їх перебування	
звертатися у порядку із заявою чи скаргою до виборчих комісій у межах відповідного виборчого округу щодо усунення порушень Кодексу в разі їх виявлення	
вживати необхідних заходів у межах законодавства щодо припинення протиправних дій під час голосування та підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці	
отримувати копії протоколів та інших документів у випадках, передбачених Кодексом	
реалізовувати інші права, передбачені Кодексом для офіційних спостерігачів	

Позбавлення права присутності. Звертаємо увагу суддів, що порядок позбавлення права присутності офіційних спостерігачів, на відміну від інших суб'єктів виборчого процесу, передбачає спочатку прийняття виборчою комісією рішення щодо попередження та лише у разі повторного або грубого порушення вимог ч. 10 ст. 60, ч. 8 ст. 239 ВК України - позбавлення права присутності. Підставами позбавлення права присутності є порушення зазначених обов'язків офіційного спостерігача.

Рішення щодо попередження ухвалюється на засіданні виборчої комісії більшістю від складу комісії (з урахуванням особливостей прийняття рішень у день голосування). Водночас рішення про позбавлення права присутності приймається за $\frac{2}{3}$ від складу комісії, в тому числі і в день голосування. Позбавлення права присутності можливе лише за мотивованим рішенням.

Припинення повноважень офіційних спостерігачів від громадських організацій, кандидатів та організацій партій.

ТВК, яка зареєструвала офіційного спостерігача, може достроково припинити його повноваження у разі встановлення фактів грубого або систематичного порушення ним Конституції України та законів України. Про припинення повноважень офіційного спостерігача приймається мотивоване рішення (ч. 6 ст. 58 Кодексу).

Повноваження офіційного спостерігача від партії, кандидата, висунутого партією, вважаються припиненими з моменту втрати відповідною організацією партії статусу суб'єкта виборчого процесу (ч. 7 ст. 58 Кодексу).

Громадська організація, уповноважена особа організації партії у відповідному виборчому окрузі чи кандидат мають право відкликати свого офіційного спостерігача, звернувшись до відповідної ТВК, яка його зареєструвала, з письмовою заявою про припинення повноважень такого спостерігача, та подати документи для реєстрації іншої особи (ч. 12 ст. 60 Кодексу).

Офіційний спостерігач від громадської організації, організації партії чи кандидата має право у будь-який час звернутися до ТВК, яка його зареєструвала, із заявою про скасування своїх повноважень. На підставі такої заяви виборча комісія приймає рішення про скасування реєстрації офіційного спостерігача, копія якого надається або направляється керівнику відповідно громадської

організації, кандидату, уповноваженій особі організації партії у відповідному виборчому окрузі (ч. 13 ст. 60 Кодексу).

Офіційні спостерігачі від іноземних держав та міжнародних організацій (ст. 59 Кодексу)¹.

1	Хто акредитує?	ЦВК
2	До кого подаються пропозиції щодо акредитації МС?	ЦВК або МЗС
3	Коли надаються пропозиції щодо акредитації МС?	не пізніш як за десять днів до дня голосування
4	Хто не може бути акредитований як МС?	громадяни України
5	Хто і для чого може супроводжувати МС?	громадяни України або іноземці чи особи без громадянства, які володіють українською мовою, можуть супроводжувати акредитованих офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій на території виборчих дільниць та під час засідань виборчих комісій виключно для виконання функцій перекладача (не більше однієї особи з кожним офіційним спостерігачем)
6	Коли приймається рішення про акредитацію МС?	рішення про акредитацію офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій приймається Центральною виборчою комісією не пізніш як за п'ять днів до дня голосування
7	Який документ видається МС за результатами акредитації?	посвідчення
8	Які права має МС?	<p>1) бути присутнім на зустрічах кандидатів, їх довірених осіб, представників, уповноважених осіб партій (організацій партій) - суб'єктів виборчого процесу з виборцями, на передвиборних зборах, мітингах, засіданнях виборчих комісій;</p> <p>2) ознайомлюватися з матеріалами передвиборної агітації;</p> <p>3) бути присутнім на засіданнях, перебувати у приміщеннях дільничних, окружних, територіальних виборчих комісій, спостерігати з будь-якої відстані за діями членів виборчої комісії, у тому числі під час видачі виборчих бюлетенів виборцям, підрахунку голосів, встановлення підсумків голосування, не заважаючи при цьому членам виборчої комісії фізично;</p> <p>4) здійснювати фото-, відеозйомку та аудіозапис без порушення при цьому таємниці голосування виборців;</p> <p>5) після проведення виборів висловлювати свої пропозиції щодо організації проведення відповідних виборів та вдосконалення законодавства України з урахуванням міжнародного досвіду, проводити прес-конференції з додержанням вимог законодавства України;</p>

¹ 28 серпня 2020 року ЦВК було прийнято Постанову «Про Порядок акредитації офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах»

		6) утворювати разом з іншими спостерігачами від іноземних держав, міжнародних організацій тимчасові групи спостерігачів для координації їхньої діяльності в межах повноважень, передбачених цим Кодексом;
		7) отримувати копії протоколів, інших документів у випадках, передбачених цим Кодексом.
9	Що заборонено МС та особам, які їх супроводжують ?	1) втручатися у роботу виборчих комісій, чинити дії, що порушують законний хід виборчого процесу або неправомірно перешкоджають членам виборчої комісії здійснювати свої повноваження;
		2) заповнювати замість виборця (у тому числі на його прохання) виборчий бюлетень або іншим чином порушувати таємницю голосування та використовувати свій статус у діяльності, не пов'язаній із спостереженням за ходом виборчого процесу.

Відповідно до ст. 64 ВК України рішення, дії чи бездіяльність, що стосуються виборчого процесу, до суду в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України може оскаржити суб'єкт виборчого процесу. Утім міжнародні спостерігачі не є суб'єктами виборчого процесу.

У зв'язку з цим, звертаємо увагу суддів на позицію сформульовану у пункті 3.1.4. Постанови Пленуму ВАСУ від 01 листопада 2013 року № 15, відповідно до якої суди повинні враховувати, що кожній особі в Україні гарантовано право на звернення до суду (ст. 8, 55 Конституції України, ч. 1 ст. 6 КАС України). Не становлять винятку щодо наявності такого права й учасники виборчого процесу, які мають відповідні права та обов'язки в правовідносинах, пов'язаних з виборчим процесом, та не є суб'єктами виборчого процесу. В свою чергу, такі особи можуть мати і право на звернення до суду, зокрема щодо встановлення фактів навмисного неправомірного усунення з приміщення для голосування офіційних спостерігачів від іноземних держав і міжнародних організацій. Тому позовні заяви таких учасників щодо захисту їхніх прав, встановлених виборчими законами, у спорах щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом, з метою ефективного судового захисту повинні розглядатися за особливостями, встановленими статтями 172-179 (за чинною редакцією ст.ст. 273 - 279) КАС України¹.

2.9.2. Представники, уповноважені та довірені особи

Статус представників, уповноважених та довірених осіб кандидатів та організацій партій-суб'єктів виборчого процесу на місцевих виборах визначається у розділі XXXIX (ст.ст. 236-239) ВК України.

Кандидатам та організаціям партій-суб'єктам виборчого процесу гарантується право на представництво, яке забезпечується через представників, уповноважених та довірених осіб.

	Представник організації партії у ТВК	Уповноважена особа партії	Довірені особи кандидатів
Організація партії, яка висунула виборчий список	1	2 в єдиному багатомандатному виборчому окрузі 2 у кожному територіальному виборчому окрузі	0

¹ Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом» від 1 листопада 2013 року № 15. URL.: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015760-13>

Кандидат у депутати ВР АРК, обласної, районної, районних у місті рад, міських, сільських, селищних рад (10 і більше тисяч виборців)	0	0	3
Кандидат у депутати сільської, селищної, міської ради (до 10 тисяч виборців)	0	0	2
Кандидат на посаду міського (міста з кількістю виборців 75 тисяч і більше осіб)	0	0	5
Кандидат на посаду сільського, селищного, міського (міст з кількістю виборців до 75 тисяч осіб) голови	0	0	3

	Представник організації партії у ТВК	Уповноважена особа партії	Довірені особи кандидатів
Хто і коли реєструє?	ТВК реєструє уповноважених осіб організації партії/представника організації партії у виборчій комісії та видає їм відповідні посвідчення не пізніше 3 дня після надходження документів (ч. 4, 7 ст. 236 Кодексу).		Відповідна ТВК не пізніше 3 днів з дня надходження подання реєструє довірених осіб кандидата та видає їм посвідчення за формою, встановленою ЦВК.
Хто може бути?	громадянин України, який відповідно до статті 70 Конституції України має право голосу		
Хто не може бути?	1) член виборчої комісії;		
	2) довірена особа кандидата;		
	3) посадова чи службова особа органу виконавчої влади, органів прокуратури або суду, правоохоронних органів, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування;		
	4) військовослужбовець, поліцейський, співробітник Служби безпеки України, особа рядового або начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України;		
	5) особа, яка проходить альтернативну (невійськову) службу;		
	6) особа, яка має судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, кримінального правопорушення проти виборчих прав громадян чи корупційного кримінального правопорушення, що не погашена або не знята в установленому законом порядку.		

<p>Набуття та припинення повноважень</p>	<p>Набуття повноважень пов'язано з реєстрацією відповідною ТВК. Представник організації партії у виборчій комісії, уповноважена особа організації партії мають право у будь-який час до дня голосування звернутися до відповідної ТВК із заявою про складення своїх повноважень. Керівний орган організації партії, який приймає рішення про затвердження представника організації партії у виборчій комісії чи уповноваженої особи організації партії, у будь-який час до завершення виборчого процесу може прийняти рішення про відкликання представника організації партії у виборчій комісії чи уповноваженої особи організації партії та про затвердження іншої кандидатури замість відкритої. Відповідна заява разом з копією рішення та іншими документами подається до відповідної виборчої комісії у порядку, визначеному Кодексом. На підставі такої заяви не пізніше як на третій день після її надходження, а напередодні дня голосування (дня повторного голосування) або у день голосування (день повторного голосування) - невідкладно ТВК приймає рішення про скасування реєстрації представника організації партії у виборчій комісії чи уповноваженої особи організації партії та, в разі наявності необхідних документів про реєстрацію іншої особи представником організації партії у виборчій комісії чи уповноваженою особою організації партії. Копія відповідного рішення невідкладно видається представнику організації партії у виборчій комісії. Повноваження представника організації партії у виборчій комісії чи уповноваженої особи партії вважаються припиненими також з моменту втрати партією статусу суб'єкта виборчого процесу.</p>		<p>Довірені особи кандидата набувають повноважень з дня їх реєстрації відповідною виборчою комісією. Повноваження зазначених осіб припиняються у день завершення відповідного виборчого процесу. Повноваження довірених осіб можуть припинятися раніше у разі вибуття кандидата з балотування та у разі скасування реєстрації відповідного кандидата - із часу закінчення строку оскарження рішення про скасування реєстрації кандидата або, у разі оскарження, з дня набрання законної сили відповідним рішенням суду.</p>
<p>Яке функціональне призначення?</p>	<p>уповноважений представляти інтереси організації партії у територіальній виборчій комісії під час виборчого процесу з правом дорадчого голосу</p>	<p>представляє відповідну організацію партії і не є самостійним суб'єктом виборчого процесу</p>	<p>сприяють кандидатам під час виборчого процесу, представляють інтереси кандидата у відносинах з виборчими комісіями, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, виборцями</p>
<p>Які гарантії діяльності?</p>	<p>мають право на звільнення від виконання виробничих або службових обов'язків з дня їх реєстрації на період виборчого процесу без збереження заробітної плати за погодженням із власником підприємства, установи, організації чи уповноваженим ним органом</p>		

Права представників, уповноважених та довірених осіб.

Представник організації партії у ТВК	Уповноважена особа партії	Довірені особи кандидатів
<p>1) бути присутнім на всіх засіданнях виборчої комісії під час обговорення питань, пов'язаних із відповідними виборами, та брати участь у їх обговоренні з правом дорадчого голосу; 2) отримувати до початку засідання порядок денний та матеріали до питань порядку денного, брати участь в обговоренні, вносити пропозиції щодо рішення виборчої комісії; 3) ознайомлюватися із змістом протоколів засідань виборчої комісії та її рішеннями, отримувати копії таких рішень. У разі своєї відсутності на засіданні ознайомлюватися з документами, на підставі яких приймалися рішення на такому засіданні; 4) ознайомлюватися з протоколами, телефонограмами, факсограмами та іншими офіційними повідомленнями, що надходять до виборчої комісії від територіальних виборчих комісій, у тому числі про підсумки голосування в єдиному багатомандатному та територіальних виборчих округах, отримувати їх копії; 5) реалізовувати інші права, передбачені Кодексом для представника організації партії у виборчій комісії.</p>	<p>1) сприяє організації партії в її участі у виборчому процесі, в тому числі у проведенні передвиборної агітації; 2) представляє інтереси організації партії у відносинах з виборчими комісіями (крім ЦВК), органами державної влади, органами влади АРК, ОМС, виборцями, іншими суб'єктами виборчого процесу на території відповідного виборчого округу; 3) має право брати участь у засіданнях виборчих комісій (крім ЦВК) на території відповідного виборчого округу; має право бути присутньою на виборчій дільниці під час голосування та на засіданні ДВК під час підрахунку голосів виборців (не більше однієї особи від однієї партії (організації партії)); 4) має права офіційного спостерігача від організації партії; 5) має інші права, передбачені Кодексом для уповноваженої особи партії.</p>	<p>1) бути присутньою на засіданнях відповідної ТВК та ДВК і брати в них участь з правом дорадчого голосу; 2) бути присутньою на виборчій дільниці під час голосування та на засіданні виборчої комісії під час підрахунку голосів виборців з додержанням установлених Кодексом вимог; 3) одержувати у відповідній виборчій комісії посвідчення офіційних спостерігачів від кандидата, чиї інтереси вона представляє; 4) за дорученням кандидата бути розпорядником його власного виборчого фонду; 5) одержувати копії протоколів ДВК про підрахунок голосів на виборчій дільниці, ТВК про підсумки голосування та про результати виборів; 6) складати акти, що підписуються особами, які виявили порушення, і виборцями - свідками порушення, та подавати їх до відповідної виборчої комісії з додержанням строків, установлених законом; 7) звертатися до відповідної виборчої комісії із заявою про усунення виявлених порушень; 8) за дорученням кандидата оскаржувати від його імені рішення, дії або бездіяльність відповідної ДВК, що порушують законні права кандидата, в порядку, передбаченому цим Кодексом; 9) підписувати акти, протоколи, що складаються ДВК, ТВК з відповідних місцевих виборів, у разі присутності на засіданні виборчої комісії під час їх складання; 10) реалізовувати права, передбачені Кодексом для офіційного спостерігача від суб'єкта виборчого процесу; 11) реалізовувати інші права, передбачені цим Кодексом для довірених осіб.</p>

Звертаємо увагу суддів, що відповідно до: ст. 65 ВК України суб'єктом звернення зі скаргою до виборчої комісії від імені кандидата може бути також довірена особа кандидата, представник кандидата у Центральній виборчій комісії, територіальній виборчій комісії, а від партії - її керівник, уповноважений представник, уповноважена особа партії чи інша особа без додаткового уповноваження. Документом, що підтверджує їх повноваження є відповідне посвідчення, видане в порядку, встановленому ВК України.

Як вже зазначалося, ст. 64 ВК України дозволяє суб'єктам виборчого процесу оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність, що стосуються виборчого процесу, до суду в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України. У свою чергу у ст. 279 КАС України зазначається, що представник, уповноважена особа партії, довірена особа кандидата на підставі посвідчення, виданого в порядку передбаченому виборчим законодавством, діють як представники відповідного кандидата у справах, пов'язаних з виборчим процесом, без додаткового уповноваження.

Таким чином, зазначені особи є представниками відповідних суб'єктів виборчого процесу за законом, тобто на яких поширюються правила регулювання ст. ст. 55-60 КАС України, з врахуванням відповідних підстав (наявність реєстрації та посвідчення), що уповноважують на представництво, передбаченими спеціальними нормами^{1 2}.

---

¹ Смокович М. І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти. Монографія. К. Юрінком Інтер. 2014. с. 322.

² З оглядом судової практики за результатами президентських та парламентських виборів 2019 року щодо реєстрації та діяльності представників, уповноважених та довірених осіб можна ознайомитися на сторінках 79-89 посібника «Б. Мохончук, П. Романюк, М. Цуркан. Огляд судової практики з розгляду спорів щодо виборів та виборчих правопорушень в Україні: за результатами президентських та парламентських виборів 2019 року./ за ред. М. Цуркана. Київ: «АК-Group», 2020. 147 с». URL: <http://nsj.gov.ua/files/1590748254IFES-Ukraine-Overview-of-court-practices-on-election-dispute-resolution-v1-Ukr.pdf>

2.10. Підготовка до голосування та процедура голосування

Процедури підготовки до голосування та голосування відіграють важливу роль у виборчому процесі, дотримання яких є передумовою легітимності виборів у цілому. Однак, саме в день голосування (не тільки під час голосування, але і до та після, в процесі підрахунку голосів виборців) вчиняються суттєві правопорушення, що можуть мати кримінальний, адміністративний чи процедурний характер. У зв'язку з цим, під час виборчого процесу, в тому числі і в день голосування, суди (голови судів) зобов'язані організувати свою роботу таким чином, щоб забезпечити прийняття позовних заяв та апеляційних скарг з додержанням строків, установлених КАС України та виборчими законами.

Враховуючи кращі практики забезпечення належної процедури голосування Венеціанська комісія в Кодексі належної практики у виборчих справах сформулювала окремі рекомендації:

- Процедура голосування має залишатися простою.
- Формування виборчих комісій на основі збалансованого представництва різних політичних напрямів, в такому разі допустити порушення буде складніше.
- З моменту відкриття виборчої дільниці бюлетені для голосування мають перебувати в полі зору: наприклад, на столі в одного з керівників дільничної комісії. Таким чином, не можна допускати, щоб бюлетені лежали десь у шафі або інших місцях.
- Засвідчення виборчих бюлетенів підписом і печаткою не має проводитися в момент його видачі виборцеві, адже підпис і печатку можна поставити так, що пізніше, при підрахунку голосів можна буде ідентифікувати виборця, а це було б порушенням таємниці голосування.
- З тієї миті, як виборець візьме свій виборчий бюлетень, ніхто інший до бюлетеня доторкатися не може.
- Важливо, щоб до складу виборчої комісії входили представники різних партій і щоб на дільниці були присутні призначені кандидатами спостерігачі.
- Виборцю слід завжди забезпечити змогу проголосувати на виборчій дільниці, проте за певних умов допускаються й інші форми голосування.

2.10.1. Підготовка до голосування

Разом з тим, Виборчий кодекс України передбачає вчинення ряду дій не тільки з організації проведення голосування, а також і по підготовці до голосування.

№	Підготовка до голосування включає:
1.	Повідомлення дільничною виборчою комісією про час та місце голосування виборців, включених до списку виборців на цій дільниці, іменними запрошеннями, надісланими або доставленими не пізніш як за 9 днів до дня голосування (ч. 1 ст. 247 Кодексу).
2.	Облаштування приміщення для голосування (ст. 246 Кодексу)¹: У приміщенні для голосування або безпосередньо перед ним ДВК в обов'язковому порядку розміщує виготовлені ТВК за рахунок бюджетних коштів плакати, що роз'яснюють порядок голосування та відповідальність за порушення законодавства про вибори депутатів, за формою, затвердженою ЦВК ² .

¹ Вимоги до приміщення для голосування визначені у Постанові «Про вимоги до приміщень виборчих комісій та приміщень для голосування, нормативи облаштування приміщень дільничних виборчих комісій і приміщень для голосування, перелік та норми забезпечення виборчих комісій транспортними засобами, засобами зв'язку, обладнанням, інвентарем, іншими матеріальними цінностями, види послуг і робіт, закупівля яких може здійснюватися окремими та територіальними виборчими комісіями за рахунок коштів Державного бюджету України, відповідного місцевого бюджету для організації підготовки і проведення відповідних виборів» 8 серпня 2020 року № 164.

² Розміщення таких матеріалів повинно забезпечувати їх доступність для ознайомлення, у тому числі для виборців із порушенням здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком).

	У приміщенні для голосування на ВД у місцях, доступних для виборців, розміщуються ¹ :	<p>1) інформаційні буклети організацій партій - суб'єктів виборчого процесу з виборів депутатів ВР АРК, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради (громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше);</p> <p>2) інформаційні плакати кожної організації партії - суб'єкта виборчого процесу з виборів депутатів ВР АРК, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради (громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше) у відповідному ТВО².</p>
3.	Розподіл обов'язків на день голосування (ч. 2 ст. 147 Кодексу). ДВК в останній день перед днем голосування на своєму засіданні розподіляє обов'язки членів дільничної виборчої комісії на день голосування (крім голови та секретаря комісії) щодо:	<p>1) встановлення особи виборця та його наявності у списку виборців;</p> <p>2) видачі виборцю виборчих бюлетенів;</p> <p>3) контролю за проходженням виборців у кабінети для таємного голосування;</p> <p>4) контролю за виборчими скриньками;</p> <p>5) організації голосування виборців за місцем перебування;</p> <p>6) контролю входу та виходу із приміщення для голосування;</p> <p>7) забезпечення голосування для виборців з порушенням здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком) та інших маломобільних груп населення.</p>
4.	Підготовче засідання проводиться ДВК, не раніше як за сорок п'ять хвилин до початку голосування, та охоплює наступні дії (ч. 3 ст. 147 Кодексу):	
4.1.	Перевірка цілісності стрічки, якою опечатано сейф (металеву шафу), та відповідність підписів та печатки на ній.	
	У разі виявлення пошкодження стрічки або невідповідності підписів чи печатки на ній ДВК негайно повідомляє про це органи Національної поліції та ТВК.	Відкриття сейфу та відповідно до витягу перерахунок виборчих бюлетенів, про що складається акт, який підписується всіма присутніми при цьому на засіданні ДВК та скріплюється печаткою ДВК. Кількість виборчих бюлетенів, зазначена у такому акті, вважається після цього кількістю бюлетенів, отриманих ДВК.
	Якщо ж стрічка не пошкоджена і підписи та печатка на ній відповідають дійсності.	Відкриття головою ДВК сейфу (металевої шафи) з виборчими бюлетенями без перерахунку.
4.2.	Оголошення головою кількості виборчих бюлетенів для голосування з кожних місцевих виборів та окремо по кожному виборчому округу, в яких проводиться голосування на виборчій дільниці, отриманих ДВК. Ці відомості заносяться секретарем ДВК до відповідних протоколів дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, а також фіксуються у протоколі засідання комісії.	

¹ Розміщення таких матеріалів повинно забезпечувати їх доступність для ознайомлення, у тому числі для виборців із порушенням здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком).

² Інформаційні плакати організацій партій розміщуються у порядку розміщення назв організацій партій у виборчому бюлетені.

4.3.	Огляд членами ДВК, присутніми кандидатами у депутати, їх довіреними особами, уповноваженими особами організацій партій, офіційними спостерігачами, представниками ЗМІ почергово всі наявні на виборчій ділянці виборчі скриньки.	
4.4.	Опломбування або, у разі неможливості, опечатування печаткою ДВК кожної скриньки.	
4.5.	Опускання почергово в кожну виборчу скриньку контрольного листа, який має містити:	1) номер виборчої ділянки, 2) час вкидання контрольного листа до виборчої скриньки, 3) прізвища, ініціали, 4) підписи присутніх членів ДВК та, за бажанням, кандидатів у депутати, їх довірених осіб, уповноважених осіб організацій партій, офіційних спостерігачів ¹ .
4.6.	Встановлення великих (стаціонарних) виборчих скриньок на відведені для них місця на ВД. Після цього приміщення для голосування вважається готовою до проведення голосування.	
4.7.	Розміщення малих (переносних) виборчих скриньок у приміщенні для голосування отворами для бюлетенів вниз у полі зору членів комісії та інших осіб, присутніх у приміщенні для голосування під час голосування.	
4.8.	Передача головою ДВК необхідної кількості виборчих бюлетенів для голосування членам ДВК, які будуть видавати виборчі бюлетені виборцям у приміщенні для голосування та організовуватимуть голосування за місцем перебування виборців. Зазначені члени комісії засвідчують отримання виборчих бюлетенів, підписуючи відомість, та забезпечують їх збереження і дотримання встановленого Кодексом порядку їх видачі виборцям. Звертаємо увагу, що у сейфі не може залишатися жодного виборчого бюлетеня.	
4.9.	Передача головою ДВК членам ДВК, уповноваженим працювати зі списком виборців у день голосування, аркуші списку виборців. Відповідні члени комісії забезпечують їх збереження і дотримання встановленого Кодексом порядку їх використання.	

2.10.2. Організація та порядок голосування

1.	Голосування проводиться в день голосування з 8 години до 20 години без перерви.	
2.	Документи, що є підставою для отримання виборчого бюлетеня і можуть бути використані на звичайних та спеціальних виборчих ділянках під час голосування на місцевих виборах:	1) паспорт громадянина України (у вигляді паспортної книжечки або картки); 2) тимчасове посвідчення громадянина України (для осіб, недавно прийнятих до громадянства України);
3.	Порядок здійснення дій з видачі та отримання бюлетенів:	1) два члени ДВК надають виборцю можливість проголосувати: * один член ДВК за умови: – пред'явлення виборцем одного із вищезазначених документів, – наявності виборця у списку виборців на відповідній ВД,

¹ Підписи скріплюються печаткою виборчої комісії.

		<p>– наявності у нього права голосу на відповідних місцевих виборах (враховуючи відмітку в графі «Примітка» щодо постійної нездатності пересуватися самостійно або запису «Голосує за місцем перебування») надає виборцю список виборців для підпису; * другий член ДВК у позначеному місці на контрольному талоні виборчого бюлетеня вписує своє прізвище, ініціали, ставить підпис та проставляє номер, за яким виборця внесено до списку виборців на дільниці</p> <p>2) виборець ставить підпис за отримання виборчих бюлетенів для голосування на місцевих виборах у списку виборців та на визначеному місці на контрольному талоні кожного виборчого бюлетеня;</p> <p>3) член виборчої комісії відокремлює від кожного виборчого бюлетеня контрольний талон¹ та видає виборцю виборчий бюлетень;</p> <p>4) член виборчої комісії повідомляє виборцю, скільки виборчих бюлетенів він отримав.</p>
	<p><i>Звертаємо увагу, що під час надання виборчих бюлетенів робити на виборчих бюлетенях будь-які інші позначки забороняється.</i></p> <p><i>Звертаємо увагу, що від включення до списку або виключення зі списку виборців необхідно відмежовувати виправлення неточностей та технічних описок в уточненому списку виборців².</i></p>	
4.	Особливості здійснення волевиявлення виборцем:	
4.1.	Виборець може перебувати у приміщенні для голосування лише протягом часу, необхідного для голосування.	
4.2.	Виборчий бюлетень заповнюється виборцем особисто в кабіні для таємного голосування.	
4.3.	Під час заповнення виборчого бюлетеня забороняється присутність інших осіб, здійснення фото- та відеофіксації у будь-який спосіб ³ .	
4.4.	Виборець не має права передавати свої виборчі бюлетені іншим особам.	
4.5.	Забороняється отримання виборчих бюлетенів від інших осіб (крім уповноваженого члена виборчої комісії, який видає виборчі бюлетені), заохочення або змушування виборців до передачі виборчого бюлетеня іншим особам шляхом підкупу, погроз або в інший спосіб.	

¹ Контрольні талони виборчих бюлетенів зберігаються у члена комісії, який видав виборчі бюлетені.

² Звертаємо увагу суддів, що в Узагальненні практики вирішення адміністративними судами спорів про зміну виборчої адреси та місця голосування, уточнення списків виборців, які виникли під час позачергових виборів Президента України та виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних і міських голів, виходячи з положень виборчого законодавства (у чинному на сьогодні Виборчому кодексі це ч. 8 ст. 44, згідно з якою голова або заступник голови чи секретар ДВК в день голосування виправляють неточності та технічні описки в уточненому списку виборців (зокрема, неправильне написання прізвища, власного імені (усіх власних імен), по батькові (за наявності), дати народження, номера будинку, квартири місця проживання), тому застосування іншої термінології, наприклад, «внести виправлення» тощо, є неприйнятним. Про це зазначається, в контексті необхідності використання офіційно-ділового стилю викладення судового рішення з дотриманням норм літературної мови та використанням уніфікованих зворотів ділової та юридичної мови, мати логічну послідовність та нейтральний тон викладення матеріалу, характеризуватися точністю, стислістю і зрозумілістю викладення. У зв'язку з цим неприпустимо використовувати термінологію, яка не характерна правовій лексиці.

³ Виборець, який внаслідок фізичних вад не може самостійно заповнити виборчий бюлетень, має право з відома голови або іншого члена ДВК скористатися допомогою іншого виборця, крім члена виборчої комісії, кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, довіреної особи кандидата, уповноваженої особи організації партії, офіційного спостерігача.

<p>4.6.</p>	<p>У виборчому бюлетені з виборів депутатів ВР АРК, обласної, районної, районної у місті, а також депутатів міської, селищної, сільської (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше) ради по чергово з ліва на право зазначаються (абз. 2 ч. 1 ст. 241 Кодексу¹):</p> <p>1) визначений жеребкуванням номер кожної організації партії;</p> <p>2) повна назва відповідної організації партії, прізвище, ім'я та по батькові кандидата у депутати, включеного до єдиного виборчого списку під першим номером без зазначення номера;</p> <p>3) два квадрати: порожній квадрат - для волевиявлення щодо організації партії та квадрат із нанесеним трафаретом - для волевиявлення щодо кандидатів, включених до відповідного територіального виборчого списку організації партії;</p> <p>4) виборчий список з прізвищами, ініціалами усіх кандидатів та їх порядковими номерами трафаретним форматом зверху донизу, за якими їх включено до відповідного територіального виборчого списку організації партії, у дві колонки.</p>	<p>Виборець, визначивши організацію партії, за яку він голосує, у порожньому квадраті навпроти назви цієї організації політичної партії робить позначку «плюс» (+) або іншу, що засвідчує його волевиявлення, а у квадраті із нанесеним трафаретом для написання номера кандидата може вписати порядковий номер кандидата у депутати, якого він підтримує (абз. 1 ч. 7 ст. 248 Кодексу).</p> <p>Якщо виборець у квадраті із нанесеним трафаретом для написання номера кандидата у депутати зробив позначку не по трафарету, але із якої можливо встановити дійсне волевиявлення виборця, вважається, що виборець підтримує кандидата номер якого зазначено (абз. 2 ч. 7 ст. 248 Кодексу).</p> <p>Якщо запис (позначку) у квадраті із нанесеним трафаретом для написання номера кандидата у депутати, якого підтримує виборець, зроблено в графі партії, яку виборець не підтримав, вважається, що такий виборець підтримує весь регіональний список кандидатів у депутати від організації партії без надання підтримки окремому кандидату (абз. 3 ч. 7 ст. 248 Кодексу)².</p>
-------------	--	--

¹ В редакції законопроекту № 3971 абз. 2 ч. 1 ст. 241 Кодексу викладений у такому вигляді:

«У виборчому бюлетені в одному ряду, по чергово з ліва на право зазначаються:

- 1) визначений жеребкуванням номер кожної організації політичної партії;
- 2) повна назва відповідної організації політичної партії, прізвище, ім'я та по батькові кандидата у депутати, включеного до єдиного виборчого списку під першим номером без зазначення номера;
- 3) два квадрати: порожній квадрат - для волевиявлення щодо організації політичної партії та квадрат із нанесеним трафаретом - для зазначення номера кандидата у депутати, включеного до територіального виборчого списку відповідної організації політичної партії;
- 4) виборчий список з порядковими номерами кандидатів у депутати в трафаретному форматі, за якими їх включено до відповідного територіального виборчого списку організації політичної партії, прізвищами та ініціалами усіх кандидатів у депутати, розміщеними у дві колонки з приблизно однаковою кількістю кандидатів у депутати у кожній з них».

² Варто відзначити, що у законопроекті № 3971 пропонується змінити абз. 3 ч. 7 ст. 248 та доповнити новими абзацами такого змісту:

«Якщо виборець проголосував за відповідну організацію політичної партії, зробивши позначку «плюс» (+) або іншу, що засвідчує його волевиявлення, напроти назви цієї організації політичної партії, а також зробив запис (позначку) із зазначенням номера кандидата у депутати, якого підтримує виборець, в порожньому квадраті для волевиявлення щодо іншої організації політичної партії, за яку виборець не голосував, вважається, що такий виборець підтримує весь територіальний виборчий список кандидатів у депутати від організації політичної партії, за яку він проголосував, без надання підтримки окремому кандидату.

Якщо виборець зробив запис (позначку) у квадраті із нанесеним трафаретом для зазначення номера кандидата із зазначенням номера кандидата у депутати, якого підтримує виборець, а не зробив позначку «плюс» (+) або іншу в порожньому квадраті для волевиявлення щодо організації політичної партії, вважається, що такий виборець підтримує весь територіальний виборчий список кандидатів у депутати від організації політичної партії, без надання підтримки окремому кандидату.

Якщо виборець у квадраті із нанесеним трафаретом для зазначення номера кандидата у депутати зробив позначку «плюс» (+) або іншу, що засвідчує його волевиявлення, але із якої неможливо встановити волевиявлення виборця за окремого кандидата у депутати в територіальному виборчому списку, вважається, що такий виборець підтримує весь територіальний виборчий список кандидатів у депутати від організації політичної партії без надання підтримки окремому кандидату.

Якщо виборець у квадраті із нанесеним трафаретом для зазначення номера кандидата у депутати зробив позначку «плюс» (+) або іншу, що засвідчує його волевиявлення, а у квадраті для волевиявлення щодо організації політичної партії вписав номер кандидата у депутати або неіснуючий номер кандидата у депутати, вважається, що такий виборець підтримує весь територіальний виборчий список кандидатів у депутати від організації політичної партії без надання підтримки окремому кандидату.

Якщо виборець у квадраті із нанесеним трафаретом для зазначення номера кандидата у депутати вписав неіснуючий порядковий номер кандидата у депутати в територіальному виборчому списку або зробив іншу позначку, вважається, що такий виборець підтримує весь територіальний виборчий список кандидатів у депутати від організації політичної партії без надання підтримки окремому кандидату».

4.7.	<p>У виборчому бюлетені з виборів депутатів міської, сільської, селищної ради (громади з кількістю виборців до 10 тисяч) зазначаються (абз. 2 ст. 241 Кодексу)¹:</p> <p>1) порядкові номери, під якими в алфавітному порядку включені до бюлетеня зареєстровані у відповідному виборчому окрузі кандидати,</p> <p>2) їхні прізвища, власні імена (усі власні імена) та по батькові (за наявності),</p> <p>3) суб'єкт висунування кандидата, у разі якщо кандидат висунутий шляхом самовисунування, міститься позначка «самовисунування»,</p> <p>4) відомості про рік народження, посаду, місце проживання,</p> <p>5) праворуч від порядкового номера та прізвища кожного кандидата розміщується порожній квадрат.</p>	<p>Виборець робить позначку «плюс» (+) або іншу, що засвідчує його волевиявлення, у квадраті напроти прізвища кандидата в депутати, за якого він голосує.</p>
4.8.	<p>Виборець може голосувати лише за одну організацію партії, одного кандидата в депутати, одного кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови.</p>	
4.9.	<p>Виборець особисто² опускає заповнені виборчі бюлетені до виборчої скриньки³.</p>	
4.10	<p>Звертаємо увагу, у разі якщо виборець, заповнюючи виборчий бюлетень, припустився помилки, він має право невідкладно звернутися з письмовою заявою до члена ДВК, який видав цей бюлетень, з проханням видати інший виборчий бюлетень. Інший виборчий бюлетень видається тільки в обмін на невірний заповнений і лише один раз. Повторна видача виборчого бюлетеня замість невірний заповненого не допускається.</p>	
4.11.	<p><i>За 5 хвилин до 20 години</i> голова ДВК оголошує про закінчення голосування та зачинення ВД о 20 годині. <i>Виборці, які на 20 годину прийшли до дільниці для голосування, мають право проголосувати.</i> Для забезпечення реалізації цього права виборців один із членів комісії о 20 годині за дорученням голови ДВК підходить до входу у приміщення для голосування та запрошує всіх виборців, які ще не проголосували, зайти до приміщення для голосування і зачиняє двері. Після виходу з приміщення для голосування останнього виборця приміщення зачиняється і в ньому залишаються тільки члени виборчої комісії та особи, які згідно з Кодексом мають право бути присутніми на засіданні виборчої комісії.</p>	
5.	<p>Під час проведення голосування не допускається закриття приміщень для голосування, припинення голосування, розкриття виборчих скриньок, підрахунок голосів до закінчення встановленого Кодексом часу голосування.</p>	
6.	<p>ДВК упродовж дня голосування забезпечує подання до усіх територіальних виборчих комісій з місцевих виборів, які організуються та проводяться на цій дільниці, відомостей про кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці, у порядку, встановленому ЦВК.</p>	

¹ Так само у виборчому бюлетені для голосування в єдиному одномандатному виборчому окрузі з виборів сільського, селищного, міського голови.

² Виборець, який через порушення здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком) не може самостійно опустити виборчий бюлетень до виборчої скриньки, має право з відома голови або іншого члена дільничної виборчої комісії доручити зробити це у своїй присутності іншому виборцю, крім члена виборчої комісії, кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, довіреної особи кандидата, уповноваженої особи організації партії, офіційного спостерігача.

³ У разі пошкодження виборчої скриньки під час голосування вона опечатується головою і не менш як трьома членами виборчої комісії, які є представниками різних суб'єктів подання кандидатур до складу комісії, у спосіб, що унеможливує подальше опускання чи виймання виборчих бюлетенів. Ця виборча скринька зберігається в приміщенні для голосування в полі зору членів виборчої комісії та інших осіб, які мають право бути присутніми на виборчій дільниці під час голосування відповідно до вимог Кодексу, і не використовується до закінчення голосування.

<p>Звертаємо увагу, у разі прийняття ЦВК рішення про проведення експерименту або пілотного проекту з використанням інноваційних технологій відповідно до частини першої статті 18 Кодексу відповідні виборчі комісії організують порядок голосування в рамках такого експерименту або пілотного проекту одночасно із вчиненням дій, передбачених статтею 248 із дотриманням вимог, передбачених Кодексом.</p>	<p>Виборці можуть взяти участь у проведенні експерименту або пілотного проекту з використанням інноваційних технологій виключно за умови одночасного голосування ними в порядку, передбаченому цією статтею.</p>
	<p>Виборці не можуть бути примушені до участі в експерименті або пілотному проекті з використанням інноваційних технологій.</p>

Окрім загального порядку голосування для окремих категорій виборців Кодексом передбачається можливість голосування за місцем перебування (ст. 249 Кодексу).

№	Голосування виборців за місцем перебування	
1.	Кому ДВК може надати можливість проголосувати за місцем перебування?	Виборцю, який внесений до списку виборців на ВД, але внаслідок порушення здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком) не здатний пересуватися самостійно, ДВК надає можливість голосувати за місцем перебування цього виборця.
2.	Яким чином забезпечується така можливість?	ДВК в останній день перед днем голосування на своєму засіданні виготовляє витяг зі списку виборців за формою, встановленою ЦВК, який невідкладно після його складення надається для загального ознайомлення у приміщенні ДВК.
3.	До витягу зі списку виборців включаються:	<p>1) без рішення комісії – виборець, постійно не здатний самостійно пересуватися, щодо якого у списку виборців зазначена відповідна відмітка, якщо такий виборець до 12 години останньої суботи перед днем голосування письмово або особисто не повідомив відповідну ДВК про бажання проголосувати у приміщенні для голосування;</p> <p>2) за рішенням ДВК – виборець, який тимчасово не здатний самостійно пересуватися, на підставі його заяви та довідки медичної установи про стан його здоров'я¹.</p>
4.	При включенні виборця до витягу зі списку виборців для голосування за місцем перебування:	<p>1) секретар ДВК у списку виборців на ВД у графі «підпис виборця» робить запис «голосує за місцем перебування».</p> <p>2) члени ДВК мають право перевірити факт тимчасової нездатності виборця самостійно пересуватися².</p>
5.	На спеціальних ВД, утворених у стаціонарних закладах охорони здоров'я, голосування за місцем перебування виборця проводиться на підставі власноручно написаної заяви виборця з проханням забезпечити голосування за місцем його перебування у зв'язку з необхідністю дотримання постільного режиму.	

¹ Виборець, який тимчасово не здатний пересуватися самостійно, поштою або через інших осіб подає власноручно написану заяву з проханням забезпечити йому голосування за місцем його перебування із зазначенням місця перебування виборця. Така заява разом з довідкою медичної установи про стан здоров'я виборця повинна бути подана до дільничної виборчої комісії не пізніше 20 години останньої п'ятниці перед днем виборів.

² Постанова ЦВК № 134 від 8.07.2020 «Про Порядок перевірки факту тимчасової нездатності виборця пересуватися самостійно для організації його голосування на місцевих виборах за місцем перебування»

6.	Особливості голосування за місцем перебування:
6.1.	Голосування виборців за місцем їх перебування організують не менш як три члени ДВК, визначені рішенням виборчої комісії. Такі члени виборчої комісії повинні бути представниками різних суб'єктів подання кандидатур до складу комісії.
6.2.	Голосування виборців за місцем перебування організується з таким розрахунком, щоб члени ДВК, які організують таке голосування, повернулися у приміщення для голосування не пізніш як за годину до закінчення голосування.
6.3.	Голова ДВК оголошує про те, що члени ДВК відбувають для організації голосування виборців за місцем перебування ¹ .
6.4.	Під час проведення голосування виборців за місцем їх перебування мають право бути присутні кандидати у депутати, кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови, довірені особи кандидатів, уповноважені особи організацій партії, офіційні спостерігачі.
6.5.	Виборець чи члени його сім'ї не можуть відмовити у присутності осіб, які проводять голосування та спостереження за ним. У разі відмови допустити зазначених осіб у приміщення, де перебуває виборець, йому відмовляється у проведенні голосування за місцем його перебування.
6.6.	На підставі витягу зі списку виборців та наявності відповідно до Кодексу одного з вищеперерахованих документів, член ДВК видає виборчі бюлетені. При цьому член дільничної виборчої комісії у позначених місцях на контрольних талонах виборчих бюлетенів вписує своє прізвище, ініціали, розписується та проставляє номер виборця у списку виборців.
	Виборець розписується у контрольних талонах виборчих бюлетенів та у витягу зі списку виборців.
	Член ДВК відокремлює від виборчих бюлетенів, які мають бути видані виборцю, контрольні талони та видає виборцю по одному виборчому бюлетеню для голосування з кожних місцевих виборів. Контрольні талони виданих виборчих бюлетенів зберігаються у члена комісії, який видав виборчі бюлетені.
	Інший член виборчої комісії надає виборцю для ознайомлення примірники інформаційних буклетів та інформаційних плакатів кожної організації партії для відповідного територіального виборчого округу.
	Виборець особисто в режимі таємного голосування заповнює виборчі бюлетені у порядку, встановленому частинами сьомою, восьмою статті 248 цього Кодексу, користуючись, за потреби, інформаційними буклетами та інформаційними плакатами організацій партій - суб'єктів виборчого процесу з виборів депутатів ВР АРК, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше), та опускає виборчі бюлетені до переносної виборчої скриньки. Член сім'ї виборця або особа, яка здійснює за ним догляд, має право бути присутнім під час голосування виборця, допомогти йому заповнити виборчий бюлетень та кинути його у виборчу скриньку, якщо виборець внаслідок порушення здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком) не може самостійно виконати ці дії. Після голосування виборець повертає членам дільничної виборчої комісії отримані ним примірники інформаційних буклетів та інформаційних плакатів організацій партій.

¹ Голова ДВК видає визначеним членам виборчої комісії витяг із списку виборців, складений відповідно до частини другої статті 249 Кодексу. Одночасно членам комісії видаються по одному примірнику інформаційних буклетів та інформаційних плакатів кожної організації партії для відповідного багатомандатного виборчого округу та опломбовану або опечатану переносну виборчу скриньку, в яку при цьому вкладається контрольний лист. У контрольному листі зазначаються номер виборчої скриньки, час виходу (година та хвилини) членів виборчої комісії для проведення голосування виборців за місцем їх перебування, кількість отриманих виборчих бюлетенів окремо щодо кожного виду місцевих виборів, прізвища членів дільничної виборчої комісії, яким видані виборчі бюлетені. Контрольний лист підписується присутніми членами виборчої комісії, підписи яких скріплюються печаткою виборчої комісії, та, за бажанням, кандидатами у депутати, кандидатами на посаду сільського, селищного, міського голови, довіреними особами кандидатів, уповноваженими особами організацій партій, офіційними спостерігачами.

	Член ДВК, який видав виборцю виборчі бюлетені для голосування на місцевих виборах, на яких він має право голосу, у списку виборців напроти прізвища виборця робить позначку «голосував за місцем перебування», зазначає своє прізвище і ставить підпис.
6.7.	Виборцю (включеному до відповідного витягу зі списку виборців), який прибув у приміщення для голосування після того, як члени ДВК вийшли для організації голосування за місцем перебування, не можуть бути видані виборчі бюлетені для голосування до повернення членів комісії, які організують голосування за місцем перебування, та з'ясування питання, чи не проголосував цей виборець за місцем перебування.

Звертаємо увагу! Справи за позовними заявами про встановлення фактів порушення виборчого законодавства в день голосування, зокрема підкупу виборців, надання виборцям або членам виборчих комісій грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів, робіт, послуг, цінних паперів тощо, навмисного неправомірного усунення з приміщення для голосування офіційних спостерігачів, інших фактів, що становлять порушення виборчого закону, також належать до юрисдикції адміністративних судів. Встановлення таких фактів може бути викладено в одній позовній заяві поданої до суду з вимогою про визнання дій протиправними. У випадку визнання дій протиправними, про це обов'язково зазначається в резолютивній частині судового рішення¹. Також, відповідно до ст. 278 КАС України, суд, установивши порушення законодавства про вибори чи референдум, визначає у рішенні спосіб захисту порушених прав та інтересів, а також порядок усунення усіх наслідків цих порушень відповідно до закону або приймає інше визначене законом рішення. У разі виявлення порушень, що можуть бути підставою для притягнення до відповідальності не за правилами КАС України, суд постановляє окрему ухвалу з повідомленням про наявність таких порушень і надсилає її до органів чи осіб, уповноважених вжити у зв'язку з цим заходів, встановлених законом.

Окремо слід зазначити, що день голосування є відправною точкою відповідно до та від якої починається обчислення строків здійснення виборчих та судових процедур. Так, наприклад, в день голосування, суди зобов'язані організувати свою роботу таким чином, щоб забезпечити приймання позовних заяв та апеляційних скарг з додержанням строків, установлених КАС України та виборчими законами. У разі незабезпечення роботи суду до вказаної години позовну заяву чи апеляційну скаргу, подану у зв'язку з цим наступного дня, необхідно вважати поданою у день, що передує цьому (наступному) дню. Про такі обставини суд зобов'язаний зазначити в судовому рішенні².

¹ Абз. 6 п. 2 Постанови Пленуму ВАСУ «Про практику застосування адміністративними судами положень КАСУ під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом» від 1 листопада 2013 № 15

² П. 10 Постанови Пленуму ВАСУ «Про практику застосування адміністративними судами положень КАСУ під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом» від 1 листопада 2013 № 15

2.11. Підрахунок голосів та транспортування виборчих документів

Чесний підрахунок голосів виборців є ключовою умовою проведення демократичних виборів. Одним із перших міжнародних документів, що деталізував цей принцип, був Документ Копенгагенської наради з людського виміру ОБСЄ від 29 червня 1990 року. Так, ОБСЄ/БДІПЛ вважає, що чесний підрахунок відбувається за умов: 1) безстороннього, ефективного і точного здійснення офіційними особами процедури підрахунку і складання протоколу; 2) транспарентності усіх аспектів процесу підрахунку; 3) наявності можливості перевірки (верифікації) достовірності підрахунку від найнижчого рівня виборчих комісій до найвищого; 4) своєчасності опублікування. Недотримання зазначених вимог може спричинити сумніви та послабити публічну довіру до результатів виборів»¹.

В свою чергу, з метою недопущення фальсифікацій на основі узагальнення сталої міжнародної практики у п. 3.2. Керівних принципів Кодексу належної практики у виборчих справах щодо підрахунку голосів виборців, сформульовано наступні рекомендації:

- Для оцінки вірогідності результатів голосування слід застосувати принаймні два таких критерії, як кількість виборців, що взяли участь у голосуванні, і кількість виборчих бюлетенів, вкинутих в урни для голосування.
- Проведення підрахунку голосів безпосередньо на виборчих дільницях, а не у спеціальних центрах. Члени дільничних комісій цілком здатні справитися із цим завданням. При цьому відпадає потреба в транспортуванні скриньок для голосування й у супровідних документах, що зменшує небезпеку підміни.
- Підрахунок голосів має бути прозорим. Можна допустити допомогу при підрахунку голосів з боку зареєстрованих на цій виборчій дільниці виборців. Слід також дозволити присутність місцевих або міжнародних спостерігачів. Кількість примірників протоколів має бути достатня для того, щоб усі згадані вище особи мали змогу отримати свій примірник. Один примірник слід негайно вивісити на дошці оголошень, а ще один залишити на виборчій дільниці. Третій примірник направляється до вищої комісії або компетентного органу.
- Закріплення законодавчих запобіжників, що сприятиме недопущенню фальсифікацій, зокрема, протоколи мають бути заповнені не олівцем, а кульковою ручкою, бо текст, написаний олівцем, можна витерти.
- Встановлення простої та перевіреної процедури підрахунку голосів, що підвищить ефективність роботи комісії.
- Уникнення ситуацій, коли недійсними або зіпсованими доводиться визнавати надто велику кількість бюлетенів. У випадку сумнівів слід спробувати встановити намір виборця.
- Невикористані виборчі бюлетені мають постійно залишатися в приміщенні виборчої дільниці.

Більшість зазначених міжнародних стандартів у тій чи іншій мірі охоплені вітчизняним виборчим законодавством. Порядок підрахунку голосів, складання відповідного протоколу, транспортування, передачі, прийняття та розгляду виборчих документів регулюються ст. 250-254 ВК України.

Стадія підрахунку голосів є однією із завершальних у виборчому процесі на рівні ДВК, важливість якої полягає у тому, що правильність підрахунку голосів безпосередньо впливає на результати виборів. Порушення під час голосування та підрахунку голосів призводять до послаблення довіри до результату виборів. На цьому тлі виникають підстави для судового оскарження.

Тягар підрахунку голосів виборців лягає на членів ДВК, тому ця процедура є досить деталізованою. Підрахунок голосів виборців здійснюється відкрито і прозоро виключно членами ДВК у послідовності зазначеній у ст. 250 ВК України та у порядку, встановленому ЦВК.

¹ Election Observation Handbook / 6th ed. Warsaw: OSCE/ODIHR, 2013. 120 p.

Підсумкове засідання ДВК:

- розпочинається після закінчення голосування виборців на виборчій дільниці і проводиться у тому самому приміщенні, де відбувалося голосування;
- проводиться без перерви;
- ДВК доручає ведення протоколу засідання виборчої комісії заступнику голови або іншому члену ДВК;
- секретар ДВК на цьому засіданні вносить відомості до протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці;
- акінчується після складення та підписання протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці.

2.11.1. Порядок підрахунку голосів на виборчій дільниці

Оскільки усі типи місцевих виборів¹ на рівні виборчої дільниці організуються і проводяться ДВК, тому ч. 2 ст. 250 ВК України визначено послідовність підрахунку голосів виборців.

№	Послідовність підрахунку голосів виборців
1	підрахунок голосів на виборах Президента України, виборах народних депутатів України або на всеукраїнському референдумі (в разі одночасного проведення місцевих виборів із виборами Президента України, виборами народних депутатів України або всеукраїнським референдумом)
2	підрахунок голосів на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної ради
3	підрахунок голосів на виборах депутатів районної ради
4	підрахунок голосів на виборах міського голови
5	підрахунок голосів на виборах депутатів міської ради
6	підрахунок голосів на виборах міського голови міста, яке входить до складу іншого міста згідно з адміністративно-територіальним устроєм
7	підрахунок голосів на виборах депутатів районної у місті ради, міської ради міста, яке входить до складу іншого міста згідно з адміністративно-територіальним устроєм
8	підрахунок голосів на виборах сільського, селищного голови
9	підрахунок голосів на виборах депутатів сільської, селищної ради
<p>* Підрахунок голосів виборців з кожних місцевих виборів завершується складанням протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці з відповідних місцевих виборів в порядку, визначеному ст. 251 ВК України.</p> <p>** Під час підрахунку голосів виборців з кожних місцевих виборів бюлетені з тих місцевих виборів, підрахунок голосів виборців з яких ще не проводився, складаються у виборчі скриньки, які постійно перебувають у полі зору членів ДВК.</p> <p>*** Пакети з протоколами та іншою виборчою документацією з виборів, підрахунок щодо яких вже завершено, до закінчення засідання ДВК зберігаються у приміщенні, де відбувається засідання, у полі зору членів ДВК та осіб, присутніх на засіданні комісії.</p>	

У ч. 4 ст. 250 ВК України зазначено, якщо під час проведення голосування до ДВК надходили заяви, скарги щодо порушень, що мали місце під час проведення голосування на виборчій дільниці,

¹ Типи виборів визначені у ст. 3 ВК України.

ДВК розглядає їх на початку засідання, до початку підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці¹.

ДВК запаковує опрацьовані виборчі документи у пакети, який заклеюється, а на пакеті робиться напис або зазначаються:

- кількість запакованих документів;
- вид запакованих документів;
- назва місцевих виборів;
- позначення та/або номер виборчого округу;
- номер виборчої дільниці;
- кількість запакованих виборчих бюлетенів;
- дата і час пакування;
- підписи присутніх членів ДВК та печатка комісії.

№		Порядок підрахунку голосів та складання відповідного протоколу	
		* Позначення частин у таблиці означає відповідні частини статті 250 ВК України	
Опрацювання списків виборців			
1	Кожен член ДВК, відповідальний за роботу із списком виборців, підраховує та вносить на кожен отриманий ним аркуш списку виборців такі відомості по кожному аркушу окремо (ч. 7):	Кількість виборців, включених у список виборців, на виборчій дільниці (на момент закінчення голосування);	Кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені (за підписами виборців та відмітками «голосував за місцем перебування» у списку виборців).
2	Список виборців на виборчій дільниці після закінчення голосування у разі внесення до нього доповнень закривається шляхом закреслення незаповнених граф списку виборців для внесення прізвищ виборців таким чином, щоб унеможливити внесення до списку додаткових виборців, підписується головою та секретарем ДВК і скріплюється печаткою комісії (ч. 8) ² .		
3	ДВК на підставі списку виборців (порівняння списку виборців та витягу із списку виборців) встановлює кількість виборців на виборчій дільниці. Ця кількість оголошується і заноситься секретарем (секретарем засідання) виборчої комісії до протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці з усіх місцевих виборів (ч. 8).		
Опрацювання невикористаних виборчих бюлетенів та контрольних талонів			
4	ДВК підраховує невикористані виборчі бюлетені. Кількість таких бюлетенів оголошується головою і заноситься секретарем комісії до протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці (ч. 10).		
5	Невикористані виборчі бюлетені <i>погашаються</i> шляхом відокремлення правого нижнього кута бюлетеня (ч. 10).		

¹ Водночас ст. 65 ВК України не визначено предмет оскарження такого суб'єкта розгляду скарг як ДВК, так само як і у постанові ЦВК «Про Порядок розгляду скарг виборчими комісіями з виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів» від 21 серпня 2020 року № 192. URL: <https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-poryadok-rozglyadu-skarg-viborchimi-komisiyami-z-vivoriv-prezidenta-ukraini-narodnih-deputativ-ukraini-mistsevih-vivoriv.html>

² Водночас згідно з ч. 6 ст. 44 ВК України така процедура («закриття» списків виборців шляхом закреслення незаповнених граф) повинна уже бути здійснена на момент підрахунку голосів: «У день, що передує дню голосування, після внесення змін до уточненого списку виборців на підставі рішень судів, повідомлень органу ведення Державного реєстру виборців список виборців закривається шляхом закреслення незаповнених граф списку виборців для внесення прізвищ виборців таким чином, щоб унеможливити внесення до списку додаткових виборців, підписується головою або заступником голови і секретарем дільничної виборчої комісії та скріплюється печаткою дільничної виборчої комісії». Аналогічна процедура передбачена для спеціальних виборчих дільниць у ч. 16 ст. 45 ВК України. Окрім цього, відповідно до ч. 7 ст. 44 та ч. 17 ст. 45 ВК України у день голосування зміни до уточненого списку виборців не вносяться.

6	<p>Погашені <i>невикористані виборчі бюлетені</i> разом з бюлетенями, зіпсованими виборцями під час їх заповнення і повернутими членам дільничної виборчої комісії, які їх видавали, запаковуються. На пакеті робиться напис «Невикористані виборчі бюлетені», зазначаються назва місцевих виборів, позначення та/або номер виборчого округу, номер виборчої дільниці, кількість запакованих виборчих бюлетенів, дата і час пакування, ставляться підписи присутніх членів ДВК та печатка комісії (ч. 10).</p>		
7	<p>ДВК підраховує <i>кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені для голосування</i> з відповідних місцевих виборів, за підписами виборців у списку виборців та відмітками «голосував за місцем перебування» у списку виборців. Ця кількість оголошується (ч. 11).</p>		
8	<p>ДВК підраховує кількість <i>контрольних талонів</i> виборчих бюлетенів з підписами виборців та членів виборчої комісії, які їх видавали, окремо з кожних місцевих виборів та по кожному виборчому округу, в яких проводилося голосування на виборчій дільниці. Кількість таких талонів оголошується (ч. 12).</p>		
9	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="220 678 1018 1529"> <p>У разі <i>відповідності</i> зазначених кількостей¹ ця кількість оголошується і заноситься секретарем виборчої комісії до протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці як <i>кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені</i> (ч. 13).</p> </td> <td data-bbox="1018 678 1487 1529"> <p>У разі <i>невідповідності</i> зазначених кількостей² складається акт із зазначенням встановленої рішенням ДВК причини такої невідповідності, який підписується присутніми членами ДВК. Підписи скріплюються печаткою комісії. Цей акт мають право підписати присутні кандидати у депутати, кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови, довірені особи кандидатів, уповноважені особи організацій партій, офіційні спостерігачі.</p> <p>Після цього комісія приймає рішення про встановлення <i>кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені</i> для голосування з відповідних виборів. Ця кількість оголошується і заноситься до протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці.</p> </td> </tr> </table>	<p>У разі <i>відповідності</i> зазначених кількостей¹ ця кількість оголошується і заноситься секретарем виборчої комісії до протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці як <i>кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені</i> (ч. 13).</p>	<p>У разі <i>невідповідності</i> зазначених кількостей² складається акт із зазначенням встановленої рішенням ДВК причини такої невідповідності, який підписується присутніми членами ДВК. Підписи скріплюються печаткою комісії. Цей акт мають право підписати присутні кандидати у депутати, кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови, довірені особи кандидатів, уповноважені особи організацій партій, офіційні спостерігачі.</p> <p>Після цього комісія приймає рішення про встановлення <i>кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені</i> для голосування з відповідних виборів. Ця кількість оголошується і заноситься до протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці.</p>
<p>У разі <i>відповідності</i> зазначених кількостей¹ ця кількість оголошується і заноситься секретарем виборчої комісії до протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці як <i>кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені</i> (ч. 13).</p>	<p>У разі <i>невідповідності</i> зазначених кількостей² складається акт із зазначенням встановленої рішенням ДВК причини такої невідповідності, який підписується присутніми членами ДВК. Підписи скріплюються печаткою комісії. Цей акт мають право підписати присутні кандидати у депутати, кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови, довірені особи кандидатів, уповноважені особи організацій партій, офіційні спостерігачі.</p> <p>Після цього комісія приймає рішення про встановлення <i>кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені</i> для голосування з відповідних виборів. Ця кількість оголошується і заноситься до протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці.</p>		
10	<p><i>Список виборців, доданий до нього витяг</i> із списку виборців³ заяви, на підставі яких складався витяг із списку, рішення суду про внесення змін до списку виборців, повідомлення органу ведення ДРВ запаковуються в окремих пакет.</p> <p>На пакеті робиться напис «Список виборців», зазначаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • назва місцевих виборів; • позначення та/або номер виборчого округу; • номер виборчої дільниці; • дата і час пакування; • ставляться підписи присутніх членів ДВК та печатка комісії (ч. 14). 		

¹ Кількостей, зазначений у п. 7 та 8 таблиці або ч. 11 та 12 ст. 250 ВК України

² Кількостей, зазначений у п. 7 та 8 таблиці або ч. 11 та 12 ст. 250 ВК України

³ Витяг із списку виборців, виготовлений згідно з ч. 2, 3 ст. 249 ВК України

11	<p><i>Контрольні талони</i> виборчих бюлетенів для голосування з кожних місцевих виборів по кожному округу запаковуються в окремі пакети.</p> <p>На пакетах робиться напис «Контрольні талони», зазначаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • назва місцевих виборів; • позначення та/або номер виборчого округу; • номер виборчої дільниці; • кількість запакованих контрольних талонів; • дата і час пакування; • ставляться підписи присутніх членів ДВК та печатка комісії (ч. 15).	
12	<p>ДВК з кожних місцевих виборів перевіряє, чи дорівнює сума кількості <i>невикористаних виборчих бюлетенів</i> і кількості <i>виборців, які отримали виборчі бюлетені</i>, кількості виборчих бюлетенів, отриманих ДВК (ч. 16).</p>	<p>У разі <i>невідповідності</i> цих даних ДВК складає акт із зазначенням встановленої рішенням ДВК причини такої невідповідності, який підписується присутніми членами дільничної виборчої комісії. Підписи скріплюються печаткою комісії.</p> <p>Цей акт мають право підписати присутні:</p> <ul style="list-style-type: none"> • кандидати у депутати; • кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови; • довірені особи кандидатів; • уповноважені особи організацій партій; • офіційні спостерігачі.
Порядок відкриття скриньок		
13	<p>ДВК перевіряє <i>цілісність пломб або печаток</i> на виборчих скриньках (ч. 17).</p>	<p>У разі виявлення на виборчих скриньках <i>пошкоджень пломб або печаток чи інших пошкоджень</i>, які порушують цілісність виборчої скриньки, складається акт із зазначенням характеру виявлених пошкоджень, який підписують присутні члени дільничної виборчої комісії. Підписи скріплюються печаткою комісії.</p> <p>Цей акт мають право підписати присутні:</p> <ul style="list-style-type: none"> • кандидати у депутати; • кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови; • довірені особи кандидатів; • уповноважені особи організацій партій; • офіційні спостерігачі (ч. 18).

14	<p>Виборчі скриньки відкриваються ДВК <i>почергово</i> (ч. 19).</p> <p><i>Першими</i> відкриваються переносні виборчі скриньки, що використовувалися під час голосування виборців за межами приміщення для голосування.</p> <p><i>Останніми</i> відкриваються (за наявності) виборчі скриньки з пошкодженими печатками або пломбами, а також іншими пошкодженнями, виявленими під час голосування.</p>
15	<p>При відкритті <i>непошкодженої</i> виборчої скриньки її вміст висипається на стіл, за яким розміщуються члени ДВК. При цьому перевіряється наявність у виборчій скриньці контрольного листа (у переносній виборчій скриньці – контрольних листів) (ч. 20).</p> <p>Виборчі бюлетені з <i>пошкодженої</i> виборчої скриньки виймаються по одному без їх перемішування. ДВК підраховує кількість виборчих бюлетенів з кожних місцевих виборів, що знаходяться у цій виборчій скриньці. При цьому перевіряється наявність у цій виборчій скриньці контрольного листа, який виймається останнім (ч. 21).</p>
16	<p>ДВК складає за формою і в порядку, передбаченими ч. 6 ст. 37 ВК України, акт, у разі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • відсутності у виборчій скриньці контрольного листа; • якщо при відкритті переносної виборчої скриньки у ній виявиться більше виборчих бюлетенів окремо з кожних місцевих виборів, ніж кількість виборців, включених до витягу із списку виборців на виборчій дільниці (ч. 22, 23).
17	<p>Кількість виборчих бюлетенів, що не підлягають врахуванню, оголошується і заноситься до протоколу про підрахунок голосів виборців (ч. 26).</p> <p><i>Виборчі бюлетені, що не підлягають врахуванню</i> при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців:</p> <ul style="list-style-type: none"> • зі скриньки, у якій відсутній контрольний лист (ч. 22); • з переносної скриньки, якщо при відкритті у ній виявиться більше виборчих бюлетенів окремо з кожних місцевих виборів, ніж кількість виборців, включених до витягу із списку виборців на виборчій дільниці (ч. 23); • на яких зазначені позначення (номер) виборчого округу та/або номер виборчої дільниці не відповідають позначенню (номеру) відповідного виборчого округу та/або номеру виборчої дільниці, на якій проводиться підрахунок голосів (ч. 25); • у разі виникнення сумнівів щодо достовірності контрольного листа та в інших сумнівних випадках рішення щодо визнання виборчих бюлетенів, що знаходяться у виборчій скриньці - на підставі прийнятого шляхом голосування рішення ДВК (ч. 24).
18	<p>Кількість виборчих бюлетенів, що не підлягають врахуванню, <i>оголошується і заноситься до протоколу</i> про підрахунок голосів виборців.</p> <p>Виборчі бюлетені, що не підлягають врахуванню, запаковуються. На пакеті робиться напис «Виборчі бюлетені, що не підлягають врахуванню», зазначаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • назва місцевих виборів; • позначення та/або номер виборчого округу; • номер виборчої дільниці; • кількість запакованих виборчих бюлетенів; • дата і час пакування; • ставляться підписи присутніх членів ДВК та печатка комісії (ч. 26).

Підрахунок голосів					
19	<p>Виборчі бюлетені для голосування з кожних місцевих виборів і по кожному виборчому округу <i>відокремлюються</i> одні від одних. Виборча комісія підраховує <i>загальну кількість</i> виборчих бюлетенів окремо з кожних місцевих виборів та по кожному виборчому округу, за винятком бюлетенів, які не підлягають врахуванню. Під час підрахунку виборчих бюлетенів визначений виборчою комісією член комісії рахує виборчі бюлетені <i>вголос</i> (ч. 27).</p>				
20	<p>Усі <i>предмети</i>, що не є виборчими бюлетенями встановленої форми, складаються окремо і не підраховуються (ч. 27).</p> <p>* У разі виникнення сумнівів, чи є предмет виборчим бюлетенем, дільнична виборча комісія вирішує це питання шляхом голосування. При цьому кожен член виборчої комісії має право особисто оглянути предмет.</p> <p>** На час огляду підрахунок виборчих бюлетенів припиняється.</p>				
21	<p>Предмети, що не є виборчими бюлетенями, запаковуються в окремий пакет.</p> <p>* До предметів відносять і контрольні листи.</p> <p>На пакеті робиться напис «Предмети», зазначаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • назва місцевих виборів; • позначення та/або номер виборчого округу; • номер виборчої дільниці; • дата і час пакування; • ставляться підписи присутніх членів дільничної виборчої комісії та печатка комісії (ч. 27). 				
22	<p>Встановлена у підсумку підрахунку кількість є кількістю <i>виборців, які взяли участь у голосуванні</i>. Ця кількість оголошується і заноситься секретарем комісії до відповідного протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці з відповідних місцевих виборів (ч. 27).</p>				
23	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50%; padding: 5px;"> <p>При підрахунку виборчих бюлетенів з <i>виборів депутатів ВР АРК, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше)</i> виборчі бюлетені розкладаються на місця, позначені окремими табличками, що містять з обох боків назву організації партії, напис «Недійсні».</p> </td> <td style="width: 50%; padding: 5px;"> <p>При підрахунку виборчих бюлетенів з виборів депутатів <i>міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч), сільського, селищного, міського голови</i> виборчі бюлетені розкладаються на місця, позначені окремими табличками, що містять з обох боків прізвище кандидата у депутати, зареєстрованого у відповідному багатомандатному виборчому окрузі, або відповідно прізвища кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, та для кожного з цих видів виборів - з написом «Недійсні».</p> </td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="padding: 5px;"> <p>При розкладанні виборчих бюлетенів визначений виборчою комісією член комісії <i>показує</i> кожний виборчий бюлетень усім членам комісії, <i>виголошуючи</i> результат волевиявлення виборця. У разі виникнення сумнівів щодо змісту виборчого бюлетеня виборча комісія вирішує питання шляхом <i>голосування</i>. При цьому кожен член комісії має право оглянути особисто виборчий бюлетень. На час огляду виборчого бюлетеня робота з іншими виборчими бюлетенями <i>припиняється</i> (ч. 28).</p> </td> </tr> </table>	<p>При підрахунку виборчих бюлетенів з <i>виборів депутатів ВР АРК, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше)</i> виборчі бюлетені розкладаються на місця, позначені окремими табличками, що містять з обох боків назву організації партії, напис «Недійсні».</p>	<p>При підрахунку виборчих бюлетенів з виборів депутатів <i>міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч), сільського, селищного, міського голови</i> виборчі бюлетені розкладаються на місця, позначені окремими табличками, що містять з обох боків прізвище кандидата у депутати, зареєстрованого у відповідному багатомандатному виборчому окрузі, або відповідно прізвища кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, та для кожного з цих видів виборів - з написом «Недійсні».</p>	<p>При розкладанні виборчих бюлетенів визначений виборчою комісією член комісії <i>показує</i> кожний виборчий бюлетень усім членам комісії, <i>виголошуючи</i> результат волевиявлення виборця. У разі виникнення сумнівів щодо змісту виборчого бюлетеня виборча комісія вирішує питання шляхом <i>голосування</i>. При цьому кожен член комісії має право оглянути особисто виборчий бюлетень. На час огляду виборчого бюлетеня робота з іншими виборчими бюлетенями <i>припиняється</i> (ч. 28).</p>	
<p>При підрахунку виборчих бюлетенів з <i>виборів депутатів ВР АРК, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше)</i> виборчі бюлетені розкладаються на місця, позначені окремими табличками, що містять з обох боків назву організації партії, напис «Недійсні».</p>	<p>При підрахунку виборчих бюлетенів з виборів депутатів <i>міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч), сільського, селищного, міського голови</i> виборчі бюлетені розкладаються на місця, позначені окремими табличками, що містять з обох боків прізвище кандидата у депутати, зареєстрованого у відповідному багатомандатному виборчому окрузі, або відповідно прізвища кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, та для кожного з цих видів виборів - з написом «Недійсні».</p>				
<p>При розкладанні виборчих бюлетенів визначений виборчою комісією член комісії <i>показує</i> кожний виборчий бюлетень усім членам комісії, <i>виголошуючи</i> результат волевиявлення виборця. У разі виникнення сумнівів щодо змісту виборчого бюлетеня виборча комісія вирішує питання шляхом <i>голосування</i>. При цьому кожен член комісії має право оглянути особисто виборчий бюлетень. На час огляду виборчого бюлетеня робота з іншими виборчими бюлетенями <i>припиняється</i> (ч. 28).</p>					

24	<p><i>Недійсними</i> вважаються виборчі бюлетені (ч. 29):</p> <p>З виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше):</p> <p>а) на яких відсутня печатка відповідної ДВК; б) до яких не внесено зміни відповідно до ч. 13 ст. 242 ВК України¹ або внесено зміни без рішення виборчої комісії Автономної Республіки Крим, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше) виборчої комісії чи внесені зміни не відповідають рішенню виборчої комісії Автономної Республіки Крим, обласної, міської (міста з кількістю виборців 10 тисяч і більше) виборчої комісії; в) якщо у виборчому бюлетені проставлено позначки навпроти назви декількох організацій партій; г) якщо не проставлено жодної позначки біля повної назви організації партії; г) якщо не відокремлено контрольний талон виборчого бюлетеня; д) якщо з інших причин неможливо встановити зміст волевиявлення виборця щодо підтримки виборчого списку певної організації партії.</p> <p>* У разі якщо у виборчому бюлетені після слів «Від організації партії, за яку я проголосував (проголосувала), підтримую кандидата у депутати» проставлений неіснуючий порядковий номер кандидата в територіальному виборчому списку або інша позначка, то такий голос вважається відданим на підтримку всього територіального виборчого списку відповідної місцевої організації партії, навпроти якої поставлено відмітку².</p>	<p>З виборів депутатів міської, сільської, селищної (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч) ради сільського, селищного, міського голови:</p> <p>а) на яких відсутня печатка відповідної ДВК; б) до яких не внесено зміни, передбачені ч. 13 ст. 242 ВК України³, або внесено зміни без рішення районної, міської, районної у місті, сільської, селищної виборчої комісії чи внесено зміни, що не відповідають такому рішенню; в) на яких не поставлено жодної позначки; г) якщо у виборчому бюлетені проставлено позначки навпроти прізвищ декількох кандидатів; г) якщо не відокремлено контрольний талон виборчого бюлетеня; д) з інших причин неможливо встановити зміст волевиявлення виборця.</p>
<p>* Якщо з інших причин неможливо встановити зміст волевиявлення виборця, питання щодо дійсності бюлетеня вирішується ДВК голосування. При цьому кожен член комісії має право особисто оглянути виборчий бюлетень. На час огляду виборчого бюлетеня підрахунок інших виборчих бюлетенів припиняється.</p>		
25	<p><i>Недійсні</i> виборчі бюлетені підраховуються <i>окремо</i>. Їх кількість оголошується і заноситься секретарем комісії до відповідних протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці (ч. 30).</p>	

¹ Положеннями ч. 13 ст. 242 ВК України регулюється порядок використання та проставлення на виборчому бюлетені штампа «Вибув» у разі скасування реєстрації кандидата (кандидатів).

² Проектом закону № 3971 запропоновано виключити цей абз. 16 ч. 29 ст. 250 ВК України. Проте виключення відповідного положення не змінюватиме характер таких бюлетенів як у процедурі підрахунку голосів, а змістовно аналогічне положення запропоновано закріпити у ч. 7 ст. 248 ВК України.

³ Положеннями ч. 13 ст. 242 ВК України регулюється порядок використання та проставлення на виборчому бюлетені штампа «Вибув» у разі скасування реєстрації кандидата (кандидатів)

26	<p>Недійсні виборчі бюлетені <i>запаковуються</i>. На пакеті робиться напис «Недійсні виборчі бюлетені», зазначаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • назва місцевих виборів; • позначення та/або номер виборчого округу; • номер виборчої дільниці; • кількість запакованих виборчих бюлетенів; • дата і час пакування; • ставляться підписи присутніх членів ДВК та печатка комісії (ч. 30).
Підрахунок голосів виборців, які підтримали територіальні виборчі списки організацій партій з виборів депутатів Автономної Республіки Крим, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше)	
27	<p>Під час підрахунку голосів кожен член комісії має право <i>перевірити</i> або <i>перерахувати</i> відповідні виборчі бюлетені. Результати підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці, які отримали територіальні виборчі списки кожної організації партії та всіх організацій партій, оголошуються і заносяться секретарем комісії до протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці (ч. 31).</p>
28	<p>ДВК <i>зобов'язана</i> при підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці перевірити, чи дорівнює кількість виборців, які взяли участь у голосуванні на виборчій дільниці, сумі кількості недійсних виборчих бюлетенів на виборчій дільниці та кількостей виборчих бюлетенів з голосами виборців, які підтримали територіальні виборчі списки організацій усіх партій (ч. 32).</p> <p>У разі <i>невідповідності</i> цих даних дільнична виборча комісія складає акт із зазначенням встановленої рішенням дільничної виборчої комісії причини такої невідповідності, який підписується присутніми членами ДВК. Підписи скріплюються печаткою комісії.</p> <p>Цей акт мають право підписати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • присутні кандидати у депутати; • їх довірені особи; • уповноважені особи організацій партій; • офіційні спостерігачі.
29	<p>ДВК <i>почергово</i> опрацьовує виборчі бюлетені з голосами виборців, які підтримали територіальний виборчий список кожної організації партії, для встановлення кількості голосів, поданих на підтримку кожного кандидата у депутати, включеного до такого виборчого списку.</p> <p>З цією метою виборчі бюлетені з голосами виборців, які підтримали територіальний виборчий список кожної організації партії, розкладаються на місця, позначені окремими табличками, що містять з обох боків порядкові номери кандидатів відповідно до територіального виборчого списку кандидатів у депутати від цієї організації партії, а також напис «Підтримали весь список» (ч. 33).</p>
30	<p>ДВК підраховує кількість голосів виборців, які підтримали <i>кожного з кандидатів у депутати</i>, включених до територіального виборчого списку відповідної організації партії, а також кількість голосів виборців, які підтримали весь територіальний виборчий список кандидатів у депутати від відповідної організації партії, не підтримуючи окремого кандидата з цього списку.</p> <p>* У разі виникнення сумнівів у членів виборчої комісії щодо змісту волевиявлення виборця у виборчому бюлетені питання вирішується дільничною виборчою комісією шляхом <i>голосування</i>. Перед голосуванням кожний член виборчої комісії має право особисто оглянути виборчий бюлетень. На час огляду виборчого бюлетеня та голосування підрахунок інших виборчих бюлетенів припиняється. Результати голосування фіксуються у протоколі засідання ДВК (ч. 34).</p>

31	<p>Результати підрахунку голосів у вигляді кількості голосів виборців, які підтримали кожного конкретного кандидата, включеного до територіального виборчого списку відповідної організації партії, та кількості голосів виборців, які підтримали весь територіальний виборчий список відповідної організації партії, не підтримавши конкретного кандидата, <i>оголошуються головою комісії і заносяться секретарем</i> виборчої комісії до протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці (ч. 35).</p>		
32	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 60%; padding: 5px;"> <p>Після закінчення опрацювання виборчих бюлетенів з голосами виборців, які підтримали територіальний виборчий список відповідної організації партії, ДВК зобов'язана перевірити, <i>чи дорівнює</i> кількість голосів виборців, які підтримали <i>територіальний виборчий список</i> цієї організації партії, сумі кількості голосів виборців, які <i>підтримали кожного з кандидатів</i> у депутати, включених до територіального виборчого списку цієї організації партії, та кількості голосів виборців, які підтримали <i>весь територіальний виборчий список</i> від цієї організації партії, не підтримуючи окремого кандидата у депутати з цього списку (ч. 36).</p> </td> <td style="width: 40%; padding: 5px;"> <p>У разі <i>невідповідності</i> цих даних ДВК може повторно перерахувати виборчі бюлетені. При підтвердженні зазначеної невідповідності дільнична виборча комісія складає акт за формою, встановленою ЦВК, та в порядку, передбаченому ч. 6 ст. 37 ВК України, із зазначенням встановленої рішенням ДВК причини такої невідповідності.</p> </td> </tr> </table>	<p>Після закінчення опрацювання виборчих бюлетенів з голосами виборців, які підтримали територіальний виборчий список відповідної організації партії, ДВК зобов'язана перевірити, <i>чи дорівнює</i> кількість голосів виборців, які підтримали <i>територіальний виборчий список</i> цієї організації партії, сумі кількості голосів виборців, які <i>підтримали кожного з кандидатів</i> у депутати, включених до територіального виборчого списку цієї організації партії, та кількості голосів виборців, які підтримали <i>весь територіальний виборчий список</i> від цієї організації партії, не підтримуючи окремого кандидата у депутати з цього списку (ч. 36).</p>	<p>У разі <i>невідповідності</i> цих даних ДВК може повторно перерахувати виборчі бюлетені. При підтвердженні зазначеної невідповідності дільнична виборча комісія складає акт за формою, встановленою ЦВК, та в порядку, передбаченому ч. 6 ст. 37 ВК України, із зазначенням встановленої рішенням ДВК причини такої невідповідності.</p>
<p>Після закінчення опрацювання виборчих бюлетенів з голосами виборців, які підтримали територіальний виборчий список відповідної організації партії, ДВК зобов'язана перевірити, <i>чи дорівнює</i> кількість голосів виборців, які підтримали <i>територіальний виборчий список</i> цієї організації партії, сумі кількості голосів виборців, які <i>підтримали кожного з кандидатів</i> у депутати, включених до територіального виборчого списку цієї організації партії, та кількості голосів виборців, які підтримали <i>весь територіальний виборчий список</i> від цієї організації партії, не підтримуючи окремого кандидата у депутати з цього списку (ч. 36).</p>	<p>У разі <i>невідповідності</i> цих даних ДВК може повторно перерахувати виборчі бюлетені. При підтвердженні зазначеної невідповідності дільнична виборча комісія складає акт за формою, встановленою ЦВК, та в порядку, передбаченому ч. 6 ст. 37 ВК України, із зазначенням встановленої рішенням ДВК причини такої невідповідності.</p>		
33	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 60%; padding: 5px;"> <p>Виборчі бюлетені з голосами виборців, поданими за кожного з кандидатів у депутати, включених до територіального виборчого списку кожної організації партії, запаковуються у пакети.</p> <p>На пакеті зазначаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • назва місцевих виборів; • номер територіального виборчого округу; • номер виборчої дільниці; • назва організації партії; • прізвище кандидата та його порядковий номер у територіальному виборчому списку організації партії; • кількість запакованих виборчих бюлетенів; • дата і час пакування; • ставляться підписи присутніх членів ДВК та печатка комісії (ч. 37). </td> <td style="width: 40%; padding: 5px;"> <p>Виборчі бюлетені з голосами виборців, які підтримали увесь територіальний виборчий список від організації партії, не підтримавши окремого кандидата у депутати, запаковуються у пакет.</p> <p>На пакеті зазначаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • назва місцевих виборів; • номер територіального виборчого округу; • номер виборчої дільниці; • назва організації партії; • кількість запакованих виборчих бюлетенів; • дата і час пакування; • ставляться підписи присутніх членів ДВК та печатка комісії (ч. 38). </td> </tr> </table>	<p>Виборчі бюлетені з голосами виборців, поданими за кожного з кандидатів у депутати, включених до територіального виборчого списку кожної організації партії, запаковуються у пакети.</p> <p>На пакеті зазначаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • назва місцевих виборів; • номер територіального виборчого округу; • номер виборчої дільниці; • назва організації партії; • прізвище кандидата та його порядковий номер у територіальному виборчому списку організації партії; • кількість запакованих виборчих бюлетенів; • дата і час пакування; • ставляться підписи присутніх членів ДВК та печатка комісії (ч. 37). 	<p>Виборчі бюлетені з голосами виборців, які підтримали увесь територіальний виборчий список від організації партії, не підтримавши окремого кандидата у депутати, запаковуються у пакет.</p> <p>На пакеті зазначаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • назва місцевих виборів; • номер територіального виборчого округу; • номер виборчої дільниці; • назва організації партії; • кількість запакованих виборчих бюлетенів; • дата і час пакування; • ставляться підписи присутніх членів ДВК та печатка комісії (ч. 38).
<p>Виборчі бюлетені з голосами виборців, поданими за кожного з кандидатів у депутати, включених до територіального виборчого списку кожної організації партії, запаковуються у пакети.</p> <p>На пакеті зазначаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • назва місцевих виборів; • номер територіального виборчого округу; • номер виборчої дільниці; • назва організації партії; • прізвище кандидата та його порядковий номер у територіальному виборчому списку організації партії; • кількість запакованих виборчих бюлетенів; • дата і час пакування; • ставляться підписи присутніх членів ДВК та печатка комісії (ч. 37). 	<p>Виборчі бюлетені з голосами виборців, які підтримали увесь територіальний виборчий список від організації партії, не підтримавши окремого кандидата у депутати, запаковуються у пакет.</p> <p>На пакеті зазначаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • назва місцевих виборів; • номер територіального виборчого округу; • номер виборчої дільниці; • назва організації партії; • кількість запакованих виборчих бюлетенів; • дата і час пакування; • ставляться підписи присутніх членів ДВК та печатка комісії (ч. 38). 		
<p>Пакети з виборчими бюлетенями¹ з голосами виборців, які підтримали територіальний виборчий список кожної організації партії, запаковуються в один паперовий пакет.</p> <p>На пакеті зазначаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • назва місцевих виборів; • номер територіального виборчого округу; • номер виборчої дільниці; • назва відповідної організації партії; • кількість запакованих виборчих бюлетенів; • дата і час пакування; • ставляться підписи присутніх членів ДВК та печатка комісії (ч. 39). 			

¹ Зазначеними у ч. 37, 38 ст. 250 ВК України.

Підрахунок голосів виборців, поданих за кожного кандидата у депутати в багатомандатному окрузі з виборів депутатів міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч), кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови			
34	<p>Під час підрахунку голосів виборців кожен член дільничної виборчої комісії має право <i>перевірити</i> або <i>перерахувати</i> відповідні виборчі бюлетені. Результати підрахунку голосів виборців за кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови на виборчій дільниці оголошуються і заносяться до протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у відповідному виборчому окрузі (ч. 40).</p>		
35	<p>Якщо на виборчій дільниці проводилося голосування <i>більш як в одному виборчому окрузі</i>, ДВК проводить дії, передбачені ВК України, та встановлює відповідні відомості окремо по кожному багатомандатному округу, в якому проводилося голосування на виборчій дільниці. Відповідні відомості при їх встановленні вносяться до протоколу дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у відповідному багатомандатному окрузі. У такому разі ДВК розділяє виборчі бюлетені, які підлягають врахуванню, відповідно до багатомандатних округів, у яких проводилося голосування на виборчій дільниці. Встановлення результатів голосування проводиться по кожному такому багатомандатному виборчому округу <i>окремо у порядку їхніх номерів</i> (ч. 40).</p>		
36	<table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 60%; vertical-align: top;"> <p>ДВК при підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці зобов'язана перевірити, чи дорівнює кількість <i>виборців, які взяли участь у голосуванні</i>, сумі кількості недійсних виборчих бюлетенів та виборчих бюлетенів, <i>голоси в яких подані за кандидатів</i> на виборчій дільниці в цьому виборчому окрузі (ч. 41).</p> </td> <td style="width: 40%; vertical-align: top;"> <p>У разі <i>невідповідності</i> цих даних ДВК складає акт із зазначенням установленої рішенням ДВК причини такої розбіжності, який підписується членами дільничної виборчої комісії. Підписи засвідчуються печаткою комісії.</p> <p>Цей акт мають право також підписати присутні:</p> <ul style="list-style-type: none"> • кандидати в депутати у відповідному багатомандатному виборчому окрузі; • кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови, їх довірені особи; • офіційні спостерігачі. </td> </tr> </table>	<p>ДВК при підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці зобов'язана перевірити, чи дорівнює кількість <i>виборців, які взяли участь у голосуванні</i>, сумі кількості недійсних виборчих бюлетенів та виборчих бюлетенів, <i>голоси в яких подані за кандидатів</i> на виборчій дільниці в цьому виборчому окрузі (ч. 41).</p>	<p>У разі <i>невідповідності</i> цих даних ДВК складає акт із зазначенням установленої рішенням ДВК причини такої розбіжності, який підписується членами дільничної виборчої комісії. Підписи засвідчуються печаткою комісії.</p> <p>Цей акт мають право також підписати присутні:</p> <ul style="list-style-type: none"> • кандидати в депутати у відповідному багатомандатному виборчому окрузі; • кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови, їх довірені особи; • офіційні спостерігачі.
<p>ДВК при підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці зобов'язана перевірити, чи дорівнює кількість <i>виборців, які взяли участь у голосуванні</i>, сумі кількості недійсних виборчих бюлетенів та виборчих бюлетенів, <i>голоси в яких подані за кандидатів</i> на виборчій дільниці в цьому виборчому окрузі (ч. 41).</p>	<p>У разі <i>невідповідності</i> цих даних ДВК складає акт із зазначенням установленої рішенням ДВК причини такої розбіжності, який підписується членами дільничної виборчої комісії. Підписи засвідчуються печаткою комісії.</p> <p>Цей акт мають право також підписати присутні:</p> <ul style="list-style-type: none"> • кандидати в депутати у відповідному багатомандатному виборчому окрузі; • кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови, їх довірені особи; • офіційні спостерігачі. 		
37	<p>Після підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці, поданих за кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, виборчі бюлетені з голосами виборців, поданими за кожного кандидата, запаковуються окремо.</p> <p>На пакетах зазначаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> • прізвище та ініціали кандидата; • назва виборів; • позначення та/або номер округу; • номер виборчої дільниці; • кількість запакованих виборчих бюлетенів; • дата і час пакування; • ставляться підписи присутніх членів ДВК та печатка комісії (ч. 42). 		

2.11.2. Складання протоколу про підрахунок голосів виборців

ДВК на своєму засіданні складає протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці з кожних місцевих виборів по кожному виборчому округу, в яких проводилося голосування на виборчій дільниці, відповідно до ст. 251 ВК України. Щодо протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці варто зауважити, що:

- форма протоколу затверджується ЦВК не пізніш як за 30 днів до дня чергових місцевих виборів;
- забороняється складання таких протоколів в іншому порядку, ніж визначено ЦВК відповідно до ВК України;
- протокол може виготовлятися за допомогою технічних засобів;
- порядок виготовлення та вимоги до протоколів встановлюються ЦВК.

Відомості, які ДВК вносить до протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці

№	Протокол про підрахунок голосів, поданих за територіальні виборчі списки кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше)
1	кількість виборчих бюлетенів, одержаних дільничною виборчою комісією
2	кількість невикористаних виборчих бюлетенів, погашених дільничною виборчою комісією
3	кількість виборців, включених до списку виборців на виборчій дільниці (на момент закінчення голосування)
4	кількість виборців, внесених на виборчій дільниці до витягу із списку виборців для голосування за місцем перебування
5	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені у приміщенні для голосування
6	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені за місцем перебування
7	загальна кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені
8	кількість виборчих бюлетенів, що не підлягають врахуванню
9	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні на виборчій дільниці
10	кількість виборчих бюлетенів, визнаних недійсними
11	сумарна кількість голосів виборців, які підтримали територіальні виборчі списки усіх організацій партій
12	кількість голосів виборців, які підтримали територіальний виборчий список від кожної організації партії
13	кількість голосів виборців, які підтримали кожного кандидата, включеного до територіального виборчого списку від кожної організації партії
14	кількість голосів виборців, які підтримали весь територіальний список від кожної організації партії, не підтримавши окремого кандидата у депутати з цього списку
* відомості заносяться цифрами	

№	Протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, поданих за кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови:
1	кількість виборчих бюлетенів, одержаних дільничною виборчою комісією
2	кількість невикористаних виборчих бюлетенів, погашених дільничною виборчою комісією

3	кількість виборців, включених до списку виборців на виборчій дільниці (на момент закінчення голосування)
4	кількість виборців, внесених на виборчій дільниці до витягу із списку виборців для голосування за місцем перебування
5	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені у приміщенні для голосування
6	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені за місцем перебування
7	загальна кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені
8	кількість виборчих бюлетенів, що не підлягають врахуванню
9	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні на виборчій дільниці
10	кількість виборчих бюлетенів, визнаних недійсними
11	кількість голосів виборців, поданих за кожного кандидата
* відомості заносяться цифрами	

Протокол про підрахунок голосів виборців з кожних місцевих виборів по кожному виборчому, округу, по якому проводиться голосування на виборчій дільниці

містить дату і час (годину і хвилини) його підписання членами ДВК

підписується головою, заступником голови, секретарем та іншими членами ДВК, які присутні на засіданні виборчої комісії¹, засвідчується печаткою ДВК, однак лише після його остаточного заповнення

складається у 4 примірниках

примірники протоколу нумеруються

примірники протоколу мають однакову юридичну силу

1-й примірник	2-й примірник	3-й примірник	4-й примірник
запаковуються (за наявності разом з примірником протоколу з позначкою “Уточнений” та актом про видачу копій протоколу), на пакеті робиться напис «Протокол про підрахунок голосів», зазначаються: <ul style="list-style-type: none"> • назва місцевих виборів • позначення та/або номер виборчого округу • номер виборчої дільниці • дата і час пакування • ставляться підписи присутніх членів ДВК • ставиться печатка комісії 	зберігається (за наявності разом з примірником протоколу з позначкою “Уточнений”) у секретаря ДВК	невідкладно вивішується для загального ознайомлення у приміщенні ДВК (за наявності разом з примірником протоколу з позначкою “Уточнений”)	
мають право також підписати такі особи (якщо вони були присутні на засіданні ДВК під час підрахунку голосів виборців): <ul style="list-style-type: none"> • кандидати • довірені особи кандидатів • уповноважені особи організацій партій • офіційні спостерігачі 			

¹ У разі незгоди із результатами підрахунку голосів, зафіксованими у протоколі комісії, член комісії підписує протокол із позначкою «З окремою думкою». Письмовий виклад окремої думки додається до протоколу ДВК про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці.

Непідписання або відмова від підписання протоколу окремих членів комісії не має правових наслідків для дійсності протоколу. У разі відсутності підпису члена ДВК у протоколі про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці навпроти його прізвища зазначається причина відсутності підпису.

Забороняється:

- заповнення протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці олівцем;
- внесення до них без відповідного рішення комісії будь-яких виправлень;
- підписувати його та засвідчувати печаткою ДВК до остаточного заповнення.

Якщо після підписання протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці у відповідному окрузі дільнична виборча комісія виявила в ньому неточності (описку чи помилку в цифрах), вона розглядає питання про внесення змін до нього шляхом складання нового протоколу з позначкою «Уточнений». При цьому перерахунок бюлетенів не робиться. Протокол з позначкою «Уточнений» складається у кількості примірників, встановлених для протоколу про підрахунок голосів.

Копії протоколу ДВК про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці:

- невідкладно видаються (з відповідних місцевих виборів, по відповідному виборчому округу, в тому числі з позначкою «Уточнений») на прохання членам ДВК, кандидатам, їх довіреним особам, уповноваженим особам організацій партій, офіційним спостерігачам, присутніми під час підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці;
- видаються з розрахунку не більш як по 1 копії кожного протоколу для кожного члена комісії, кожної місцевої організації партії, яка висунула кандидатів у депутати в єдиному багатомандатному виборчому окрузі, кожного кандидата;
- засвідчуються головою і секретарем ДВК та скріплюються печаткою комісії;
- можуть виготовлятися за допомогою технічних засобів.

Про видачу копій протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, поданих на відповідних місцевих виборах у відповідному виборчому окрузі, складається акт за формою, встановленою ЦВК. Цей акт:

- повинен містити перелік осіб, які одержали копії відповідного протоколу, дату та час одержання копій, підписи цих осіб;
- підписується головою та секретарем ДВК і скріплюється печаткою ДВК;
- запаковується у пакет разом з першим і другим примірниками протоколу ДВК про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, поданих на відповідних місцевих виборах у відповідному виборчому окрузі.

2.11.3. Визнання голосування на виборчій дільниці недійсним

Відповідно до ст. 252, ч. 15, 16 ст. 255 ВК України голосування на виборчій дільниці може бути визнане недійсним у разі встановлення порушень вимог ВК України, внаслідок яких неможливо достовірно встановити результати волевиявлення виборців, проте лише за визначених обставин:

- дільничною виборчою комісією;
- територіальною виборчою комісією, яка приймає виборчу документацію, при повторному підрахунку голосів на відповідній виборчій дільниці.

№	Обставини, які дозволяють визнати голосування недійсним	Кількість
1	<p>Випадки незаконного голосування:</p> <ul style="list-style-type: none"> заповнення, опускання виборчого бюлетеня до виборчої скриньки за виборця іншою особою¹ голосування особами, які не мають права голосу на відповідних виборах голосування особами, які не включені до списку виборців на виборчій дільниці або включені до нього безпідставно голосування особою більше ніж один раз <p>* у разі виявлення таких обставин у кожному випадку ДВК складає відповідний акт, який підписується всіма присутніми членами ДВК та засвідчується печаткою виборчої комісії, і такий акт (акти) є підставою для розгляду питання про визнання голосування на виборчій дільниці з відповідних місцевих виборів у відповідному виборчому окрузі недійсним</p>	У кількості, що перевищує 5% кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці з відповідних місцевих виборів
2	Знищення або пошкодження виборчої скриньки (скриньок), що унеможливує встановлення змісту виборчих бюлетенів	Якщо кількість цих бюлетенів перевищує 5% кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці з відповідних місцевих виборів
3	Виявлення у виборчих скриньках виборчих бюлетенів у кількості, що перевищує кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці з відповідних місцевих виборів	Якщо така кількість перевищує більше ніж на 10% кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці з відповідних місцевих виборів
* порядок підрахунку кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці з відповідних місцевих виборів, розкрито у п. 7, 9 таблиці “Порядок підрахунку голосів та складання відповідного протоколу” та регулюється ч. 11-13 ст. 250 ВК України		

У разі прийняття рішення про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним з окремих місцевих виборів усі бюлетені, виявлені у виборчих скриньках на цій виборчій дільниці з таких місцевих виборів, вважаються такими, що не підлягають врахуванню.

У разі прийняття рішення про визнання голосування недійсним виборчі бюлетені запаковуються, а на пакеті:

- робиться напис «Виборчі бюлетені»;
- зазначаються назва місцевих виборів;
- позначення та/або номер виборчого округу;
- номер виборчої дільниці;
- кількість запакованих виборчих бюлетенів;
- дата і час пакування;
- ставляться підписи присутніх членів ДВК та печатка комісії.

Рішення ДВК про визнання голосування на виборчій дільниці з відповідних місцевих виборів недійсним та акт (акти), на підставі якого (яких) прийнято це рішення, додаються до першого примірника протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці з відповідних місцевих

¹ Крім випадків, передбачених ч. 5, 10 ст. 248 ВК України, тобто коли виборець, який внаслідок порушення здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком) не може самостійно заповнити виборчий бюлетень або опустити його до виборчої скриньки, з відома голови або іншого члена ДВК скористався допомогою іншого виборця - доручив зробити це у своїй присутності іншому виборцю, крім члена виборчої комісії, кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, довіреної особи кандидата, уповноваженої особи організації партії, офіційного спостерігача.

виборів. Особливості складання протоколу про підрахунок голосів виборців у випадку визнання голосування недійсним визначені ч. 3 ст. 252 ВК України.

2.11.4. Порядок транспортування, передачі, прийняття та розгляду виборчих документів

Транспортування виборчої документації до відповідних ТВК здійснюється відразу після складання протоколів про підрахунок голосів виборців з усіх місцевих виборів по всіх виборчих округах, голосування на яких організувалося ДВК.

Хто транспортує та супроводжує транспортування виборчих документів?		
<p>Транспортування документів здійснюється 3-ма представниками різних суб'єктів подання кандидатур до складу відповідної ДВК:</p> <ul style="list-style-type: none"> • головою або заступником голови; • іншими 2-ма членами цієї комісії. 	<p>У разі якщо на виборчій дільниці здійснювалося голосування одночасно з декількох видів місцевих виборів, транспортування виборчих документів на яких передбачено цією статтею до різних ТВК, ДВК приймає рішення про визначення не менше 3-ьох членів комісії – представників різних суб'єктів подання кандидатур до складу комісії, відповідальних за транспортування та передачу виборчої документації до кожної ТВК, до якої здійснюватиметься транспортування.</p>	<p>У разі одночасного проведення місцевих виборів з виборами Президента України, народних депутатів України чи всеукраїнським референдумом виборча документація з місцевих виборів транспортується до відповідних ТВК 3-ма членами ДВК, які не беруть участі у транспортуванні виборчої документації до окружних виборчих комісій з виборів Президента України, народних депутатів України, окружних комісій з всеукраїнського референдуму.</p>
<p>Під час транспортування виборчих документів членами ДВК їх супроводжують поліцейські, а у разі необхідності, за зверненням ТВК, – співробітники Служби безпеки України, які повинні забезпечити охорону під час транспортування.</p>		
<p>Інші члени ДВК, не зайняті у транспортуванні виборчих документів, кандидати, їх довірені особи, уповноважені особи місцевих організацій партій, офіційні спостерігачі за їхнім бажанням можуть також супроводжувати транспортування таких документів.</p>		

Забороняється:

- супроводження виборчих документів іншими особами;
- розпечатувати під час транспортування пакети з виборчими бюлетенями та іншою документацією.

№	Яка ДВК доставляє?	До якої ТВК?	Який протокол?
1	ДВК виборчої дільниці, утвореної на території села, селища, міста ¹	до сільської, селищної, міської виборчої комісії	протокол про підрахунок голосів з виборів депутатів відповідно ВР АРК, обласної ради у територіальному виборчому окрузі
			протокол про підрахунок голосів з виборів депутатів районної ради у територіальному виборчому окрузі

¹ Проектом закону № 3971 запропоновано доповнити це положення ч. 2 ст. 253 ВК України словами «чи сільської, селищної, міської територіальної громади»

			протокол про підрахунок голосів з виборів депутатів відповідно сільської, селищної, міської ради у територіальному виборчому окрузі (територіальній громаді з кількістю виборців 10 тисяч і більше) або у багатомандатному виборчому окрузі (територіальній громаді з кількістю виборців до 10 тисяч)
2	ДВК виборчої дільниці, утвореної на території міста з районним поділом, в якому не утворені районні у місті ради	до міської виборчої комісії	протокол про підрахунок голосів з виборів депутатів відповідно ВР АПК, обласної ради у територіальному виборчому окрузі
			протокол про підрахунок голосів з виборів депутатів районної ради у багатомандатному ¹ виборчому окрузі
		до районної у місті виборчої комісії	протокол про підрахунок голосів з виборів депутатів міської ради у територіальному виборчому окрузі (територіальній громаді з кількістю виборців 10 тисяч і більше) або у багатомандатному виборчому окрузі (територіальній громаді з кількістю виборців до 10 тисяч)
			протокол про підрахунок голосів з виборів міського голови
3	ДВК виборчої дільниці, утвореної на території району у місті, в якому утворені районні у місті ради	до міської виборчої комісії	протокол про підрахунок голосів з виборів депутатів відповідно ВР АПК, обласної ради у територіальному виборчому окрузі
			протокол про підрахунок голосів з виборів депутатів районної ради у багатомандатному ² виборчому окрузі
		до районної у місті виборчої комісії	протокол про підрахунок голосів з виборів депутатів міської ради у територіальному виборчому окрузі (територіальній громаді з кількістю виборців 10 тисяч і більше) або у багатомандатному виборчому окрузі (територіальній громаді з кількістю виборців до 10 тисяч)
			протокол про підрахунок голосів з виборів міського голови
			протокол про підрахунок голосів з виборів депутатів районної у місті ради в багатомандатному ³ виборчому окрузі

Протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці та інші документи ДВК передаються відповідній ТВК на її засіданні членами дільничної виборчої комісії, які здійснювали транспортування виборчої документації.

Під час транспортування виборчої документації печатка ДВК та незаповнені бланки протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці зберігаються у сейфі (металевій шафі) у приміщенні ДВК.

У разі прийняття відповідною ТВК рішення про зобов'язання виправити виявлені недоліки шляхом складання протоколу про підрахунок голосів на виборчій дільниці з позначкою «Уточнений», ДВК розглядає питання про внесення змін до відповідного протоколу на своєму засіданні та складає протокол з позначкою «Уточнений» після повернення членів комісії, які здійснювали транспортування виборчої документації, у строк, визначений ТВК. Протокол з позначкою «Уточнений», невідкладно після його складання, транспортується до ТВК у такому ж самому порядку.

¹ Проектом закону № 3971 запропоновано замінити у п.п. б п. 1 ч. 3 ст. 253 ВК України слово «багатомандатному» на «територіальному»

² Проектом закону № 3971 запропоновано замінити у п.п. б п. 1 ч. 4 ст. 253 ВК України слово «багатомандатному» на «територіальному»

³ Проектом закону № 3971 запропоновано замінити у п.п. в п. 2 ч. 4 ст. 253 ВК України слово «багатомандатному» на «територіальному»

№	Прийняття та розгляд виборчих документів		
1	<p>З моменту закінчення голосування територіальна виборча комісія розпочинає <i>безперервне засідання</i>, яке продовжується до встановлення підсумків голосування та результатів відповідних місцевих виборів у виборчому окрузі.</p> <p>* На цей час члени ТВК не можуть залучатися до виконання інших функцій, крім участі в засіданні виборчої комісії. (ч. 1 ст. 254 ВК України)</p>		
2	<p>Безперервне засідання ТВК оформляється <i>протоколом безперервного засідання</i>, який підписується:</p> <ul style="list-style-type: none"> • головою або головуючим на засіданні; • секретарем виборчої комісії та/або членом виборчої комісії, який виконував на зазначеному засіданні обов'язки секретаря. 	<p>До протоколу приєднуються (за наявності) <i>окремі думки</i> членів виборчої комісії, які брали участь у засіданні і не згодні з прийнятим окружною виборчою комісією¹ рішенням.</p>	
(ч. 2 ст. 254 ВК України)			
3	<p>Протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці та інші документи ДВК передаються відповідній ТВК на її засіданні членами ДВК, які здійснювали транспортування виборчої документації. (ч. 5 ст. 253 ВК України)</p>		
4	<p>На безперервному засіданні ТВК голова ТВК або визначений ним член комісії:</p> <ul style="list-style-type: none"> • приймає запечатані пакети з протоколами ДВК; • розпечатує їх; • оголошує зміст протоколів дільничних виборчих комісій про підрахунок голосів виборців на відповідних виборчих дільницях; • приймає запечатані пакети з іншими виборчими документами, передбаченими ч. 10 ст. 251 ВК України. <p>* час прийняття ТВК протоколів ДВК про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, перелік прийнятих виборчих документів і занесені до протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці відомості фіксуються у протоколі засідання ТВК. (ч. 3 ст. 254 ВК України)</p>		
5	<p>При прийнятті документів ТВК перевіряє комплектність документів та цілісність упаковки усіх пакетів з виборчими документами, при цьому кожний член комісії має право оглянути кожний пакет з документами. (ч. 4 ст. 254 ВК України)</p>		
6	<p>ТВК приймає шляхом голосування більшістю голосів від загального складу комісії і фіксується у протоколі засідання одне з рішень. (ч. 5, 6 ст. 254 ВК України)</p>		
7	<p>Рішення «врахувати відомості протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці»</p>	<p>Рішення «зобов'язати дільничну виборчу комісію виправити виявлені недоліки шляхом складання протоколу з позначкою «Уточнений»»</p>	<p>Рішення «провести повторний підрахунок голосів на виборчій дільниці»</p>
(ч. 6 ст. 254 ВК України)			

¹ Таке формулювання закріплено у ч. 2 ст. 254 ВК України, що, на думку автора, є недоліком законодавчої техніки, оскільки мова йде про рішення територіальної, а не окружної, виборчої комісії.

8	У разі виявлення у протоколі виправлень, помилок та неточностей, які можливо усунути без повторного підрахунку голосів та які не потребують складання протоколу з позначкою «Уточнений», ТВК приймає рішення щодо врахування відомостей протоколу із зазначенням виявлених виправлень, помилок та неточностей. Таке рішення додається до протоколу ДВК. (абз. 2 ч. 7 ст. 254 ВК України)	У разі виявлення у протоколі ДВК про підрахунок голосів виправлень, помилок, неточностей, які можливо усунути без повторного підрахунку голосів, ТВК своїм рішенням може зобов'язати ДВК виправити виявлені недоліки шляхом складання протоколу про підрахунок голосів з позначкою «Уточнений», про що зазначається у протоколі засідання ТВК. Протягом часу розгляду цього питання ДВК подані до ТВК примірники протоколу про підрахунок голосів, виборчі бюлетені та інші виборчі документи зберігаються в ТВК. (абз. 1 ч. 7 ст. 254 ВК України)	ТВК може прийняти рішення про проведення повторного підрахунку голосів: <ul style="list-style-type: none"> за наявності заяв або скарг, підтверджених відповідно оформленими актами¹, про порушення вимог ВК України під час проведення голосування та/або підрахунку голосів виборців на виборчій ділянці, що ставлять під сумнів результати підрахунку голосів виборців на цій виборчій ділянці; у разі наявності акта або письмової заяви осіб, зазначених у ч. 1 ст. 253 ВК України², про порушення вимог ВК України під час транспортування протоколів про підрахунок голосів виборців на виборчій ділянці та інших документів. (ч. 9, абз. 1, ч. 10 ст. 254 ВК України)
			ТВК зобов'язана прийняти рішення про проведення повторного підрахунку голосів: <ul style="list-style-type: none"> у разі наявних ознак розпечатування пакетів із запакованими документами; у разі неможливості усунення без перерахунку бюлетенів неточностей у протоколі дільничної виборчої комісії. (абз. 1 ч. 10 ст. 254 ВК України)
		ДВК зобов'язана у строк, визначений ТВК, розглянути питання про внесення змін до відповідного протоколу без перерахунку виборчих бюлетенів. Час прийняття ТВК протоколу ДВК з позначкою «Уточнений» і занесені до цього протоколу відомості фіксуються у протоколі засідання ТВК. (ч. 8 ст. 254 ВК України)	Прийняття рішення ТВК про проведення повторного підрахунку голосів у разі виявлення порушення цілісності пакетів із запакованими документами, а також у разі неможливості усунення без перерахунку бюлетенів неточностей у протоколі дільничної виборчої комісії після прийняття виборчих документів від ДВК не допускається. (абз. 2 ч. 10 ст. 254 ВК України)

¹ Складеними кандидатами у депутати, кандидатами на посаду сільського, селищного, міського голови, їх довіреними особами, уповноваженими особами організацій партій, офіційними спостерігачами, виборцями

² Особи, які здійснювали транспортування виборчих документів.

Особливості проведення повторного підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці (ч. 11-16 ст. 254 ВК України):

- здійснюється ТВК після розгляду і прийняття протоколів та інших документів від усіх ДВК;
- до проведення відповідного повторного підрахунку протоколи про підрахунок голосів виборців та запечатані пакети з іншими виборчими документами зберігаються у приміщенні, де відбувається засідання ТВК;
- мають право брати участь усі члени відповідної ДВК і можуть бути присутніми кандидати в депутати, кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови, їх довірені особи, уповноважені особи організацій партій, офіційні спостерігачі на відповідних місцевих виборах;
- здійснюється членами ТВК в порядку, визначеному ЦВК з урахуванням положень ст. 250 ВК України.
- за результатами ТВК складає протокол про повторний підрахунок голосів виборців на відповідній виборчій дільниці за формою, встановленою ЦВК;
- ТВК може прийняти рішення про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним лише у разі виявлення при повторному підрахунку голосів виборців обставин, аналогічних визначеним для ДВК у ч. 1 ст. 252 ВК України;
- у разі визнання голосування на виборчій дільниці недійсним бюлетені, що використовувалися для голосування на відповідній виборчій дільниці, вважаються такими, що не підлягають врахуванню, а протокол складається з урахуванням положень ч. 14 ст. 252 ВК України;

Протокол про повторний підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці

зобов'язані підписати голова, заступник голови, секретар та інші члени ТВК, присутні на засіданні комісії, та члени ДВК, які брали участь у повторному підрахунку голосів¹

кожен примірник протоколу засвідчується печаткою ТВК

складається у 4 примірниках

кожен примірник нумерується і має однакову юридичну силу

може виготовлятися за допомогою технічних засобів.

його відомості оголошуються

1-й примірник	2-й примірник	3-й примірник	4-й примірник
разом з відповідним протоколом ДВК про підрахунок голосів, рішенням ТВК про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним <i>додається відповідно до протоколу ТВК про підсумки голосування</i> <i>* у разі якщо на відповідних місцевих виборах протокол про підсумки голосування не складається – до протоколу про результати відповідних виборів</i>	зберігається у секретаря ТВК	передається ДВК	відразу вивішується для загального ознайомлення у приміщенні ТВК
мають право підписати такі особи, присутні під час підрахунку голосів виборців: <ul style="list-style-type: none"> • кандидати в депутати • кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови • їх довірені особи • уповноважені особи організації партії • офіційні спостерігачі на відповідних місцевих виборах 			

¹ У разі незгоди з відомостями, що зазначені у протоколі, член комісії зобов'язаний викласти у письмовій формі свою окрему думку, яка додається до протоколу. Непідписання або відмова від підписання протоколу окремих членів комісії не має правових наслідків для дійсності протоколу.

Копії протоколу про повторний підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці:

- невідкладно видаються на їх прохання членам ТВК, кандидатам у депутати, кандидатам на посаду сільського, селищного, міського голови, їх довіреним особам, уповноваженим особам організацій партій, офіційним спостерігачам на відповідних місцевих виборах, які були присутні при повторному підрахунку голосів;
- засвідчуються головою і секретарем ТВК та скріплюються печаткою комісії;
- видаються з розрахунку не більш як по 1-й копії протоколу для кожного члена комісії, кандидата, організації партії та для кожного офіційного спостерігача;
- можуть виготовлятися за допомогою технічних засобів.

2.12. Встановлення підсумків голосування

Порядок встановлення підсумків голосування врегульовано ст. 255 ВК України.

Варто наголосити, що:

- при встановленні підсумків голосування у разі присутності на засіданні ТВК менше ніж двох третин членів від її складу рішення комісії приймається не менше ніж двома третинами голосів від числа членів комісії, присутніх на її засіданні (ст. 36 ВК України);
- постанова, прийнята виборчою комісією під час встановлення підсумків голосування не пізніш як через 4 години після завершення засідання виборчої комісії вивішується для загального ознайомлення на стенді офіційних матеріалів комісії, облаштованому у приміщенні комісії у місці, вільно доступному для відвідувачів (ст. 37 ВК України).

ТВК встановлюють підсумки голосування шляхом складання відповідного протоколу.

Складання протоколів про підсумки голосування		
№	Хто складає?	Який протокол?
1	Районна в місті виборча комісія * один з двох протоколів щодо депутатів міської ради, залежно від територіальної громади	про підсумки голосування з виборів депутатів міської ради в територіальному виборчому окрузі чи його частині (у міській територіальній громаді з кількістю виборців 10 тисяч і більше)
		про підсумки голосування з виборів депутатів міської ради в багатомандатних виборчих округах (у міській територіальній громаді з кількістю виборців до 10 тисяч)
		про підсумки голосування з виборів міського голови
2	Сільська, селищна, міська виборча комісія * один з двох протоколів щодо депутатів обласної ради або ВР АРК	про підсумки голосування з відповідних виборів депутатів обласної ради * законопроектом № 3971 відповідну норму (п.п. а п. 3 ч. 1 ст. 255) пропонують доповнити таким положенням: <i>«в територіальному виборчому окрузі чи його частині»</i>
		про підсумки голосування з відповідних виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим * законопроектом № 3971 відповідну норму (п.п. а п. 3 ч. 1 ст. 255) пропонують доповнити таким положенням: <i>«в територіальному виборчому окрузі чи його частині»</i>
		про підсумки голосування з виборів депутатів відповідної районної ради в територіальному виборчому окрузі * законопроектом № 3971 відповідну норму (п.п. б п. 3 ч. 1 ст. 255) пропонують доповнити таким положенням: <i>«чи його частині»</i>
3	Міська (міста з кількістю виборців 10 тисяч і більше) виборча комісія	про підсумки голосування з виборів депутатів міської ради в межах територіального виборчого округу * на підставі протоколів районних в місті виборчих комісій про підсумки голосування в межах частини цього округу ** щодо примітки вище, законопроектом № 3971 відповідна відповідну норму (п. 2 ч. 1 ст. 255) пропонують доповнити таким положенням: <i>«та протоколів дільничних виборчих комісій виборчих дільниць, розташованих поза межами районів у місті, але у межах відповідної міської територіальної громади»</i>

4	Обласна виборча комісія	про підсумки голосування з виборів депутатів обласної ради в межах територіального виборчого округу * на підставі протоколів відповідних сільських, селищних, міських виборчих комісій про підсумки голосування в межах частини цього округу
5	виборча комісія Автономної Республіки Крим,	про підсумки голосування з виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим в межах територіального виборчого округу * на підставі протоколів відповідних сільських, селищних, міських виборчих комісій про підсумки голосування в межах частини цього округу
*6	Районна виборча комісія (згідно законопроекту № 3971)	про підсумки голосування з виборів депутатів районної ради в межах територіального виборчого округу * на підставі протоколів відповідних сільських, селищних, міських виборчих комісій про підсумки голосування в межах частини цього округу
* ВК України відсутнє положення щодо складання протоколу про підсумки голосування районною виборчою комісією у п. 1 ч. 1 ст. 255, – воно передбачено лише законопроектом № 3971		

Не складаються протоколи про підсумки голосування з виборів депутатів сільської, селищної, міської (міста без районного поділу) ради у відповідних багатомандатних виборчих округах, сільського, селищного, міського (міста без районного поділу) голови територіальною виборчою комісією, що встановлює результати виборів¹.

ТВК встановлює підсумки голосування по кожному виборчому округу з відповідних місцевих виборів:

- не пізніш як на 9-й день з дня голосування;
- у разі проведення повторного голосування – не пізніше як на 3-й день з дня повторного голосування;
- після прийняття і розгляду протоколів (у тому числі з позначкою «Уточнений») дільничних виборчих комісій про підрахунок голосів виборців на відповідних виборчих дільницях на підставі цих протоколів;
- у разі повторного підрахунку голосів виборців - на підставі протоколів територіальної виборчої комісії про повторний підрахунок голосів виборців на відповідній виборчій дільниці.

Відомості, які ТВК вносить до протоколу про підсумки голосування

№	Відомості, які повинні містити будь-які протоколи про встановлення підсумків голосування
1	кількість виборчих бюлетенів, одержаних дільничними виборчими комісіями
2	кількість невикористаних виборчих бюлетенів, погашених дільничними виборчими комісіями
3	кількість виборців, включених до списків виборців на виборчих дільницях
4	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені
5	кількість виборців, внесених до витягів із списку виборців для голосування за місцем перебування на виборчих дільницях
6	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені у приміщенні для голосування
7	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені за місцем перебування
8	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні у приміщенні для голосування
9	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні за місцем перебування
10	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні
11	кількість виборчих бюлетенів, що не підлягають врахуванню, виявлених на виборчих дільницях

¹ Протокол про результати виборів складається в такому разі безпосередньо на підставі протоколів дільничних виборчих комісій про підрахунок голосів виборців з відповідних місцевих виборів.

12	кількість виборчих бюлетенів, визнаних недійсними	
13	відсоток загальної кількості виборчих бюлетенів, визнаних недійсними, у відношенні до загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні	
№	Відомості, які додатково заносяться цифрами і прописом до протоколу про підсумки голосування у багатомандатному виборчому окрузі	Відомості, які додатково заносяться цифрами і прописом до протоколу про підсумки голосування у єдиному одномандатному виборчому окрузі
14	про кількість голосів виборців, поданих за кожного кандидата у депутати в багатомандатному виборчому окрузі	про кількість голосів виборців, поданих за кожного кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови.
№	Відомості, які цифрами і прописом додатково заносяться до протоколу про підсумки голосування у територіальному виборчому окрузі з виборів:	
	<ul style="list-style-type: none"> • депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим • обласної, районної, районної у місті ради • міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше) 	
14	сумарна кількість голосів виборців, які підтримали територіальні виборчі списки усіх організацій партій в межах територіального виборчого округу (частини територіального виборчого округу)	
15	кількість голосів виборців, які підтримали територіальний виборчий список від кожної організації партії в межах територіального виборчого округу (частини територіального виборчого округу)	
16	кількість голосів виборців, які підтримали кожного кандидата, включеного до територіального виборчого списку від кожної організації партії, в межах територіального виборчого округу	
17	кількість голосів виборців, які підтримали весь територіальний виборчий список, не підтримавши окремого кандидата з цього списку, від кожної організації партії в межах територіального виборчого округу	
* відомості про підсумки голосування в межах виборчого округу заносяться цифрами до протоколу ТВК про підсумки голосування з відповідних місцевих виборів по кожній виборчій дільниці і сумарно по виборчому округу (частині виборчого округу)		

Протокол про підсумки голосування

містить зазначення дати та часу (години і хвилини) його підписання членами ТВК		
підписується головою, заступником голови, секретарем та іншими членами ТВК, присутніми на засіданні виборчої комісії ¹		
підписується та засвідчується печаткою ТВК лише після його остаточного заповнення		
складається у 3 примірниках		
кожен примірник нумерується і має однакову юридичну силу		
може виготовлятися за допомогою технічних засобів		
1-й примірник	2-й примірник	3-й примірник
запаковується, на пакеті робиться напис «Протокол про підсумки голосування» та зазначаються: <ul style="list-style-type: none"> • назва відповідних виборів, позначення та/або номер виборчого округу • дата і час пакування • кількість заповнених документів • ставляться підписи усіх присутніх членів ТВК • ставиться печатка ТВК 	зберігається у секретаря ТВК	невідкладно вивішується для загального ознайомлення у приміщенні ТВК

¹ Член територіальної виборчої комісії, присутній на засіданні комісії, зобов'язаний підписати протокол про підсумки голосування. У разі незгоди з діями комісії чи підсумками голосування, зафіксованими у протоколі про підсумки голосування, член комісії підписує протокол із позначкою «З окремою думкою». Письмовий виклад окремої думки додається до відповідного протоколу про підсумки голосування. У разі відсутності підпису члена територіальної виборчої комісії у протоколі про підсумки голосування напроти його прізвища зазначається причина відсутності підпису.

також мають право підписати такі особи (якщо вони були присутні на засіданні ТВК при встановленні підсумків голосування):

- кандидати
- довірені особи кандидатів
- уповноважені особи організацій партій
- офіційні спостерігачі

Непідписання протоколу окремими членами виборчої комісії не має правових наслідків для дійсності протоколу. У разі відсутності підпису члена територіальної виборчої комісії у протоколі про підсумки голосування напроти його прізвища зазначається причина відсутності підпису.

Забороняється:

- заповнення протоколу про підсумки голосування олівцем;
- внесення до нього без відповідного рішення ТВК будь-яких виправлень;
- підписувати його та засвідчувати печаткою ТВК до остаточного заповнення.

Якщо після підписання зазначеного протоколу до транспортування його до виборчої комісії, яка встановлює результати виборів, виборча комісія виявила в ньому неточності (описку чи помилку в цифрах), вона на своєму засіданні розглядає питання про внесення змін до протоколу шляхом складання нового протоколу, на якому робиться позначка «Уточнений». Протокол з позначкою «Уточнений» складається, підписується, запаковується і транспортується у порядку та в кількості примірників, встановлених для протоколу про підсумки голосування.

Копії протоколу територіальної виборчої комісії про підсумки голосування (у тому числі з позначкою «Уточнений»):

- невідкладно видаються на його прохання члену відповідної ТВК, кандидату, його довірений особі, уповноваженій особі організації партії, офіційному спостерігачу, які були присутніми на засіданні під час складання протоколу;
- видаються з розрахунку по 1 копії протоколу для члена комісії, кандидата, кожної організації партії та по одній копії протоколу для офіційного спостерігача (групи спостерігачів) від кожної громадської організації, іноземної держави або міжнародної організації;
- підписуються на кожній сторінці головою та секретарем ТВК і скріплюються печаткою виборчої комісії;
- можуть виготовлятися за допомогою технічних засобів.

Транспортування виборчих документів після встановлення підсумків голосування до ТВК, яка встановлює результати виборів

№	Що транспортують?
1	Перший примірник протоколу територіальної виборчої комісії про підсумки голосування в межах виборчого округу (частини виборчого округу) * а в разі внесення змін до цього протоколу - і протокол, в якому були допущені неточності (описки чи помилки у цифрах)
2	Протоколи та акти ДВК, рішеннями, прийнятими на підставі цих актів * за наявності протоколи ТВК про повторний підрахунок голосів виборців на відповідній виборчій дільниці
3	Окремі думками членів ТВК, викладені у письмовій формі
4	Заяви і скарги про порушення ТВК порядку встановлення підсумків голосування та рішеннями, прийнятими виборчою комісією за результатами їх розгляду

№	Хто транспортує та супроводжує?
1	Три, а в разі неможливості – два, члени комісії, які повинні бути представниками різних суб'єктів подання кандидатур до складу ТВК * про їх визначення ТВК приймає рішення на засіданні, на якому встановлюються підсумки голосування.
2	Під час транспортування виборчих документів членами територіальної виборчої комісії їх супроводжують поліцейські, а в разі необхідності, за зверненням ТВК, - співробітники Служби безпеки України, які повинні забезпечити охорону під час транспортування
3	За своїм бажанням інші члени ТВК, не зайняті у транспортуванні виборчих документів, кандидати, довірені особи кандидатів, офіційні спостерігачі можуть супроводжувати транспортування документів
<p>* супроводження транспортування виборчих документів іншими особами забороняється ** під час транспортування виборчих документів забороняється розпечатувати пакети з виборчими бюлетенями та іншою виборчою документацією *** Під час транспортування виборчої документації печатка ТВК зберігається у сейфі (металевій шафі) у приміщенні ТВК</p>	

Протокол про підсумки голосування приймається ТВК, яка встановлює результати відповідних місцевих виборів, в порядку, передбаченому ст. 254 Кодексу (тобто у такому ж порядку, який визначений для прийняття та розгляду документів ДВК територіальною виборчою комісією).

Спеціальні порядки			
У разі прийняття відповідною ТВК, яка встановлює результати відповідних виборів, ТВК, яка встановлює підсумки голосування, розглядає питання про внесення змін до відповідного протоколу на своєму засіданні та складає протокол з позначкою «Уточнений» у строк, визначений територіальною виборчою комісією, яка встановлює результати виборів. Протокол про підсумки голосування з позначкою «Уточнений», невідкладно після його складання, транспортується до ТВК, яка встановлює результати виборів, у такому ж самому порядку.	У разі якщо межі територіального виборчого округу включають декілька сіл, селищ, міст або декілька районів у місті, відповідні сільські, селищні, міські, районні в місті виборчі комісії складають протоколи про підсумки голосування з відповідних виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, селищної, сільської (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше) ради в межах частини територіального округу – на виборчих дільницях, утворених на території відповідного села, селища, міста, району в місті.	У разі якщо на території села, селища, міста, району в містах Києві, Севастополі утворено більше одного територіального, багатомандатного виборчого округу відповідна виборча комісія складає протоколи про підсумки голосування в межах усіх таких виборчих округів після прийняття та розгляду документів відповідних ДВК села, селища, міста, району в місті.	У разі якщо межі повноважень ТВК, що встановлювала підсумки голосування в межах територіального виборчого округу, поширюються на частину відповідного територіального виборчого округу, підсумки голосування в межах відповідного виборчого округу в цілому встановлює ТВК, що встановлює результати відповідних місцевих виборів, у такому ж самому порядку, на підставі протоколів ТВК про підсумки голосування в межах частини територіального виборчого округу (на виборчих дільницях, утворених на території відповідного району, міста, району в містах Києві, Севастополі).

ТВК зобов'язана встановити підсумки голосування в межах територіального, багатомандатного виборчих округів незалежно від кількості виборчих дільниць у відповідному окрузі, щодо яких прийнято рішення про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним або на яких голосування не було організовано і проведено в день голосування відповідно до вимог ВК України.

Визнання голосування недійсним у межах територіального, багатомандатного виборчого округу забороняється.

Відповідно до ч. 6 ст. 64 ВК України, у разі скасування судом рішення виборчої комісії, у тому числі з питання встановлення підсумків голосування, рішення з цього питання приймає виборча комісія, рішення якої було скасовано, або відповідна виборча комісія вищого рівня на підставі рішення суду. При цьому, якщо рішення не було скасовано з формальних підстав, виборча комісія не може прийняти рішення, яке по суті повторює скасоване рішення.

У разі якщо голосування на всіх виборчих дільницях територіального, багатомандатного виборчих округів у день голосування не було організовано і проведено або визнано недійсним відповідно до ВК України, ТВК встановлює, що голосування в межах відповідного округу не відбулося. У такому разі протокол ТВК про підсумки голосування в межах відповідного виборчого округу (частини виборчого округу) з відповідних місцевих виборів повинен містити лише відомості, зазначені у п. 1-5 ч. 2 ст. 255 ВК України. На місці інших відомостей ставиться прочерк.

2.13. Встановлення результатів виборів

Важливість стадії встановлення результатів виборів підкреслив у своїй юридичній позиції ЄСПЛ (у рішенні від 30 травня 2017 року у справі «Давидов (Davydov) та інші проти Росії»), який зазначив, що стаття 3 Протоколу № 1 охоплює період після проведення виборів, включаючи підрахунок голосів, а також запис та передачу результатів. У зв'язку з цим, держава має позитивне зобов'язання забезпечувати ретельне регулювання процесу, під час якого встановлюються, обробляються та фіксуються результати голосування. Посилаючись на рекомендації Венеціанської комісії, Суд встановив, що ці післявиборчі фази повинні бути забезпечені чіткими процесуальними гарантіями, процес має бути прозорим та відкритим, і участь спостерігачів від усіх кандидатів (партій), включаючи представників опозиції, повинна бути дозволеною.

Процедура встановлення результатів будь-яких виборів залежить від типу виборчої системи. На місцевих виборах, як вже зазначалося у підрозділі 2.1.5, застосовуються 4 різновиди виборчих систем залежно від типу місцевих виборів.

2.13.1. Встановлення результатів виборів депутатів ВР АРК, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше)

На виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районних у місті рад, а також депутатів міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше) застосовується система пропорційного представництва за відкритими виборчими списками. Якщо за мажоритарної виборчої системи процедура встановлення результатів є відносно простою, то за пропорційної виборчої системи вимагається застосування додаткових математичних операцій.

№	Послідовність встановлення результатів виборів депутатів ВР АРК, обласних, районних, районних у місті, міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше)
1.	<i>Визначення партій, які мають право на участь у розподілі депутатських мандатів.</i>
1.1.	Право на участь у розподілі депутатських мандатів набувають організації партій, на підтримку територіальних виборчих списків від яких у межах єдиного багатомандатного округу подано 5 і більше відсотків загальної кількості голосів виборців, які підтримали територіальні виборчі списки від усіх організацій партій у межах єдиного багатомандатного округу (ч. 3 ст. 256 Кодексу).
1.2.	Відомості про організації партій, які мають право на участь в розподілі депутатських мандатів на відповідних місцевих виборах заносяться до протоколу про результати виборів (ч. 1 ст. 257 Кодексу).
2.	<i>Визначення виборчої квоти, тобто мінімальної кількості голосів виборців, необхідних для отримання одного депутатського мандата(ст. 257 Кодексу).</i>
2.1.	ТВК обчислює виборчу квоту, що є цілою частиною результату ділення загальної кількості голосів, поданих на підтримку усіх територіальних виборчих списків організацій партій, які мають право на участь у розподілі депутатських мандатів, на кількість депутатських мандатів, встановлену шляхом віднімання від кількісного складу ВР АРК, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше), сумарної кількості гарантованих для кожної партії мандатів відповідно до частини першої статті 260 Кодексу. Виборча квота = (кількість голосів, поданих за всі територіальні виборчі списки в межах єдиного багатомандатного округу, що набрали 5% і більше голосів) / кількісний склад ради – (1*кількість партій, які мають право на участь у розподілі депутатських мандатів)
2.2.	Виборча квота цифрами заносяться до протоколу про результати виборів депутатів

3.	<i>Встановлення кількості мандатів, отриманих територіальними виборчими списками кандидатів від організацій партій (ст. 258 Кодексу).</i>
3.1.	Для визначення кількості депутатських мандатів, отриманих територіальним виборчим списком кандидатів від організації партії, кількість голосів виборців, поданих у територіальному виборчому окрузі на підтримку відповідного територіального виборчого списку ¹ , ділиться на виборчу квоту. Кількість мандатів отриманих територіальним списком кандидатів від організації партії = кількість голосів виборців, поданих у територіальному виборчому окрузі на підтримку відповідного територіального виборчого списку / виборча квота Ціла частина отриманої частки становить кількість депутатських мандатів, що отримали кандидати у депутати, включені до відповідного територіального виборчого списку від цієї організації партії.
3.2.	ТБК встановлює кількість невикористаних голосів виборців, поданих на підтримку територіального виборчого списку організації партії шляхом віднімання від кількості голосів виборців, поданих на підтримку відповідного територіального виборчого списку ² , добутку виборчої квоти на кількість мандатів, отриманих кандидатами у депутати, включеними до відповідного територіального виборчого списку від цієї організації партії. Кількість невикористаних голосів виборців, поданих у ТО = кількість голосів виборців, поданих на підтримку відповідного територіального виборчого списку – (виборча квота * кількість мандатів, отриманих кандидатами у депутати, включеними до відповідного територіального виборчого списку від цієї організації партії)
3.3.	ТБК підсумовує кількість мандатів, отриманих кандидатами, включеними до територіальних виборчих списків усіх організацій партій у відповідному територіальному окрузі та встановлює сумарну кількість мандатів, розподілених у відповідному територіальному окрузі. Сумарна кількість мандатів розподілених в ТО1 = мандати, які отримані в ТО1 партією 1 + мандати, які отримані в ТО1 партією 2 + мандати, які отримані в ТО1 партією N
3.4.	ТБК заносить до протоколу про результати виборів депутатів цифрами відомості по кожному територіальному округу (див. таблицю нижче).
4.	<i>Визначення депутатів, обраних у ТВО (ст. 259 Кодексу).</i>
4.1.	ТБК визначає порядок кандидатів у депутати у кожному територіальному виборчому списку кожної організації партії. Кандидати у депутати, які отримали кількість голосів виборців, яка дорівнює або перевищує 25 % розміру виборчої квоти, розміщуються на початку територіального виборчого списку відповідної організації партії у порядку зменшення кількості голосів виборців, які підтримали відповідного кандидата у депутати. Звертаємо увагу , що при рівній кількості голосів, кандидати розміщуються у черговості, визначеній організацією партії, визначеній при висуванні кандидатів. Після кандидатів у депутати, які отримали кількість голосів виборців, яка дорівнює або перевищує 25 % розміру виборчої квоти, у територіальному виборчому списку розміщуються інші кандидати у черговості, визначеній організацією партії при висуванні кандидатів.

¹ Пункт 9 частини першої статті 256 Кодексу.

² Пункт 9 частини першої статті 256 Кодексу.

4.2.	Обраними депутатами від організації партії у відповідному ТВО вважаються кандидати у депутати у кількості, яка відповідає кількості мандатів, отриманих кандидатами у депутати, включеними до територіального виборчого списку цієї організації партії, зазначеній у пункті 1 частини шостої статті 258 Кодексу, в порядку черговості у територіальному виборчому списку цієї організації партії.
	ТВК зазначає у протоколі про результати виборів депутатів відомості стосовно всіх обраних депутатів (див. таблицю нижче).
5.	<i>Встановлення кількості мандатів та визначення депутатів, обраних у єдиному багатомандатному окрузі (ст. 260 Кодексу).</i>
5.1.	ТВК встановлює кількість мандатів, які підлягають розподілу в єдиному багатомандатному окрузі шляхом віднімання кількості мандатів, розподілених у територіальних виборчих округах, від загальної кількості депутатських мандатів, що дорівнює кількісному складу Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради ¹ .
	Кількість мандатів, які підлягають розподілу в єдиному багатомандатному окрузі = кількість мандатів, розподілених у територіальних виборчих округах - загальна кількість депутатських мандатів, що дорівнює кількісному складу ради
5.2.	ТВК встановлює загальну кількість невикористаних голосів виборців, поданих у єдиному багатомандатному окрузі на підтримку єдиного виборчого списку кожної організації партії.
5.3.	Визначення кількості мандатів, отриманих єдиним виборчим списком кандидатів від організації партії.
	Кількість мандатів, отриманих єдиним виборчим списком кандидатів від організації партії = загальна кількість невикористаних голосів виборців, поданих у єдиному багатомандатному окрузі на підтримку єдиного виборчого списку кандидатів від відповідної організації партії / виборча квота
	Звертаємо увагу , що ціла частина отриманої частки становить кількість депутатських мандатів, яку отримали кандидати у депутати, включені до відповідного єдиного виборчого списку від цієї організації партії. <i>Дробові залишки до трьох знаків після коми враховуються при розподілі решти депутатських мандатів.</i>
5.4.	Організації партій, єдині виборчі списки від яких мають більші порівняно з іншими дробові залишки після ділення відповідно отримують по одному додатковому депутатському мандату, починаючи з єдиного виборчого списку кандидатів від організації партії, що має найбільший дробовий залишок. Звертаємо увагу , якщо дробові залишки у двох чи більше виборчих списках кандидатів від організацій партій однакові, першим додатковий депутатський мандат отримує той виборчий список організації партії, за кандидатів у депутати від якої віддано більшу кількість голосів виборців у єдиному багатомандатному окрузі. Розподіл додаткових депутатських мандатів, які підлягають розподілу в єдиному багатомандатному окрузі, закінчується після вичерпання загальної кількості депутатських мандатів.
5.5.	Обраними депутатами від організації партії вважаються кандидати у депутати, включені до єдиного виборчого списку цієї організації партії у кількості, яка відповідає кількості мандатів, визначеній відповідно до частин третьої і четвертої статті 260 Кодексу, в порядку їх черговості у єдиному списку цієї організації партії. При цьому кандидати, визнані обраними у територіальних округах, не враховуються при розподілі мандатів у єдиному багатомандатному окрузі.
5.6.	ТВК заносить відомості до протоколу по єдиному багатомандатному округу та стосовно кожного депутата обраного у ньому (див. таблицю нижче).

¹ Місцева організація політичної партії, партія, яка отримала право на участь у розподілі депутатських мандатів на відповідних місцевих виборах, гарантовано отримує один депутатський мандат, який розподіляється в порядку черговості відповідно до затвердженого партією єдиного виборчого списку.

Протокол про встановлення результатів виборів. Виборча комісія АРК, обласна, районна, районна у місті, міська, сільська, селищна виборча комісія на своєму засіданні на підставі протоколів про підсумки голосування в межах ТВО з відповідних місцевих виборів (у тому числі з позначкою «Уточнений») *не пізніше як на 12-ий день після дня голосування встановлює результати виборів депутатів у єдиному багатомандатному виборчому окрузі, про що складає протокол про результати виборів.*

ТВК може продовжити не більш як на один день зазначений строк у разі необхідності надання територіальній виборчій комісії часу для подання протоколу з позначкою «Уточнений».

У разі нескладання або неналежного складання ТВК протоколу про встановлення підсумків голосування (у тому числі з позначкою «Уточнений») у строки, визначені цим Кодексом, або його ненадходження до виборчої комісії АРК, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше) виборчої комісії, ТВК, що встановлює результати виборів, здійснює повноваження ТВК щодо встановлення підсумків голосування у межах відповідного ТВО (частини ТВО). У такому разі виборча комісія АРК, обласна, районна, міська, районна в місті, сільська, селищна (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше) виборча комісія вимагає та забезпечує транспортування від ТВК виборчих документів, зазначених у частині десятій статті 251 Кодексу, а також може вимагати інші документи.

№	Особливості складання протоколу про встановлення результатів виборів:
1.	складається у 2-х примірниках
2.	підписується головою, заступниками голови, секретарем та іншими членами територіальної виборчої комісії, присутніми на засіданні відповідної виборчої комісії, та засвідчується печаткою цієї виборчої комісії
3.	зазначаються дата і час (година і хвилини) його підписання членами відповідної виборчої комісії
4.	у разі незгоди із встановленими результатами виборів, зафіксованими у протоколі територіальної виборчої комісії, член цієї виборчої комісії підписує протокол із позначкою «З окремою думкою» ¹
5.	у разі відсутності у протоколі підпису члена територіальної виборчої комісії напроти його прізвища зазначається причина відсутності члена цієї виборчої комісії на її засіданні
6.	1-ий примірник протоколу мають право підписати кандидати в депутати, представники партій у територіальній виборчій комісії, присутні під час встановлення результатів виборів депутатів ²

№	До протоколу про результати виборів депутатів ВР АРК, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше) заносяться прописом та цифрами такі відомості:
1.	кількість виборчих бюлетенів, виготовлених на замовлення ТВК
2.	кількість виборчих бюлетенів, одержаних дільничними виборчими комісіями
3.	кількість невикористаних виборчих бюлетенів, погашених дільничними виборчими комісіями
4.	кількість виборців, включених до списків виборців на ВД
5.	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені
6.	кількість виборчих бюлетенів, що не підлягають врахуванню, виявлених на ВД
7.	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні

¹ Письмовий виклад окремої думки додається до протоколу про результати виборів депутатів.

² Зміст протоколу невідкладно оприлюднюється на офіційному веб-сайті (за наявності) територіальної виборчої комісії, веб-сайті Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради (за наявності) або в інший визначений цими комісіями спосіб та може оприлюднюватися на веб-сайті регіонального або територіального представництва Центральної виборчої комісії.

8.	кількість виборчих бюлетенів, визнаних недійсними
9.	кількість голосів виборців, які підтримали територіальні виборчі списки кандидатів у депутати від кожної організації партії, у кожному ТО
10.	кількість голосів виборців, які підтримали кожного кандидата, включеного до територіального виборчого списку кандидатів у депутати від кожної організації партії, у кожному ТО
11.	кількість голосів виборців, які підтримали весь територіальний список кандидатів у депутати від кожної організації партії, не підтримавши конкретного кандидата з цього списку, у кожному територіальному окрузі
12.	сумарна кількість голосів виборців, які підтримали усі територіальні виборчі списки кандидатів у депутати від кожної організації партії, в усіх ТО у межах єдиного багатомандатного округу
13.	загальна кількість голосів виборців, які підтримали усі територіальні виборчі списки кандидатів у депутати від усіх організацій партій, в усіх ТО у межах єдиного багатомандатного округу
14.	відсоток сумарної кількості голосів виборців, які підтримали усі територіальні виборчі списки кандидатів у депутати від кожної організації партії, в усіх територіальних округах у межах єдиного багатомандатного виборчого округу ¹ у відношенні до загальної кількості голосів виборців, які підтримали усі територіальні виборчі списки кандидатів у депутати від усіх організацій партій в усіх ТО у межах єдиного багатомандатного виборчого округу ²
№	ТВК заносить до протоколу про результати виборів депутатів цифрами по кожному ТО такі відомості:
1.	кількість депутатських мандатів, отриманих кандидатами у депутати, включеними до кожного територіального виборчого списку кожної організації партії, яка має право на участь у розподілі депутатських мандатів
2.	сумарну кількість депутатських мандатів, розподілених у кожному територіальному окрузі
3.	кількість невикористаних голосів виборців, поданих у територіальному окрузі на підтримку виборчого списку кожної організації партії, яка має право на участь у розподілі депутатських мандатів
№	ТВК зазначає у протоколі про результати виборів депутатів стосовно всіх обраних депутатів у ТВО такі відомості:
1.	прізвище, власне ім'я (усі власні імена), по батькові (за наявності)
2.	рік народження
3.	освіта
4.	посада (заняття), місце роботи
5.	партійність
6.	місце проживання
7.	територіальний виборчий округ, у якому обраний депутат
8.	назва партії, від якої обраний депутат
№	До протоколу про результати виборів депутатів по єдиному багатомандатному округу цифрами такі відомості:
1.	кількість мандатів, які підлягають розподілу в єдиному багатомандатному окрузі

¹ Сумарна кількість голосів виборців, які підтримали усі територіальні виборчі списки кандидатів у депутати від кожної організації партії, в усіх територіальних округах у межах єдиного багатомандатного округу.

² Загальна кількість голосів виборців, які підтримали усі територіальні виборчі списки кандидатів у депутати від усіх організацій партій, в усіх територіальних округах у межах єдиного багатомандатного округу.

2.	загальна кількість невикористаних голосів виборців, поданих у єдиному багатомандатному окрузі на підтримку виборчого списку кандидатів від кожної організації партії, яка бере участь у розподілі мандатів
3.	кількість депутатських мандатів, отриманих кандидатами у депутати, включеними до єдиного виборчого списку кандидатів від кожної організації партії, яка бере участь у розподілі мандатів
№	ТВК зазначає у протоколі про результати виборів депутатів стосовно кожного депутата, обраного у єдиному багатомандатному окрузі, такі відомості:
1.	прізвище, власне ім'я (усі власні імена), по батькові (за наявності)
2.	рік народження
3.	освіта
4.	посада (заняття), місце роботи
5.	партійність
6.	місце проживання
7.	єдиний багатомандатний округ, у якому обраний депутат
8.	назва партії, від якої обраний депутат

2.13.2. Встановлення результатів голосування з виборів депутатів сільської, селищної, міської ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч), з виборів сільського, селищного, міського голови

На виборах депутатів сільської, селищної, міської ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч), з виборів сільського, селищного, міського голови застосовується декілька різновидів мажоритарної виборчої системи.

№	Тип виборів та виборча система	Хто визнається обраним?
1.	На виборах депутатів сільської, селищної, міської ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч) застосовується мажоритарна система відносної більшості в багатомандатних виборчих округах.	<p>ТВК з відповідних виборів визнає обраними депутатами у багатомандатному окрузі кандидатів у депутати (у кількості, що дорівнює кількості мандатів у багатомандатному окрузі), які за результатами голосування виборців у відповідному багатомандатному окрузі отримали найбільшу порівняно з іншими кандидатами, зареєстрованими у тому самому окрузі, кількість голосів виборців.</p> <p>Якщо за результатами голосування у відповідному багатомандатному окрузі на останній мандат у цьому окрузі претендують два або більше кандидатів у депутати, які отримали однакову кількість голосів виборців, ТВК приймає рішення про призначення повторного голосування щодо цих кандидатів.</p> <p>У разі якщо за результатами голосування у відповідному багатомандатному окрузі обрано депутатів у кількості, меншій за кількість мандатів у цьому окрузі, територіальна виборча комісія приймає рішення про призначення повторних виборів у цьому окрузі щодо тієї кількості мандатів, які залишилися вакантними.</p> <p>Якщо голосування проводилося по одному кандидату в депутати в багатомандатному виборчому окрузі, кандидат вважається обраним депутатом, якщо за нього подано більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні.</p>

2.	Вибори <i>сільського, селищного, міського</i> (міста з кількістю виборців до 75 тисяч осіб) голови проводяться за мажоритарною виборчою системою відносної більшості в єдиному одномандатному виборчому окрузі	ТВК з відповідних виборів визнає обраним сільським, селищним, міським (міст з кількістю виборців до 75 тисяч осіб) головою кандидата, який за результатами голосування виборців отримав найбільшу порівняно з іншими кандидатами на посаду кількість голосів виборців.	Якщо до виборчого бюлетеня для голосування на виборах сільського, селищного, міського голови було включено лише одного кандидата, він вважається обраним, якщо кількість голосів, поданих за нього, перевищує 50 відсотків кількості виборців, які взяли участь у голосуванні.
3.	Вибори міського (міста з кількістю виборців 75 тисяч і більше осіб) голови проводяться за мажоритарною виборчою системою абсолютної більшості в єдиному одномандатному міському виборчому окрузі.	Міська (міста з кількістю виборців 75 тисяч і більше) територіальна виборча комісія за результатами голосування в день виборів визнає обраним міським головою кандидата, за якого подано більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні. Міська (міста з кількістю виборців 75 тисяч і більше) ТВК приймає рішення про проведення повторного голосування, якщо до виборчого бюлетеня на виборах міського голови було включено більше двох кандидатів на посаду міського голови і за підсумками голосування в день виборів жоден із кандидатів не отримав більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні.	

№	Яка територіальна виборча комісія встановлює результати виборів залежно від типу місцевих виборів? ¹		
1.	сільська, селищна, міська (міста без районного поділу) ТВК	на підставі протоколів ДВК про підрахунок голосів виборців на ВД з відповідних місцевих виборів встановлює	результати голосування з виборів депутатів сільської, селищної, міської ради - у багатомандатних виборчих округах; результати голосування з виборів сільського, селищного, міського голови - у єдиному одномандатному виборчому окрузі;
2.	міська виборча комісія у місті з районним поділом	на підставі протоколів районних у місті виборчих комісій про підсумки голосування встановлює	результати голосування з виборів депутатів міської ради; результати голосування з виборів міського голови.
	Коли зазначені ТВК встановлюють результати відповідних місцевих виборів?		не пізніше як на 12 день з дня голосування (а у разі проведення повторного голосування - не пізніше як на 5 день з дня повторного голосування), про що складає протокол.

¹ В чинній редакції ч. 1 ст. 268 Кодексу серед ТВК, які встановлюють результати виборів за цією статтею, перераховані також районні та районні у місті ТВК. Водночас зазначені комісії встановлюють результати виборів депутатів районних та районних у місті рад за пропорційною виборчою системою у порядку визначеному ст.ст. 256-260 Кодексу. Тому законопроектом № 3971 пропонується вилучити зазначені положення.

№	До протоколу про результати голосування з відповідних місцевих виборів заносяться цифрами такі відомості:	Особливості складання протоколів:
1.	кількість виборчих бюлетенів, виготовлених на замовлення територіальної виборчої комісії;	складається у двох примірниках
2.	кількість виборчих бюлетенів, одержаних дільничними виборчими комісіями;	підписується головою, заступником голови, секретарем та іншими членами виборчої комісії, присутніми на її засіданні, та засвідчується печаткою комісії
3.	кількість невикористаних виборчих бюлетенів, погашених дільничними виборчими комісіями;	
4.	кількість виборців, включених до списків виборців;	зазначаються дата і час (година і хвилини) його підписання членами виборчої комісії
5.	кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені;	
6.	кількість виборчих бюлетенів, що не підлягають врахуванню, виявлених на виборчих дільницях;	може виготовлятися за допомогою технічних засобів
7.	кількість виборців, які взяли участь у голосуванні;	член ТВК, присутній на засіданні, зобов'язаний підписати протокол про результати голосування з відповідних місцевих виборів ¹
8.	кількість виборчих бюлетенів, визнаних недійсними;	
9.	кількість голосів виборців, поданих за кожного кандидата;	1-ий примірник протоколу мають право підписати кандидати, їх довірені особи, представники, уповноважені особи організацій партій, офіційні спостерігачі, які були присутні при встановленні результатів голосування з відповідних місцевих, 2-ий примірник протоколу невідкладно вивіщується для загального ознайомлення у приміщенні ТВК
10.	прізвище, власне ім'я (усі власні імена) та по батькові (за наявності) кандидата у депутати або кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, який набрав найбільшу кількість голосів виборців, а також відсоток голосів виборців, поданих за нього, у відношенні до кількості виборців, які взяли участь у голосуванні у відповідному виборчому окрузі.	
<p>Звертаємо увагу, якщо після підписання протоколу в ньому виявлені неточності, ТВК на своєму засіданні розглядає питання про внесення змін до протоколу шляхом складання нового протоколу, на якому робиться позначка «Уточнений».</p>		

2.13.3. Офіційне оприлюднення результатів місцевих виборів

1.	Коли ТВК оприлюднює результати відповідних виборів та яким чином?	не пізніш як на 5-ий день з дня встановлення результатів виборів офіційно оприлюднює шляхом опублікування у відповідних місцевих друкованих ЗМІ результати виборів депутатів ВР АРК, обласної, міської, районної в місті, районної, селищної, сільської ради, сільських, селищних, міських голів, а також розміщує їх на офіційному веб-сайті комісії чи відповідної ради (за наявності), регіонального, територіального представництва ЦВК (у разі їх утворення)
----	--	---

¹ У разі незгоди із встановленими результатами голосування, зафіксованими у протоколі територіальної виборчої комісії, член територіальної виборчої комісії підписує протокол із позначкою «З окремою думкою». Письмовий виклад окремої думки додається до протоколу про результати голосування з відповідних місцевих виборів. У разі відсутності у протоколі підпису члена територіальної виборчої комісії напроти його прізвища зазначається причина відсутності підпису. Непідписання протоколу окремими членами виборчої комісії не має правових наслідків для дійсності протоколу.

2.	У якому вигляді публікуються результати виборів?	<p>результати виборів до ВР АРК та місцевих рад публікуються у вигляді списку осіб, обраних депутатами відповідної ради, із зазначенням в алфавітному порядку прізвища, власного імені (усіх власних імен) та по батькові (за наявності), числа, місяця, року народження, відомостей про освіту, партійність, посаду, місце роботи (заняття), місце проживання, виборчий округ, у якому обраний депутат, кількість голосів виборців, поданих на його підтримку, та назви місцевої організації політичної партії, від якої обрано депутата (або позначки «Висунутий шляхом самовисування»)</p> <p>у повідомленні про результати виборів та обраного сільського, селищного, міського голову зазначаються прізвище, власне ім'я (усі власні імена) та по батькові (за наявності), число, місяць, рік народження, відомості про освіту, партійність, посаду, місце роботи (заняття), місце проживання, кількість голосів виборців, поданих на його підтримку, та назва місцевої організації політичної партії, від якої обрано сільського, селищного, міського голову (або позначка «Висунутий шляхом самовисування»)</p>
3.	<p>Офіційне оприлюднення ТВК результатів виборів сільського, селищного, міського голови є підставою для звільнення з роботи (посади), припинення діяльності, несумісної з посадою депутата ВР АРК, сільського, селищного, міського голови, та/або прийняття рішення про припинення дії іншого представницького мандата особи, обраної депутатом, сільським, селищним, міським головою.</p>	

Виборчі спори щодо цієї категорії справ мають вагомe значення, адже від їх розгляду залежить результат волевиявлення. Право на достовірне встановлення результату незалежним органом є головною засадою права на вільні вибори, адже якщо вибори були сфальсифіковані, то і результат є нелегітимним.

Разом з тим, ТВК зобов'язана встановити результати виборів депутатів незалежно від кількості виборчих дільниць/виборчих округів, на яких/в межах яких голосування не було організовано і проведено відповідно до вимог Кодексу. Незважаючи на це, відповідно до ч. 6 ст. 64 ВК України, у разі скасування судом рішення виборчої комісії, у тому числі з питання встановлення результатів виборів, рішення з цього питання приймає виборча комісія, рішення якої було скасовано, або відповідна виборча комісія вищого рівня на підставі рішення суду. При цьому, якщо рішення не було скасовано з формальних підстав, виборча комісія не може прийняти рішення, яке по суті повторює скасоване рішення.

Необхідно враховувати, що відповідно до ст. 273 КАС України на відміну від рішень, дій чи бездіяльності ЦВК щодо встановлення результатів загальнодержавних виборів, які оскаржуються до Верховного Суду, рішення, дії чи бездіяльність ТВК та її членів щодо підготовки та проведення місцевих виборів оскаржуються до окружного адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії.

НАВЧАЛЬНІ ВПРАВИ

Матеріальне право

Практичне завдання 1

ОСОБА_1 (позивач) звернувся до Харківського окружного адміністративного суду з адміністративним позовом до територіальної виборчої комісії (відповідач), в якому просить суд:

- зобов'язати відповідача надати право виправити в поданих на реєстрацію документах помилки і неточності;
- скасувати постанову № 14 від ____ вересня 2020 року територіальної виборчої комісії про відмову в реєстрації ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, кандидатом у депутати Пісочинської селищної ради;
- зобов'язати територіальну виборчу комісію протягом одного робочого дня з часу отримання рішення суду зареєструвати позивача як кандидата в виборчому окрузі № 13.

В обґрунтування позову зазначає, що ____ вересня 2020 року він звернувся до територіальної виборчої комісії із переліком документів про реєстрацію його в кандидати в депутати Пісочинської селищної ради по виборчому округу №13 як самовисуванця.

Також позивач подав відповідачеві автобіографію, декларацію, копію паспорта та фото, що підтверджується розпискою від ____ .09.2020 року.

Постановою від ____ вересня 2020 року відповідачем відмовлено йому у реєстрації як кандидата в депутати через відсутність необхідних документів, а саме, заяви про самовисування в якості кандидата в депутати та окремої заяви про згоду на оприлюднення біографічних даних (ст.ст.223,230 Виборчого кодексу України).

Зважаючи на те, що обов'язкової форми заяви про самовисування кандидатом у депутати не передбачено чинним законодавством України, територіальна виборча комісія встановила на свій розсуд, що подана позивачем заява не є заявою про самовисування кандидатом у депутати Пісочинської селищної ради, оскільки містить фразу «даю згоду на балотування».

Як зазначено в постанові, заявником замість двох заяв - «заяви про самовисування кандидатом у депутати та заяви про згоду на оприлюднення біографічних відомостей у зв'язку з участю у місцевих виборах» - було подано одну заяву.

Позовна заява відповідає вимогам, встановленим ст.ст.160,161 КАСУ України. Позовну заяву подано у строк, встановлений КАСУ для звернення до суду із проханням вирішити виборчий спір та визначитися із судом, до предметної юрисдикції якого відноситься цей виборчий спір.

Коментар. Справа № 635/7426/15-а

Умови реєстрації кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі встановлено статтею 223 Виборчого кодексу України, частиною 2 якої визначено, що відповідна сільська, селищна, міська (міста з кількістю виборців до 10 тисяч осіб), районна у місті, районна виборча комісія реєструє кандидата в депутати, висунутого шляхом самовисування, за умови особистого пред'явлення ним документа, передбаченого частиною першою статті 8 цього Кодексу, та подання ним документів, передбачених пунктами 4-7 частини першої цієї статті, а також особисто підписаних ним заяви про самовисування кандидатом у депутати та заяви про згоду на оприлюднення

біографічних відомостей у зв'язку з участю у виборах до сільської, селищної, міської (міста з кількістю виборців до 10 тисяч осіб), районної у місті, районної ради.

Відповідно до ч.3 ст.230 Виборчого кодексу України помилки і неточності, виявлені в поданих організацією партії на реєстрацію документах, якщо їх наявність не є перешкодою для розуміння змісту викладених відомостей, підлягають виправленню або уточненню у порядку, встановленому територіальною виборчою комісією, і не є підставою для відмови в реєстрації кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, старости села, селища.

Виявлені недоліки у поданих документах можуть бути усунуті шляхом подання не пізніше наступного дня після отримання зазначеного повідомлення уточнених або інших документів для реєстрації кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови.

Підстави для відмови в реєстрації кандидата в депутати та кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови і старости врегульовано статтею 230 Кодексу, пунктом 2 частини 1 якої передбачено, що територіальна виборча комісія відмовляє в реєстрації кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови і старости в разі відсутності хоча б одного з документів стосовно кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, зазначених у пунктах 5-12 частини першої статті 222, пунктах 3-7 частини першої статті 223, частині першій статті 224 цього Кодексу, невідповідності таких документів вимогам цього Кодексу (в тому числі щодо розміру грошової застави кандидата на посаду міського голови)».

Відповідно до пунктів 3-7 ч.1 ст.223 Виборчого кодексу України Відповідна сільська, селищна, міська виборча комісія реєструє кандидатів у депутати, висунутих організацією партії у багатомандатних виборчих округах, за умови отримання нею таких документів:

- заяв осіб, включених до переліку кандидатів у депутати відповідної ради від організації партії про згоду балотуватися кандидатами у депутати від цієї організації партії (в тому числі у відповідному багатомандатному виборчому окрузі), які повинні також містити згоду на оприлюднення біографічних відомостей та на обробку персональних даних кандидата у депутати, а також зобов'язання в разі обрання скласти інший представницький мандат (у разі відсутності мандата - зазначити про його відсутність);
- документ про внесення організацією партії або кандидатом грошової застави відповідно до статті 225 цього Кодексу;
- автобіографій кандидатів у депутати на паперовому носії та в електронному вигляді, що обов'язково повинні містити: прізвище, власне ім'я (всі власні імена) та по батькові (за наявності), всі попередні прізвища, власні імена, по батькові та дати їх зміни (якщо особа протягом останніх п'яти років до дня висування кандидатом у депутати змінювала прізвище та/або власне ім'я (одне з власних імен чи всі власні імена), та/або по батькові), число, місяць, рік і місце народження, громадянство, відомості про освіту, посаду (заняття), місце роботи, партійність, адресу місця проживання, наявність чи відсутність представницького мандата, контактний номер телефону, відомості про наявність чи відсутність судимості, дату складання автобіографії та підпис кандидата у депутати (складається у друкованому вигляді);
- по одній фотографії кандидата у депутати розміром 4 x 6 сантиметрів на паперових носіях та в електронному вигляді;
- копії першої та другої сторінок паспорта громадянина України у вигляді паспортної книжечки або копії лицьового та зворотного боків паспорта громадянина України у вигляді картки кожного кандидата у депутати.

Однак, суд прийшов до висновку, що фактичними підставами для відмови позивачеві у реєстрації стала відсутність заяви про самовисування кандидатом у депутати та окремої заяви про згоду на оприлюднення біографічних відомостей, а правовою підставою - відсутність передбачених Законом документів для реєстрації.

Згідно зі Словником української мови в 11 томах, 1970 р., «Балотуватись» - висувати свою кандидатуру для балотування» (тобто для участі у виборах), у зв'язку з чим висновок відповідача про недопустимість використання у заяві про самовисування кандидатом у депутати формулювання «даю згоду балотуватись» суд вважає безпідставним.

Щодо відсутності окремої заяви про згоду позивача на оприлюднення біографічних відомостей суд зазначає, що вказана згода безумовно надана позивачем у заяві про згоду балотуватись кандидатом у депутати.

Отже, суд задовольнив позовні вимоги в частині зобов'язання відповідача надати право виправити в поданих на реєстрацію документах помилки і неточності; скасувати постанову № 14 від _____. вересня 2020 року Пісочинської дільничної виборчої комісії про відмову в реєстрації ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, кандидатом у депутати Пісочинської селищної ради.

У частині вимог зобов'язати відповідача зареєструвати позивача кандидатом у депутати позовні вимоги задоволенню не підлягають, оскільки суд не вправі підмінити компетентний орган і зобов'язувати його прийняти конкретне за змістом рішення. **(Дискусійне питання)**

ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

29 вересня 2015 року

Справа № 635/7426/15-а
Провадження 2-а/635/93/2015

сmt Покотилівка
Харківський районний суд Харківської області у складі:
головуючого судді - Савченка Д.М.,
при секретарі судового засідання - Журавльовій Є.А.,
за участю позивача - ОСОБА_1,
представника відповідача - Котюка В.М.,

розглянувши у відкритому судовому засіданні в приміщенні суду справу за адміністративним позовом ОСОБА_1 до Пісочинської селищної виборчої комісії Харківського району Харківської області про скасування рішення та зобов'язання вчинити певні дії, -

ВСТАНОВИВ:

ОСОБА_1 (позивач) звернувся до Харківського районного суду з адміністративним позовом до Пісочинської селищної виборчої комісії Харківського району Харківської області (відповідач), в якому просить суд:

- зобов'язати відповідача надати право виправити в поданих на реєстрацію документах помилки і неточності;
- скасувати постанову № 14 від 25 вересня 2015 року Пісочинської селищної виборчої комісії про відмову в реєстрації ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, кандидатом у депутати Пісочинської селищної ради;
- зобов'язати Пісочинську селищну виборчу комісію протягом одного робочого дня з часу отримання рішення суду зареєструвати позивача в якості кандидата в одномандатному виборчому окрузі № 13.

В обґрунтування позову зазначає, що 22 вересня 2015 року він звернувся до Пісочинської селищної виборчої комісії із переліком документів про реєстрацію його в кандидати в депутати Пісочинської селищної ради по одномандатному виборчому округу №13 як самовисуванця.

Постановою від 25 вересня 2015 року відповідачем відмовлено йому у реєстрації в якості кандидата в депутати через відсутність необхідних документів, а саме, заяви про самовисування в якості кандидата в депутати та окремої заяви про згоду на оприлюднення біографічних даних.

Зважаючи на те, що обов'язкової форми заяви про самовисування кандидатом у депутати не передбачено чинним законодавством України, Пісочинська селищна виборча комісія Харківського району Харківської області встановила на свій розсуд, що подана позивачем заява не є заявою про самовисування кандидатом у депутати Пісочинської селищної ради.

У судовому засіданні позивач свої позовні вимоги підтримав та просив задовольнити у повному обсязі з підстав, викладених у позові.

Представник відповідача письмових заперечень проти позову не надав, у судовому засіданні проти позову заперечував у зв'язку з його необґрунтованістю, просив у задоволенні позову відмовити.

По суті позову пояснив, що в порушення вимог ч. 3 ст. 39 Закону України «Про місцеві вибори» позивач не просив зареєструвати його в якості кандидата в депутати та не подав усіх необхідних документів для реєстрації, а саме, не подав заяву про самовисування кандидатом у депутати, а також окрему заяву про згоду на оприлюднення біографічних відомостей.

Заслухавши пояснення представників сторін та дослідивши матеріали справи, судом встановлено наступні фактичні обставини.

23 вересня 2015 року позивач звернувся до відповідача із заявою про надання згоди балотуватися кандидатом на посаду депутата Пісочинської селищної ради Харківського району Харківської області шляхом самовисування по територіальному виборчому округу № 13 з виборів депутатів Пісочинської селищної ради Харківського району Харківської області, що відбудуться 25 жовтня 2015 року, та у зв'язку з цим надав згоду на оприлюднення своїх біографічних відомостей.

Також позивач подав відповідачеві автобіографію, декларацію, копію паспорта та фото, що підтверджується розпискою від 23.09.2015 року.

Постановою відповідача № 14 від 25 вересня 2015 року позивачеві відмовлено у реєстрації кандидатом у депутати Пісочинської селищної ради, висунутим шляхом самовисування в одномандатному окрузі № 13 для участі в чергових місцевих виборах, що відбудуться 25 жовтня 2015 року.

Як зазначено в постанові, заявником замість двох заяв - «заяви про самовисування кандидатом у депутати та заяви про згоду на оприлюднення біографічних відомостей у зв'язку з участю у місцевих виборах» - було подано одну заяву.

Крім того, серед документів, подання яких необхідне для реєстрації особи кандидатом у депутати згідно з положенням частини третьої статті 39 Закону України «Про місцеві вибори», передбачено такий документ, як заява про самовисування кандидатом у депутати.

Натомість, у тексті заяви, поданої заявником 23.09.2015, не міститься прохання зареєструвати його кандидатом у депутати шляхом самовисування. Заявник лише «дає згоду балотуватися» «кандидатом на посаду депутата Пісочинської селищної ради Харківського району Харківської області шляхом самовисування по територіальному виборчому округу №13». Надання згоди балотуватися не є передбаченою законом достатньою умовою для реєстрації кандидата в депутати місцевої ради шляхом самовисування в одномандатному виборчому окрузі.

Подання заяви про таку згоду передбачено в порядку реєстрації кандидата в депутати, висунутого місцевою організацією партії в одномандатному виборчому окрузі відповідно до пункту 5 частини першої статті 39 Закону України «Про місцеві вибори».

Перелік документів, подання яких необхідне для реєстрації кандидата в депутати місцевої ради шляхом самовисування в одномандатному виборчому окрузі, передбачено частиною

З статті 39 Закону України «Про місцеві вибори», в ньому не передбачено подання заяви про згоду балотуватися кандидатом у депутати місцевої ради.

Зважаючи на те, що обов'язкової форми заяви про самовисування кандидатом у депутати не передбачено (не встановлено) чинним законодавством України, Пісочинська селищна виборча комісія при розгляді заяви ОСОБА_1 від 22 вересня 2015 року встановила, що подана заява не є заявою про самовисування кандидатом у депутати Пісочинської селищної ради, виходячи із аналізу змісту зазначеної заяви, а також системного аналізу положень Закону України «Про місцеві вибори», що стосується зазначеного документа, умов та порядку реєстрації кандидата в депутати місцевої ради.

Проаналізувавши спірні правовідносини, суд приходить до висновку, що позовна заява підлягає частковому задоволенню, виходячи з наступного.

Умови реєстрації кандидатів у депутати в одномандатному виборчому окрузі встановлено статтею 39 Закону України «Про місцеві вибори» (далі - Закон), частиною 3 якої визначено, що відповідна територіальна виборча комісія реєструє кандидата в депутати в одномандатному виборчому окрузі, висунутого шляхом самовисування, за умови особистого пред'явлення ним документа, передбаченого частиною другою статті 3 цього Закону, та подання ним документів, передбачених пунктами 6-8 частини першої цієї статті, а також особисто підписаних ним заяви про самовисування кандидатом у депутати та заяви про згоду на оприлюднення біографічних відомостей у зв'язку з участю у місцевих виборах.

Порядок реєстрації кандидатів у депутати в одномандатному виборчому окрузі врегульовано статтею 42 Закону, частиною 6 якої передбачено, що помилки і неточності, виявлені в поданих на реєстрацію кандидатів документах, підлягають виправленню і не є підставою для відмови в реєстрації кандидата в депутати.

Підстави для відмови в реєстрації кандидата в депутати та кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови і старости врегульовано статтею 46 Закону, пунктом 2 частини 1 якої передбачено, що територіальна виборча комісія відмовляє в реєстрації кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови і старости в разі відсутності передбачених цим Законом документів для реєстрації особи кандидатом.

Як убачається з тексту оскаржуваної постанови, фактичними підставами для відмови позивачеві у реєстрації стала відсутність заяви про самовисування кандидатом у депутати та окремої заяви про згоду на оприлюднення біографічних відомостей, а правовою підставою — пункт 2 частини 1 статті 46 Закону (відсутність передбачених Законом документів для реєстрації).

Оцінюючи наведені відповідачем правові та фактичні підстави для відмови позивачеві у реєстрації на відповідність вищенаведеним нормам Закону, суд приходить до наступного.

Згідно з частиною 3 статті 39 Закону кандидат у депутати в одномандатному виборчому окрузі, висунутий шляхом самовисування, подає для реєстрації, зокрема, заяву про самовисування кандидатом у депутати і заяву про згоду на оприлюднення біографічних відомостей.

При цьому, як зазначено відповідачем в оскаржуваній постанові, обов'язкових вимог до написання заяви про самовисування кандидатом у депутати чинне законодавство не встановлює.

З буквального змісту частини 3 статті 39 Закону випливає, що кандидат зобов'язаний подати до територіальної виборчої комісії заяву про самовисування кандидатом у депутати, тобто таку заяву, з якої було б зрозуміло, що особа бажає стати кандидатом у депутати шляхом самовисування.

Аналізуючи зміст поданої позивачем заяви про згоду балотуватися кандидатом на посаду депутата Пісочинської селищної ради шляхом самовисування, суд приходять до висновку, що вказана заява відповідає вимогам частини 3 статті 39 Закону, оскільки містить чітке і однозначне волевиявлення особи бути кандидатом у депутати Пісочинської селищної ради шляхом самовисування.

Щодо пояснень представника відповідача у судовому засіданні, що вказана заява не містить прохання зареєструвати особу в якості кандидата в депутати, суд зазначає, що таких вимог до заяви про самовисування кандидатом у депутати частина 3 статті 39 Закону не містить.

Щодо посилань в оскаржуваній постанові на те, що формулювання «даю згоду балотуватися» передбачено для подання заяви особою, яка висувається місцевою організацією партії, а не шляхом самовисування, суд зазначає наступне.

Згідно зі Словником української мови в 11 томах, 1970 р., «Балотуватись» - висувати свою кандидатуру для балотування» (тобто для участі у виборах), у зв'язку з чим висновок відповідача про недопустимість використання у заяві про самовисування кандидатом у депутати формулювання «даю згоду балотуватись» суд вважає безпідставним.

Щодо відсутності окремої заяви про згоду позивача на оприлюднення біографічних відомостей суд зазначає, що вказана згода безумовно надана позивачем у заяві про згоду балотуватись кандидатом у депутати.

Стосовно юридичних наслідків виявлених невідповідностей у поданих позивачем документах суд зазначає, що підставою для відмови у реєстрації особи кандидатом у депутати згідно з пунктом 2 частини 1 статті 46 Закону, на який посилається відповідач в оскаржуваній постанові, є відсутність передбачених цим Законом документів для реєстрації особи кандидатом.

У свою чергу помилки і неточності, виявлені в поданих на реєстрацію кандидатів документах, підлягають виправленню і не є підставою для відмови в реєстрації кандидата в депутати (частина 6 статті 42 Закону).

Оцінюючи наведені відповідачем в оскаржуваній постанові помилки та неточності при оформленні позивачем документів, суд приходять до висновку, що вказані помилки і неточності могли бути усунуті в порядку частини 6 статті 42 Закону, і не є підставою для відмови у реєстрації позивача.

Таким чином, суд приходять до висновку, що відповідачем безпідставно застосовано до спірного випадку норму пункту 2 частини 1 статті 46 Закону про відмову в реєстрації кандидата в депутати замість норми частини 6 статті 42 Закону щодо того, що помилки і неточності в документах підлягають виправленню і не є підставою для відмови в реєстрації кандидата в депутати.

Підсумовуючи викладене, суд приходять до висновку, що оскаржувана постанова є необґрунтованою і підлягає скасуванню із зобов'язанням відповідача надати позивачеві право виправити в поданих на реєстрацію документах помилки і неточності.

У частині вимог зобов'язати відповідача зареєструвати позивача кандидатом у депутати позовні вимоги задоволенню не підлягають, оскільки суд не вправі підмінити компетентний орган і зобов'язувати його прийняти конкретне за змістом рішення.

У зв'язку з цим позовні вимоги підлягають задоволенню в частині зобов'язання відповідача повторно розглянути питання щодо реєстрації позивача в якості кандидата в депутати Пісочинської селищної ради Харківського району.

Керуючись ст.ст. 162, 163, 254 КАС України, суд, -

ПОСТАНОВИВ:

Адміністративний позов ОСОБА_1 до Пісочинської селищної виборчої комісії Харківського району Харківської області про скасування рішення та зобов'язання вчинити певні дії - задовольнити частково.

Скасувати постанову № 14 від 25 вересня 2015 року Пісочинської селищної виборчої комісії Харківського району Харківської області про відмову ОСОБА_1 в реєстрації кандидатом у депутати.

Зобов'язати Пісочинську селищну виборчу комісію Харківського району Харківської області надати ОСОБА_1 право виправити в поданих на реєстрацію в якості кандидата у депутати документах помилки і неточності.

Зобов'язати Пісочинську селищну виборчу комісію Харківського району Харківської області повторно розглянути питання про реєстрацію ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, в якості кандидата в депутати в одномандатному виборчому окрузі № 13.

У задоволенні інших позовних вимог - відмовити.

Постанова може бути оскаржена до Харківського апеляційного адміністративного суду через Харківський районний суд шляхом подачі апеляційної скарги на постанову суду протягом двох днів з дня її проголошення.

У разі подання апеляційної скарги постанова, якщо її не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті апеляційного провадження або набрання законної сили рішенням за наслідками апеляційного провадження.

НАВЧАЛЬНІ ВПРАВИ

Матеріальне право

Практичне завдання 2

___.10.2020 року позивач звернувся до суду з позовом до ТОВ «Ліга» про визнання бездіяльності, яка виразилася у ненаданні як кандидату на посаду Чернігівського міського голови ОСОБА_4 ефірного часу в будь-якій формі для здійснення передвиборної агітації, протиправною та такою, що порушує виборчі права та перешкоджає їх здійсненню.

Постановою територіальної виборчої комісії позивач зареєстрований кандидатом на посаду Чернігівського міського голови на чергових виборах депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів.

__ жовтня 2020 року від позивача до відповідача надійшло електронне повідомлення № 10, в якому позивач у відповідності до вимог **ст. 57 Закону Виборчого кодексу України** просив надати ефірний час в будь-якій формі (інтерв'ю, виступ, дебати, тощо) для здійснення передвиборчої агітації, оплату гарантує.

Представник відповідача подав письмові заперечення проти позову та пояснив суду, що відповідачем була надіслана телеграма позивачу, в якій просили повідомити форму передвиборної агітації, тривалість, дату та інші істотні дані для укладення договору, проте позивач не звертався з вимогою укладення договору, тому просив відмовити в задоволенні позову.

Позовна заява відповідає вимогам, встановленим **ст.ст.160,161 КАСУ України**. Позовну заяву подано у строк, встановлений КАСУ для звернення до суду із проханням вирішити виборчий спір. До предметної юрисдикції якого адміністративного суду належить вирішення зазначеної справи? Як необхідно вирішити спір.

Коментар. Справа № 750/10619/15-а

Відповідно до п.4 ч.1 ст.51 Виборчого кодексу України виборна агітація проводиться в тому числі у формі оприлюднення в друкованих та аудіовізуальних (електронних) засобах масової інформації політичної реклами, виступів, інтерв'ю, нарисів, відеофільмів, аудіо- та відеокліпів, інших публікацій та повідомлень.

Відповідно до ч.4 ст.51 Виборчого кодексу України передвиборна агітація здійснюється за рахунок коштів виборчих фондів кандидатів, партій (організацій партій) - суб'єктів виборчого процесу, якщо інше не передбачено цим Кодексом.

Відповідно до ч.2 ст.54 Виборчого кодексу України передвиборна агітація у засобах масової інформації за рахунок коштів виборчого фонду кандидата, партії (організації партії) - суб'єкта виборчого процесу здійснюється на умовах рівної оплати за одиницю друкованої площі та одиницю ефірного часу і обмежується лише граничним розміром витрат виборчого фонду.

Відповідно до ч.3 ст.55 Виборчого кодексу України ефірний час за рахунок коштів виборчого фонду кандидата, партії (організації партії) надається на підставі угоди, що укладається між розпорядником поточного рахунку виборчого фонду кандидата, партії (організації партії) та телерадіоорганізацією. Без укладення такої угоди та надходження коштів на рахунок телерадіоорганізації надання ефірного часу забороняється.

Таким чином, Кодекс передбачає, що передвиборна агітація з використанням електронного (аудіовізуального) засобу масової інформації здійснюються на підставі відповідного договору і виключно

за умов попереднього фінансування послуг з надання ефірного часу за рахунок виборчого фонду у відповідності до розцінок, що встановлюються однаковими для всіх учасників виборчого процесу.

Таким чином, суд приходить до висновку про відсутність підстав для задоволення позову.

ПОСТАНОВА

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

22 жовтня 2015 року

Справа № 750/10619/15-а
Провадження № 2-а/750/873/15

м.Чернігова

Деснянський районний суд міста Чернігова у складі:

головуючого судді Карапути Л.В.,

при секретарі Руденко В.О.,

за участю представника позивача ОСОБА_1, представника відповідача ОСОБА_2 з обмеженою відповідальністю «Телерадіоорганізація «Ліга» - ОСОБА_3,

розглянувши у відкритому судовому засіданні в приміщенні суду адміністративну справу за позовом кандидата на посаду Чернігівського міського голови ОСОБА_4 до ОСОБА_2 з обмеженою відповідальністю «Телерадіоорганізація «Ліга» про визнання бездіяльності протиправною,

ВСТАНОВИВ:

20.10.2015 року позивач звернувся до суду з позовом до відповідача про визнання бездіяльності, яка виразилася у ненаданні як кандидату на посаду Чернігівського міського голови ОСОБА_4 ефірного часу в будь-якій формі для здійснення передвиборної агітації, протиправною та такою, що порушує виборчі права та перешкоджає їх здійсненню.

У судовому засіданні представник позивача підтримав позовні вимоги і наполягав на їх задоволенні.

Представник відповідача подав письмові заперечення проти позову та пояснив суду, що 18 жовтня 2015 року від ОСОБА_4 надійшла телеграма до ОСОБА_2 з обмеженою відповідальністю «Телерадіоорганізація «Ліга», в якій останній просив надати ефірний час в будь-якій формі для здійснення передвиборчої агітації. 19.10.2015 року відповідачем була надіслана телеграма позивачу, в якій просили повідомити форму передвиборної агітації, тривалість, дату та інші істотні дані для укладення договору, проте позивач не звертався до ОСОБА_2 з вимогою укладення договору, тому просив відмовити в задоволенні позову.

Заслухавши пояснення представника позивача, представника відповідача та дослідивши матеріали справи, суд дійшов наступного висновку.

Постановою Чернігівської міської виборчої комісії Чернігівської області від 23 вересня 2015 року № 16 позивач зареєстрований кандидатом на посаду Чернігівського міського голови на чергових виборах депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, що відбудуться 25 жовтня 2015 року.

18 жовтня 2015 року від позивача до ОСОБА_2 з обмеженою відповідальністю «Телерадіоорганізація «Ліга» надійшло електронне повідомлення № 10, в якому ОСОБА_4 у відповідності до вимог частини 1, 4 ст. 57 Закону України «Про місцеві вибори» просив надати ефірний час в будь-якій формі (інтерв'ю, виступ, дебати, тощо) для здійснення передвиборчої агітації, оплати гарантує.

19 жовтня 2015 року ОСОБА_2 з обмеженою відповідальністю «Телерадіоорганізація «Ліга» інформувало позивача листом від 19.10.2015 року №59, в якому просили повідомити форму передвиборної агітації, тривалість, дату, часові проміжки розміщення, а також інші істотні дані для укладення договору, відповідно до вимог ст. 59 Закону України «Про місцеві вибори», направленим електронним повідомленням, про що свідчить поштова квитанція від 19.10.2015 року №4202.

Проте, як встановлено в судовому засіданні позивач не звертався до відповідача з вимогою укладання договору.

За ч. 1 ст. 71 КАС України кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення, крім випадків, встановлених статтею 72 цього Кодексу.

Разом з тим, позивачем не надано доказів оплати вартості ефірного часу та надання виконавцві відповідних агітаційних матеріалів.

Порядок використання електронних (аудіовізуальних) засобів масової інформації під час проведення передвиборної агітації регулюються ст.ст. 54, 57, 59 Закону України «Про місцеві вибори».

Згідно з абз.1 ч.6 ст.54 Закону, передвиборна агітація здійснюється за рахунок і в межах коштів власних виборчих фондів кандидатів у депутати в одномандатному виборчому окрузі, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, старости, місцевих організацій партій, кандидати у депутати від яких зареєстровані в багатомандатному виборчому окрузі. Використання для передвиборної агітації коштів з інших джерел забороняється.

Частиною 2 ст. 57 Закону встановлено, що передвиборна агітація у засобах масової інформації усіх форм власності, що ведеться за рахунок коштів виборчих фондів, здійснюється на умовах рівної оплати за одиницю ефірного часу та одиницю друкованої площі.

Відповідно до ч.1 ст.59 Закону, ефірний час за рахунок коштів виборчого фонду надається на підставі угоди, що укладається від імені місцевої організації партії розпорядником поточного рахунку її виборчого фонду, а від імені кандидата у депутати в одномандатному виборчому окрузі, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости - розпорядником відповідного виборчого фонду з телерадіоорганізацією будь-якої форми власності. Без укладення такої угоди та (або) у разі ненадходження коштів на рахунок телерадіоорганізації надання ефірного часу для ведення передвиборної агітації забороняється.

Таким чином, Закон передбачає, що передвиборна агітація з використанням електронного (аудіовізуального) засобу масової інформації здійснюються на підставі відповідного договору і виключно за умов попереднього фінансування послуг з надання ефірного часу за рахунок виборчого фонду у відповідності до розцінок, що встановлюються однаковими для всіх учасників виборчого процесу. При цьому, згідно з ч.2 ст.59 Закону України «Про місцеві вибори» місцеві організації партій, кандидати, їх довірені особи для проведення передвиборної агітації погоджують із відповідною

телерадіоорганізацією режим передачі, що містить передвиборну агітацію (прямий ефір або аудіо-, відеозапис).

Відповідно до вимог ч. 5. ст. 54 Закону, передвиборна агітація може проводитися у таких формах:

- проведення зборів громадян, інших зустрічей з виборцями;
- проведення мітингів, походів, демонстрацій, пікетів;
- проведення публічних дебатів, дискусій, круглих столів, прес-конференцій стосовно положень передвиборних програм місцевих організацій партій - суб'єктів виборчого процесу, їх політичної діяльності чи політичної діяльності кандидатів;
- оприлюднення в друкованих та аудіовізуальних (електронних) засобах масової інформації політичної реклами, виступів, інтерв'ю, нарисів, відеофільмів, аудіо- та відеокліпів, інших публікацій та повідомлень;
- розповсюдження виборчих листівок, плакатів та інших друкованих агітаційних матеріалів чи друкованих видань, в яких розміщено матеріали передвиборної агітації;
- розміщення друкованих агітаційних матеріалів чи політичної реклами на носіях зовнішньої реклами;
- проведення концертів, вистав, спортивних змагань, демонстрації фільмів та телепередач чи інших публічних заходів за підтримки місцевої організації партії - суб'єкта виборчого процесу, кандидата, а також оприлюднення інформації про таку підтримку;
- публічні заклики голосувати за або не голосувати за місцеву організацію партії - суб'єкта виборчого процесу, кандидата або публічні оцінки діяльності місцевої організації партії, кандидата;
- встановлення агітаційних наметів;
- в інших формах, що не суперечать Конституції та законам України.

Позивач не звертався до відповідача з заявою щодо надання певного ефірного часу (з конкретизацією тривалості, періодичності) для розміщення певних матеріалів передвиборної агітації (відео-, аудіоматеріали), а також не погоджував режим передачі (аудіо-, відеозапис або прямий ефір).

Таким чином, суд приходять до висновку про відсутність підстав для задоволення позову, щодо визнання бездіяльності ОСОБА_2 з обмеженою відповідальністю «Телерадіоорганізація «Ліга», яка виразилася у ненаданні як кандидату на посаду Чернігівського міського голови ОСОБА_4 ефірного часу для здійснення передвиборної агітації, протиправною.

Керуючись ст. 174 КАС України, Закону України «Про місцеві вибори», суд

ПОСТАНОВИВ:

в задоволенні адміністративного позову кандидата на посаду Чернігівського міського голови ОСОБА_4 до ОСОБА_2 з обмеженою відповідальністю «Телерадіоорганізація «Ліга» про визнання бездіяльності протиправною, відмовити

Постанову може бути оскаржено до Київського апеляційного адміністративного суду.

Апеляційна скарга на постанову суду першої інстанції подається у дводенний строк з дня її проголошення.

НАВЧАЛЬНІ ВПРАВИ

Матеріальне право

Практичне завдання 3

Позивач звернувся до суду з позовом, у якому просив:

визнати протиправною та скасувати постанову територіальної виборчої комісії № 30 від _____ вересня 2020 року «Про відмову в реєстрації кандидатів у багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації Політичної партії ХХ;

зобов'язати включити до виборчого списку кандидатів у депутати Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації Політичної партії ХХ.

При цьому зазначав, що ___ вересня 2020 року головою Житомирської обласної організації Політичної партії ХХ подано до територіальної виборчої комісії всі необхідні документи для реєстрації кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради.

Згідно з довідкою про прийняття документів для реєстрації кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації Політичної партії ХХ, позивачем подано до Житомирської територіальної виборчої комісії, зокрема:

- копію рішення П'ятої Позачергової конференції Політичної партії ХХ про участь місцевих організацій Політичної партії у місцевих виборах, в 1 примірнику на 1 аркуші;
- копію документа про внесення грошової застави у 1 примірнику на 1 аркуші.

До матеріалів справи долучено платіжне доручення № 1 про перерахування коштів у сумі _____ грн із призначенням платежу: грошова застава за кандидатів в депутати від Житомирської обласної організації політичної партії ХХ. Платіжне доручення № 1 від _____.09.2020 оформлено із застосуванням факсимільної печатки та підпису Банку і має силу оригіналу. Мокра печатка у випадку застосування факсимільної проставляється на платіжному дорученні лише на вимогу платника.

Заява позивача про реєстрацію кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради, включених до виборчого списку кандидатів у депутати Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації політичної партії ХХ, розглянута на засіданні територіальної виборчої комісії, про що свідчить протокол .

Постановою від _____.09.2020 відповідач відмовив у реєстрації кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради, включених до виборчого списку кандидатів у депутати Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації Політичної партії ХХ, оскільки подане рішення п'ятої позачергової конференції Політичної партії про участь місцевих організацій Політичної партії у місцевих виборах, не містить підпису керівника та відбитку печатки, а поданий документ про сплату грошової застави не є оригіналом, тому вказані документи не є належними документами у розумінні ч. 1 ст.222 Виборчого кодексу України. Отже, на підставі зазначеного, територіальною виборчою комісією зроблено висновок про те, що документи, необхідні для реєстрації, взагалі не подані, що відповідає підставі для відмови, яка передбачена п. 2 ч. 1 ст. 230 цього Кодексу.

Позивач не погоджується із вказаною постановою та просить її скасувати, так як під час подачі документів до Комісії зазначене рішення було завірено мокрою печаткою Політичної партії та надано оригінал документа про сплату грошової застави, який був виданий у відділенні банку. За таких обставин, позивач вважає, що висновок територіальної виборчої комісії про невідповідність документів

вимогам п.2 ч.1 ст. 230 згаданого Кодексу є помилковим, зробленим із допущенням відповідачем надмірного формалізму.

Позовна заява відповідає вимогам, встановленим ст.ст.160,161 КАСУ України. Позовну заяву подано у строк, встановлений КАСУ для звернення до суду із проханням вирішити виборчий спір.

Коментар. Справа № 806/4918/15.

Згідно з п. 5 ч. 2 ст. 206 ВКУ виборча комісія Автономної Республіки Крим, обласна, районна виборча комісія реєструє кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної обласної, районної ради, уповноважених осіб організацій партій - суб'єктів відповідного виборчого процесу, довірених осіб кандидатів у депутати, видає їм посвідчення.

Відповідно до пунктів ч. 1 статті 222 Кодексу Виборча комісія Автономної Республіки Крим, обласна, районна, міська, районна у місті, сільська, селищна виборча комісія реєструє кандидатів у депутати, включених до єдиного та територіальних виборчих списків організації партії, за умови отримання нею таких документів:

1) заяви про реєстрацію кандидатів у депутати, підписаної керівником організації партії та скріпленої печаткою відповідної організації партії, організації партії вищого рівня або печаткою партії; 2) рішення зборів, конференції організації партії про висування кандидатів у депутати від організації партії, передбаченого частиною десятою статті 219 цього Кодексу, підписаного керівником місцевої організації партії та засвідчене печаткою місцевої організації партії або відповідної організації партії вищого рівня, а також погоджене центральним керівним органом партії, що засвідчується печаткою цієї партії (із зазначенням найменування центрального керівного органу партії, номера та дати прийняття відповідного рішення, яке не додається); 3) єдиного виборчого списку та всіх територіальних виборчих списків кандидатів у депутати, віднесених організацією партії до відповідних багатомандатних виборчих округів, за формами, встановленими Центральною виборчою комісією, на паперових носіях, які обов'язково повинні містити відомості, передбачені частиною десятою статті 220 цього Кодексу, підписаних керівником організації партії і скріплених печаткою організації партії або відповідної організації партії вищого рівня, та в електронному вигляді; 4) передвиборної програми організації партії, викладеної державною мовою, обсягом до 4000 друкованих знаків, затвердженої зборами, конференцією організації партії, на паперових носіях, засвідченої підписом керівника організації партії і скріпленої печаткою організації партії, організації партії вищого рівня або печаткою партії, та в електронному вигляді; 5) документа про внесення організацією партії грошової застави відповідно до статті 225 цього Кодексу; 6) заяв осіб, включених до виборчих списків організації партії, про згоду балотуватися кандидатами у депутати від цієї організації партії, які повинні також містити згоду на оприлюднення біографічних відомостей та обробку персональних даних, а також зобов'язання в разі обрання скласти інший представницький мандат (у разі відсутності такого мандата - зазначити про його відсутність); 7) заяви осіб, включених до виборчих списків республіканської в Автономній Республіці Крим організації партії, повинні також містити зобов'язання в разі обрання припинити діяльність, несумісну з мандатом депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим (у разі відсутності такої діяльності - зазначити про її відсутність), та зобов'язання в разі обрання протягом місяця після офіційного оприлюднення результатів виборів передати у порядку, встановленому законом, в управління іншій особі належні підприємства та корпоративні права (у разі відсутності таких підприємств чи корпоративних прав - зазначити про їх відсутність); 8) автобіографій кандидатів у депутати на паперовому носії та в електронному вигляді, що обов'язково повинні містити: прізвище, власне ім'я (всі власні імена) та по батькові (за наявності), всі попередні прізвища, власні імена, по батькові та дати їх зміни (якщо особа протягом останніх п'яти років до дня виборів змінювала прізвище та/або власне ім'я (одне з власних імен чи всі власні імена), та/або по батькові), число, місяць, рік і місце народження, громадянство, відомості про освіту, посаду (заняття), місце роботи, партійність, адресу місця проживання, наявність чи відсутність представницького мандата, контактний номер

телефону, відомості про наявність чи відсутність судимості, дату складання автобіографії та підпис кандидата у депутати (складається у друкованому вигляді); 9) довідки про наявність чи відсутність судимості, виданої уповноваженим органом після початку виборчого процесу; 10) заяви про наявність (відсутність) заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, кожного кандидата у депутати; 11) по одній фотографії кандидата у депутати розміром 4 x 6 сантиметрів на паперових носіях та в електронному вигляді; 12) копії першої та другої сторінок паспорта громадянина України у вигляді паспортної книжечки або копії лицьового та зворотного боків паспорта громадянина України у вигляді картки кожного кандидата у депутати.

Відповідно до ч.6 ст.227 ВКУ Територіальна виборча комісія не пізніш як на п'ятий день з дня прийняття заяви організації партії про реєстрацію кандидатів у депутати та доданих до неї необхідних документів приймає рішення про реєстрацію кандидатів у депутати або про відмову в їх реєстрації.

Вичерпний перелік підстав для відмови в реєстрації кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости села, селища, висунутих на місцевих виборах, у тому числі місцевою організацією партії, встановлено частиною першою статті 230 Кодексу.

Згідно з частинами першою та другою ст. 230 Кодексу Територіальна виборча комісія відмовляє в реєстрації всіх кандидатів у депутати, включених до виборчих списків місцевих організацій політичних партій або до переліку кандидатів у депутати в багатомандатних виборчих округах на відповідних місцевих виборах, у разі:

- порушення встановленого цим Кодексом порядку висування кандидатів, у тому числі перевищення встановленої цим Кодексом кількості кандидатів у депутати у єдиному виборчому списку та територіальному виборчому списку організації партії на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше), кандидатів у депутати в кожному багатомандатному окрузі на виборах депутатів сільських, селищних, міських рад (територіальних громад з кількістю виборців до 10 тисяч), які можуть бути висунуті організаціями партій;
- відсутності хоча б одного з документів, зазначених у пунктах 1-5 частини першої статті 222, пунктах 1, 2, 4 частини першої статті 223 цього Кодексу, невідповідності таких документів вимогам цього Кодексу (в тому числі щодо розміру грошової застави).

Разом з тим, статтею 219 ВКУ встановлено порядок висування кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районних у місті рад, а також кандидатів у депутати міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше).

Відповідно до п.10 ст.219 ВКУ Рішення зборів, конференції організації партії про висування кандидатів у депутати від партії приймається шляхом затвердження єдиного виборчого списку та територіальних виборчих списків кандидатів у депутати, віднесених організацією партії до відповідних територіальних виборчих округів, які додаються до такого рішення і є його невід'ємною частиною. Рішення зборів, конференції організації партії про висування кандидатів у депутати підписується керівником організації партії і скріплюється печаткою цієї місцевої організації партії або печаткою організації партії вищого рівня, а також погоджується центральним керівним органом партії, що засвідчується печаткою партії.

Отже, відсутність належним чином засвідченої копії рішення вищого керівного органу партії про участь її місцевих організацій у відповідних виборах, засвідченої підписом керівника та печаткою партії, свідчить на користь висновку про порушення Житомирською обласною організацією Політичної партії «ХХ» положень частини першої статті 219 Кодексу, які можуть бути підставою для відмови у реєстрації кандидатів у депутати згідно із п. 1 ч. 1 ст.230 Кодексу, а не на підставі пункту 2 цієї частини статті 230 Кодексу.

Тому позов задоволено частково.

Визнано протиправною та скасовано постанову Житомирської обласної виборчої комісії № 30 про відмову в реєстрації кандидатів у багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації політичної партії ХХ.

Зобов'язано Житомирську обласну виборчу комісію повторно розглянути заяву про реєстрацію кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради, включених до виборчого списку кандидатів у депутати Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації політичної партії ХХ.

У задоволенні решти позову відмовлено.

ЖИТОМИРСЬКИЙ ОКРУЖНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД

ПОСТАНОВА

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

03 жовтня 2015 року

справа № 806/4918/15

м. Житомир

час прийняття: 22 год. 30 хв.

категорія 1.3.2

Житомирський окружний адміністративний суд у складі колегії суддів:
головуючого судді Романченка Є.Ю., суддів: Капинос О.В., Токаревої М.С.,
секретар судового засідання Черниш А.В.,
за участі представників сторін,

розглянувши у відкритому судовому засіданні адміністративну справу за позовом Житомирської обласної організації Політичної партії «Нова держава» до Житомирської обласної виборчої комісії про визнання протиправною та скасування постанови № 30 від 01.10.2015, зобов'язання вчинити дії щодо включення до виборчого списку,

ВСТАНОВИВ:

Позивач звернувся до суду з вказаним позовом, у якому просив визнати протиправною та скасувати постанову Житомирської обласної виборчої комісії № 30 від 01 жовтня 2015 року «Про відмову в реєстрації кандидатів у багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації Політичної партії «Нова держава»»; зобов'язати включити до виборчого списку кандидатів у депутати Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації Політичної партії «Нова держава».

При цьому зазначав, що 30 вересня 2015 року головою Житомирської обласної організації Політичної партії «Нова держава» подано до Житомирської обласної виборчої комісії всі необхідні документи для реєстрації кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради. Постановою від 01.10.2015 відповідач відмовив у реєстрації кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради, включених до виборчого списку кандидатів у депутати Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації Політичної партії «Нова держава», оскільки подане рішення п'ятої позачергової конференції Політичної партії «Нова держава» про участь місцевих організацій Політичної партії «Нова держава» у місцевих виборах, що відбудуться 25 жовтня 2015 року не містить підпису керівника та відбитку печатки, а поданий документ про сплату грошової застави не є оригіналом, тому вказані документи не є належними документами у розумінні п. 5, 10 ч. 1 ст. 38 Закону України «Про місцеві вибори». Позивач не погоджується із вказаною постановою та просить її скасувати, так як під час подачі документів до Комісії зазначене рішення було завірено мокрою печаткою і підписом голови ради Політичної партії «Нова держава» та надано оригінал документа про сплату грошової застави, який був виданий у відділенні банку. За таких обставин, позивач вважає, що висновок Житомирської обласної виборчої комісії про невідповідність документів вимогам ст. 38 згаданого Закону є помилковим, зробленим із допущенням відповідачем надмірного формалізму.

Представники позивача в судовому засіданні позовні вимоги підтримали у повному обсязі та просили їх задовольнити, посиляючись на доводи позовної заяви.

Представники відповідача позов не визнали, просили відмовити у задоволенні позовних вимог.

Заслухавши пояснення представників сторін і покази свідків, дослідивши матеріали справи, всебічно і повно з'ясувавши всі фактичні обставини справи, об'єктивно оцінивши докази, які мають значення для розгляду справи і вирішення спору по суті, суд дійшов висновку про часткове задоволення позовних вимог з таких підстав.

Судом встановлено, що головою Житомирської обласної організації Політичної партії «Нова держава» 30 вересня 2015 року подано до Житомирської обласної виборчої комісії пакет документів для реєстрації кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації Політичної партії «Нова держава».

Згідно зі довідкою про прийняття документів для реєстрації кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації Політичної партії «Нова держава» від 30.09.2015, позивачем подано до Житомирської обласної виборчої комісії, зокрема:

- копію рішення П'ятої Позачергової конференції Політичної партії «Нова держава» про участь місцевих організацій Політичної партії «Нова держава» у місцевих виборах, що відбудуться 25 жовтня 2015 року, від 05.09.2015 р., в 1 примірнику на 1 аркуші;
- копію документа про внесення грошової застави від 28.09.2015 р. у 1 примірнику на 1 аркуші.

Заява позивача про реєстрацію кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради, включених до виборчого списку кандидатів у депутати Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації політичної партії

«Нова держава», розглянута на засіданні Житомирської обласної виборчої комісії, про що свідчить протокол від 01.10.2015 (17 год. 00 хв.).

01 жовтня 2015 року Житомирською обласною виборчою комісією винесено постанову № 30 «Про відмову у реєстрації кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради, включених до виборчого списку кандидатів у депутати Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації політичної партії «Нова держава»».

Зі змісту оскаржуваної постанови видно, що підставою для її прийняття слугувало те, що подана копія рішення П'ятої Позачергової конференції Політичної партії «Нова держава» про участь місцевих організацій Політичної партії «Нова держава» у місцевих виборах, що відбудуться 25 жовтня 2015 року (від 05.09.2015) не містить підпису керівника Політичної партії «Нова держава» та відбитку печатки партії, тобто є незасвідченою; документ про сплату грошової застави подано в копії. Посилаючись на ст. 38, ч. 1 ст. 44 Закону України «Про місцеві вибори» та керуючись п. 5 ч. 2 ст. 25, п. 2 ч. 1 ст. 46 цього Закону відмовлено у реєстрації кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради, включених до виборчого списку кандидатів у депутати Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації політичної партії «Нова держава».

Інших підстав для відмови у оспоруваній постанові наведено не було.

Надаючи правову оцінку оскаржуваній постанові відповідача, суд виходив з наступного.

У відповідності до ч. 3 ст. 2 Закону України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 № 595-VIII (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин, далі - Закон), вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад проводяться за пропорційною виборчою системою в багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками місцевих організацій політичних партій (далі - виборчі списки) із закріпленням кандидатів за територіальними виборчими округами, на які поділяється багатомандатний виборчий округ, що збігається з територією відповідно Автономної Республіки Крим, області, району, району в місті, територією міста згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм або територією утвореної відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» об'єднаної міської територіальної громади (далі - територія об'єднаної територіальної міської громади).

Згідно зі п. 5 ч. 2 ст. 25 Закону, виборча комісія Автономної Республіки Крим, обласна, районна територіальна виборча комісія реєструє кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної обласної, районної ради, включених до виборчих списків кандидатів у депутати місцевих організацій політичних партій, представників, уповноважених осіб місцевих організацій партій - суб'єктів відповідного виборчого процесу, видає їм посвідчення.

Частиною 1 статті 41 Закону визначено, що кандидати у депутати в багатомандатному виборчому окрузі, включені до виборчого списку кандидатів у депутати від місцевої організації партії, реєструються відповідною територіальною виборчою комісією в разі дотримання умов, передбачених статтею 38 цього Закону.

Відповідно до пунктів 3, 5, 10 частини 1 статті 38 Закону, відповідна територіальна виборча комісія реєструє кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі по виборах

депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, у тому числі міст Києва та Севастополя, районної у місті ради, включених до виборчого списку кандидатів у депутати місцевої організації партії, за умови отримання таких документів: копії рішення вищого керівного органу партії про участь її місцевих організацій у відповідних місцевих виборах, засвідченої підписом керівника та печаткою партії; виборчого списку кандидатів у депутати від місцевої організації партії за формою, затвердженою Центральною виборчою комісією, на паперових носіях, підписаного керівником місцевої організації партії, засвідченого печаткою місцевої організації партії або відповідної організації партії вищого рівня, та в електронному вигляді; документа про внесення грошової застави відповідно до статті 44 цього Закону.

Згідно зі ч. 9 ст. 41 Закону, територіальна виборча комісія не пізніш як на третій день з дня прийняття документів, зазначених у частині першій статті 38 цього Закону, але не пізніш як за 23 дні до дня голосування приймає рішення про реєстрацію кандидатів у депутати або про відмову в реєстрації кандидата (кандидатів), включених до виборчого списку кандидатів у депутати. Копія цього рішення не пізніше наступного дня після його прийняття надсилається (видається) представнику місцевої організації партії, від якої висунуті кандидати в депутати.

Вичерпний перелік підстав для відмови в реєстрації кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости села, селища, висунутих на місцевих виборах, у тому числі місцевою організацією партії, встановлено частиною першою статті 46 Закону.

Згідно зі ч. 1 ст. 46 Закону, територіальна виборча комісія відмовляє в реєстрації кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости в разі: порушення встановленого цим Законом порядку висування кандидата, в тому числі перевищення встановленої частинами третьою - сьомою статті 36 цього Закону кількості кандидатів у депутати, які можуть бути висунуті у відповідному виборчому окрузі або закріплені за ним (п.1); відсутності передбачених цим Законом документів для реєстрації особи кандидатом (п. 2).

Стаття 36 Закону є складовою розділу VI Закону, який регламентує порядок висування кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидатів у депутати обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови та старости села, селища, висунутих місцевими організаціями політичних партій, зокрема на чергових, позачергових та перших місцевих виборах.

У пункті 5 Постанови Центральної виборчої комісії від 23.09.2015 № 362 «Про Роз'яснення щодо застосування деяких положень Закону України «Про місцеві вибори» під час реєстрації кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидатів у депутати обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови та старости села, селища, висунутих місцевими організаціями політичних партій на чергових, позачергових та перших місцевих виборах», вказано, що однією з підстав для відмови в реєстрації кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, висунутих місцевою організацією партії на чергових, позачергових та перших місцевих виборах, передбаченою пунктом 1 частини першої статті 46 Закону, є порушення порядку висування кандидатів у вигляді недотримання відповідною партією вимог, установлених частиною першою статті 36 Закону, а саме, якщо така партія подала у встановлений Законом строк копію рішення вищого керівного органу партії про участь її місцевих організацій у відповідних виборах, не засвідчену печаткою партії.

У таких випадках прийняття територіальною виборчою комісією рішення щодо відмови в реєстрації кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного голови, старости села, селища відповідно до пункту 2 частини першої статті 46 Закону у зв'язку з відсутністю передбачених Законом документів для реєстрації особи (осіб) кандидатом не допускається.

Судом встановлено, що позивачем до заяви для реєстрації кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації Політичної партії «Нова держава» від 30.09.2015 не надано копію рішення вищого керівного органу партії про участь її місцевих організацій у відповідних виборах, засвідченої підписом керівника та печаткою партії.

Приєднана до заяви копія рішення П'ятої Позачергової конференції Політичної партії «Нова держава» від 05 вересня 2015 року про участь місцевих організацій Політичної партії «Нова держава» у місцевих виборах, що відбудуться 25 жовтня 2015 року є кольоровою копією цього документа, тобто ксерокопією рішення.

Відсутність належним чином засвідченої копії рішення вищого керівного органу партії про участь її місцевих організацій у відповідних виборах, засвідченої підписом керівника та печаткою партії, свідчить на користь висновку про порушення Житомирською обласною організацією Політичної партії «Нова держава» положень частини першої статті 36 Закону, які можуть бути підставою для відмови у реєстрації кандидатів у депутати згідно із п. 1 ч. 1 ст. 46 Закону, а не на підставі пункту 2 цієї частини статті 46 Закону.

Щодо надання копії, а не оригіналу документу про сплату грошової застави.

До матеріалів справи долучено платіжне доручення № 1 від 28.09.2015 про перерахування коштів у сумі 47930,00 грн із призначенням платежу: грошова застава за кандидатів в депутати від Житомирської обласної організації політичної партії «Нова держава».

Допитаний в засіданні суду як свідок працівник Житомирського РУ ПАТ КБ «Приватбанк» м. Житомир ОСОБА_1 пояснив, що платіжне доручення № 1 від 28.09.2015 оформлено із застосуванням факсимільної печатки та підпису Банку і має силу оригіналу. Мокра печатка у випадку застосування факсимільної проставляється на платіжному дорученні лише на вимогу платника.

Факт перерахування коштів у розмірі 47930,00 грн на спеціальний рахунок Житомирської обласної виборчої комісії в судовому засіданні представниками відповідача не заперечувався.

За таких обставин, колегія суддів приходять до переконання про безпідставність посилань відповідача у оспорюваній постанові на відсутність оригіналу документу про сплату грошової застави у відповідності до ст. 44 Закону

Частиною 2 статті 46 Закону передбачено, що рішення про відмову в реєстрації кандидата повинно містити вичерпні підстави відмови. Копія цього рішення видається особі, яка відповідно до частини четвертої статті 41, частини другої статті 42, частини другої статті 43 цього Закону подавала документи для реєстрації кандидата (кандидатів) в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости, або кандидату особисто у строки, визначені частиною дев'ятою статті 41, частиною четвертою статті 42, частиною четвертою статті 43 цього Закону.

Враховуючи наведене, суд приходить до висновку, що постанова відповідача № 30 від 01 жовтня 2015 року не відповідає приписам ч. 2 ст. 46 Закону, оскільки не містить чітких і вичерпних підстав для відмови, тому підлягає скасуванню як протиправна.

Зважаючи на висновок суду щодо протиправності постанови відповідача про відмову в реєстрації кандидатів у багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації політичної партії «Нова держава», суд зобов'язує Житомирську обласну виборчу комісію повторно розглянути заяву про реєстрацію кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради, включених до виборчого списку кандидатів у депутати Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації політичної партії «Нова держава».

Керуючись статтями 71, 86, 158-163, 167, 172, 177 Кодексу адміністративного судочинства України, суд

ПОСТАНОВИВ:

Позов задовольнити частково.

Визнати протиправною та скасувати постанову Житомирської обласної виборчої комісії № 30 від 01 жовтня 2015 року про відмову в реєстрації кандидатів у багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації політичної партії «Нова держава».

Зобов'язати Житомирську обласну виборчу комісію повторно розглянути заяву про реєстрацію кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Житомирської обласної ради, включених до виборчого списку кандидатів у депутати Житомирської обласної ради від Житомирської обласної організації політичної партії «Нова держава».

У задоволенні решти позову відмовити.

Постанова набирає законної сили у строк та у порядку, що визначені статтею 254 Кодексу адміністративного судочинства України, і може бути оскаржена до Житомирського апеляційного адміністративного суду через суд першої інстанції у порядку, визначеному статтею 177 Кодексу адміністративного судочинства України, шляхом подачі апеляційної скарги протягом двох днів з дня отримання копії постанови.

НАВЧАЛЬНІ ВПРАВИ

Матеріальне право

Практичне завдання 4

__ жовтня 2020 року до Василівського районного суду Запорізької області звернулася Василівська районна партійна організація політичної партії «Край» із адміністративним позовом до Дільничної виборчої комісії №2 м. Дніпрорудне Василівського району Запорізької області з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів.

У позовній заяві зазначено, що під час проведення голосування офіційним спостерігачем на виборчій дільниці від політичної партії «Край» ОСОБА_3 були виявлені загалом 53 факти незаконного голосування.

Зокрема, було встановлено 16 фактів незаконної передачі 16-ма виборцями, які включені до виборчих списків ДВК №2, виданих бюлетенів іншим невідомим особам, які не передбачені Виборчим кодексом України, які в подальшому вкинули вказані бюлетені до виборчих скриньок за виборців.

Також, було встановлено 37 фактів голосування особами, які не мали право голосу, а саме, у ДВК №2 під час голосування виборцям, які мали право голосу у одному територіальному виборчому окрузі з виборів депутатів Дніпрорудненської міської ради, видавалися виборчі бюлетені з іншого територіального виборчого округу з виборів депутатів Дніпрорудненської міської ради. Внаслідок чого виборці проголосували за бюлетенями з іншими кандидатами у депутати міськради, за які не мали право голосувати.

Вищезазначені факти незаконного голосування були задокументовані офіційним спостерігачем ОСОБА_3 І.М. шляхом складання в період часу з 08.36 год. до 17.45 год. 17 актів про виявлення порушення Виборчого кодексу України на місцевих виборах.

Однак, відповідач в порушення ст.250 ВКУ відмовився приймати та розглядати зазначені вище заяви і акти про порушення законодавства про вибори і повернув офіційному спостерігачу заяви з актами про порушення без відмітки про отримання комісією, не розглядав їх та не прийняв передбачені законом рішення, продовживши підрахунок голосів виборців.

Тому позивач просить суд:

- Визнати протиправною бездіяльність дільничної виборчої комісії №2 м.Дніпрорудне Василівського району щодо відмови в реєстрації, розгляду та прийняття відповідних рішень за заявами з доданими актами про виявлення порушення щодо встановлення 53 фактів незаконного голосування, складених в період часу з 08.36 до 17.45 год. офіційним спостерігачем від політичної партії «Край» ОСОБА_3.
- Встановити 53 факти незаконного голосування на виборчій дільниці №2 м.Дніпрорудне в день проведення виборів під час голосування.

Зобов'язати дільничну виборчу комісію №2 м. Дніпрорудне Василівського району розглянути питання щодо прийняття рішення про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним з усіх виборів у зв'язку із встановленням 53 фактів незаконного голосування.

В судовому засіданні позивач пояснила, що зафіксувала ряд порушень, а саме, в декількох випадках, особи, які мали фізичні вади, однак без підтверджуючих медичних документів, знаходилися в кабінках для голосування зі сторонніми особами, та вкидання вказаними особами бюлетнів до виборчих скриньок. Також були факти перебування дорослих з дітьми, без з'ясування віку останніх, в кабінках для голосування та подальшого вкидання дітьми бюлетенів до виборчої скриньки. Вона фіксувала вказані порушення та в післяобідній час почала заповнювати бланки актів про порушення

та заяв про виявлені порушення. Приблизно після 18 год. 30 хв. прийшли виборці, які підписали заповнені нею акти та заяви. Після 19 год. 30 хв. вона неодноразово підходила до голови комісії для реєстрації актів, однак остання відмовляла. Однак до 20.00 год. вона подала 7 актів про виявлені порушення та 7 заяв. Інші 10 актів не подавала, постільки вони не були підписані, коли вони підписані та за яких обставин, пояснити не може. Які з актів, що надані до суду були належним чином оформлені до 20.00 год. та надані до виборчої комісії, а які взагалі не подавалися, пояснити не може. 7 актів комісією були відхилені. Крім того, в першому акті вона помилково вказала про видачу бюлетенів 37 особам, які не мали право голосу. Вона мала на увазі, що на початку голосування після 08.00 год., виборці помилково підходили до столів зі списками виборців, в яких вони були відсутні, і тому переходили до інших членів комісії з належними списками.

Представник відповідача ОСОБА_2 проти позову заперечує та суду пояснила, що вона є головою Дільничної виборчої комісії №2 м. Дніпрорудне Василівського району Запорізької області з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Дійсно, офіційним спостерігачем від політичної партії «Край» на виборчій ділянці №2 була ОСОБА_3, яка з початком голосування о 08.00 год. почала неправомірно втручатися у роботу членів комісії та заважати проведенню виборів. Вона перевіряла паспорти у громадян, які прийшли голосувати, знаходилася безпосередньо перед членами комісії, та постійно розмовляла по мобільному телефону, заважаючи членам комісії. ОСОБА_3 було попереджено про недопустимість порушення порядку голосування. Крім того, ОСОБА_3 заперечувала проти голосування декільком особам з явними фізичними вадами, яким з дозволу голови та членів комісії, було дозволено скористатися допомогою своїх рідних. Також в декількох випадках в кабінки для голосування заходили дорослі виборці з малолітніми дітьми, які прийшли з дорослими. Фактів перебування у кабінках для голосування виборців із сторонніми особами не було. Після 12.00 год. ОСОБА_3 фактично усунулася від спостереження та щось писала, отримуючи вказівки по телефону. До 20.00 год. жодних скарг до комісії не надходило. О 20.05 год., після початку підрахунку голосів виборців, ОСОБА_3 заявила про наявність у неї 7 скарг. Вказані скарги були неналежним чином оформлені, не підписані виборцями, однак скарги були оголошені та за необґрунтованістю відхилені.

Акти та заяви не були зафіксовані у журналі дільничної виборчої комісії протягом дня з моменту їх складання. Акти та заяви залишені без задоволення у зв'язку з відсутністю фактів порушення виборчого процесу, необ'єктивності висунутих зауважень, а також відсутності підписів на них виборців, які б засвідчували факт підтвердження виявлених порушень ОСОБА_3. За це рішення проголосували одногосно 14 членів виборчої комісії.

Вирішить виборчий спір.

Коментар. 311/3960/15-а:

Відповідно до ст. 22 Виборчого кодексу України суб'єктом виборчого процесу відповідних виборів є:

- виборець, який має право голосу на відповідних виборах;
- виборча комісія, уповноважена здійснювати підготовку і проведення відповідних виборів;
- партія (організація партії), яка висунула кандидатів на відповідних виборах;
- кандидат, зареєстрований для участі у відповідних виборах у порядку, встановленому цим Кодексом;
- офіційний спостерігач від кандидата чи партії (організації партії) - суб'єкта відповідного виборчого процесу або від громадської організації, зареєстрований у порядку, встановленому цим Кодексом.

Згідно з ч.1 ст.273 КАС України право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій мають суб'єкти відповідного виборчого процесу (крім виборчої комісії), а також ініціативна група референдуму, інші суб'єкти ініціювання референдуму.

Відповідно до ч.3 ст.64 ВКУ Рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, їх членів, визначених статтею 65 цього Кодексу, також можуть оскаржуватися до суду шляхом подання позовної заяви.

Відповідно до ч.1 ст.65 ВКУ суб'єктом звернення до виборчої комісії зі скаргою, що стосується виборчого процесу, може бути:

- кандидат, зареєстрований для участі у відповідних виборах. Від імені кандидата суб'єктом звернення зі скаргою може бути також довірена особа кандидата, представник кандидата у Центральній виборчій комісії, територіальній виборчій комісії;
- партія (організація партії) - суб'єкт відповідного виборчого процесу в особі її керівника, уповноваженого представника, уповноваженої особи партії (організації партії) чи іншої особи, уповноваженої рішенням центрального керівного органу партії (керівного органу організації партії);
- офіційний спостерігач від кандидата, партії (організації партії) - суб'єкта відповідного виборчого процесу, громадської організації;
- виборець, виборчі права або охоронювані законом інтереси якого щодо участі у виборчому процесі порушено рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта оскарження.

Відповідно до ч.6,7,8 ст. 239 ВКУ офіційний спостерігач має право звертатися у порядку, встановленому цим Кодексом, із заявою чи скаргою до виборчих комісій у межах відповідного багатомандатного округу щодо усунення порушень цього Кодексу в разі їх виявлення; скласти акт про виявлення порушення цього Кодексу, що підписується ним та не менш як двома виборцями, які засвідчують факт такого порушення, із зазначенням їхніх прізвищ, імен, по батькові, місця проживання та адреси житла, та подати його до відповідної виборчої комісії чи до суду; вживати необхідних заходів у межах законодавства щодо припинення протиправних дій під час голосування та підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці;

Відповідно до ч.4 ст.250 ВКУ у разі якщо під час проведення голосування до дільничної виборчої комісії надходили заяви, скарги щодо порушень, що мали місце під час проведення голосування на виборчій дільниці, дільнична виборча комісія розглядає їх на початку засідання, до початку підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці.

Відповідно до ч.7 ст.67 ВКУ до скарги додаються її копії, докази, зазначені у скарзі, та копії усіх документів, що приєднуються до скарги, у кількості, що дорівнює кількості суб'єктів оскарження та заінтересованих осіб, зазначених у скарзі. Письмові докази подаються в оригіналі або в засвідченій у встановленому порядку копії.

Відповідно до ч.7 ст.72 ВКУ під час розгляду по суті скарги щодо дії (бездіяльності) суб'єкта оскарження виборча комісія вирішує:

- чи мала місце оскаржувана дія (бездіяльність) суб'єкта оскарження;
- чи оскаржувана дія (бездіяльність) здійснювалася (вчинялася) суб'єктом оскарження на законних підставах;
- чи підтверджуються викладені у скарзі вимоги наданими доказами;
- які правові норми належить застосувати до цих правовідносин;
- чи належить задовольнити кожну з вимог суб'єкта звернення зі скаргою, чи відмовити в їх задоволенні;
- чи належить поновити порушені права чи законні інтереси суб'єкта звернення зі скаргою в інший спосіб;
- які рішення слід зобов'язати прийняти чи які дії, що впливають із факту визнання оскаржених дій чи бездіяльності протиправними, вчинити.

Відповідно до ст. 252 ВКУ дільнична виборча комісія може визнати голосування на виборчій дільниці недійсним у разі встановлення нею порушень вимог цього Кодексу, внаслідок яких неможливо достовірно встановити результати волевиявлення виборців, лише за таких обставин:

- випадків незаконного голосування (заповнення, опускання виборчого бюлетеня до виборчої скриньки за виборця іншою особою, крім випадків, передбачених частинами п'ятою, десятою статті 248 цього Кодексу; голосування особами, які не мають права голосу на відповідних виборах; голосування особами, які не включені до списку виборців на виборчій дільниці або включені до нього безпідставно; голосування особою більше ніж один раз) у кількості, що перевищує 5 відсотків кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці з відповідних місцевих виборів;
- знищення або пошкодження виборчої скриньки (скриньок), що унеможлиблює встановлення змісту виборчих бюлетенів, якщо кількість цих бюлетенів перевищує 5 відсотків кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці з відповідних місцевих виборів;
- виявлення у виборчих скриньках виборчих бюлетенів у кількості, що перевищує більше ніж на 10 відсотків кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці з відповідних місцевих виборів.

Суд постановив у задоволенні позову Василівської районної партійної організації політичної партії «Край» до Дільничної виборчої комісії №2 м. Дніпрорудне Василівського району Запорізької області з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів відмовити.

ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

29 жовтня 2015 року

Василівський районний суд Запорізької області
у складі: головуючого судді Носика М.А.
при секретареві: Кудіновій В.І.
за участю: представника позивача ОСОБА_1
представника відповідача ОСОБА_2

розглянувши у відкритому судовому засіданні у залі суду у м. Василівка адміністративну справу за позовом Василівської районної партійної організації політичної партії «Наш край» до Дільничної виборчої комісії №230043 м. Дніпрорудне Василівського району Запорізької області з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2015 року, про визнання протиправною бездіяльності та зобов'язати вчинити певні дії, суд,

ВСТАНОВИВ:

27 жовтня 2015 року до Василівського районного суду Запорізької області звернулася Василівська районна партійна організація політичної партії «Наш край» із адміністративним позовом до Дільничної виборчої комісії №230043 м. Дніпрорудне Василівського району Запорізької області з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. У позовній заяві та заяві про уточнення позовних вимог зазначено, що 25 жовтня 2015 року на звичайній виборчій дільниці №230043 в м. Дніпрорудне Василівського району Дільничною виборчою комісією організовано голосування на чергових виборах депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2015 року.

Під час проведення голосування офіційним спостерігачем на виборчій дільниці від політичної партії «Наш край» ОСОБА_3 були виявлені загалом 53 факти незаконного голосування.

Зокрема, було встановлено 16 фактів незаконної передачі 16-ма виборцями, які включені до виборчих списків ДВК №230043, виданих бюлетенів іншим невідомим особам, які не передбачені Законом України «Про місцеві вибори», які в подальшому вкинули вказані бюлетені до виборчих скриньок за виборців.

Також, було встановлено 37 фактів голосування особами, які не мали право голосу, а саме, у ДВК №230043 під час голосування виборцям, які мали право голосу у одному територіальному виборчому окрузі з виборів депутатів Дніпрорудненської міської ради, видавалися виборчі бюлетені з іншого територіального виборчого округу з виборів депутатів Дніпрорудненської міської ради. Внаслідок чого виборці проголосували за бюлетенями з іншими кандидатами у депутати міськради, за які не мали право голосувати.

Вищезазначені факти незаконного голосування були задокументовані офіційним спостерігачем ОСОБА_3 ІІ.М. шляхом складання в період часу з 08.36 год. до 17.45 год. 17 актів про виявлення порушення Закону України «Про місцеві вибори» на місцевих виборах 25 жовтня 2015 року.

Офіційний спостерігач подала заяви з 17 актами про виявлені порушення до моменту закінчення голосування, тобто, до 20.00 години 25 жовтня 2015 року.

Однак, відповідач в порушення ч.2 ст.79 Закону України «Про місцеві вибори» відмовився приймати та розглядати зазначені вище заяви і акти про порушення законодавства про вибори і повернув офіційному спостерігачу заяви з актами про порушення без відмітки про отримання комісією, не розглядав їх та не прийняв передбачені законом рішення, продовживши підрахунок голосів виборців.

Позивач вважає, що бездіяльність відповідача щодо відмови прийняття заяв з актами про порушення проведення голосування є грубим порушенням виборчого законодавства, що може суттєво вплинути на результати волевиявлення громадян на місцевих виборах на виборчій дільниці №230043 м. Дніпрорудне.

Відповідно до актів про виявлені порушення було встановлено 53 факти незаконного голосування, що складає понад 5 відсотків від кількості виборців, що отримали бюлетені, та відповідно до п.1 ч.1 ст.81 Закону України «Про місцеві вибори» є підставою для визнання голосування на виборчій дільниці недійсним.

Однак, відповідачем в порушення зазначених вище вимог закону не встановлено фактів незаконного голосування через бездіяльність щодо неприйняття та не розгляду заяв та актів про виявлені порушення Закону, складених офіційним спостерігачем.

Тому позивач просить суд визнати протиправною бездіяльність дільничної виборчої комісії №230043 м.Дніпрорудне Василівського району з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2015 року щодо відмови в реєстрації, розгляду та прийняття відповідних рішень за заявами з доданими актами про виявлення порушення Закону України «Про місцеві вибори» на місцевих виборах 25 жовтня 2015 року щодо встановлення 53 фактів незаконного голосування, складених в період часу з 08.36 до 17.45 год. офіційним спостерігачем від політичної партії «Наш край» ОСОБА_3 Встановити 53 факти незаконного голосування на виборчій дільниці №230043 м.Дніпрорудне в день проведення виборів під час голосування. Зобов'язати дільничну виборчу комісію №230043 м. Дніпрорудне Василівського району з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2015 року розглянути питання щодо прийняття рішення про визнання голосування на даній виборчій дільниці недійсним з усіх виборів у зв'язку із встановленням 53 фактів незаконного голосування.

Представники позивача ОСОБА_1 позов підтримав, просить суд задовольнити уточнені позовні вимоги виходячи з підстав, що зазначені у позовній заяві.

Представник відповідача ОСОБА_2 проти позову заперечує та суду пояснила, що вона є головою Дільничної виборчої комісії №230043 м. Дніпрорудне Василівського району Запорізької області з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2015 року. Обставини, які викладені у позовній заяві та долучені докази не відповідають дійсності та є перекрученими. Дійсно, офіційним спостерігачем від політичної партії «Наш край» на виборчій дільниці №230043 була ОСОБА_3, яка з початком голосування о 08.00 год. почала неправомірно втручатися у роботу членів комісії та заважати проведенню виборів. Вона перевіряла паспорти у громадян, які прийшли голосувати, знаходилася безпосередньо перед членами комісії, та постійно розмовляла по мобільному телефону, заважаючи членам комісії. ОСОБА_3 було попереджено про недопустимість порушення порядку голосування. Крім того, ОСОБА_3 заперечувала проти голосування декільком особам з явними фізичними вадами, яким з дозволу голови та членів комісії, було дозволено скористатися допомогою своїх рідних. Також в декількох випадках в кабінки для

голосування заходили дорослі виборці з малолітніми дітьми, які прийшли з дорослими. Фактів перебування у кабінках для голосування виборців із сторонніми особами не було. Після 12.00 год. ОСОБА_3 фактично усунулася від спостереження та щось писала, отримуючи вказівки по телефону. До 20.00 год. жодних скарг до комісії не надходило. О 20.05 год., після початку підрахунку голосів виборців, ОСОБА_3 заявила про наявність у неї 7 скарг. Вказані скарги були неналежним чином оформлені, не підписані виборцями, однак скарги були оголошені та за необґрунтованістю відхилені. Виборча комісія провела вибори на дільниці у відповідності до чинного законодавства, тому необхідно відмовити у задоволенні позову.

Свідок ОСОБА_3 суду показала, що 25 жовтня 2015 року працювала офіційним спостерігачем від політичної партії «Наш край» на виборчій дільниці №230043. Вона зафіксувала ряд порушень, а саме, в декількох випадках, особи, які мали фізичні вади, однак без підтверджуючих медичних документів, знаходилися в кабінках для голосування зі сторонніми особами, та вкидання вказаними особами бюлетнів до виборчих скриньок. Також були факти перебування дорослих з дітьми, без з'ясування віку останніх, в кабінках для голосування та подальшого вкидання дітьми бюлетнів до виборчої скриньки. Вона фіксувала вказані порушення та в післяобідній час почала заповнювати бланки актів про порушення та заяв про виявлені порушення. Приблизно після 18 год. 30 хв. прийшли виборці, які підписали заповнені нею акти та заяви. Після 19 год. 30 хв. вона неодноразово підходила до голови комісії для реєстрації актів, однак остання відмовляла. Однак до 20.00 год. вона подала 7 актів про виявлені порушення та 7 заяв. Інші 10 актів не подавала, постільки вони не були підписані, коли вони підписані та за яких обставин, пояснити не може. Які з актів, що надані до суду були належним чином оформлені до 20.00 год. та надані до виборчої комісії, а які взагалі не подавалися, пояснити не може. 7 актів комісією були відхилені, належним чином не зареєстровані. Крім того, в першому акті вона помилково вказала про видачу бюлетнів 37 особам, які не мали право голосу. Вона мала на увазі, що на початку голосування після 08.00 год., виборці помилково підходили до столів зі списками виборців, в яких вони були відсутні, і тому переходили до інших членів комісії з належними списками.

Свідок ОСОБА_4 суду показала, що 25 жовтня 2015 року працювала секретарем Дільничної виборчої комісії №230043 м. Дніпрорудне. Зазначені у позовній заяві та зафіксовані в долучених актах порушення не відповідають дійсності. Виборчий процес був організований належним чином, результати виборів відповідають волевиявленню виборців. Ще до початку голосування офіційний спостерігач від політичної партії «Наш край» ОСОБА_3 заважала та провокувала членів виборчої комісії. Після початку голосування вона намагалася перейняти на себе функції членів комісії, перевіряти паспорти, з'ясовувала особи виборців. ОСОБА_3 звернула увагу на виборця, який зайшов у кабінку для голосування з маленькою дитиною, що не заборонено законодавством. Коли у подальшому члени комісії, щоб уникнути спречань, спробували перешкодити виборцям з дітьми, це викликало обурення громадян, які прийшли з дітьми і не бажали залишати їх наодинці. Однак це були одиничні факти. Також було два випадки, коли виборці з явними фізичними вадами, бабуся похилого віку, яка не могла самостійно пересуватися, та хлопець, який не мав кисті правої руки, з дозволу голови та членів виборчої комісії, були в кабінках для голосування разом з близькими родичами, відповідно, донькою та батьком, в подальшому донька допомагала вкинути бюлетень до виборчої скриньки, постільки бабуся погано бачила, у неї трусилися руки. Це були два випадки і такий спосіб голосування визначений законодавством. В комісії належним чином ведеться документація, у тому числі журнал реєстрації документів, заяв і скарг. Вперше про наявність скарг ОСОБА_3 повідомила о 20.05, після початку процедури підрахунку голосів. 7 скарг були не підписані виборцями, подані після закінчення голосування, однак скарги були оголошені та відхилені за безпідставністю. Надані до суду скарги не відповідають дійсності, підписані особами, які не є виборцями на ВД №230043 .

Вислухавши в судовому засіданні пояснення представників сторін, свідків, повно та всебічно з'ясувавши обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги, давши їм оцінку у сукупності з

оголошеними та дослідженими матеріалами справи, суд вважає, що заявлені позовні вимоги задоволенню не підлягають виходячи з наступним підстав:

Відповідно до частини 1 статті 2 КАС України, завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Частина 2 цієї статті встановлює, що до адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження.

Згідно з вимогами ч.3 ст.2 КАС України у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони: на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано; обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення; безсторонньо (неупереджено); добросовісно; розсудливо; з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи несправедливій дискримінації; пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія); з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення; своєчасно, тобто протягом розумного строку.

Відповідно до ч.2 ст.19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Згідно зі ст.11 КАС України суд розглядає адміністративні справи не інакше, як за позовною заявою, поданою відповідно до цього Кодексу, і не може виходити за межі позовних вимог.

Відповідно до вимог ст.71 частин 1,2 КАС України кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення, крім випадків, встановлених ст.72 КАС України. В адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача, якщо він заперечує проти адміністративного позову. Суб'єкт владних повноважень повинен подати суду всі наявні у нього документи та матеріали, які можуть бути використані як докази у справі. У разі невиконання цього обов'язку суд витребує названі документи та матеріали. Якщо особа, яка бере участь у справі, без поважних причин не надасть докази на пропозицію суду для підтвердження обставин, на які вона посилається, суд вирішує справу на основі наявних доказів.

Відповідно до статті 12 Закону України «Про місцеві вибори» (зали Закон) суб'єктами виборчого процесу на відповідних місцевих виборах є: виборець; Центральна виборча комісія; виборчі комісії, сформовані (утворені) відповідно до цього Закону або інших законів України, які уповноважені забезпечувати організацію та проведення відповідних місцевих виборів; кандидати в депутати, кандидати на посади сільського, селищного, міського голови, старости; місцева організація партії, яка висунула кандидата (кандидатів) для участі у відповідних місцевих виборах; офіційний спостерігач від кандидата, від місцевої організації партії - суб'єкта відповідного виборчого процесу, від громадської організації, зареєстрований у порядку, встановленому цим Законом.

Згідно з ч.1 ст.172 КАС України право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій мають суб'єкти відповідного виборчого процесу (крім виборчої комісії), а також ініціативна група референдуму, інші суб'єкти ініціювання референдуму.

Відповідно до вимог ст.94 Закону України «Про місцеві вибори» кандидат, його довірена особа, місцева організація політичної партії, кандидати від якої зареєстровані на відповідних місцевих виборах, її представник в територіальній виборчій комісії або уповноважена особа, офіційний спостерігач, виборча комісія, утворена відповідно до цього Закону, а також виборець, виборчі права або охоронювані законом інтереси якого щодо участі у виборчому процесі порушено рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта оскарження, може звернутися до виборчої комісії зі скаргою, що стосується виборчого процесу, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею та статтями 95-98 цього Закону (частина 1). Рішення, дії чи бездіяльність дільничної виборчої комісії, її члена може бути оскаржено до територіальної виборчої комісії, яка утворила відповідну дільничну виборчу комісію, або до суду (частина 4). До дільничної виборчої комісії або до суду оскаржуються порушення, що мали місце під час голосування, допущені уповноваженими особами, довіреними особами, офіційними спостерігачами від суб'єктів виборчого процесу (частина 10).

Згідно вимог ст.96 вказаного Закону, скарга подається до виборчої комісії у письмовій формі (частина 1). До скарги додаються її копії, докази, зазначені у скарзі, та копії усіх документів, що додаються до неї, у кількості, яка дорівнює кількості суб'єктів оскарження та заінтересованих осіб, зазначених у скарзі (частина 2).

Відповідно до положень ч.6 ст.97 Закону скарга, що стосується порушення, яке мало місце під час голосування, подана до дільничної виборчої комісії, розглядається нею одразу після закінчення голосування.

У відповідності до вимог ст.99 Закону, під час розгляду скарги на дії (бездіяльність) суб'єкта оскарження виборча комісія вирішує: 1) чи мала місце оскаржувана дія (бездіяльність) суб'єкта оскарження; 2) чи оскаржувана дія (бездіяльність) здійснювалася (вчинялася) суб'єктом оскарження на законних підставах; 3) які правові норми належить застосувати до цих правовідносин та чи віднесено законом розгляд скарги до повноважень суб'єкта її розгляду; 4) чи належить задовольнити кожну з вимог суб'єкта звернення або відмовити в їх задоволенні; 5) чи належить поновити порушені права або законні інтереси суб'єкта звернення іншим способом; 6) які рішення слід зобов'язати прийняти або які дії, що впливають з факту визнання оскаржуваних дій чи бездіяльності протиправними, вчинити (частина 3). Під час розгляду скарги по суті виборча комісія може задовольнити скаргу повністю або частково чи відмовити в її задоволенні (частина 4). Виборча комісія відмовляє в задоволенні скарги, якщо встановить, що рішення, дії або бездіяльність суб'єкта оскарження вчинені відповідно до закону, в межах повноважень, передбачених законом, і не порушують виборчі права суб'єкта звернення зі скаргою (частина 6).

В судовому засіданні встановлено, що на виборчій дільниці №230043 дільничної виборчої комісії міста Дніпрорудне Василівського району Запорізької області 25 жовтня 2015 року, в день голосування на чергових виборах депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, офіційним спостерігачем від політичної партії «Наш край» ОСОБА_3 (посвідчення №92 від 20 жовтня 2015 року) протягом дня в період часу з 09 год. 45 хв. до 17 год. 55 хв. 25 жовтня 2015 року було складено акти про порушення Закону України «Про місцеві вибори».

7 актів разом із заявами подано на розгляд засідання дільничної виборчої комісії №230043 м. Дніпрорудне.

Відповідно до протоколу №6 засідання дільничної виборчої комісії №230043 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2015 року, о 20.00 годині, після зачинення виборчої дільниці, розпочато засідання.

Відповідно до вказаного протоколу, голова дільничної виборчої комісії ОСОБА_2 ознайомила присутніх про те, що впродовж дня голосування заяв та скарг від громадян не надійшло. О 20.05 год. надійшли акти та заяви від офіційного спостерігача від політичної партії «Наш край» ОСОБА_3 Голова зачитала вголос всі заяви та акти по черзі і по суті кожної заяви рішення приймалося колегіально голосуванням членів дільничної виборчої комісії. Окремих думок щодо заяв не надходило. Члени дільничної виборчої комісії визначили, що виявлені порушення не відповідають дійсності, присутні офіційні спостерігачі від інших партій та кандидатів у депутати та міського голови підтримали це рішення. Акти та заяви не були зафіксовані у журналі дільничної виборчої комісії протягом дня з моменту їх складання. Акти та заяви залишені без задоволення у зв'язку з відсутністю фактів порушення виборчого процесу, необ'єктивності висунутих зауважень, а також відсутності підписів на них виборців, які б засвідчували факт підтвердження виявлених порушень ОСОБА_3 За це рішення проголосували одноголосно 14 членів виборчої комісії.

Вказане рішення за результатами розгляду заяв офіційного спостерігача політичної партії «Наш край» ОСОБА_3 також знайшло своє відображення у постанові №10 від 26 жовтня 2015 року засідання дільничної виборчої комісії № 230043 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2015 року, якою постановлено залишити без

задоволення акти та заяви надані офіційним спостерігачем від політичної партії «Наш край» ОСОБА_3, у зв'язку із відсутністю підтверджуючих фактів порушення виборчого процесу, необ'єктивності висунутих обвинувачень, а також підписів на них виборців, які б засвідчували факт підтвердження виявлених порушень. Ця постанова розміщена на стенді офіційних матеріалів ДВК №230043.

Згідно вказаного протоколу, пояснень свідка ОСОБА_4, офіційний спостерігач від політичної партії «Наш край» ОСОБА_3 звернулася до ДВК №230043 із 7-ма актами та заявами про виявлені порушення після проведення голосування на виборчій дільниці, тобто після 20.00 год.

Незважаючи на надходження 7-ми актів та заяв після голосування, розгляд звернень офіційного спостерігача політичної партії «Наш край» ОСОБА_3 на засіданні дільничної виборчої комісії №230043 фактично відбувся та процедура розгляду скарг, передбачена ст.97 Закону України «Про місцеві вибори» та Постановою Центральної виборчої комісії від 5 вересня 2015 року № 228 «Про Порядок організації роботи та ведення діловодства у виборчих комісіях з місцевих виборів» дотримана.

Тому, суд не вбачає підстав для визнання протиправною бездіяльністю дільничної виборчої комісії №230043 м. Дніпрорудне Василівського району з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2015 року щодо відмови в реєстрації, розгляду та прийняття відповідних рішень за заявами з доданими актами про виявлення порушення Закону України «Про місцеві вибори» на місцевих виборах 25 жовтня 2015 року щодо встановлення 53 фактів незаконного голосування, складених в період часу з 08.36 до 17.45 год. офіційним спостерігачем від політичної партії «Наш край» ОСОБА_3

Також необґрунтованими є позовні вимоги щодо встановлення 53 фактів незаконного голосування на виборчій дільниці №230043 м. Дніпрорудне в день проведення виборів під час голосування та покладення обов'язку на ДВК №230043 м. Дніпрорудне Василівського району з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2015 року розглянути

питання щодо прийняття рішення про визнання голосування на даній виборчій дільниці недійсним з усіх виборів у зв'язку із встановленням 53 фактів незаконного голосування.

Відповідно до ч.8 ст.172 та ч.4 ст.105 КАС України, адміністративний суд розглядає позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчих комісій. Вказаними правовими нормами не передбачено розгляд вимог в адміністративному позові про встановлення факту, що має юридичне значення встановлення 53 фактів незаконного голосування.

У судовому засіданні позивачем не надано доказів про покладення на відповідача обов'язку розглянути питання щодо прийняття рішення про визнання голосування на даній виборчій дільниці недійсним у зв'язку з 53-ма фактами незаконного голосування.

Судом встановлено, що офіційний спостерігач від політичної партії «Наш край» ОСОБА_3 звернулася до ДВК №230043 із 7-ма актами та заявами про виявлені порушення, які розглянуті та відхилені відповідачем. До суду позивачем надано 16 актів про порушення. Свідок ОСОБА_3 не змогла суду пояснити, які з цих актів подавалися на вирішувалися ДВК, а з яким вона не зверталася до комісії, постільки вони не були підписані виборцями. Також ОСОБА_3 суду пояснила, що в першому акті вона помилково вказала про видачу бюлетенів 37 особам, які не мали право голосу. Судом не встановлено фактів незаконного голосування на виборчій дільниці №230043.

З огляду на вищевикладене, суд вважає необхідним в задоволенні позовних вимог Василівської районної партійної організації політичної партії «Наш край» до Дільничної виборчої комісії №230043 м. Дніпрорудне Дніпрорудне Василівського району Запорізької області з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2015 року, про визнання протиправними дій та зобов'язання вчинити певні дій, відмовити у повному обсязі.

Крім того, відповідно до положень ст.ст.87,94 КАС України, Закону України «Про судовий збір» від 08 липня 2011 року (зі змінами та доповненнями), з позивача підлягають стягненню судові витрати, які складаються із судового збору в розмірі 1218.00 грн., які не були сплачені позивачем при пред'явленні ним позову до суду.

На підставі вищевикладеного, керуючись Законом України «Про місцеві вибори» від 14 липня 2015 року, ст.ст. 2, 3, 6, 11, 51, 71, 87, 94, 172-175, 177, 161-163 КАС України, суд,

ПОСТАНОВИВ:

У задоволенні позову Василівської районної партійної організації політичної партії «Наш край» до Дільничної виборчої комісії №230043 м. Дніпрорудне Василівського району Запорізької області з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2015 року, про визнання протиправною бездіяльності та зобов'язати вчинити певні дії відмовити.

Стягнути з Василівської районної партійної організації політичної партії «Наш край» в дохід держави судовий збір в розмірі - 1218 (одна тисяча сто вісімнадцять) гривень.

Постанова суду може бути оскаржена до Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду через Василівський районний суд Запорізької області шляхом подачі апеляційної скарги протягом двох днів з дня проголошення постанови.

Постанова суду набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги.

НАВЧАЛЬНІ ВПРАВИ

Матеріальне право

Практичне завдання 5

Волинська обласна партійна організація Аграрної партії України звернулася з позовом до територіальної виборчої комісії про:

визнання протиправним та скасування постанови від ____ вересня 2020 року № 31 «Про відмову Волинській обласній партійній організації Аграрної партії України у реєстрації виборчого списку кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі до Волинської обласної ради;

зобов'язання територіальної виборчої комісії з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів зареєструвати виборчий список кандидатів у багатомандатному виборчому окрузі до Волинської обласної ради Волинської обласної партійної організації Аграрної партії України.

____.09.2020р. Волинською обласною партійною організацією Аграрної партії України подано до Волинської обласної виборчої комісії заяву про реєстрацію кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Волинської обласної ради на місцевих виборах, включених до виборчого списку кандидатів у депутати Волинської обласної партійної організації Аграрної партії України.

До вказаної заяви позивачем було долучено документи, необхідність подання яких встановлена частиною першою статті 222 Виборчого кодексу України, що не заперечується представниками сторін.

Територіальна виборча комісія за результатами розгляду поданого Волинською обласною партійною організацією Аграрної партії України виборчого списку кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі до Волинської обласної ради прийняла постанову, відповідно до якої встановила невідповідність виборчого списку вимогам ст.8 Закону України «Про політичні партії в Україні» а саме: недотримання представництва осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах, що має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку, в зв'язку з чим відмовила позивачу у реєстрації виборчого списку кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі до Волинської обласної ради.

Позовні вимоги обґрунтовані наступним:

- оскаржуване рішення Волинської обласної виборчої комісії прийняте з порушенням принципу правової визначеності;
- позивачем були подані усі необхідні згідно з вимогами ст.222 Виборчого кодексу України документи до територіальної виборчої комісії, а відтак постанова №31 від ____ .10.2020р. є протиправною та підлягає скасуванню.

Крім того, представниками позивача наголошено на тому, що відсутність у Статуті Аграрної партії України відомостей щодо розміру квот, що визначає мінімальний рівень представництва чоловіків і жінок у виборчому списку кандидатів, як це визначено п.10 ст.8 Закону України «Про політичні партії в Україні», може тягнути за собою відповідальність виключно на підставі вказаного Закону.

Статтею 230 Виборчого кодексу України передбачені виключні підстави для відмови у реєстрації виборчого списку кандидатів, які не передбачають тих підстав, які застосувала виборча комісія.

Вирішіть виборчий спір.

КОМЕНТАР. Справа № 803/3561/15.

Відповідно до ст.12 Виборчого кодексу України вибори проводяться на основі рівного виборчого права. Громадяни України беруть участь у виборах на рівних засадах.

Відповідно до ч.8 ст. 7 Виборчого кодексу України будь-які прямі чи непрямі привілеї або обмеження виборчих прав громадян України за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, інвалідності та стану здоров'я, за мовними або іншими ознаками забороняються. Не допускаються обмеження щодо участі громадян України у виборчому процесі, крім обмежень, передбачених Конституцією України та цим Кодексом.

Стаття 219 Виборчого кодексу України **передбачає порядок висування кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим**, обласних, районних, районних у місті рад, а також кандидатів у депутати міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше)

Відповідно до ч.9 ст.219 Виборчого кодексу України під час формування єдиного та територіальних виборчих списків організація партії повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і так далі) кожного виборчого списку чоловіків і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі).

У разі формування організацією партії єдиного та територіальних виборчих списків з кількістю кандидатів у депутати, яка не є кратною п'яти, до останніх у списку кандидатів (від 1 до 4) застосовується вимога щодо почергового включення кандидатів різної статі до списку.

Відповідно до ч.6 ст.227 Виборчого кодексу України Територіальна виборча комісія не пізніше як на п'ятий день з дня прийняття заяви організації партії про реєстрацію кандидатів у депутати та доданих до неї необхідних документів приймає рішення про реєстрацію кандидатів у депутати або про відмову в їх реєстрації.

Відповідно до ч.1 ст. 222 ВКУ Виборча комісія Автономної Республіки Крим, обласна, районна, міська, районна у місті, сільська, селищна виборча комісія реєструє кандидатів у депутати, включених до єдиного та територіальних виборчих списків організації партії, за умови отримання нею таких документів:

- заяви про реєстрацію кандидатів у депутати, підписаної керівником організації партії та скріпленої печаткою відповідної організації партії, організації партії вищого рівня або печаткою партії;
- рішення зборів, конференції організації партії про висування кандидатів у депутати від організації партії, передбаченого частиною десятою статті 219 цього Кодексу, підписаною керівником місцевої організації партії та засвідчене печаткою місцевої організації партії або відповідної організації партії вищого рівня, а також погоджене центральним керівним органом партії, що засвідчується печаткою цієї партії (із зазначенням найменування центрального керівного органу партії, номера та дати прийняття відповідного рішення, яке не додається);
- єдиного виборчого списку та всіх територіальних виборчих списків кандидатів у депутати, віднесених організацією партії до відповідних багатомандатних виборчих округів, за формами, встановленими Центральною виборчою комісією, на паперових носіях, які обов'язково повинні містити відомості, передбачені частиною десятою статті 220 цього Кодексу, підписаних керівником організації партії і скріплених печаткою організації партії або відповідної організації партії вищого рівня, та в електронному вигляді;
- передвиборної програми організації партії, викладеної державною мовою, обсягом до 4000 друкованих знаків, затвердженої зборами, конференцією організації партії, на паперових носіях, засвідченої підписом керівника організації партії і скріпленої печаткою організації партії, організації партії вищого рівня або печаткою партії, та в електронному вигляді;

- документа про внесення організацією партії грошової застави відповідно до статті 225 цього Кодексу;
- заяв осіб, включених до виборчих списків організації партії, про згоду балотуватися кандидатами у депутати від цієї організації партії, які повинні також містити згоду на оприлюднення біографічних відомостей та обробку персональних даних, а також зобов'язання в разі обрання скласти інший представницький мандат (у разі відсутності такого мандата - зазначити про його відсутність);
- заяви осіб, включених до виборчих списків республіканської в Автономній Республіці Крим організації партії, повинні також містити зобов'язання в разі обрання припинити діяльність, несумісну з мандатом депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим (у разі відсутності такої діяльності - зазначити про її відсутність), та зобов'язання в разі обрання протягом місяця після офіційного оприлюднення результатів виборів передати у порядку, встановленому законом, в управління іншій особі належні підприємства та корпоративні права (у разі відсутності таких підприємств чи корпоративних прав - зазначити про їх відсутність);
- автобіографій кандидатів у депутати на паперовому носії та в електронному вигляді, що обов'язково повинні містити: прізвище, власне ім'я (всі власні імена) та по батькові (за наявності), всі попередні прізвища, власні імена, по батькові та дати їх зміни (якщо особа протягом останніх п'яти років до дня виборів змінювала прізвище та/або власне ім'я (одне з власних імен чи всі власні імена), та/або по батькові), число, місяць, рік і місце народження, громадянство, відомості про освіту, посаду (заняття), місце роботи, партійність, адресу місця проживання, наявність чи відсутність представницького мандата, контактний номер телефону, відомості про наявність чи відсутність судимості, дату складання автобіографії та підпис кандидата у депутати (складається у друкованому вигляді);
- довідки про наявність чи відсутність судимості, виданої уповноваженим органом після початку виборчого процесу;
- заяви про наявність (відсутність) заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, кожного кандидата у депутати;
- по одній фотографії кандидата у депутати розміром 4 x 6 сантиметрів на паперових носіях та в електронному вигляді;
- копії першої та другої сторінок паспорта громадянина України у вигляді паспортної книжечки або копії лицьового та зворотного боків паспорта громадянина України у вигляді картки кожного кандидата у депутати.

Відповідно до ст.230 Виборчого кодексу України Територіальна виборча комісія відмовляє в реєстрації всіх кандидатів у депутати, включених до виборчих списків місцевих організацій політичних партій або до переліку кандидатів у депутати в багатомандатних виборчих округах на відповідних місцевих виборах, у разі:

- порушення встановленого цим Кодексом порядку висування кандидатів, у тому числі перевищення встановленої цим Кодексом кількості кандидатів у депутати у єдиному виборчому списку та територіальному виборчому списку організації партії на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради (територіальної громади з кількістю виборців 10 тисяч і більше), кандидатів у депутати в кожному багатомандатному окрузі на виборах депутатів сільських, селищних, міських рад (територіальних громад з кількістю виборців до 10 тисяч), які можуть бути висунуті організаціями партій;
- відсутності хоча б одного з документів, зазначених у пунктах 1-5 частини першої статті 222, пунктах 1, 2, 4 частини першої статті 223 цього Кодексу, невідповідності таких документів вимогам цього Кодексу (в тому числі щодо розміру грошової застави);
- встановлення нею наявності у передвиборній програмі організації партії положень, спрямованих на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне

захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення;

- висування кандидатів у депутати від організації партії, яка здійснює пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, їхньої символіки та щодо якої в установленому Кабінетом Міністрів України порядку прийнято рішення про невідповідність її діяльності, найменування та/або символіки вимогам Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

Таким чином, наведеною нормою Закону визначено вичерпний перелік підстав для відмови територіальною виборчою комісією у реєстрації кандидатів в депутати, включених до виборчого списку кандидатів у депутати.

Проте, на час розгляду справи серед підстав для відмови в реєстрації кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости села, селища, висунутих на місцевих виборах, було відсутнє положення, яке б вимагало забезпечення під час формування списку кандидатів до відповідної ради представництва не менше 30 відсотків осіб однієї статі у загальній кількості кандидатів до відповідної ради. У зв'язку з цим, суд прийшов до висновку, що при формуванні виборчого списку кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі до Волинської обласної ради відбулось порушення позивачем порядку висування кандидатів у депутати всупереч вимогам п.10 ст.8 Закону України «Про політичні партії в Україні», яка передбачає наявність відомостей щодо розміру гендерних квот в статуті партії, а не Виборчого законодавства України.

При цьому, слід зазначити, що частина третя статті 7,12 Кодексу є вимогою, що адресована політичним партіям, механізм реалізації та відповідальність за невиконання якої передбачено Законом України «Про політичні партії в Україні», зокрема ст.19.

Судом першої інстанції позовні вимоги задоволено в повному обсязі.

На даний час відповідно до ст. 219 Виборчого кодексу України під час формування єдиного та територіальних виборчих списків організація партії повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і так далі) кожного виборчого списку чоловіків і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі).

Незабезпечення такої квоти є порушенням ч.1 ст.230 Виборчого кодексу України, яка передбачає відмову у реєстрації у зв'язку із **порушенням встановленого цим Кодексом порядку висування кандидатів.**

Таким чином, позовні вимоги підлягають задоволенню частково (з врахуванням норм чинного законодавства).

Рішення територіальної виборчої комісії підлягає скасуванню, оскільки комісією застосовані не норми ст.ст.219, ч.1 ст.230 Виборчого кодексу України, а норми Закону України «Про політичні партії в Україні».

Зобов'язати територіальну виборчу комісію повторно розглянути подані документи та прийняти рішення відповідно до норм виборчого законодавства.

Питання підлягає додатковому обговоренню.

ПОСТАНОВА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

03 жовтня 2015 року

Справа № 803/3561/15

Волинський окружний адміністративний суд в складі колегії суддів:
головуючого - судді Дмитрука В.В.,
суддів Димарчук Т.М., Ксензюка А.Я.,
при секретарі судового засідання Приходай Я.О.,
за участю представників позивача Бурди Д.П., Усаченка О.В., Члека І.Ю., Волошенюка І.В.,
представників відповідача Тимощука Г.А., Євтушина М.В.,

розглянувши у відкритому судовому засіданні в місті Луцьку адміністративну справу за позовом Волинської обласної партійної організації Аграрної партії України до Волинської обласної виборчої комісії про визнання протиправним та скасування рішення, зобов'язання вчинити дії,

ВСТАНОВИВ:

Волинська обласна партійна організація Аграрної партії України звернулася з позовом до Волинської обласної виборчої комісії про визнання протиправним та скасування постанови від 01 жовтня 2015 року № 31 «Про відмову Волинській обласній партійній організації Аграрної партії України у реєстрації виборчого списку кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі до Волинської обласної ради 25 жовтня 2015 року», зобов'язання Волинської виборчої комісії з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів зареєструвати виборчий список кандидатів у багатомандатному виборчому окрузі до Волинської обласної ради Волинської обласної партійної організації Аграрної партії України.

Позовні вимоги обґрунтовані наступним:

- формування виборчого списку Волинською обласною партійною організацією Аграрної партії України з порушенням квоти на представництво осіб однієї статі зумовлено наявністю постанови Центральної виборчої комісії від 23.09.2015р. №362, п.4 якої роз'яснено, що відмова в реєстрації кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Верховної ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад з підстав недотримання положення Закону щодо представництва осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах на підставі пункту 1 частини першої статті 46 Закону не допускається;
- оскаржуване рішення Волинської обласної виборчої комісії прийняте з порушенням принципу правової визначеності;
- позивачем були подані усі необхідні згідно з вимогами ст.38 Закону України «Про місцеві вибори» документи до Волинської обласної виборчої комісії, а відтак постанова №31 від 01.10.2015р. є протиправною та підлягає скасуванню.

Представники позивача в судовому засіданні позовні вимоги підтримали повністю з підстав, викладених в адміністративному позові, який просили задовольнити повністю, додатково зазначивши, що відповідачем було проведено реєстрацію виборчих списків від місцевих організацій ряду

політичних сил, незважаючи на недотримання останніми квоти на представництво осіб однієї статі у поданих виборчих списках. Крім того, представниками позивача наголошено на тому, що відсутність у Статуті Аграрної партії України відомостей щодо розміру квот, що визначає мінімальний рівень представництва чоловіків і жінок у виборчому списку кандидатів, як це визначено п.10 ст.8 Закону України «Про політичні партії в Україні», може тягнути за собою відповідальність виключно на підставі вказаного Закону.

Відповідач в поданому письмовому запереченні від 03.10.2015р. та представники відповідача в судовому засіданні просять в задоволенні адміністративного позову відмовити повністю, мотивуючи наступним:

- одним з основних принципів проведення виборів, який закріплений положеннями ст.70 Конституції України, ст.4 Закону України «Про місцеві вибори» є принцип рівного виборчого права і вимога щодо гендерної квоти реалізовує даний принцип з метою забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, відповідно виборча комісія керувалась зазначеними положеннями законодавства України;
- Центральна виборча комісія у разі необхідності надає роз'яснення і рекомендації виборчим комісіям, комісіям з референдуму, а не політичним організаціям, відповідно посилання відповідача на формування саме такого виборчого списку на підставі роз'яснення ЦВК, наданого в постанові №362 від 23.09.2015р., є безпідставним;
- висування кандидатів місцевою організацією партії проводиться на зборах (конференціях) цієї організації, які проводяться у порядку, передбаченому статутом партії, який повинен містити відомості щодо розміру квот, що визначає мінімальний рівень представництва жінок і чоловіків у виборчому списку кандидатів у народні депутати України від партії у загальнодержавному окрузі, кандидатів у депутати місцевих рад в багатомандатних виборчих округах і має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку, однак всупереч наведеним нормам статут Аграрної партії України таких відомостей не містить і вимога щодо дотримання гендерної квоти при формуванні виборчого списку відповідача була порушена;
- посилання представників позивача на за ангажованість виборчої комісії, яка ніби-то виявилась у реєстрації виборчих списків кандидатів у депутати місцевих рад від ряду місцевих організацій інших політичних сил, є необґрунтованим, оскільки рішення, стосовно таких організацій приймалися до винесення Київським апеляційним адміністративним судом рішення про скасування п.4 роз'яснення ЦВК, затвердженого постановою №362 від 23.09.2015р., а саме: 29.09.2015р., тобто тоді, коли дане роз'яснення було чинним, відповідно виборчою комісією питання дотримання гендерної квоти при вирішенні питань про реєстрацію (відмову в реєстрації) виборчих списків місцевих партійних організацій не досліджувалось.

Заслухавши пояснення представників сторін, розглянувши доводи, викладені позивачем у позовній заяві, дослідивши подані суду письмові докази, суд приходить до наступного висновку:

30.09.2015р. Волинською обласною партійною організацією Аграрної партії України подано до Волинської обласної виборчої комісії заяву про реєстрацію кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Волинської обласної ради на місцевих виборах, що відбудуться 25 жовтня 2015 року, включених до виборчого списку кандидатів у депутати Волинської обласної партійної організації Аграрної партії України.

До вказаної заяви позивачем було долучено документи, необхідність подання яких встановлена частиною першою статті 38 Закону України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015р. №595-VIII (далі - Закон), що не заперечується представниками сторін.

Волинська обласна виборча комісія за результатами розгляду поданого Волинською обласною партійною організацією Аграрної партії України виборчого списку кандидатів у депутати у

багатомандатному виборчому окрузі до Волинської обласної ради прийняла постанову №31 від 01.10.2015р., відповідно до якої встановила невідповідність виборчого списку вимогам частини 3 статті 4 Закону, а саме: недотримання представництва осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах, що має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку, в зв'язку з чим відмовила позивачу у реєстрації виборчого списку кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі до Волинської обласної ради.

З огляду на наведене, встановленню судом підлягає правомірність відмови Волинської обласної виборчої комісії у реєстрації виборчого списку позивача на підставі виключно недотримання представництва осіб однієї статі у даному виборчому списку.

Згідно з ч.1 ст.41 Закону кандидати у депутати в багатомандатному виборчому окрузі, включені до виборчого списку кандидатів у депутати від місцевої організації партії, реєструються відповідною територіальною виборчою комісією в разі дотримання умов, передбачених статтею 38 цього Закону.

Відповідно до ч.9 ст.41 Закону територіальна виборча комісія не пізніше як на третій день з дня прийняття документів, зазначених у частині першій статті 38 цього Закону, але не пізніше як за 23 дні до дня голосування приймає рішення про реєстрацію кандидатів у депутати або про відмову в реєстрації кандидата (кандидатів), включених до виборчого списку кандидатів у депутати. Копія цього рішення не пізніше наступного дня після його прийняття надсилається (видається) представнику місцевої організації партії, від якої висунуті кандидати в депутати.

Частиною першою статті 46 Закону встановлено, що територіальна виборча комісія відмовляє в реєстрації кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости в разі:

- порушення встановленого цим Законом порядку висунування кандидата, в тому числі перевищення встановленої частинами третьою - сьомою статті 36 цього Закону кількості кандидатів у депутати, які можуть бути висунуті у відповідному виборчому окрузі або закріплені за ним;
- відсутності передбачених цим Законом документів для реєстрації особи кандидатом;
- припинення громадянства України особи;
- визнання судом особи недієздатною, набрання щодо неї законної сили обвинувальним вироком суду за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, злочину проти виборчих прав громадян чи корупційного злочину;
- виявлення територіальною виборчою комісією обставин, за яких особу не може бути обрано депутатом або сільським, селищним, міським головою, старостою відповідно до статті 9 цього Закону;
- висунування кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости від місцевої організації партії, щодо якої центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державної реєстрації юридичних осіб, реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, громадських спілок, інших громадських формувань, прийнято у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку рішення про невідповідність її або партії в цілому діяльності, найменування та/або символіки вимогам Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

Таким чином, наведеною нормою Закону визначено вичерпний перелік підстав для відмови територіальною виборчою комісією у реєстрації кандидатів в депутати, включених до виборчого списку кандидатів у депутати. Разом з тим, згідно з частиною третьою статті 4 Закону усі кандидати у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних

у містах, сільських, селищних рад, кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови, старости, зареєстровані у встановленому цим Законом порядку (далі - кандидати), мають рівні права і можливості брати участь у виборчому процесі відповідних місцевих виборів. Представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку.

Позивачем не заперечується факт недотримання вимог ч.3 ст.4 Закону щодо 30-відсоткового представництва осіб однієї статі у виборчому списку Волинської обласної партійної організації Аграрної партії України, поданому 30.09.2015р. до Волинської обласної виборчої комісії, однак як на підставу такого недотримання позивач вказує Роз'яснення ЦВК, затверджене постановою Центральної виборчої комісії від 23.09.2015р. №362.

Частиною четвертою Роз'яснення щодо застосування деяких положень Закону України «Про місцеві вибори» під час реєстрації кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидатів у депутати обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови та старости села, селища, висунутих місцевими організаціями політичних партій на чергових, позачергових та перших місцевих виборах, затвердженого постановою Центральної виборчої комісії №362 від 23.09.2015р. (далі - Роз'яснення) встановлено, що згідно з частиною третьою статті 4 Закону представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку; разом з тим, серед передбачених частиною першою статті 46 Закону підстав для відмови в реєстрації кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости села, селища, висунутих на місцевих виборах, указане положення відсутнє; з огляду на це відмова в реєстрації кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад з підстав недотримання положення Закону щодо представництва осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах на підставі пункту 1 частини першої статті 46 Закону не допускається.

Статтю 3 Конституції України встановлено принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії.

Як зазначено в Рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року №15-рп/2004 «Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України (254к/96-ВР) в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права - це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема, у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України (254к/96-ВР). Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість - одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню».

Виходячи із конституційних принципів правової держави і верховенства права та гарантій захисту реалізації прав людини і громадянина, діяльність державних органів повинна бути спрямована на захист реалізації цих прав шляхом зокрема, визначення механізмів (процедур) такого захисту відповідно до тих повноважень, якими наділені відповідні органи законами України.

Стаття 5 Конституції України проголошує, що єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Однією із форм безпосередньої демократії є вибори (стаття 69 Основного Закону України). В процесі виборів громадяни України реалізують закріплене статтею 38 Конституції України право обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Однією з гарантій реалізації цього права є проведення чесних та прозорих виборів.

Відповідно до частини 1 статті 1 Закону України «Про Центральну виборчу комісію» Центральна виборча комісія (далі - Комісія) є постійно діючим колегіальним державним органом, який діє на підставі Конституції України, цього та інших законів України і наділений повноваженнями щодо організації підготовки і проведення виборів Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, всеукраїнського і місцевих референдумів в порядку та в межах, встановлених цим та іншими законами України.

Згідно зі статтею 2 Закону України «Про Центральну виборчу комісію» Комісія відповідно до своїх повноважень забезпечує дотримання передбачених Конституцією України та законами України принципів і засад виборчого і референдумного процесів, реалізацію виборчих прав громадян України та права на участь у референдумі, однакове застосування законодавства України про вибори і референдуми на всій території України. Комісія будує свою діяльність на принципах верховенства права, законності, незалежності, об'єктивності, компетентності, професійності, колегіальності розгляду і вирішення питань, обґрунтованості прийнятих рішень, відкритості і публічності.

Частина 2 статті 16 Закону України «Про Центральну виборчу комісію» визначає, що Комісія за результатами узагальнення практики застосування законодавства України про вибори і референдуми та практики проведення виборів і референдумів в Україні, а також у разі необхідності може за власною ініціативою розглянути та прийняти у встановленому цим Законом порядку рішення стосовно: 1) надання виборчим комісіям, комісіям з референдумів роз'яснень і рекомендацій щодо застосування законодавства України про вибори та референдуми; 2) організації підготовки та проведення виборів і референдумів; 3) організації роботи виборчих комісій та комісій з референдумів; 4) підготовки пропозицій щодо вдосконалення законодавства України про вибори і референдуми; 5) інших питань, віднесених до повноважень Комісії.

За положеннями статті 17 Закону України «Про Центральну виборчу комісію» - Комісія, зокрема, забезпечує дотримання передбачених Конституцією та законами України принципів і засад виборчого процесу та процесу референдуму; приймає обов'язкові для використання в роботі виборчих комісій роз'яснення і рекомендації з питань застосування законодавства України про вибори.

Рішення Комісії, прийняте в межах її повноважень, є обов'язковим для виконання всіма суб'єктами відповідного виборчого процесу чи процесу референдуму, в тому числі відповідними виборчими комісіями і комісіями з референдумів нижчого рівня, а також органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та громадянами України (частина перша статті 13 Закону України «Про Центральну виборчу комісію»).

Таким чином, діяльність Центральної виборчої комісії, як єдиного державного органу до повноважень якого належить, зокрема, організація та проведення виборів та забезпечення дотримання реалізації виборчих прав громадян України, повинна бути спрямована на захист реалізації виборчих прав громадян, в тому числі шляхом прийняття рішень, які роз'яснюють окремі механізми (процедури) застосування виборчого законодавства про вибори задля проведення чесних та прозорих виборів, виходячи із конституційного принципу верховенства права.

З огляду на наведене, суд вважає, що Волинська обласна виборча комісія зобов'язана була керуватись у своїй роботі, в тому числі й під час прийняття оскаржуваної постанови №31 від 01.10.2015р., Роз'ясненням, затвердженим постановою ЦВК №362 від 23.09.2015р. При цьому, судом не взято до уваги посилення представників відповідача на скасування Київським апеляційним адміністративним судом 30.09.2015р. ч.4 Роз'яснення, оскільки в даному випадку Київський апеляційний адміністративний суд, є судом першої інстанції і відсутні будь-які дані про набрання даного рішення законної сили.

Стосовно наслідків недотримання Волинською обласною партійною організацією Аграрної партії України вимог ч.3 ст.4 Закону України «Про місцеві вибори» при формуванні виборчого списку кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі до Волинської обласної ради та посилення відповідача на фактичне порушення позивачем порядку висунування кандидатів у депутати всупереч вимогам п.10 ст.8 Закону України «Про політичні партії в Україні», яка передбачає наявність відомостей щодо розміру гендерних квот в статуті партії, суд зазначає наступне.

За змістом частини першої статті 36 Закону висунування кандидатів у депутати та на посаду сільського, селищного, міського голови, старости місцевою організацією партії відбувається на підставі Закону, статуту політичної партії за рішенням вищого керівного органу партії про участь її місцевих організацій у відповідних чергових та/або позачергових, перших виборах, прийнятого після початку виборчого процесу відповідних чергових та/або позачергових, перших виборів.

Територіальна виборча комісія реєструє кандидатів в депутати та на посаду сільського, селищного, міського голови, старости за умов дотримання, зокрема, встановленого Законом порядку висунування.

Як вже зазначалось судом, вичерпний перелік підстав для відмови в реєстрації кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости села, селища, висунутих на місцевих виборах, у тому числі місцевою організацією партії, встановлено частиною першою статті 46 Закону.

Проте, серед передбачених частиною першою статті 46 Закону підстав для відмови в реєстрації кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости села, селища, висунутих на місцевих виборах, відсутнє положення, зафіксоване в ч.3 ст.4 Закону.

Таким чином, відмова в реєстрації кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад з підстав недотримання положення Закону щодо представництва осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах на підставі пункту першого частини першої статті 46 Закону не передбачена.

Доводи відповідача про те, що недотримання вимог частини третьої статті 4 Закону України «Про місцеві вибори» є порушенням порядку висунування кандидатів, що на думку представників відповідача згідно з пунктами першим та другим частини першої статті 46 Закону є достатньою підставою для відмови у реєстрації кандидата у депутати місцевих рад в багатомандатних виборчих округах, на думку суду слід відхилити, оскільки вичерпний перелік дій які мають бути вчинені в межах висунування

кандидатів у депутати, чітко регламентовано статтями 35-37 Закону, і такі вимоги не передбачають врахування гендерних квот, як не передбачають цього і інші спеціальні норми Закону, які визначають обов'язкові умови висунання кандидатів місцевими організаціями партій.

При цьому, слід зазначити, що частина третя статті 4 Закону України «Про місцеві вибори» є вимогою, що адресована політичним партіям, механізм реалізації та відповідальність за невиконання якої передбачено Законом України «Про політичні партії в Україні», зокрема ст.19.

Отже, недотримання вказаних вимог не може розглядатись як підстава для відмови в реєстрації кандидата у депутати за Законом України «Про місцеві вибори», в тому числі в складі виборчого списку.

При цьому, суд зазначає, що такий порядок правозастосування, який передбачений у пунктах 3, 4 Роз'яснення не суперечить вимогам частини третьої статті 4 Закону України «Про місцеві вибори».

З огляду на вищевикладене, колегія суддів дійшла висновку про протиправність постанови Волинської обласної виборчої комісії №31 від 01.10.2015р. «Про відмову Волинській обласній партійній організації Аграрної партії України у реєстрації виборчого списку кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі до Волинської обласної ради 25 жовтня 2015 року» та її скасування.

Частиною першою ст.38 Закону України «Про місцеві вибори» передбачено обов'язок територіальної виборчої комісії зареєструвати кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі по виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, у тому числі міст Києва та Севастополя, районної у місті ради, включених до виборчого списку кандидатів у депутати місцевої організації партії, за умови отримання необхідних, визначених даною нормою, документів.

Враховуючи подання необхідних документів позивачем, наявні усі підстави для реєстрації кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі до Волинської обласної ради 25 жовтня 2015 року, включених до виборчого списку Волинської обласної партійної організації Аграрної партії України, відповідно адміністративний позов у даній частині також підлягає задоволенню судом шляхом зобов'язання Волинської обласної виборчої комісії провести таку реєстрацію, оскільки можливості для самостійного прийняття рішення відповідачем в зв'язку зі скасуванням постанови Волинської обласної виборчої комісії №31 від 01.10.2015р., у комісії відсутні з огляду на спливу строку, встановлений для самостійного прийняття такого рішення виборчою комісією частиною 9 статті 41 Закону України «Про місцеві вибори».

Згідно з частиною дев'ятою статті 172 Кодексу адміністративного судочинства України суд приймає позовну заяву щодо рішення, дії чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму або члена відповідної комісії до розгляду незалежно від сплати судового збору. У разі несплати судового збору на момент вирішення справи суд одночасно вирішує питання про стягнення судового збору відповідно до правил розподілу судових витрат, встановлених цим Кодексом.

До адміністративного позову було долучено позивачем квитанцію №9050230015 від 02.10.2015р. про сплату судового збору в розмірі 1 378грн.

Відповідно до ч.1 ст.4 Закону України «Про судовий збір» судовий збір справляється у відповідному розмірі від мінімальної заробітної плати у місячному розмірі, встановленої законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, - у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі.

Ставки сплати судового збору встановлено частиною другою статті 4 Закону України «Про судовий збір», відповідно до якої за подання до адміністративного суду адміністративного позову немайнового характеру суб'єктом владних повноважень, юридичною особою або фізичною особою - підприємцем ставка судового збору складає 1 розмір мінімальної заробітної плати.

Відповідно до ч.3 ст.6 Закону України «Про судовий збір» у разі коли в позовній заяві об'єднано дві і більше вимог немайнового характеру, судовий збір сплачується за кожну вимогу немайнового характеру.

З огляду на викладене до сплати за подання адміністративного позову підлягав судовий збір в розмірі 2 436грн. (1 218грн. x 2), а відтак, оскільки судовий збір було сплачено в меншому розмірі ніж це передбачено Законом, сума недоплаченого судового збору в розмірі 1 058грн. підлягає стягненню з позивача.

Керуючись статтями 2, 69-72, 94, 158-163, 172 Кодексу адміністративного судочинства України та на підставі Законів України «Про місцеві вибори», «Про Центральну виборчу комісію», суд

ПОСТАНОВИВ:

Адміністративний позов задовольнити повністю.

Визнати протиправною і скасувати постанову Волинської обласної виборчої комісії №31 від 01.10.2015р. «Про відмову Волинській обласній партійній організації Аграрної партії України у реєстрації виборчого списку кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі до Волинської обласної ради 25 жовтня 2015 року».

Зобов'язати Волинську обласну виборчу комісію зареєструвати кандидатів у депутати в багатомандатному виборчому окрузі до Волинської обласної ради 25 жовтня 2015 року, включених до виборчого списку кандидатів у депутати від Волинської обласної партійної організації Аграрної партії України.

Стягнути з Волинської обласної партійної організації Аграрної партії України в дохід Державного бюджету України 1 058 грн. належного до сплати судового збору.

Постанова набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, встановленого частиною 5 статті 177 КАС України, якщо таку апеляційну скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги постанова, якщо її не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті апеляційного провадження або набрання законної сили рішенням за наслідками апеляційного провадження.

Постанова може бути оскаржена в апеляційному порядку повністю або частково шляхом подання апеляційної скарги до Львівського апеляційного адміністративного суду через Волинський окружний адміністративний суд. Апеляційна скарга на постанову суду подається сторонами протягом двох днів з дня проголошення постанови. Копія апеляційної скарги одночасно надсилається особою, яка її подає, до Львівського апеляційного адміністративного суду.

ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ

(матеріальне право)

1. Як реалізується виборцями право висування кандидатів у депутати обласних, районних, районних у містах, міських, селищних рад (кількість виборців 10 тис. і більше)?

ВІДПОВІДЬ. Право висування кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районних у місті рад, а також міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше) реалізується виборцями через місцеві організації політичних партій (далі - організація партії) у порядку, передбаченому цим Кодексом.

ч.2 ст.216 Виборчого кодексу України

2. Чи передбачає порядок висування кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районних у місті рад, а також кандидатів у депутати міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше) наявність гендерної рівності?

ВІДПОВІДЬ. Під час формування єдиного та територіальних виборчих списків організація партії повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місця з першого по п'яте, з шостого по десяте і так далі) кожного виборчого списку чоловіків і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі).

ч.9 ст.219 Виборчого кодексу України

3. До якого органу звертається виборець з метою уточнення попереднього списку виборців та в який термін?

ВІДПОВІДЬ. Виборець може звернутися до дільничної виборчої комісії або безпосередньо до органу ведення Державного реєстру виборців із заявою про уточнення попереднього списку виборців, у тому числі про включення або виключення зі списку себе особисто або інших осіб, а також щодо наявності або відсутності відміток про постійну нездатність виборця пересуватися самостійно.

Заява може бути подана не пізніше як за п'ять днів до дня голосування і розглядається виборчою комісією протягом одного дня. Заява, подана після зазначеного строку, залишається без розгляду.

ч.ч.3,5 ст.42 Виборчого кодексу України

4. Який порядок внесення змін дільничною виборчою комісією до уточненого списку виборців, на підставі яких документів та в який строк?

ВІДПОВІДЬ. Зміни до уточненого списку виборців вносить голова або заступник голови та секретар дільничної виборчої комісії на підставі рішення суду, повідомлень органу ведення Державного реєстру виборців щодо усунення кратного включення виборця до списку виборців на цій виборчій дільниці. Такі зміни можуть бути внесені до 18 години останньої суботи перед днем голосування.

ч.1 ст.44 Виборчого кодексу України

5. У разі скасування судом рішення виборчої комісії чи може відповідна виборча комісія прийняти рішення, яке по суті повторює скасоване рішення?

ВІДПОВІДЬ. У разі скасування судом рішення виборчої комісії, у тому числі з питання визнання голосування на виборчій дільниці недійсним, встановлення підсумків голосування та результатів виборів, рішення з цього питання приймає виборча комісія, рішення якої було скасовано, або відповідна виборча комісія вищого рівня на підставі рішення суду. При цьому, якщо рішення не було скасовано з формальних підстав, виборча комісія не може прийняти рішення, яке по суті повторює скасоване рішення.

ч.6 ст.64 Виборчого кодексу України

6. За яких умов дозволяється підтримка кандидатом, партією від свого імені концертів, вистав, спортивних змагань, проведення інших публічних заходів?

ВІДПОВІДЬ. Підтримка кандидатами (кандидатом), партією (організацією партії) - суб'єктом виборчого процесу від свого імені чи від імені висунутого ним кандидата (кандидатів) проведення концертів, вистав, спортивних змагань, демонстрації фільмів, телепередач, проведення інших публічних заходів, а також проведення зазначених публічних заходів на підтримку кандидата (кандидатів), суб'єкта їх висунування може здійснюватися лише у разі повного фінансування таких заходів із коштів виборчого фонду відповідного суб'єкта виборчого процесу.

ч.4 ст.51 Виборчого кодексу України

7. Яка вартість матеріалів передвиборчої агітації не вважається підкупом виборців?

ВІДПОВІДЬ. Передвиборна агітація або надання виборцям, закладам, установам, організаціям незалежно від їх підпорядкування та форми власності грошей, продуктів харчування та спиртних напоїв, товарів (крім матеріалів передвиборної агітації, виготовлених за рахунок виборчого фонду, що містять візуальні зображення партійної символіки та брендування виборчої кампанії, згадування імені або зображення кандидата, який балотується на виборах, такі як плакати, листівки, календарі, блокноти, ручки, запальнички, сірники, значки, бейджі, USB-флешки, вимпели, прапори, книги, пакети, футболки, кепки, шарфи, парасолі та інші матеріали передвиборної агітації, вартість яких не перевищує 6 відсотків неоподаткованого мінімуму доходів громадян), пільг, переваг, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних та нематеріальних активів, що супроводжується закличками або пропозиціями голосувати чи не голосувати за певного кандидата (кандидатів), згадуванням імені такого кандидата (кандидатів) або партійної символіки, вважається підкупом виборців.

ч.6 ст.57 Виборчого кодексу України¹

8. За якою виборчою системою проводяться вибори депутатів обласних, районних, районних у місті рад, а також депутатів міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше) та депутатів сільської, селищної, міської ради (територіальних громад з кількістю виборців до 10 тисяч)?

¹ Варто врахувати, що законопроектом про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення окремих виборчих процедур № 3971 від 10.08.2020 передбачено зміну у абз. 1 та 2 ч. 6 ст. 57 ВК України положення «вартість яких не перевищує 6 відсотків неоподаткованого мінімуму доходів громадян» на положення «вартість яких не перевищує 3 відсотки прожиткового мінімуму для працездатних осіб».

ВІДПОВІДЬ. Вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районних у місті рад, а також депутатів міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше) проводяться за системою пропорційного представництва за відкритими виборчими списками місцевих організацій політичних партій (далі - виборчі списки) у територіальних виборчих округах, на які поділяється єдиний багатомандатний виборчий округ, що збігається з територією відповідно Автономної Республіки Крим, області, району, міста, району в місті, села, селища згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією міської, сільської, селищної територіальної громади.

ч.2 ст.192 Виборчого кодексу України

Вибори депутатів сільської, селищної, міської ради (територіальних громад з кількістю виборців до 10 тисяч) проводяться за мажоритарною системою відносної більшості в багатомандатних виборчих округах, на які поділяється територія відповідної територіальної громади. У кожному такому окрузі може бути обрано не менше двох і не більше чотирьох депутатів.

ч.1 ст.192 Виборчого кодексу України

9. Які суб'єкти мають право подавати кандидатури до складу територіальних виборчих комісій і в якій кількості?

ВІДПОВІДЬ. Право подання кандидатур до складу територіальних виборчих комісій мають:

- місцева організація політичної партії, про утворення депутатської фракції якої оголошено на першій черговій сесії Верховної Ради України поточного скликання;
- місцева організація політичної партії, яка уклала угоду про політичну співпрацю на відповідних місцевих виборах з депутатською групою, про утворення якої оголошено на сесії Верховної Ради України не пізніше 1 січня року, в якому відбуваються вибори.
- зареєстрована в установленому законом порядку у відповідній адміністративно-територіальній одиниці місцева організація політичної партії.

ч.2 ст.203 Виборчого кодексу України

10. Яка система виборчих комісій, що здійснюють підготовку та проведення місцевих виборів?

ВІДПОВІДЬ. Систему виборчих комісій становлять:

- Центральна виборча комісія, яка є виборчою комісією вищого рівня для всіх виборчих комісій з усіх місцевих виборів;
- територіальні виборчі комісії:
  - виборча комісія Автономної Республіки Крим;
  - обласні виборчі комісії;
  - районні виборчі комісії;
  - міські виборчі комісії;
  - районні у містах виборчі комісії (у містах з районним поділом);
  - селищні, сільські виборчі комісії;
  - дільничні виборчі комісії.

ч.1 ст.202 Виборчого кодексу України

3. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО (ВИБОРЧІ СПОРИ): ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

3.1. Характеристики виборчих спорів та порядок їх вирішення

3.1.1. Характеристики виборчих спорів

Під спором, що виникає з відносин, пов'язаних із проведенням місцевих виборів (далі – *виборчий спір*), розуміють правовий конфлікт, який може бути схарактеризований за допомогою 3-х ознак.

По-перше, однією з його сторін, зазвичай, є суб'єкт виборчого процесу місцевих виборів.

По-друге, виникає він у зв'язку із вчиненням тих дій та/або у зв'язку із утриманням від вчинення тих дій, що наповнюють такий процес.

По-третє, спір виникає з відносин, що склалися, як правило, впродовж встановлених законом часових меж виборчого процесу місцевих виборів.

Щодо суб'єктів виборчого процесу, то вони названі у ч. 1 ст. 22 *Виборчого кодексу України* (далі – *ВКУ*).

Суб'єктами виборчого процесу місцевих виборів є: а) виборець; б) виборча комісія, уповноважена здійснювати підготовку і проведення місцевих виборів; в) організація партії, яка висунула кандидатів на виборах; г) кандидат, зареєстрований для участі у місцевих виборах; д) офіційний спостерігач від кандидата, організації партії-суб'єкта виборчого процесу, громадської організації.

Згідно з ч. 1 ст. 20 *ВКУ виборчий процес* – це здійснення протягом встановленого періоду часу його суб'єктами процедур, обумовлених підготовкою і проведенням виборів, встановленням та офіційним оголошенням (офіційним оприлюдненням) їх результатів.

Відповідно до частин 1 та 2 ст. 196 *ВКУ виборчий процес місцевих виборів* формують такі процедури:

- утворення багатомандатних виборчих округів;
- утворення (у разі необхідності), формування складу територіальних виборчих комісій, утворення дільничних виборчих комісій;
- складання списків виборців, їх перевірка та уточнення;
- висування та реєстрація кандидатів;
- проведення передвиборної агітації;
- голосування у день виборів;
- підрахунок голосів виборців, установа підсумків голосування і результатів місцевих виборів;
- повторне голосування;
- підрахунок голосів виборців, установа підсумків повторного голосування і результатів місцевих виборів.

Часові межі виборчого процесу місцевих виборів визначено у статтях 195 та 196 *Виборчого кодексу України*. Так, за ч. 1 ст. 195 *ВКУ виборчий процес* розпочинається за п'ятдесят днів до дня проведення місцевих виборів; згідно з ч. 3 ст. 196 *ВКУ виборчий процес* завершується через 15 днів після офіційного оприлюднення результатів місцевих виборів.

Зверніть увагу. Для застосування правил, що регламентують розгляд і вирішення виборчих спорів, необхідно послідовно встановити наявність всіх наведених ознак спору, віддаючи, однак, перевагу другій ознаці, оскільки вона розкриває його (спору) предмет.

3.1.2. Порядок вирішення виборчих спорів

Про порядок вирішення правових конфліктів, що стосуються виборчого процесу, йдеться у Розділі XI Книги першої «Загальна частина» Виборчого кодексу України.

В тексті ВКУ не згадують про порядок вирішення виборчих спорів; у Кодексі оперують сполученням слів «порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються виборчого процесу». Однак це не ставить під сумнів, що обидва наведені сполучення слів є синонімічними й визначають порядок розв'язання тих конфліктів, що пов'язують із підготовкою і проведенням виборів, встановленням та офіційним оголошенням (офіційним оприлюдненням) їх результатів.

Правила Розділу є застосовними у будь-яких виборчих процесах, врегульованих Виборчим кодексом України.

Зверніть увагу. В даному посібнику правила Розділу викладено з огляду на *особливості виборчого процесу місцевих виборів*.

Зі змісту статей згаданого вище Розділу випливає, що існують два шляхи з'ясування правомірності та/або законності рішень, дій, бездіяльності, що стосуються виборчого процесу місцевих виборів, – (а) звернення до суду та/або (б) звернення до виборчої комісії, яка є вищою за рівнем відносно тієї, що ухвалила оскаржуване рішення, вчинила дію або припустила бездіяльність.

Важливо встановити, як суб'єкт звернення має обирати один із наведених шляхів. Задля цього потрібно апелювати до статей 64 та 65 ВКУ, в яких визначено орган, уповноважений вирішувати певний виборчий спір.

Так, відповідно до частин 3, 4 ст. 65 ВКУ:

- *Центральна виборча комісія* (далі – ЦВК) може розглядати скарги з приводу бездіяльності територіальної виборчої комісії, яка встановлює результати відповідних місцевих виборів;
- *територіальна виборча комісія, яка встановлює результати місцевих виборів*, – скарги щодо: а) рішень, дій чи бездіяльності територіальної виборчої комісії, яка встановлює підсумки голосування з місцевих виборів; б) рішень, дій чи бездіяльності дільничної виборчої комісії, яка забезпечує організацію і проведення місцевих виборів (у разі якщо підсумки голосування з відповідних місцевих виборів не встановлюються);
- *територіальна виборча комісія, яка встановлює підсумки голосування з місцевих виборів*, – скарги на рішення, дії чи бездіяльність дільничної виборчої комісії, яка забезпечує організацію і проведення місцевих виборів;
- *територіальна виборча комісія, яка утворила відповідну дільничну виборчу комісію*, – скарги на дії чи бездіяльність члена такої дільничної виборчої комісії.

За ч. 2 ст. 64 ВКУ *виключно суд* вирішує справи про правомірність/законність:

- рішень, дій, бездіяльності ЦВК, дій або бездіяльності її члена;
- рішень чи дій територіальної виборчої комісії;
- дій чи бездіяльності члена територіальної виборчої комісії;
- дій чи бездіяльності кандидата;
- рішень чи дій організації партії, її посадових осіб чи повноважних представників, що стосуються виборчого процесу, крім тих рішень чи дій, які відповідно до закону, статуту (положення) належать до її внутрішньої діяльності або виключної компетенції;
- дій чи бездіяльності довіреної особи кандидата, уповноваженої особи організації партії;
- дій чи бездіяльності офіційного спостерігача від кандидата, організації партії-суб'єкта виборчого процесу, громадської організації;

- рішень, дій чи бездіяльності органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, закладів та організацій, їх посадових та службових осіб;
- рішень, дій чи бездіяльності засобів масової інформації, інформаційних агентств, їх власників, посадових і службових осіб, творчих працівників.

Важливо, що до суду можуть також оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність вищих за рівнем виборчих комісій, пов'язаних із розглядом і вирішенням скарг на рішення, дії бездіяльність нижчих комісій (ч. 3 ст. 64 ВКУ).

Для того, щоб уникнути розгляду одного і того ж виборчого спору виборчою комісією і судом, законодавець зобов'язав суд, до якого подана позовна заява, невідкладно повідомляти відповідну виборчу комісію, комісію вищого рівня, Центральну виборчу комісію про надходження заяви, відкриття провадження чи відмову у відкритті провадження у справі. У свою чергу, якщо судом відкрито провадження із того самого питання та з тих самих підстав, що подано скаргу до виборчої комісії, комісія не пізніше наступного дня після отримання повідомлення суду про відкриття провадження повертає таку скаргу суб'єкту звернення без розгляду (частини 4, 5 ст. 63, частини 4, 5 ст. 64 ВКУ).

Характеристиці судового порядку вирішення виборчих спорів присвяtimo окремі частини посібника.

Основні *правила щодо розгляду і вирішення комісією вищого рівня спорів, пов'язаних із проведенням місцевих виборів*, стисло можна представити так.

1. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються виборчого процесу, до відповідної виборчої комісії, а також розгляд скарг та прийняття рішення комісією здійснюються у порядку, встановленому Виборчим кодексом України. Питання розгляду скарг виборчими комісіями, не врегульовані ВКУ, визначаються Центральною виборчою комісією (частини 3, 7 ст. 63 ВКУ).
  2. Суб'єктом звернення до виборчої комісії зі скаргою може бути: а) кандидат або його довірена особа; б) організація партії-суб'єкт виборчого процесу в особі її керівника, уповноваженого представника, уповноваженої особи організації партії чи іншої особи, уповноваженої рішенням керівного органу організації партії; в) офіційний спостерігач від кандидата, організації партії-суб'єкта виборчого процесу, громадської організації; г) виборець, виборчі права або охоронювані законом інтереси якого щодо участі у виборчому процесі порушено певними рішенням, дією чи бездіяльністю (ч. 1 ст. 65 ВКУ).
  3. Зі змісту ч. 2 ст. 65 ВКУ випливає, що предметом оскарження можуть бути: а) бездіяльність територіальної виборчої комісії, яка встановлює результати місцевих виборів; б) рішення, дії чи бездіяльності територіальної виборчої комісії, яка встановлює підсумки голосування з місцевих виборів; в) рішення, дії чи бездіяльність дільничної виборчої комісії, яка забезпечує організацію і проведення місцевих виборів; г) дії чи бездіяльність члена дільничної виборчої комісії.
  4. За загальним правилом, *скарга подається протягом 2-х днів* після прийняття рішення, вчинення дії чи допущення бездіяльності. Обчислення зазначеного строку починається з наступного дня після дня прийняття рішення, вчинення дії чи допущення бездіяльності, які оскаржуються. Днем подання скарги вважається день фактичного її отримання виборчою комісією (частини 1, 4, 7 ст. 66 ВКУ).
- Спеціальні строки для оскарження порушень, які мали місце до дня голосування і у день голосування, закріплено у частинах 2 та 3 ст. 66 Виборчого кодексу України.
5. Строк подання скарги продовженню або поновленню не підлягає (ч. 6 ст. 66 ВКУ).

Однак, скарга, яка не відповідає вимогам, встановленим у ст. 67 ВКУ, може бути *повернута без розгляду* не пізніше як на наступний день після дня її надходження (ч. 1 ст. 68 ВКУ). Якщо суб'єкт звернення повторно подасть скаргу після усунення недоліків на наступний день після дня її повернення, то скарга вважатиметься поданою вчасно (ч. 6 ст. 66 ВКУ). Отже, у такому разі строк звернення зі скаргою фактично продовжується ще на два дні.

При повторному поданні скарги з невиправленими недоліками або з допущенням нових недоліків виборча комісія приймає рішення *про залишення її без розгляду по суті* (ч. 4 ст. 68 ВКУ).

6. Відповідно до ч. 8 ст. 66 ВКУ суб'єкт звернення може *змінити або уточнити вимоги* після подання скарги, якщо такі зміни або уточнення викликані виявленням обставин, які не були йому відомі на момент звернення зі скаргою.

Змінити вимоги скарги (змінити предмет оскарження без зміни підстав, збільшити або зменшити розмір вимог) суб'єкт звернення має право в межах строку подання скарги; уточнити вимоги (внести поправки, доповнення з метою надання більшої точності вимогам без зміни їх по суті) – не пізніше як за 2 години до початку засідання виборчої комісії, на якому така скарга розглядатиметься.

Заяви про зміну або уточнення вимог, подані після закінчення вказаних строків, а також стосовно яких скаржник не довів, що обставини, які зумовили зміну або уточнення, не були відомі йому на момент звернення, відхиляються, про що зазначається у рішенні, ухваленому виборчою комісією по суті скарги.

7. За загальним правилом, *скарга розглядається* виборчою комісією на її засіданні не пізніш як на третій день з дня її отримання (ч. 1 ст. 69 ВКУ).

Спеціальні строки для розгляду скарг щодо порушень, які мали місце до дня голосування, у день голосування, під час підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці та/або під час транспортування виборчих документів, а також строки розгляду скарг, що стосуються відповідних виборів, однак надійшли поза межами виборчого процесу, встановлено у частинах 2, 3 та 4 ст. 69 Виборчого кодексу України.

8. На підставі аналізу приписів ВКУ можна вирізнити *основні права суб'єкта звернення* у процедурі розгляду його скарги. Так, суб'єкт звернення вправі: змінити або уточнити вимоги скарги (ч. 8 ст. 66); бути повідомленим про місце, день і час засідання комісії, на якому скарга розглядатиметься, й бути присутнім під час її розгляду (частини 2 та 3 ст. 70); надавати докази, що обґрунтовують вимоги, й просити виборчу комісію, яка вирішує скаргу, витребувати певні докази (ч. 2 ст. 71); отримати рішення по суті скарги не пізніше наступного дня після його прийняття, а в разі прийняття рішення напередодні, в день виборів або на наступний день – невідкладно (ч. 17 ст. 72).

Наведеним правам суб'єкта звернення кореспондують обов'язки виборчої комісії, яка уповноважена вирішувати скаргу. Приміром, згідно з ч. 3 ст. 70 ВКУ виборча комісія зобов'язана повідомити скаржника про місце, день і час проведення засідання, на якому відбудеться розгляд скарги, а докази відповідного повідомлення мають бути додані до протоколу засідання.

9. Виборча комісія вправі ухвалити *рішення про залишення скарги без розгляду по суті*, якщо: а) скарга не відповідає вимогам, встановленим ВКУ, і суб'єкт звернення не усунув її недоліки вчасно (ч. 4 ст. 68 ВКУ); б) вона подана неналежним суб'єктом звернення чи до неналежного суб'єкта розгляду скарги або з порушенням строків оскарження (ч. 3 ст. 72 ВКУ).

10. За результатами розгляду скарги по суті виборча комісія вправі ухвалити *рішення* (а) про задоволення вимог скарги повністю чи частково або (б) про відмову у задоволенні скарги.

Зауважимо, що вимоги, які може заявити суб'єкт звернення (ч. 8 ст. 67 ВКУ), повністю корелюються із варіантами рішень, які вправі постановити виборча комісія у разі задоволення скарги (ч. 10 ст. 72 ВКУ).

Зверніть увагу, що у ч. 13 ст. 72 ВКУ чітко визначено *підстави для відмови у задоволенні скарги*. Так, виборча комісія відмовляє в задоволенні скарги, якщо встановить, що:

- оскаржувані рішення, дія чи бездіяльність вчинені відповідно до закону, в межах повноважень, передбачених законом, і не порушують виборчі права виборців, права і законні інтереси інших суб'єктів виборчого процесу;
- суб'єктом звернення не надано підтвердження порушення законодавства про вибори, а наявних у матеріалах скарги доказів недостатньо для встановлення цього факту виборчою комісією;
- виборцем не доведено порушення особисто його виборчих прав або охоронюваних законом інтересів щодо участі у виборчому процесі оскаржуваними рішенням, дією чи бездіяльністю;
- на момент розгляду скарги виборчою комісією, членом виборчої комісії вчинено необхідні дії, скасовано рішення, що є предметом оскарження, або іншим способом поновлено права суб'єкта звернення.

Очевидно, що наведений перелік підстав є вичерпним.

3.2. Загальні правила розгляду виборчих спорів судом

До предметної юрисдикції адміністративних судів віднесено спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму (п. 6 ч. 1 ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ)).

Розгляд і вирішення таких спорів здійснюють за правилами, закріпленими у статтях 268–279 Кодексу адміністративного судочинства України. Зазначені правила є спеціальними порівняно з іншими приписами КАСУ, а тому вони мають пріоритет над його загальними положеннями. *Особливості провадження з розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних із проведенням місцевих виборів*, окреслено у статтях 268–276, 278, 279 Кодексу адміністративного судочинства України.

1) **Кодексом адміністративного судочинства України** справи, порушені внаслідок звернення до суду із заявою про вирішення виборчого спору, визначено як термінові. Дефініцію терміновим справам у КАСУ не закріплено.

Виходячи з лексичного значення слова «термінові», можна дійти висновку, що такі справи потребують якнайшвидшого розв'язання, а відтак, для їх вирішення законом встановлюють значно коротші строки порівняно із тими, що передбачено для розгляду решти справ адміністративної юрисдикції.

Зверніть увагу, що останнє аж ніяк не свідчить про те, що термінові справи мають вирішуватися у спрощеному позовному провадженні. Без сумніву, спрощене провадження дозволяє пришвидшити отримання сторонами рішення по суті, але призначено воно для розгляду справ незначної складності (ч. 2 ст. 12 та ч. 1 ст. 257 КАСУ). Крім цього, при вирішенні питання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження суд має враховувати, чи становить цей розгляд значний суспільний інтерес (п. 6 ч. 3 ст. 257 КАСУ). Виборчі спори не можна віднести до нескладних; їх розв'язання, як правило, становить суспільний інтерес.

Важливо. Виборчі спори потребують вирішення за правилами *загального позовного провадження* з урахуванням особливостей, визначених у статтях 268-276, 278, 279 Кодексу адміністративного судочинства України. При цьому розгляд виборчих спорів у порядку *письмового провадження* за підстави, визначеної у ч. 3 ст. 194 КАСУ, є повністю виправданим.

2) **Позивачами** у виборчому спорі є суб'єкти виборчого процесу. Для виборчого процесу місцевих виборів це: а) виборець; б) виборча комісія, уповноважена здійснювати підготовку і проведення місцевих виборів; в) організація партії, яка висунула кандидатів на виборах; г) кандидат, зареєстрований для участі у місцевих виборах; д) офіційний спостерігач від кандидата, організації партії-суб'єкта виборчого процесу, громадської організації.

Важливо. Всім зазначеним суб'єктам, крім виборця, надано право звертатися до суду незалежно від того, чи порушено їхні виборчі права або інтереси.

Виборець у виборчих спорах має доводити, що оскаржуваними рішеннями, діями чи бездіяльністю порушено його виборчі права або інтереси щодо участі у виборчому процесі (ч. 2 ст. 273, ч. 2 ст. 275, ч. 2 ст. 276 КАСУ).

Отже, у випадках звернення до суду виборця з проханням вирішити будь-який виборчий спір суд має перевірити не тільки законність оскаржуваних рішень, дій чи бездіяльності відповідача, а і встановити порушення такими рішеннями, діями, бездіяльністю виборчих прав чи інтересів позивача.

Зверніть увагу, що згідно з ч. 2 ст. 274 КАСУ право звернутися із позовом про уточнення списку виборців, в тому числі про включення або виключення зі списку себе особисто або інших осіб, надано кожному, хто має право голосу на відповідних виборах. Таким чином, тільки по даній категорії справ позивачем може бути виборець, виборчі права чи інтереси якого не порушено.

Якщо позивачами у справах виступають виборча комісія, організація партії-суб'єкт виборчого процесу, кандидат у депутати, офіційний спостерігач, то суд, вирішуючи спір, має перевіряти лише законність оскаржуваних рішень, дій чи бездіяльності відповідачів та не зобов'язаний встановлювати у разі їх незаконності порушення виборчих прав та інтересів позивачів (ч. 1 ст. 273, ч. 1 ст. 275, ч. 1 ст. 276 КАСУ).

3) **Відповідачами** у справах з розгляду виборчих спорів можуть бути: а) виборчі комісії, члени комісій; б) кандидати, їх довірені особи; в) організації партій-суб'єктів виборчого процесу, їх посадові та уповноважені особи; г) офіційні спостерігачі від кандидатів, організацій партій-суб'єктів виборчого процесу, громадських організацій; д) органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їхні посадові та службові особи; е) підприємства, установи, організації, їхні посадові та службові особи; е) засоби масової інформації, інформаційні агентства, їхні посадові і службові особи, а також їхні творчі працівники.

Важливо. Не всі із перелічених вище суб'єктів є суб'єктами виборчого процесу за Виборчим кодексом України. Адже до кола відповідачів у справах з розгляду виборчих спорів можна віднести будь-яких осіб, які порушують правила Кодексу та/або перешкоджають у реалізації виборчих прав та інтересів їх носіями. З огляду на останнє твердження припускаємо, що наведений перелік не є вичерпним.

4) Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Центральну виборчу комісію», **Центральна виборча комісія** – постійно діючий колегіальний державний орган, який діє на підставі Конституції України, зазначеного та інших законів України й наділений повноваженнями щодо організації підготовки і проведення місцевих виборів у порядку та в межах, встановлених законами України.

За ч. 1 ст. 32 ВКУ **виборчі комісії** є незалежними органи адміністрування виборчих процесів, які відповідно до своїх повноважень забезпечують здійснення визначених Конституцією України та Виборчим кодексом України основних принципів виборчого права, засад виборчого процесу, реалізацію виборчих прав громадян України, підготовку та проведення виборів.

Отже, ЦВК, інші виборчі комісії, а також членів цих комісій можна визнати **суб'єктами владних повноважень** у розумінні п. 7 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України.

Зазначене дозволяє стверджувати, що вирішувати виборчий спір, відповідачем у якому є виборча комісія або член комісії, суд має з урахуванням правил адміністративного судочинства, пристосованих для розв'язання правових конфліктів про захист від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Зокрема, суд при здійсненні правосуддя у справі, відповідачем за якою є виборча комісія чи член комісії, має спиратися на принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі. Дія останнього спостерігається, насамперед, у його взаємодії із диспозитивністю та змагальністю сторін (ст. 9 КАСУ).

Так, взаємодія офіційного з'ясуванням всіх обставин у справі із диспозитивністю виявляється в тому, що суд: а) може вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень (ч. 2 ст. 9 КАСУ); б) має здійснювати контроль за реалізацією позивачем права відмовитися від позову повністю або частково на будь-якій стадії судового провадження або відмовитися від примусового виконання судового рішення на стадії його виконання, а також має контролювати реалізацію відповідачем права визнати позов (статті 47, 189, 238 та 377 КАСУ); в) вправі з власної ініціативи вживати заходи забезпечення позову (статті 150 та 151 КАСУ); г) вправі відмовити у затвердженні умов примирення сторін (статті 190 та 191 КАСУ).

Додамо, що реалізація ідеї диспозитивності виявляється не тільки в тому, що особа, звертаючись до суду, самостійно встановлює зміст і обсяг позовних вимог, а і в тому, що вона визначає тих, кому ці вимоги адресовано. Втім така особа може помилково вважати порушником її прав,

свобод чи інтересів не того суб'єкта, який має відповідати. В такому випадку відповідач у процесі сприйматиметься як неналежний і перед судом постане питання його заміни.

В адміністративному судочинстві правила заміни неналежного відповідача відзначаються особливостями. Так, за ч. 4 ст. 48 КАСУ якщо позивач не згоден на заміну відповідача іншою особою і не заявляє клопотання про залучення такої особи у якості співвідповідача, суд за власної ініціативи може залучити цю особу для участі у справі як другого відповідача. Відзначимо, що наведене правило ілюструє активну роль адміністративного суду у судовому процесі і є таким, що закріплено тільки в одному з національних процесуальних законів – у Кодексі адміністративного судочинства України.

Змагальність сторін через дію принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі в адміністративному судочинстві набуває додаткових виявів, які прозирають в тому, що суд уповноважено: а) визначати предмет доказування, а також докази, необхідні для підтвердження чи спростування певних обставин (ч. 4 ст. 9 КАСУ); б) пропонувати учасникам справи подати чіткі докази (ч. 3 ст. 77 КАСУ); в) самостійно виявляти і витребувати докази, яких, на його думку, не вистачає (ч. 3 ст. 80 КАСУ); г) досліджувати докази щодо обставин, які визнаються сторонами (ч. 1 ст. 78 КАСУ). Окрім зазначеного за КАСУ в справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача (ч. 2 ст. 77).

5) Правила юрисдикції

Виборчі спори як суди першої інстанції вирішують: а) місцеві загальні суди; б) окружні адміністративні суди; в) апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає місто Київ (нині – Шостий апеляційний адміністративний суд); г) Верховний Суд.

Місцеві загальні суди вирішують спори:

а) за місцезнаходженням дільничних виборчих комісій щодо оскарження їх рішень, дій, бездіяльності та рішень, дій чи бездіяльності членів комісій (ч. 5 ст. 273 КАСУ), а також щодо уточнення списку виборців (ч. 2 ст. 274 КАСУ);

б) за місцезнаходженням територіальної виборчої комісії, яка зареєструвала кандидата, щодо оскарження дії чи бездіяльності кандидата у депутати сільської, селищної ради, кандидатів на посаду сільського, селищного голови, їхніх довірених осіб (ч. 4 ст. 276 КАСУ);

в) за місцезнаходженням засобів масової інформації та інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій щодо оскарження їх дій чи бездіяльності, а також дій чи бездіяльності їх посадових, службових осіб, творчих працівників (ч. 3 ст. 275 КАСУ).

Окружні адміністративні суди вирішують спори:

а) за місцезнаходженням територіальних виборчих комісій щодо оскарження їх рішень, дій, бездіяльності та рішень, дій чи бездіяльності членів комісій (ч. 4 ст. 273 КАСУ)*.

*Зверніть увагу. Згідно з ч. 1 ст. 33 КАСУ адміністративні справи, предметом оскарження в яких є рішення, дія чи бездіяльність територіальних виборчих комісій, розглядають і вирішують окружні адміністративні суди колегією у складі 3-х суддів;

б) за місцезнаходженням органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо оскарження їх рішень, дій чи бездіяльності а також рішень, дій чи бездіяльності їх посадових, службових осіб (ч. 3 ст. 275 КАСУ);

в) за місцем вчинення дії чи за місцем, де ця дія повинна бути вчинена, щодо оскарження дії чи бездіяльності кандидатів їхніх довірених осіб (крім випадків оскарження дій чи бездіяльності кандидатів у депутати сільської, селищної ради, кандидатів на посаду сільського, селищного голови, їхніх довірених осіб), організацій партій-суб'єктів виборчого процесу, офіційних спостерігачів (ч. 5 ст. 276 КАСУ).

Шостий апеляційний адміністративний суд вирішує спори:

а) щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності Центральної виборчої комісії (крім тих, що стосуються встановлення ЦВК результатів виборів), члена цієї комісії (ч. 3 ст. 273 КАСУ)*

*Щодо визначення *Шостого апеляційного адміністративного* як суду першої інстанції для вирішення спору, пов'язаного із проведенням місцевих виборів, цікавою видається ситуація, яка знайшла свого розв'язання у постанові Верховного Суду від 1 листопада 2018 р. в справі № А/9901/151/18 [Постанова Верховного Суду від 1 листопада 2018 р., судова справа № А/9901/151/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77588056>].

За фабулою даної справи 17 жовтня 2018 р. депутат сільської ради звернувся до Шостого апеляційного адміністративного суду як до суду першої інстанції із позовом, у якому просив визнати протиправними та скасувати (а) постанову ЦВК від 12 жовтня 2018 р. про перші вибори депутатів сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад і відповідних сільських, селищних, міських голів 23 грудня 2018 р. та (б) додаток № 6 до неї в частині призначення на 23 грудня 2018 р. перших виборів депутатів сільської ради та сільського голови сільської об'єднаної територіальної громади та оголошення з 3 листопада 2018 р. початку виборчого процесу цих виборів.

Ухвалою Шостого апеляційного адміністративного суду від 17 жовтня 2018 р. справу було спрямовано на розгляд до Окружного адміністративного суду м. Києва. Своє рішення Шостий апеляційний адміністративний суд мотивував тим, що спірні правовідносини виникли поза межами виборчого процесу й, відповідно, не обумовлюють виникнення виборчого спору, який в розумінні п. 6 ч. 1 ст. 19, ч. 2 ст. 22, ч. 3 ст. 273 КАСУ належить до його юрисдикції як суду першої інстанції. Отже, визначення юрисдикції такого спору та його розгляд мають відбуватися у загальному порядку. З огляду на положення ч. 1 ст. 25 КАСУ Шостий апеляційний адміністративний суд зазначив, що такий спір має вирішувати Окружний адміністративний суд м. Києва, а відтак, посилаючись на ст. 29 КАСУ, направив справу в цей суд.

Позивач не погодився із даною ухвалою й оскаржив її до Верховного Суду як до суду апеляційної інстанції. Його аргументи зводилися до того, що висновок Шостого апеляційного адміністративного суду суперечить нормам КАСУ.

Верховний Суд апеляційну скаргу залишив без задоволення, відзначивши, що до юрисдикції Шостого апеляційного адміністративного суду як суду першої інстанції належать справи щодо оскарження лише тих рішень, дій чи бездіяльності ЦВК, які окремо визначені у КАСУ. При цьому до таких справ не віднесено оскарження рішень, дій, бездіяльності ЦВК чи її посадових осіб, які прийнято, вчинено (допущено) поза межами виборчого процесу. Щодо посилань скажника на приписи ст. 22 КАСУ, то Верховний Суд відзначив, що загальні положення цієї правової норми повинні застосовуватися безпосередньо у взаємозв'язку із нормами параграфу 2 Глави 2 Розділу I КАСУ, а також із положеннями ст. 273 Кодексу.

Верховний Суд вирішує спори:

а) з приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів (ч. 3 ст. 273 КАСУ).

Зверніть увагу. Загальним правилом територіальної юрисдикції для справ, що порушено внаслідок звернення до суду із проханням вирішити виборчий спір, є правило, згідно з яким належним судом виступає суд за місцезнаходженням відповідача. Виключенням є звернення до суду за місцем вчинення дії чи за місцем, де ця дія повинна бути вчинена, у випадку оскарження дій чи бездіяльності кандидатів, організацій партій-суб'єктів виборчого процесу, офіційних спостерігачів (частини 4, 5 ст. 276 КАСУ).

Важливо. Статтею 21 КАСУ передбачено, що позивач може заявити кілька вимог в одній позовній заяві, якщо вони пов'язані між собою. При цьому:

- якщо справа щодо пов'язаних вимог територіально підсудна різним місцевим адміністративним судам, то її розглядає один з цих судів за вибором позивача;
- якщо справа щодо однієї з вимог належить до предметної юрисдикції окружного адміністративного суду, а щодо іншої вимоги (вимог) – до юрисдикції місцевого загального суду як адміністративного, її розглядає окружний адміністративний суд;
- якщо справа щодо однієї з вимог належить до юрисдикції апеляційного адміністративного суду, а щодо іншої вимоги (вимог) – до юрисдикції місцевого адміністративного, то таку справу розглядає апеляційний адміністративний суд.

Наведені правила набувають особливої актуальності й підлягають уважному застосуванню у випадку звернення до суду виборця із двома пов'язаними між собою позовними вимогами, одна з яких спрямована органу ведення Державного реєстру виборців й стосується внесення коректив у реєстр (її має розглядати окружний адміністративний суд (ч. 2 ст. 20 КАСУ)), а інша – дільничній виборчій комісії й полягає в уточненні списку виборців з огляду на змінені дані реєстру (її вирішує місцевий загальний суд як адміністративний (ч. 2 ст. 274 КАСУ))*.

*Зверніть увагу на позицію з цього питання, висловлену Вищим адміністративним судом України у постанові Пленуму від 11 листопада 2013 р. Так, Суд у п. 11 зазначає наступне: <... Частиною другою статті 173 КАС України (авт. – в редакції від 2005 р.) визначено територіальну підсудність таких справ (авт. – справ щодо уточнення списку виборців), зокрема встановлено, що адміністративні справи щодо уточнення списку виборців розглядає місцевий загальний суд як адміністративний суд за місцезнаходженням відповідної комісії. З цієї норми випливає, що такі спори предметно також підсудні місцевому загальному суду як адміністративному суду. Отже, цьому суду предметно підсудні всі спори незалежно від того, хто є відповідачем (окружна виборча комісія, орган ведення Державного реєстру виборців, дільнична виборча комісія тощо) у справі.

Відповідачами у таких справах є виборчі комісії або органи ведення Державного реєстру виборців залежно від того, в кого з них знаходиться список виборців. Якщо уточнений список виборців переданий відповідній дільничній виборчій комісії, то вона є належним відповідачем у такій справі. Слід мати на увазі, що залежно від виборів попередні списки виборців можуть бути передані не тільки на відповідні дільничні виборчі комісії, а й на окружні виборчі комісії, при зверненні до якої виборець також має право порушувати питання про неточності у списках, у тому числі невключення, неправильне включення або виключення зі списку виборців його особисто або інших осіб.

Ураховуючи швидкоплинність виборчого процесу та передачу списку виборців виборчим комісіям різного рівня, необхідно, щоб у цій категорії справ орган ведення Державного реєстру виборців та дільнична виборча комісія були відповідачами. У будь-якому разі суд при розгляді такого адміністративного позову звертається до відповідного органу ведення Державного реєстру виборців із запитом щодо уточнення відомостей про виборця. У разі відсутності таких відомостей, що повинні містити інформацію про наявність чи відсутність позивача або особи, якої стосується позов, у списку виборців, суд не може розглянути спір про включення виборця до списку, оскільки є ймовірність подвійного включення однієї особи до кількох списків виборців ...>.

б) Строки звернення

Важливо. На обчислення строків звернення до адміністративного суду із позовною заявою про розв'язання виборчого спору або із апеляційною скаргою на відповідне судове рішення, а також на обчислення строків для розгляду таких справ не поширюються правила частин 2–10 ст. 120 Кодексу адміністративного судочинства України. Статтею 270 КАС визначено особливі правила обчислення строків в даних справах. Так, (а) днем подання позовної заяви чи апеляційної скарги вважають день їх надходження до суду, (б) строки подання позовної заяви чи апеляційної скарги не можна поновити, а тому (в) заяву чи скаргу, що подані після закінчення встановлених строків, суд залишає без розгляду.

Початок перебігу строку звернення до адміністративного суду із позовною заявою з проханням вирішити виборчий спір може бути пов'язано із: а) датами прийняття рішення, вчинення дії, допущення бездіяльності; б) датою та часом початку голосування; в) датою та часом завершення голосування.

Отже, у справах щодо:

- уточнення списків виборців можна звернутися до суду не пізніше, чим *за 2 дні до дати голосування* (ч. 3 ст. 274 КАСУ);
- оскарження рішення, дії, бездіяльності всіх виборчих комісій, членів комісій, що мали місце до дня за голосування – *протягом 5-ти днів від дати прийняття рішення, вчинення дії, допущення бездіяльності, але не пізніше 22 години дня, що передує дню голосування* (ч. 7 ст. 273 КАСУ);
- оскарження рішення, дії, бездіяльності дільничних виборчих комісій, членів комісій, що мали місце у день голосування, під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування – *протягом 2-х днів від дати прийняття рішення, вчинення дії, допущення бездіяльності* (ч. 8 ст. 273 КАСУ);
- оскарження рішення, дії, бездіяльності територіальних виборчих комісій та Центральної виборчої комісії щодо встановлення результатів голосування – *протягом 5-ти днів від дати прийняття рішення, вчинення дії, допущення бездіяльності* (ч. 6 ст. 273 КАСУ);
- оскарження рішень, дій, бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації та інформаційних агентств, а також оскарження дій чи бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, організацій партій-суб'єктів виборчого процесу, їхніх посадових та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів – *протягом 5-ти днів від дати прийняття рішення, вчинення дії, допущення бездіяльності* (ч. 6 ст. 273 КАСУ). Якщо ухвалення рішення, вчинення дії або утримання від вчинення дії всіма зазначеними у даному абзаці суб'єктами мали місце до дня за голосування, то звернення до суду є допустимим *протягом 5-ти днів від дати прийняття рішення, вчинення дії, допущення бездіяльності, але не пізніше 22 години дня, що передує дню голосування* (ч. 7 ст. 273 КАСУ).

Важливо. Порушення строків звернення до адміністративного суду із позовною заявою про розв'язання виборчого спору чи з апеляційною скаргою на судове рішення суду першої інстанції тягне залишення заяви чи скарги без розгляду (ч. 5 ст. 270 КАС)*.

*Для прикладу див. судову справу № 320/6749/18, позивачем за якою була ОСОБА 1; відповідачем – сільська виборча комісія.

У даній справі суд дійшов висновку про необхідність залишення позовної заяви без розгляду з огляду на наступне.

Як вбачається зі змісту позовної заяви та доданих до неї матеріалів, 6 травня 2018 р. відбулися проміжні вибори депутатів сільської ради в одномандатному виборчому окрузі, що були призначені постановою сільської виборчої комісії від 11 березня 2018 р.

11 травня 2018 р. на засіданні сільської виборчої комісії було складено протокол про результати виборів, за яким найбільшу кількість голосів виборців в окрузі набрав ОСОБА 1. Також на цьому засіданні комісією розглядалися питання про визнання обраними та реєстрацію депутатів сільської ради. Разом з цим, комісією не було прийнято рішення про визнання обраним депутата сільської ради ОСОБА 1 та його реєстрацію.

Рішенням Київського окружного адміністративного суду від 27 квітня 2018 р., залишеним без змін постановою Київського апеляційного адміністративного суду від 12 червня 2018 р., визнано протиправною та скасовано постанову сільської виборчої комісії від 11 березня 2018 р. про призначення проміжних виборів депутата сільської ради.

З огляду на згадані судові рішення сільською виборчою комісією 8 липня 2018 р. прийнято постанову, якою вирішено: а) результати проміжних виборів депутата сільської ради, які відбулись 6 травня 2018 р., визнати такими, що не породжують жодних правових наслідків; б) вважати депутатом сільської ради, повноваження якого не припинялись, ОСОБА 2.

Позивач ОСОБА 1 просив визнати протиправною та скасувати постанову сільської виборчої комісії від 8 липня 2018 р.

Суд констатував, що спірні правовідносини стосуються проведення виборів, а саме, встановлення результатів місцевих виборів. Відтак, дана справа підлягає розгляду і вирішенню з урахуванням особливостей, визначених у ст. 273 КАСУ, у тому числі щодо строків звернення до суду. Отже, із позовом, предметом якого є постанова сільської виборчої комісії від 8 липня 2018 р., позивач міг звернутись не пізніше 13 липня 2018 р. Позивач звернувся із позовом 17 грудня 2018 р., тобто із пропуском строку, визначеного у ч. 6 ст. 273 Кодексу [Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 18 грудня 2018 р., судова справа № 320/6749/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78614647>].

7) Строки розгляду

Початок перебігу строку розгляду «виборчої» справи може бути пов'язано із: а) датою надходження позовної заяви; б) датою та часом початку голосування; в) датою та часом завершення голосування.

Отже, справи за позовними заявами:

- щодо уточнення списків виборців розглядають *протягом 2 днів після їх надходження, але не пізніше ніж за 2 дні до дня голосування*, а якщо заява надійшла за 2 дні до голосування, – невідкладно (ч. 4 ст. 274 КАСУ);
- що надійшли до дня голосування – *протягом 2 днів після надходження позовної заяви, але не пізніше ніж за 2 години до початку голосування* (ч. 11 ст. 273 КАСУ);
- що надійшли у день голосування – *до закінчення голосування або протягом 2-х днів після надходження позовної заяви** (ч. 11 ст. 273 КАСУ)
*щодо заяв, що надійшли після закінчення голосування;
- щодо рішень, дій, бездіяльності територіальних виборчих комісій та Центральної виборчої комісії з приводу встановлення результатів голосування – *протягом 2-х днів після надходження позовної заяви* (ч. 11 ст. 273 КАСУ);
- щодо рішень, дій, бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації та інформаційних агентств, а також щодо дій чи бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, організацій партій-суб'єктів виборчого процесу, їхніх посадових та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів, якщо рішення, дії, бездіяльність мали місце на наступний день після дня голосування – *протягом 2-х днів після надходження позовної заяви* (ч. 11 ст. 273 КАСУ).

Важливо. *Неможливість* дотримання строків розгляду справ не позбавляє необхідності вирішення виборчого спору по суті. Саме така позиція була висловлена Вищим адміністративним судом України у постанові Пленуму від 1 листопада 2013 р. «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом».

У пунктах 8.2.4 та 8.2.5 зазначеної постанови Суд зауважив, що адміністративні суди зобов'язані дотримуватися вимог щодо строків розгляду виборчих справ та вирішувати їх у встановлені законодавством строки; однак необхідно враховувати, що ці строки не є абсолютними. На підставі цього Суд, посилаючись на рішення Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 р. у справі про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України, констатував, що <... невиконання судом вимоги щодо розгляду справ у стислий строк не може бути підставою для залишення позовної заяви без розгляду у зв'язку із закінченням строків, оскільки є несумісним із суттю конституційного права на судовий захист і призводить до порушення правової справедливості в реалізації виборчих прав громадян... >.

8) Здійснення представництва

За загальним правилом представниками в адміністративному суді можуть бути адвокат або законний представник (ст. 57 КАСУ).

За спеціальними правилами, викладеним у частинах 1 та 2 ст. 279 КАСУ, особа, зареєстрована як довірена особа кандидата або як уповноважена особа організації партії-суб'єкта виборчого процесу, діє як представник кандидата, організації партії у справах, пов'язаних з виборчим процесом, без додаткового уповноваження. Документом, що підтверджує повноваження представника, у такому разі є посвідчення, видане в порядку, встановленому законом (ч. 3 ст. 279 КАСУ).

У Виборчому кодексі України вміщено правила суголосні із наведеними у попередньому абзаці (ч. 7 та п. 2 ч. 14 ст. 236, частини 6 і 7 ст. 238).

Згідно із частинами 1-4 ст. 238 ВКУ кандидат: а) у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, районних у місті рад, а також кандидат у депутати міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 і більше тисяч) може мати не більше трьох довірених осіб; б) у депутати сільської, селищної, міської ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч) – не більше двох довірених осіб; в) на посаду міського (міста з кількістю виборців 75 тисяч і більше осіб) голови – не більше п'яти довірених осіб; г) на посаду сільського, селищного, міського (міст з кількістю виборців до 75 тисяч осіб) голови, старости села, селища – не більше трьох довірених осіб.

Довірені особи кандидата реєструються відповідною територіальною виборчою комісією за поданням кандидата (ч. 6 ст. 238 ВКУ). Вони сприяють кандидатам під час виборчого процесу, представляють їх інтереси у відносинах з виборчими комісіями, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, виборцями (ч. 7 ст. 238 ВКУ).

Організація партії, яка висунула кандидатів у депутати в єдиному багатомандатному окрузі, може мати не більше двох уповноважених осіб у цьому окрузі та не більше двох уповноважених осіб у кожному територіальному окрузі (ч. 5 ст. 236 ВКУ).

Зверніть увагу. Уповноважена особа організації партії представляє організацію і не є самостійним суб'єктом виборчого процесу (ч. 5 ст. 236 ВКУ).

Реєструє уповноважених осіб організації партії територіальна виборча комісія (ч. 7 ст. 236 ВКУ). Згідно із п. 2 ч. 14 ст. 236 ВКУ уповноважена особа організації партії представляє її інтереси у відносинах

з виборчими комісіями (крім Центральної виборчої комісії), органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, виборцями, іншими суб'єктами виборчого процесу на території відповідного виборчого округу*.

*Щодо *представництва організації партії* у судовому процесі цікавою видається ситуація, описана в ухвалі Львівського окружного адміністративного суду від 18 листопада 2017 р. [Ухвала Львівського окружного адміністративного суду від 18 листопада 2017 р., судова справа № 813/4200/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70325241>].

Зі змісту ухвали випливає, що на розгляд суду надійшла позовна заява представника організації партії «Громадянська позиція» в міській територіальній виборчій комісії ОСОБА 1 до міської територіальної виборчої комісії про визнання постанови комісії такою, що не відповідає закону, й зобов'язання вчинити дії.

Суд прийняв позовну заяву та відкрив провадження у справі [Див. також: Ухвала Львівського окружного адміністративного суду від 17 листопада 2017 р., судова справа № 813/4200/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70325256>].

У судовому засіданні було з'ясовано, що позивач ОСОБА 1 є секретарем міської територіальної виборчої комісії відповідно до подання організації партії «Громадянська позиція» для обов'язкового включення до складу комісії.

Суд констатував, що позивач не має повноважень звертатися до суду з позовом від імені організації партії.

Суд спирався на ч. 2 ст. 178 КАСУ (*авт.* – тут і далі у цьому прикладі посилання на статті Кодексу в редакції 2005 р.), згідно з якою особа, яка за законом про вибори зареєстрована як уповноважена особа організації партії, діє як її представник у справах, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму, без додаткового уповноваження; за ч. 3 ст. 178 КАСУ документом, що підтверджує відповідне повноваження, є посвідчення, видане в порядку, встановленому Законом України «Про місцеві вибори» (*авт.* – Закон був чинний на момент виникнення спірних правовідносин).

ОСОБА 1 в судовому засіданні підтвердила, що посвідчення уповноваженої особи організації партії в територіальній виборчій комісії в неї немає; є лише посвідчення секретаря комісії.

Отже, суд, з огляду на п. 2 ч. 1 ст. 155 КАСУ, залишив позовну заяву без розгляду.

У виборчому процесі місцевих виборів можуть брати участь офіційні спостерігачі від: а) організацій партій, які висунули виборчі списки; б) кандидатів у депутати в багатомандатних виборчих округах; в) кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови; г) громадських організацій (ч. 1 ст. 239 ВКУ).

Офіційний спостерігач від кандидата, організації партії реєструється виборчою комісією за поданням кандидата, представника організації партії у виборчій комісії чи уповноваженої особи організації партії у єдиному багатомандатному або відповідному територіальному виборчому окрузі (ч. 2 ст. 239 ВКУ). Виборча комісія, що здійснює реєстрацію офіційних спостерігачів у виборчому окрузі, забезпечує виготовлення та видачу відповідних посвідчень за формою, встановленою Центральною виборчою комісією (ч. 5 ст. 239 ВКУ).

Порядок реєстрації та правовий статус офіційних спостерігачів від громадських організацій визначаються ст. 60 Виборчого кодексу України.

За Кодексом адміністративного судочинства України офіційні спостерігачі можуть бути (а) позивачами (ч. 1 ст. 273) та (б) відповідачами у справах (ч. 1 ст. 276). Очевидно, що їх повноваження у судовому

процесі мають бути підтверджені посвідченнями, виданими за правилами Виборчого кодексу України.

Як зазначалося вище, *Центральна виборча комісія* та інші виборчі комісії у розумінні КАСУ є суб'єктами владних повноважень. При цьому ЦВК та територіальні виборчі комісії є юридичними особами; дільничні виборчі комісії такого статусу не мають.

З огляду на ч. 3 ст. 55 КАСУ можна стверджувати, що всі виборчі комісії беруть участь у справах (а) через свого керівника або через іншого члена комісії, уповноваженого діяти від їх імені відповідно до закону, або (б) через представника.

9) Заяви по суті

Статтею 269 КАСУ передбачено, що заявами по суті у термінових справах, до яких належать і «виборчі» справи, є позовна заява та відзив на позовну заяву.

Зверніть увагу. В Кодексі адміністративного судочинства України відсутня заборона залишати позовну заяву у виборчих спорах без руху.

На наш погляд, за допомоги такої процесуальної дії можна вирішити проблему ліквідації недоліків заяви. При цьому в ухвалі про залишення позовної заяви без руху, зважаючи на надто стислі строки розгляду даних справ, має сенс встановлювати строк усунення недоліків значно коротший порівняно із тим, що допускається за правилами ч. 2 ст. 169 Кодексу.

Для прикладу див. судову справу № 0440/6205/18, позивачем за якою була ОСОБА 1; відповідачем – селищна виборча комісія. Позовні вимоги полягали у визнанні протиправним та скасуванні протоколу виборчої комісії.

У даній справі суддя вирішив залишити позовну заяву без руху, оскільки, за його позицією, у заяві був нечітко викладений зміст позовних вимог. Суддя надав позивачеві для усунення недоліків 5 робочих днів від дати отримання ним копії відповідної ухвали [Ухвала судді Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 21 серпня 2018 р., судова справа № 0440/6205/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76055505>].

Важливо. Згідно з ч. 2 ст. 269 КАСУ копії позовної заяви та доданих до неї документів направляються відповідачу й іншим учасникам справи на офіційну електронну адресу, а за її відсутності – електронною поштою, якщо така відома суду, або надаються для ознайомлення в судовому засіданні.

10) Застосування заходів забезпечення позову*

*Слід визнати, що суди з обережністю ухвалюють рішення, якими застосовують заходи забезпечення позовів у «виборчих» справах. Хоча з огляду на те, що дані справи є терміновими, їх (заходів) життя демонструвало би швидку реакцію суду на імовірне порушення виборчого законодавства й мало б гарантувати виконуваність рішень, ухвалених за наслідками їх розгляду.

Для прикладу див. судову справу № 816/1908/18, позивачем за якою була ОСОБА 1; відповідачем – сільська виборча комісія в особі заступника голови ОСОБА_3, треті особи – районна виборча комісія, Центральна виборча комісія. Позовні вимоги полягали у визнанні протиправним та скасуванні рішення сільської виборчої комісії про проведення повторних виборів депутата.

Позивач просив забезпечити позов шляхом зупинення дії оскаржуваного рішення та заборони відповідачеві вчиняти будь-які дії, спрямовані на його реалізацію. Суд відмовив у забезпеченні позову [Ухвала Полтавського окружного адміністративного суду від 5 червня 2018 р., судова справа № 816/1908/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74449196>].

Згодом рішенням Полтавського окружного адміністративного суду від 7 червня 2018 р. позовні вимоги було задоволено [Рішення Полтавського окружного адміністративного суду від 7 червня 2018 р., судова справа № 816/1908/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74510584>].

За ч. 1 ст. 150 КАСУ подання позову, а також відкриття провадження в справі не зупиняють дію оскаржуваного рішення суб'єкта владних повноважень, якщо суд не застосував відповідні заходи забезпечення позову.

Ідея інституту забезпечення позову в національному адміністративному судочинстві ґрунтується на позиціях, відображених у Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R(89)8 про тимчасовий судовий захист в адміністративних справах від 13 вересня 1989 р. Основні з позицій Рекомендації такі: (а) рішення про вжиття заходів тимчасового захисту може прийматися у разі, якщо виконання адміністративного акта може спричинити значну шкоду, відшкодування якої неминуче пов'язано з труднощами, і якщо на перший погляд наявні достатньо вагомі підстави для сумнівів у правомірності такого акта, та (б) суд, який постановляє вжити тимчасовий захід, не може одночасно висловлювати думку щодо правомірності відповідного адміністративного акта; його рішення стосовно вжиття заходу жодним чином не повинно мати визначального впливу на рішення, яке згодом має бути ухвалено у зв'язку з оспорюванням адміністративного акта.

Аналіз положень ч. 1 ст. 151 КАСУ дозволяє дійти висновку, що у виборчих спорах можна вжити наступні заходи забезпечення позову: 1) зупинення дії індивідуального акта або нормативно-правового акта; 2) заборона відповідачу вчиняти певні дії; 3) заборона іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору.

Серед *підстав* застосування заходів забезпечення позову вирізимо такі: 1) невжиття заходів може істотно ускладнити чи унеможливити (а) виконання рішення суду або (б) ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду; 2) очевидними є (а) ознаки протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень та (б) порушення прав, свобод або інтересів особи, яка звернулася до суду, таким рішенням, дією або бездіяльністю (п. 1 ч. 2 ст. 150 КАСУ).

Зверніть увагу. Суд за заявою учасника справи або з власної ініціативи має право вжити заходи забезпечення позову; забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи (частини 1 та 2 ст. 150 КАСУ).

Важливо. Відповідно до ч. 4 ст. 151 КАСУ заходи забезпечення позову, які застосовує суд, не можуть зупиняти, унеможливити або в інший спосіб порушувати безперервність процесу призначення, підготовки і проведення виборів.

Отже, *правилами застосування заходів забезпечення позову у «виборчій» справі можна вважати наступні:*

а) виборець вправі просити про забезпечення позову з будь-якої з визначених вище підстав; інший суб'єкт виборчого процесу може просити про забезпечення позову тільки, якщо невжиття заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду;

б) заходи мають бути співмірними із заявленими позивачем вимогами, а також застосованими із урахуванням співвідношення прав, про захист яких просить заявник, і наслідками вжиття заходів для заінтересованих осіб (ч. 2 ст. 151 КАСУ);

в) застосування заходів не повинно призвести до зупинення, унеможливлення або порушення безперервності процесу призначення, підготовки і проведення виборів (ч. 4 ст. 151 КАСУ);

г) не допускається забезпечення позову шляхом зупинення дії рішення суб'єкта владних повноважень, яке не є предметом оскарження в справі, або встановлення заборони, що впливають з такого рішення (п. 5 ч. 3 ст. 151 КАСУ);

д) <... суд, який постановляє вжити захід, не може одночасно висловлювати думку щодо правомірності відповідного адміністративного акта ...>*

*Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № R(89)8 про тимчасовий судовий захист в адміністративних справах від 13 вересня 1989 р.

11) Повідомлення учасників про дату, час і місце розгляду справи

Правила повідомлення учасників термінових, у тому числі «виборчих», справ про дату, час і місце їх розгляду закріплено у ст. 268 Кодексу адміністративного судочинства України. Ці правила наступні:

а) про подання позовної заяви/апеляційної скарги, а також про дату, час і місце розгляду справи суд негайно повідомляє відповідача та інших учасників справи шляхом направлення тексту повістки на офіційну електронну адресу, а за її відсутності – кур'єром або за відомими суду номером телефону, факсу, електронною поштою чи іншим технічним засобом зв'язку;

б) учасник справи вважається повідомленим належним чином про дату, час та місце розгляду справи з моменту направлення такого повідомлення працівником суду, про що останній робить відмітку у матеріалах справи, та/або з моменту оприлюднення судом на веб-порталі судової влади України відповідної ухвали про відкриття провадження у справі, дату, час та місце її розгляду;

в) неприбуття у судові засідання учасника справи, який був повідомлений належним чином, не перешкоджає розгляду справи у судах і першій, і апеляційній інстанціях.

12) Особливості судових рішень

Важливо. У ч. 1 ст. 278 Кодексу адміністративного судочинства України відзначено, що у судових рішеннях за наслідками розгляду справ, пов'язаних з виборчим процесом, мають бути визначені (а) спосіб захисту порушених прав та інтересів позивачів, а також (б) порядок усунення наслідків виявлених порушень.

У ч. 1 ст. 5 КАСУ закріплено невичерпний перелік способів захисту порушених прав чи інтересів позивача, про вжиття яких останній може просити суд. Так, позовна заява може вміщувати вимоги про: а) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень; б) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень; в) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій; г) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії тощо.

Наведений припис повністю корелюється із закріпленими у ч. 2 ст. 245 КАСУ правилами щодо повноважень, якими наділений суд при вирішенні справи.

Зверніть увагу. Частиною 2 ст. 5 КАСУ передбачено, що захист порушених прав, свобод чи інтересів особи, яка звернулася до суду, може здійснюватися також в іншій, не заявлений позивачем спосіб, який не суперечить закону і є ефективним.

Одночасно п. 10 ч. 2 ст. 245 КАСУ уповноважує суд у разі задоволення позову прийняти рішення, яким встановити інший, не зазначений у згаданій статті спосіб захисту прав, свобод, інтересів приватних

осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист таких прав, свобод та інтересів.

З огляду на зміст частин 3–5 ст. 245 КАСУ з метою відновлення порушених прав, свобод, інтересів особи суд також може зобов'язати суб'єкта владних повноважень вчинити необхідні дії, у тому числі, спрямовані на прийняття певного правового акта. При цьому суд вправі визначити для суб'єкта владних повноважень-відповідача розумний строк для виконання рішення суду.

Кодекс не вміщує припису, відповідно до якого суд першої інстанції мав би своїм рішенням зобов'язувати відповідача надати у визначений строк звіт про його (рішення) виконання. У п. 1 ч. 6 ст. 246 КАСУ лише зауважено, що у резолютивній частині суд може встановити порядок і строк виконання рішення. Статтею 382 КАСУ за судом закріплено право зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене рішення, подати у встановлений судом строк звіт про його виконання. У той же час, *вимогою* до змісту постанови суду апеляційної інстанції є зазначення в ній строку для подання суб'єктом владних повноважень-відповідачем до суду першої інстанції звіту про виконання постанови, якщо вона вимагає вчинення певних дій (підпункт «г» п. 4 ч. 1 ст. 322 КАСУ).

Якщо судом, який вирішує виборчий спір, виявлені порушення, що можуть бути підставою для притягнення до відповідальності, він має постановити окрему ухвалу з повідомленням про їх наявність і надіслати її органу чи особам, уповноваженим вжити у зв'язку з цим заходів, встановлених законом (ч. 1 ст. 278 КАСУ).

Зверніть увагу. На відміну від правила, викладеного у ч. 1 ст. 249 КАСУ, адміністративний суд, який вирішує «виборчу» справу, у разі виявлення порушення, що може бути підставою для притягнення до відповідальності, зобов'язаний постановити окрему ухвалу.

13) Проголошення, вручення та законна сила судового рішення

У «виборчих» справах суд має проголосити повне судове рішення. Копія судового рішення невідкладно видається учасникам справи або надсилається їм, якщо вони не були присутні під час його проголошення (ст. 271 КАСУ).

Рішення судів першої інстанції набирають законної сили після закінчення строку апеляційного оскарження, а у разі їх апеляційного оскарження – з моменту проголошення судового рішення суду апеляційної інстанції (ч. 1 ст. 272 КАСУ).

Важливо. Рішення адміністративного суду щодо внесення змін у списки виборців виконуються негайно. Оскарження такого рішення не перешкоджає його виконанню (ч. 5 ст. 274 КАСУ).

14) Перегляд судових рішень

Судові рішення у виборчих справах можуть бути оскаржені в апеляційному порядку.

Судами апеляційної інстанції є: а) апеляційний адміністративний суд щодо рішень, ухвалених місцевими загальними як адміністративними й окружними адміністративними судами; б) Верховний Суд, а саме – Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, щодо рішень, ухвалених апеляційним адміністративним судом в апеляційному окрузі, що включає місто Київ (нині – Шостий апеляційний адміністративний суд); в) Велика Палата Верховного Суду щодо рішень Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду (частини 2 та 3 ст. 23 КАСУ).

Строк *звернення* із апеляційною скаргою становить 2 дні від дня проголошення, однак на судові рішення, ухвалені до дня голосування, – *не пізніше як за 4 години до початку голосування* (ч. 2 ст. 278 КАСУ).

Строк розгляду апеляційної скарги – 2 дні після закінчення строку на апеляційне оскарження, однак щодо судових рішень, ухвалених до дня голосування, – не пізніше ніж за 2 години до початку голосування (ч. 4 ст. 278 КАСУ).

Узагальнені правила перегляду судових рішень у виборчих спорах такі.

1. Апеляційна скарга подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції (ст. 297 КАСУ).
2. Строк подання скарги не може бути поновлено. Апеляційна скарга, подана із порушенням встановленого строку, має бути залишена без розгляду (ч. 5 ст. 270 КАСУ).
3. Суд негайно повідомляє учасників справи про подання скарги, дату, час та місце її розгляду (ч. 1 ст. 268 КАСУ).
4. Неприбуття у судові засідання учасника справи не перешкоджає її розгляду (ч. 3 ст. 268 КАСУ).
5. Суд не може повертати справу на новий розгляд (ч. 2 ст. 272 КАСУ).

Зверніть увагу. Згідно зі статтями 318 та 320 Кодексу адміністративного судочинства України апеляційний суд може направити справу:

- до належного суду – у разі скасування рішення суду першої інстанції з причин ухвалення такого рішення з порушенням правил розмежування предметної юрисдикції, правил інстанційної або територіальної юрисдикцій (ст. 318 КАСУ);
- до суду першої інстанції – у разі скасування ухвали, яка перешкоджає подальшому провадженню у справі, з підстав, перелічених у пунктах 1–4 ч. 1 ст. 320 Кодексу.

У виборчих спорах навіть за наявності означених підстав апеляційний суд має ухвалити своє рішення, яке відповідно до ч. 3 ст. 272 КАСУ є остаточним й подальшому оскарженню не підлягає.

3.3. Види виборчих спорів та особливості їх розгляду

3.3.1. Особливості розгляду спорів щодо відповідності вимогам законодавства та/або правомірності рішень, дій, бездіяльності виборчих комісій та членів комісій (ст. 273 КАСУ)

Суб'єктний склад та основна позовна вимога

А. Позивач – суб'єкт виборчого процесу (крім виборця та виборчої комісії);

відповідач – виборча комісія (ЦВК, територіальна, дільнична), член комісії;

зміст основної позовної вимоги – визнання рішення (дії чи бездіяльності), прийнятого (вчиненої або допущеної) у межах виборчого процесу, таким, що не відповідає вимогам законодавства.

Б. Позивач – виборець;

відповідач – виборча комісія (ЦВК, територіальна, дільнична), член комісії;

зміст основної позовної вимоги – визнання протиправними рішення, дії чи бездіяльності, внаслідок прийняття, вчинення або допущення яких порушено виборчі права або інтереси позивача щодо участі у виборчому процесі.

Спеціальні правила

Сплата судового збору:

а) суд приймає позовну заяву до розгляду незалежно від сплати судового збору;

б) у разі несплати судового збору на момент вирішення справи суд одночасно вирішує питання про стягнення судового збору відповідно до правил розподілу судових витрат, встановлених Кодексом.

Обов'язок суду щодо інформування учасників справи та інших осіб:

а) суд зобов'язано невідкладно повідомити відповідну виборчу комісію та комісію вищого рівня про відкриття провадження у справі та про ухвалене судом рішення.

Зверніть увагу. Згідно з ч. 6 ст. 64 Виборчого кодексу України у разі скасування судом рішення виборчої комісії, у тому числі з питання визнання голосування на виборчій дільниці недійсним, встановлення підсумків голосування та результатів виборів, рішення з цього питання приймає виборча комісія, рішення якої було скасовано, або відповідна виборча комісія вищого рівня на підставі рішення суду. При цьому, якщо рішення не було скасовано з формальних підстав, виборча комісія не може прийняти рішення, яке по суті повторює скасоване рішення.

3.3.2. Особливості розгляду спорів щодо уточнення списку виборців (ст. 274 КАСУ)

Суб'єктний склад та основна позовна вимога

А. Позивач – виборець;

відповідач – відповідна виборча комісія;

зміст основної позовної вимоги – уточнення списку виборців, у тому числі включення або виключення зі списку виборця особисто або інших осіб.

Спеціальні правила

Сплата судового збору:

а) позовна заява подається без сплати судового збору.

Обов'язок суду щодо звернення до органу ведення Державного реєстру виборців:

а) суд при розгляді позову звертається до відповідного органу ведення Державного реєстру виборців із запитом щодо уточнення відомостей про виборця.

Зверніть увагу. Виборчим кодексом України встановлено, що рішення суду про внесення змін до списку виборців не пізніше як за п'ять днів до дня голосування подається виборцем до відповідного органу ведення Державного реєстру виборців або до відповідної дільничної виборчої комісії для негайного направлення до такого органу, а пізніше цього строку – до дільничної виборчої комісії (ч. 9 ст. 42).

3.3.3. Особливості розгляду спорів щодо відповідності вимогам законодавства та/або правомірності рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації та інформаційних агентств (ст. 275 КАСУ)

Суб'єктний склад та основна позовна вимога

А. Позивач – виборча комісія, кандидат, організація партії;

відповідач – засіб масової інформації, інформаційне агентство, їх посадові та службові особи, творчі працівники;

зміст основної позовної вимоги – визнання такими, що не відповідають вимогам виборчого законодавства, дій чи бездіяльності, вчинення або допущення яких призвели до порушення порядку діяльності засобів масової інформації під час виборчого процесу, у тому числі стосовно передвиборної агітації, зокрема, щодо вимоги спростування опублікованих ними неправдивих відомостей про кандидата чи організації партії.

Б. Позивач – виборча комісія, кандидат, організація партії;

відповідач – орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, підприємство, установа, організація, їхні посадові та службові особи;

зміст основної позовної вимоги – визнання такими, що не відповідають вимогам виборчого законодавства, дій чи бездіяльності органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових та службових осіб або дій чи бездіяльності підприємства, установи, організації, їхніх посадових та службових осіб.

В. Позивач – виборець;

відповідач – орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, підприємство, установа, організація, їхні посадові та службові особи;

зміст основної позовної вимоги – визнання протиправними рішення, дії чи бездіяльності органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових та службових осіб або дії чи бездіяльності підприємства, установи, організації, їхніх посадових та службових осіб, внаслідок

прийняття, вчинення або допущення яких порушено виборчі права або інтереси позивача щодо участі у виборчому процесі.

Спеціальне правило

Обов'язок суду щодо інформування інших осіб:

а) у разі встановлення судом порушення засобом масової інформації вимог виборчого законодавства суд невідкладно повідомляє про це Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику в інформаційній та видавничій сферах, ЦВК, відповідну територіальну виборчу комісію.

3.3.4. Особливості розгляду спорів щодо відповідності вимогам законодавства та/або правомірності дій або бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, організацій партій, їхніх посадових та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу (ст. 276 КАСУ)

Суб'єктний склад та основна позовна вимога

А. Позивач – кандидат, організація партії;

відповідач – інший кандидат, його довірена особа, інша організація партії, її посадова чи уповноважена особа, офіційний спостерігач від суб'єктів виборчого процесу;

зміст основної позовної вимоги – визнання дій чи бездіяльності такими, що не відповідають вимогам виборчого законодавства.

Б. Позивач – виборець;

відповідач – кандидат, його довірена особа, організація партії, її посадова чи уповноважена особа, офіційний спостерігач від суб'єктів виборчого процесу;

зміст основної позовної вимоги – визнання протиправними дій чи бездіяльності, внаслідок вчинення або допущення яких порушено виборчі права або інтереси позивача щодо участі у виборчому процесі.

Спеціальне правило

Обов'язок суду щодо інформування інших осіб:

а) суд зобов'язано невідкладно повідомити відповідну виборчу комісію та комісію вищого рівня про відкриття провадження у справі та про ухвалене судом рішення.

НАВЧАЛЬНІ ВПРАВИ

Процесуальне право

Практичне завдання 1

15 жовтня 2020 року до суду надійшов адміністративний позов Одеської міської організації політичної партії «Всеукраїнське об'єднання», за результатом якого позивач просить:

- визнати оприлюднену Територіальною організацією політичної партії «Опозиція» в місті Одеса інформацію щодо «Всеукраїнського об'єднання», яка викладена в агітаційній листівці «кто против народа? кто голосует за поднятие тарифов», такою що є недостовірною та ганблячою репутацію «Всеукраїнського об'єднання»;
- зобов'язати Територіальну організацію політичної партії «Опозиція» в місті Одеса спростувати недостовірну інформацію щодо «Всеукраїнського об'єднання», шляхом розміщення тексту спростування в агітаційній листівці такого самого формату що й оспорювана в кількості 500 екземплярів, замовлення та виготовлення її провести не пізніше ніж за чотири дні до дня виборів.

Суддею встановлено, що предметом спору, є розповсюдження відповідачем інформації, шляхом друкування листівок та розповсюдження їх 13 жовтня 2020 року на вулицях м.Одеси, яка на думку Одеської міської організації політичної партії «Всеукраїнське об'єднання» є недостовірною. Позивач зазначає, що поширення відповідачем інформації, яка не відповідає дійсності принижує репутацію позивача, а також всієї політичної сили в особі політичної партії «Всеукраїнське об'єднання».

Необхідно визначитися до компетенції якого суду відноситься розгляд зазначеної категорії справ. Вирішити питання щодо можливості відкриття провадження у справі.

Коментар. Справа № 815/6127/15

Відповідно до пункту 6 частини 1 статті 19 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

Відповідно до положень ч. 5 ст. 57 Виборчого кодексу України забороняється поширення завідомо неправдивих відомостей про кандидата, партію (організацію партії) - суб'єктів виборчого процесу. Засіб масової інформації, що оприлюднив інформацію, яку кандидат, партія (організація партії) вважають явно недостовірною, не пізніш як через три дні після дня оприлюднення таких матеріалів, але не пізніш як за два дні до дня виборів зобов'язаний надати кандидату, партії (організації партії), стосовно яких поширено недостовірні відомості, на їхню вимогу можливість спростувати такі матеріали: надати такий самий ефірний час відповідно на телебаченні чи радіо або опублікувати в друкованому засобі масової інформації наданий кандидатом чи партією (організацією партії) матеріал, який має бути набраний таким самим шрифтом і розміщений під рубрикою «Спростування» на тому самому місці шпальти в обсязі не меншому, ніж обсяг повідомлення, що спростовується. Спростування повинно містити посилання на відповідну публікацію в друкованому засобі масової інформації, передачу на телебаченні або радіо та на факти, що спростовуються. Спростування має бути оприлюднено без додатків, коментарів і скорочень та здійснюється за рахунок коштів засобу масової інформації.

З урахуванням викладеного, виборчим законом передбачено, що забороняється розповсюдження інформації, недостовірність якої завідомо відома.

Таким чином, предметом спору в адміністративному судочинстві може бути бездіяльність засобу масової інформації щодо можливості надати відповідь на інформацію яка вважається недостовірною, разом з цим, характер та зміст розповсюдженої інформації адміністративним судом не перевіряється.

На користь зазначених висновків свідчить правова позиція Вищого адміністративного суду України, викладена в п. 2.1 Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України від 01.11.2013 року № 15 «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом», згідно положень якого, суб'єкти виборчого процесу мають право звертатись до суду з позовами щодо захисту честі, гідності, ділової репутації внаслідок поширення про них недостовірної інформації з вимогами, зокрема, про спростування такої інформації в судовому порядку, відшкодування матеріальної та моральної шкоди (ст. ст. 277 - 280 Цивільного кодексу України). Такі справи розглядаються загальними судами за правилами господарського або цивільного судочинства.

Згідно з п.1 ч.1ст. 170 КАС України Суддя відмовляє у відкритті провадження в адміністративній справі, якщо позов не належить розглядати за правилами адміністративного судочинства.

Відповідно до п.6 ст.170 КАСУ у разі відмови у відкритті провадження в адміністративній справі з підстави, встановленої пунктом 1 частини першої цієї статті, суд повинен роз'яснити заявнику, до юрисдикції якого суду віднесено розгляд такої справи.

Суддя відмовив у відкритті провадження за адміністративним позовом Одеської міської організації політичної партії «Всеукраїнське об'єднання» до Територіальної організації політичної партії «Опозиція» в місті Одеса про визнання оприлюдненої інформації недостовірною та зобов'язання вчинити певні дії

УХВАЛА

Справа № 815/6127/15

15 жовтня 2015 року суддя Одеського окружного адміністративного суду, Бжассо Н.В., дослідивши матеріали адміністративного позову Одеської міської організації політичної партії «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» до Територіальної організації політичної партії «Опозиційний блок» в місті Одеса про визнання оприлюдненої інформації недостовірною та зобов'язання вчинити певні дії

ВСТАНОВИВ:

До суду надійшов адміністративний позов Одеської міської організації політичної партії «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», за результатом якого позивач просить: визнати оприлюднену Територіальною організацією політичної партії «Опозиційний блок» в місті Одеса інформацію щодо «Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина», яка викладена в агітаційній листівці «кто против народа? кто голосует за поднятие тарифов жкх», такою що є недостовірною та ганблячою репутацію «Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина»; зобов'язати Територіальну організацію політичної партії «Опозиційний блок» в місті Одеса спростувати недостовірну інформацію щодо «Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина», шляхом розміщення тексту спростування в агітаційній листівці такого самого формату що й оспорювана в кількості 500 екземплярів, замовлення та виготовлення її провести не пізніше ніж за чотири дні до 25.10.2015 року - для голосування та надати в день виготовлення для розповсюдження позивачеві.

Дослідивши матеріали адміністративного позову, суддя приходять до висновку, що заявлений адміністративний позов не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства, з огляду на наступні обставини.

Суддею встановлено, що предметом спору, є розповсюдження відповідачем інформації, шляхом друкування листівок, яка на думку Одеської міської організації політичної партії «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» є недостовірною. Позивач зазначає, що поширення відповідачем інформації, яка не відповідає дійсності принижує репутацію позивача, а також всієї політичної сили в особі політичної партії «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина».

Пунктом 6 частини другої статті 17 КАС України встановлено, що юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом.

Відповідно до пункту 6 частини другої статті 17 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється лише на спори стосовно правовідносин, які виникли в межах виборчого процесу й стосувалися підготовки та проведення виборів, і які розглядаються за особливостями, встановленими статтями 172 - 179 КАС України.

Відповідно до положень ч.5, ч.6 ст. 60 Закону України «Про місцеві вибори», забороняється розповсюдження завідомо недостовірних відомостей про кандидата, політичну партію або її місцеву організацію - суб'єкта виборчого процесу, а також розповсюдження завідомо недостовірної інформації про підтримку певного кандидата або місцевої організації партії іншими кандидатами, політичними партіями або їх місцевими організаціями.

Місцева організація партії, кандидат мають право звернутися до засобу масової інформації, що оприлюднив інформацію, яку місцева організація партії або кандидат вважають недостовірною, з вимогою опублікувати їх відповідь. Засіб масової інформації, що оприлюднив відповідну інформацію, не пізніш як через два дні з дня звернення з вимогою про відповідь, але не пізніше останнього дня перед днем виборів зобов'язаний надати місцевій організації партії, кандидату, щодо яких поширено недостовірну інформацію, можливість оприлюднити відповідь: надати такий самий ефірний час відповідно на телебаченні чи радіо або опублікувати в друкованому засобі масової інформації наданий місцевою організацією партії чи кандидатом матеріал, який повинен бути набраний таким самим шрифтом і розміщений під рубрикою «Відповідь» на тому ж місці шпальти в обсязі, не меншому, ніж обсяг інформації, що спростовується.

Відповідь повинна містити посилання на відповідну публікацію в друкованому засобі масової інформації, передачу на телебаченні, радіо та на інформацію, що спростовується. Відповідь, оприлюднена в останній день перед днем голосування, не повинна містити прямих закликів до голосування за або неголосування за певну місцеву організацію партії, кандидата. Відповідь має бути оприлюднена без додатків, коментарів та скорочень за рахунок засобу масової інформації. Відповідь на відповідь не надається.

З урахуванням викладеного, виборчим законом передбачено, що забороняється розповсюдження інформації, недостовірність якої завідомо відома.

Законом також визначене джерело такого розповсюдження, а саме засоби масової інформації та механізм захисту від розповсюдження такої інформації через засоби масової інформації.

Таким чином, предметом спору в адміністративному судочинстві може бути бездіяльність засобу масової інформації щодо можливості надати відповідь на інформацію яка вважається недостовірною, разом з цим, характер та зміст розповсюдженої інформації адміністративним судом не перевіряється.

На користь зазначених висновків свідчить правова позиція Вищого адміністративного суду України, викладена в п. 2.1 Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України від 01.11.2013 року № 15 «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом», згідно положень якого, суб'єкти виборчого процесу мають право звертатись до суду з позовами щодо захисту честі, гідності, ділової репутації внаслідок поширення про них недостовірної інформації з вимогами, зокрема, про спростування такої інформації в судовому порядку, відшкодування матеріальної та моральної шкоди (ст. ст. 277 - 280 Цивільного кодексу України). Такі справи розглядаються загальними судами за правилами господарського або цивільного судочинства.

Відповідно до положень п. 7 Постанови Пленуму Верховного суду України від 27.02.2009 року № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації», «відкриваючи провадження у справі, суд має з'ясувати, за правилами якого судочинства підлягає розгляду заява. При цьому слід виходити з компетенції суду щодо розгляду цивільних справ, зазначеної в статті 15 ЦПК, та враховувати положення статей 1, 12 Господарського процесуального кодексу України (далі - ГПК). Оскільки характер спірних правовідносин є цивільно-правовим (незалежно від суб'єктного складу), то всі справи зазначеної категорії підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства, за винятком справ про захист ділової репутації між юридичними особами та іншими суб'єктами підприємницької діяльності у сфері господарювання та іншої підприємницької діяльності, що розглядаються в

порядку господарського судочинства. Справи зазначеної категорії не можуть розглядатися за правилами Кодексу адміністративного судочинства України (2747-15) (далі - КАС), оскільки такі спори не мають публічно-правового характеру, навіть якщо стороною в ньому виступає суб'єкт владних повноважень».

З урахуванням викладеного, суддею встановлено, що заявлений предмет спору не має публічно - правового характеру, що пов'язаний з виборчим процесом, у зв'язку з чим розгляду в порядку адміністративного судочинства не підлягає.

Згідно до п.1 ч.1ст. 109 КАС України, суддя відмовляє у відкритті провадження адміністративній справі, якщо заяву не належить розглядати в порядку адміністративного судочинства.

На підставі викладеного, суддя відмовляє у відкритті провадження в адміністративній справі, у зв'язку з тим, що адміністративний позов не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства, та роз'яснює позивачеві його право звернутися до іншого суду у порядку цивільного судочинства за правилами територіальної та предметної підсудності.

Керуючись ч.1 ст. 17 , ч.1 ст.109 КАС України, суддя, -

УХВАЛИВ:

Відмовити у відкритті провадження за адміністративним позовом Одеської міської організації політичної партії «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» до Територіальної організації політичної партії «Опозиційний блок» в місті Одеса про визнання оприлюдненої інформації недостовірною та зобов'язання вчинити певні дії

Повторне звернення тієї ж особи до адміністративного суду з таким самим адміністративним позовом, щодо якого постановлено ухвалу про відмову у відкритті провадження, не допускається

Ухвала суду про відмову у відкритті провадження по справі може бути оскаржена до Одеського апеляційного адміністративного суду протягом п'яти днів з дня отримання копії ухвали шляхом подання апеляційної скарги через суд першої інстанції.

НАВЧАЛЬНІ ВПРАВИ

Процесуальне право

Практичне завдання 2

04 листопада 2020 року до Черкаського окружного адміністративного суду з позовною заявою звернулася Черкаська обласна організація Партії ветеранів до Черкаської територіальної виборчої комісії, в якій просить:

- визнати дії Черкаської територіальної виборчої комісії зі складання протоколу про результати виборів депутатів Черкаської обласної ради від 04.11.2020 протиправними, такими, що не відповідають нормам Виборчого кодексу України;
- визнати бездіяльність Черкаської територіальної виборчої комісії, що полягала в неприйнятті рішення про повторний підрахунок голосів з виборів депутатів Черкаської обласної ради та в нездійсненні такого підрахунку, такими, що не відповідають нормам Виборчого кодексу України;
- зобов'язати Черкаську територіальну виборчу комісію здійснити повторний перерахунок голосів з виборів депутатів Черкаської обласної ради та скласти протокол про повторний підрахунок голосів;
- визнати нечинним протокол Черкаської територіальної виборчої комісії про результати виборів депутатів Черкаської обласної ради від 04.11.2020.

04 листопада 2020 до суду надійшло клопотання Черкаської обласної організації Партії ветеранів про забезпечення адміністративного позову, в якому просить:

- зупинити дію протоколу про результати виборів депутатів Черкаської обласної ради від 04.11.2020;
- заборонити Черкаській територіальній виборчій комісії оприлюднювати результати виборів депутатів Черкаської обласної ради у багатомандатному виборчому окрузі шляхом опублікування у відповідних місцевих друкованих засобах масової інформації в порядку, передбаченому Виборчим кодексом України.

Вирішіть заяву про забезпечення позову.

Коментар. Справа № 823/5188/15

Відповідно до ч.1 ст.150 КАСУ суд за заявою учасника справи або з власної ініціативи має право вжити визначені цією статтею заходи забезпечення позову.

Забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо:

- невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду; або
- очевидними є ознаки протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, та порушення прав, свобод або інтересів особи, яка звернулася до суду, таким

Відповідно до ч.4 ст.150 КАСУ подання позову, а також відкриття провадження в адміністративній справі не зупиняють дію оскаржуваного рішення суб'єкта владних повноважень, якщо суд не застосував відповідні заходи забезпечення позову.

Адміністративний позов, крім способу, встановленого частиною третьою цієї статті, може бути забезпечено заборонаю вчиняти певні дії (п. 2ч. 1 ст. 150 Кодексу адміністративного судочинства України).

Відповідно до ч.ч.4,5 ст. 151 КАСУ заходи забезпечення позову, які застосовує суд, не можуть зупиняти, унеможливити або в інший спосіб порушувати безперервність процесу призначення, підготовки і проведення виборів.

Зупинення дії нормативно-правового акта як захід забезпечення позову допускається лише у разі очевидних ознак протиправності такого акта та порушення прав, свобод або інтересів особи, яка звернулася до суду з позовом щодо такого акта.

Відповідно до ст.261 КАСУ виборча комісія Автономної Республіки Крим, обласна, міська (міста з кількістю виборців 90 тисяч і більше осіб) виборча комісія не пізніше як на п'ятий день з дня встановлення результатів виборів офіційно оприлюднює результати виборів депутатів у відповідних місцевих друкованих засобах масової інформації, а також розміщує їх на офіційному веб-сайті комісії. Список обраних депутатів публікується із зазначенням в алфавітному порядку їхніх прізвища, власного імені (усіх власних імен), по батькові (за наявності), року народження, освіти, посади (заняття), місця роботи, партійності, місця проживання, багатомандатного округу або єдиного багатомандатного округу, у якому обраний депутат, назви організації партії, від якої обраний депутат.

Враховуючи те, що суд не вбачає очевидної небезпеки заподіяння шкоди правам, свободам та інтересам позивача до ухвалення рішення в адміністративній справі, з огляду на скорочений термін (дводенний строк) розгляду виборчих справ, суд не знаходить правових підстав для задоволення клопотання позивача про вжиття заходів забезпечення позову.

Крім того, зупинення дії оскаржуваної постанови про результати виборів та заборона оприлюднювати результати виборів на стадії розгляду заяви про забезпечення позову без дослідження обставин та доказів у справі є фактично вирішенням цього спору по суті, що у свою чергу не відповідає меті застосування правового інституту забезпечення позову.

За таких обставин, суд вважає клопотання Черкаської обласної організації Партії ветеранів про забезпечення адміністративного позову необґрунтованим та таким, що не підлягає задоволенню.

УХВАЛА

05 листопада 2015 року

справа № 823/5188/15

м. Черкаси

Черкаський окружний адміністративний суд у складі колегії:
головуючого судді Орленко В.І., суддів Бабич А.М., Гараня С.М.,

розглянувши в порядку письмового провадження клопотання Черкаської обласної організації Партії ветеранів Афганістану про забезпечення адміністративного позову в адміністративній справі за позовом Черкаської обласної організації Партії ветеранів Афганістану до Черкаської обласної виборчої комісії, третя особа - Центральна виборча комісія, про визнання протиправними дій, визнання нечинним протоколу, зобов'язання вчинити певні дії,

ВСТАНОВИВ:

04 листопада 2015 року у Черкаський окружний адміністративний суд з позовною заявою звернулась Черкаська обласна організація Партії ветеранів Афганістану до Черкаської обласної виборчої комісії, в якій просить:

- визнати дії Черкаської обласної виборчої комісії зі складання протоколу про результати виборів депутатів Черкаської обласної ради від 04.11.2015 протиправними, такими, що не відповідають нормам Закону України «Про місцеві вибори» та нормам Постанови №355 від 21.09.2015 «Про роз'яснення щодо складання протоколу виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій ділянці після закінчення голосування на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад»;
- визнати бездіяльність Черкаської обласної виборчої комісії, що полягала в неприйнятті рішення про повторний підрахунок голосів з виборів депутатів Черкаської обласної ради та в нездійсненні такого підрахунку, такими, що не відповідають нормам ч.ч.7-11 ст. 83 Закону України «Про місцеві вибори»;
- зобов'язати Черкаську обласну виборчу комісію здійснити повторний перерахунок голосів з виборів депутатів Черкаської обласної ради та скласти протокол про повторний підрахунок голосів;
- визнати нечинним протокол Черкаської обласної виборчої комісії про результати виборів депутатів Черкаської обласної ради від 04.11.2015.

04 листопада 2015 до суду надійшло клопотання Черкаської обласної організації Партії ветеранів Афганістану про забезпечення адміністративного позову, в якому просить:

- зупинити дію протоколу про результати виборів депутатів Черкаської обласної ради від 04.11.2015;
- заборонити Черкаській обласній виборчій комісії оприлюднювати результати виборів депутатів Черкаської обласної ради у багатомандатному виборчому окрузі шляхом опублікування у відповідних місцевих друкованих засобах масової інформації в порядку ст. 88 Закону України «Про місцеві вибори».

Розглянувши матеріали адміністративного позову, суд дійшов висновку, що заява про забезпечення позову не підлягає задоволенню, виходячи з наступного.

Згідно ч. 1 ст. 117 Кодексу адміністративного судочинства України, суд за клопотанням позивача або з власної ініціативи може постановити ухвалу про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову, якщо існує очевидна небезпека заподіяння шкоди правам, свободам та інтересам позивача до ухвалення рішення в адміністративній справі, або захист цих свобод та інтересів стане неможливим без вжиття таких заходів, або для відновлення необхідно буде докласти значних зусиль та витрат, а також якщо очевидними є ознаки протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень.

Відповідно до частини 3 ст. 117 Кодексу адміністративного судочинства України подання адміністративного позову, а також відкриття провадження в адміністративній справі не зупиняють дію оскаржуваного рішення суб'єкта владних повноважень, але суд у порядку забезпечення адміністративного позову може відповідною ухвалою зупинити дію рішення суб'єкта владних повноважень чи його окремих положень, що оскаржуються. Ухвала негайно надсилається до суб'єкта владних повноважень, що прийняв рішення, та є обов'язковою для виконання.

Адміністративний позов, крім способу, встановленого частиною третьою цієї статті, може бути забезпечено заборонаю вчиняти певні дії (ч. 4 ст. 117 Кодексу адміністративного судочинства України).

Заходи забезпечення позову повинні відповідати критеріям розумності, обґрунтованості, забезпечення збалансованості інтересів учасників спірних правовідносин, запобіганню порушень у зв'язку із вжиттям таких заходів, прав та охоронюваних законом інтересів учасників судового процесу.

Відповідно до частини 6 ст. 117 Кодексу адміністративного судочинства України повноваження суду, встановлені цією статтею, не можуть бути застосовані судами щодо спорів, які стосуються призначення, підготовки і проведення виборів.

Рішенням Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 року №26-рп/2009 визнано неконституційною частину шосту статті 117 КАС України, з якої випливало, що суди не можуть уживати заходів забезпечення позову щодо спорів, які стосуються призначення, підготовки і проведення виборів. У зв'язку з цим суди не можуть застосовувати приписи цієї норми, оскільки вона втратила чинність (ч. 2 ст. 152 Конституції України).

Отже, суд у виборчій справі за клопотанням позивача або з власної ініціативи може постановити ухвалу про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову (ч. 1 ст. 117 КАС України), зокрема може відповідною ухвалою зупинити дію рішення суб'єкта владних повноважень чи його окремих положень, що оскаржуються, або заборонити вчиняти певні дії.

Водночас необхідно мати на увазі, що з метою забезпечення позову у виборчій справі суди не можуть зупиняти дію рішень чи забороняти вчиняти дії виборчим комісіям, у результаті чого буде зупинено виборчий процес, крім заборони оприлюднювати результати виборів у разі їх оскарження.

Відповідна правова позиція викладена в п.15 постанови Пленуму Вищого адміністративного суду від 01.11.2013 №15 Про практику застосування адміністративними судами положень

Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом.

Частина 1 ст. 88 Закону України від 14.07.2015 № 595-VIII «Про місцеві вибори» передбачає, що територіальна виборча комісія не пізніше як на п'ятий день з дня встановлення результатів виборів офіційно оприлюднює результати місцевих виборів шляхом опублікування у відповідних місцевих друкованих засобах масової інформації.

Враховуючи те, що суд не вбачає очевидної небезпеки заподіяння шкоди правам, свободам та інтересам позивача до ухвалення рішення в адміністративній справі, з огляду на скорочений термін (дводенний строк) розгляду виборчих справ, суд не знаходить правових підстав для задоволення клопотання позивача про вжиття заходів забезпечення позову.

Крім того, зупинення дії оскаржуваної постанови про результати виборів та заборона оприлюднювати результати виборів на стадії розгляду заяви про забезпечення позову без дослідження обставин та доказів у справі є фактично вирішенням цього спору по суті, що у свою чергу не відповідає меті застосування правового інституту забезпечення позову.

За таких обставин, суд вважає клопотання Черкаської обласної організації Партії ветеранів Афганістану про забезпечення адміністративного позову необґрунтованим та таким, що не підлягає задоволенню.

Відповідно до ч.2 ст. 4 Закону України Про судовий збір за подання заяви про забезпечення позову сплачується судовий збір в розмірі 0,3 розміру мінімальної заробітної плати, а саме: 365 грн. 40 коп.

Враховуючи, що позивачем при поданні заяви про забезпечення позову сплачено судовий збір у розмірі 364 грн. 40 коп., стягненню до Державного бюджету України підлягає 1 грн. 00 коп. судового збору.

На підставі викладеного, керуючись ст.ст. 117, 118, 158, 160, 165 Кодексу адміністративного судочинства України, суд, -

УХВАЛИВ:

В задоволенні клопотання Черкаської обласної організації Партії ветеранів Афганістану про забезпечення адміністративного позову в адміністративній справі №823/5188/15 відмовити.

Стягнути з Черкаської обласної організації Партії ветеранів Афганістану на користь Державного бюджету України 1 (одну) грн. 00 коп. судового збору.

Ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку до Київського апеляційного адміністративного суду через Черкаський окружний адміністративний суд шляхом подання апеляційної скарги протягом 5-ти днів від дати проголошення ухвали. Якщо ухвалу було постановлено у письмовому провадженні або без виклику особи, яка її оскаржує, апеляційна скарга подається протягом п'яти днів з дня отримання копії ухвали.

НАВЧАЛЬНІ ВПРАВИ

Процесуальне право

Практичне завдання 3

28.09.2020 року ОСОБА_1 звернувся до окружного адміністративного суду із адміністративним позовом до Дніпропетровської міської організації політичної партії «Українське об'єднання», територіальної виборчої комісії, в якому просить:

- визнати незаконними дії Дніпропетровської міської організації політичної партії «Українське об'єднання», що полягають у здійсненні передчасної передвиборної агітації, яка мала місце 5 вересня 2020 року;
- зобов'язати Дніпропетровську міську організацію політичної партії «Українське об'єднання» припинити порушення ст.52 Виборчого кодексу України, що полягають у здійсненні передчасної передвиборної агітації;
- зобов'язати територіальну виборчу комісію Дніпропетровської області оголосити попередження Дніпропетровській міській організації політичної партії «Українське об'єднання» за недотримання порядку проведення передвиборної агітації, шляхом здійснення непрямого підкупу та Інформацію про оголошення попередження оприлюднити в загальнодержавних або місцевих засобах масової інформації чи в інший спосіб.

Вирішіть питання про предметну юрисдикцію та можливість відкриття провадження у справі.

Коментар. Справа №804/14543/15

Відповідно до п. 5 ч.1 ст. 171 КАС України суддя після одержання позовної заяви з'ясовує, зокрема, чи позов подано у строк, установлений законом (якщо позов подано з пропуском встановленого законом строку звернення до суду, то чи достатньо підстав для визнання причин пропуску строку звернення до суду поважними).

Відповідно частин 1, 5,6 статті 276 КАС України право оскаржувати дії чи бездіяльність кандидатів, їхніх довірених осіб, партії (блоку), місцевої організації партії, їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, ініціативних груп референдуму, інших суб'єктів ініціювання референдуму, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу, що порушують законодавство про вибори чи референдум, мають кандидат, партія (блок), місцева організація партії, які є суб'єктами відповідного виборчого процесу, ініціативна група референдуму, інші суб'єкти ініціювання референдуму.

Позовна заява з інших питань, визначених цією статтею, подається до окружного адміністративного суду за місцем вчинення дії чи місцем, де ця дія повинна бути вчинена. Позовну заяву може бути подано до адміністративного суду у строк, встановлений частинами шостою, сьомою статті 273 цього Кодексу.

Згідно з ч.6 ст.273 КАС України позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій може бути подано до адміністративного суду у п'ятиденний строк із дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності.

Статтею 270 КАС України встановлено особливості обчислення строків у справах, пов'язаних з виборчим процесом. Згідно з ч. 5 вказаної статті строки подання позовних заяв і апеляційних скарг, встановлені статтями 273-277 цього Кодексу, не може бути поновлено. Позовні заяви, апеляційні скарги, подані після закінчення цих строків, суд залишає без розгляду.

Суд ухвалив адміністративний позов ОСОБА_1 залишити без розгляду.

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ОКРУЖНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД

У Х В А Л А

29 вересня 2015 р.

Справа №804/14543/15

Суддя Дніпропетровського окружного адміністративного суду Борисенко П.О., розглянувши матеріали позовної заяви ОСОБА_1 до Дніпропетровської міської організації політичної партії «Українське об'єднання патріотів УКРОП», третя особа Дніпропетровська міська виборча комісія Дніпропетровської області про визнання дій протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій,-

ВСТАНОВИВ:

28.09.2015 р. ОСОБА_1 звернувся до Дніпропетровського окружного адміністративного суду із адміністративним позовом до Дніпропетровської міської організації політичної партії «Українське об'єднання патріотів УКРОП», третя особа Дніпропетровська міська виборча комісія Дніпропетровської області, в якому просить: визнати незаконними дії Дніпропетровської міської організації політичної партії «Українське об'єднання патріотів УКРОП», що полягають у здійсненні передчасної передвиборної агітації; зобов'язати Дніпропетровську міську організацію політичної партії «Українське об'єднання патріотів УКРОП» припинити порушення ст.54 Закону України «Про місцеві вибори», що полягають у здійсненні передчасної передвиборної агітації; зобов'язати Дніпропетровську міську виборчу комісію Дніпропетровської області, у відповідності до ч. 7 ст. 47 Закону України «Про місцеві вибори», оголосити попередження Дніпропетровській міській організації політичної партії «Українське об'єднання патріотів УКРОП» за недотримання порядку проведення передвиборної агітації, шляхом здійснення непрямого підкupu та Інформацію про оголошення попередження оприлюднити в загальнодержавних або місцевих засобах масової інформації чи в інший спосіб.

Відповідно до п. 5 ч.1 ст. 107 КАС України суддя після одержання позовної заяви з'ясовує, зокрема, чи подано адміністративний позов у строк, встановлений законом.

Дослідивши позовні матеріали, суд дійшов висновку про залишення позовної заяви без розгляду, виходячи з наступного.

Відповідно частин 1, 4 статті 175 КАС України право оскаржувати дії чи бездіяльність кандидатів, їхніх довірених осіб, партії (блоку), місцевої організації партії, їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, ініціативних груп референдуму, інших суб'єктів ініціювання референдуму, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу, що порушують законодавство про вибори чи референдум, мають кандидат, партія (блок), місцева організація партії, які є суб'єктами відповідного виборчого процесу, ініціативна група референдуму, інші суб'єкти ініціювання референдуму. Позовну заяву може бути подано до адміністративного суду у строк, встановлений частинами шостою - сьомою статті 172 цього Кодексу.

Згідно ч.6 ст.172 КАС України позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій може бути подано до адміністративного суду у п'ятиденний строк з дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності.

Пунктом 8 постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України від 1 листопада 2013 року № 15 «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом» зазначено, що позовні заяви, подані пізніше вказаних граничних строків, залишаються без розгляду (ч.5 ст.179 Кодексу адміністративного судочинства України). Строки подання позовних заяв щодо виборчих спорів є абсолютними і їх не може бути поновлено (ч.5 ст.179 Кодексу адміністративного судочинства України), в тому числі незалежно від того, коли позивач дізнався про прийняття рішення, вчинення дії чи допущення бездіяльності.

Як вбачається з позовної заяви, позивач оскаржує дії Дніпропетровської міської організації політичної партії «Українське об'єднання патріотів УКРОП», а саме дії, які полягають у здійсненні передчасної передвиборної агітації.

Позивач в адміністративному позову зазначає, що оскаржувані дії (розміщення на біл-бордах передвиборної агітації) відповідачем були вчинені 15 вересня 2015 р.

Відтак відлік строку для подачі даного адміністративного позову почався 15 вересня 2015 р. та на дату подачі позову (28 вересня 2015 р.) є пропущеним.

Статтю 179 КАС України встановлено особливості обчислення строків у справах, пов'язаних з виборчим процесом. Згідно з ч. 5 вказаної статті строки подання позовних заяв і апеляційних скарг, встановлені статтями 172-177 цього Кодексу, не може бути поновлено. Позовні заяви, апеляційні скарги, подані після закінчення цих строків, суд залишає без розгляду.

За зазначених обставин суд дійшов висновку про необхідність залишення адміністративного позову ОСОБА_1 без розгляду.

Враховуючи вищевикладене та керуючись ст. ст. 160, 165, 172, 175, 179 Кодексу адміністративного судочинства України, суддя, -

УХВАЛИВ:

Адміністративний позов ОСОБА_1 залишити без розгляду.

Копію ухвали невідкладно надіслати позивачу разом із позовною заявою та усіма доданими до неї матеріали.

Ухвала суду набирає законної сили відповідно до ч. 3 ст. 177 Кодексу адміністративного судочинства України та може бути оскаржена в порядку та строки, встановлені ч.5 ст. 177 Кодексу адміністративного судочинства України.

Ухвала суду не набрала законної сили 29.09.2015р.

НАВЧАЛЬНІ ВПРАВИ

Процесуальне право

Практичне завдання 4

Позивач звернувся до _____ районного суду м.Білгород-Дністровська з позовом до Білгород-Дністровської територіальної виборчої комісії. Просить суд :

- визнати протиправними та припинити дії Білгород-Дністровської територіальної виборчої комісії по розгляду питання про скасування рішення про реєстрацію кандидата в депутати в одномандатному виборчому окрузі № 5 в смт. Затока м. Білгород-Дністровського ОСОБА_3.

Позивач ОСОБА_2 в установленому законом порядку зареєстрований кандидатом в депутати в одномандатному виборчому окрузі № 5 в смт. Затока м. Білгород-Дністровського, Одеської області. 6 жовтня 2020 року головою Білгород-Дністровської територіальної виборчої комісії позивача було повідомлено про те, що на адресу вищевказаної комісії надійшло повідомлення про те, що у позивача є не погашена або не знята судимість за вчинення корупційного злочину. 07 жовтня 2020 року було скликано засідання територіальної виборчої комісії, на порядку денного якої було питання про скасування рішення про реєстрацію кандидата в депутати в одномандатному виборчому окрузі № 5 в смт. Затока ОСОБА_2.

Відповідно до ст.231 КАСУ у разі надходження звернень, зазначених у пунктах 1 і 2 цієї частини, територіальна виборча комісія приймає рішення про скасування реєстрації кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости села, селища, кандидата у депутати та виключення його з єдиного та регіонального виборчих списків відповідної організації партії, списку кандидатів до відповідної ради у триденний строк з дня надходження звернення, але не пізніш як за сімнадцять днів до дня голосування.

У разі надходження звернень, зазначених у пунктах 1 і 2 цієї частини, менш як за дев'ятнадцять днів до дня голосування такі звернення територіальною виборчою комісією не розглядаються, рішення щодо них не приймаються.

Рішення про скасування реєстрації кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости села, селища з підстав, передбачених у пунктах 3-8 частини першої цієї статті, приймається відповідною виборчою комісією не пізніш як на третій день після отримання нею документів, що встановлюють відповідні факти чи підтверджують настання відповідних обставин.

Як вважає позивач, в порушення вимог вказаного законодавства, незважаючи що останній день розгляду питання про скасування реєстрації кандидата у депутати вже сплив, Білгород-Дністровська територіальна виборча комісія скликає засідання, на порядок денний якого виносять питання про скасування реєстрації позивача як кандидата до Затоківської селищної ради. Вказані дії територіальної комісії позивач вважає протиправними та такими, що підлягають припиненню.

Вирішити питання щодо предметної юрисдикції та можливості відкриття провадження у справі.

Коментар. Справа № 495/7328/15-а

Відповідно до ч.ч.4,5 ст.273 КАСУ рішення, дії чи бездіяльність **територіальних** (окружних) виборчих комісій щодо підготовки та проведення місцевих виборів, виборів Президента України, народних депутатів України; обласних комісій з референдуму і комісії Автономної Республіки Крим з всеукраїнського референдуму, а також членів зазначених комісій оскаржуються до **окружного адміністративного суду** за місцезнаходженням відповідної комісії.

Рішення, дії чи бездіяльність **дільничних** виборчих комісій, дільничних комісій з референдуму, членів цих комісій оскаржуються до **місцевого** загального суду як адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії.

За нормами ст.108 КАСУ (яка діяла на час розгляду справи у 2015 році) Суд адміністративний позов ОСОБА_2 до Білгород-Дністровської територіальної виборчої комісії про визнання протиправними дій, визнання бездіяльності протиправною повернув позивачу.

Роз'яснив позивачу його право на звернення з цим позовом до Одеського окружного адміністративного суду.

На теперішній час діє нова редакція КАСУ. Відповідно до п.2 ч.1 ст.29 КАСУ суд передає адміністративну справу на розгляд іншого адміністративного суду, якщо при відкритті провадження у справі суд встановить, що справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду.

УХВАЛА

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

09.10.2015

Справа № 495/7328/15-а

м. Білгород - Дністровський
Білгород - Дністровський міськрайонний суд Одеської області
у складі головуючого судді Шевчук Ю.В.,
при секретері ОСОБА_1,

розглянувши у відкритому судовому засіданні в м. Білгород-Дністровському справу за адміністративним позовом ОСОБА_2 до Затоківської селищної виборчої комісії, Білгород-Дністровської міської виборчої комісії про визнання протиправними дій, визнання бездіяльності протиправною,

ВСТАНОВИВ:

Позивач звернувся до суду з позовом до Затоківської селищної виборчої комісії, Білгород-Дністровської міської виборчої комісії про визнання протиправними дій, визнання бездіяльності протиправною, в якому вказує наступне. Позивач ОСОБА_2 в установленому законом порядку зареєстрований кандидатом в депутати в одномандатному виборчому окрузі № 5 в смт. Затока м. Білгород-Дністровського, Одеської області. 06.10.2015 року головою Білгород-Дністровської міської виборчої комісії та головою Затоківської селищної виборчої комісії позивача було повідомлено про те, що на адресу вищевказаних комісій надійшло повідомлення про те, що у позивача є не погашена або не знята судимість за вчинення корупційного злочину. 07.10.2015 року було скликано засідання Затоківської селищної виборчої комісії, на порядку денного якої було питання про скасування рішення про реєстрацію кандидата в депутати в одномандатному виборчому окрузі № 5 в смт. Затока ОСОБА_2.

Далі, як вказує позивач, відповідно до ч.3 ст. 47 Закону України «Про місцеві вибори», територіальна виборча комісія може скасувати рішення про реєстрацію кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости не пізніше ніж за 18 днів до дня голосування. У разі надходження від Центральної виборчої комісії повідомлення про порушення кандидатами вимог частин четвертої - п'ятої статті 35 цього Закону відповідна територіальна виборча комісія зобов'язана розглянути зазначене питання на своєму засіданні та прийняти відповідне рішення в межах строку, визначеного абзацом першим цієї частини. При цьому, згідно ч. 1 ст. 25 Закону України «Про місцеві вибори» територіальна виборча комісія на період здійснення своїх повноважень забезпечує організацію і проведення місцевих виборів у межах повноважень та у порядку, передбачених цим та іншими законами України. Як вважає позивач, в порушення вимог вказаного законодавства, незважаючи що останній день розгляду питання про скасування реєстрації кандидата у депутати сплив 6 жовтня 2015 року, Затоківська селищна виборча комісія та Білгород-Дністровська міська виборча комісія скликають засідання, на порядку денний якого виносять питання про скасування реєстрації позивача як кандидата до Затоківської селищної ради. Вказані дії Затоківської селищної комісії позивач вважає протиправними та такими, що підлягають припиненню. На підставі викладеного та з посиланням на статті 6, 104-106, 162 КАС України, просить суд :

- визнати протиправними та припинити дії Затоківської селищної виборчої комісії по розгляду питання про скасування рішення про реєстрацію кандидата в депутати в одномандатному виборчому окрузі № 5 в смт. Затока м. Білгород-Дністровського Донкоглова ОСОБА_3.
- визнати протиправною бездіяльність Білгород-Дністровської міської виборчої комісії по відсутності контролю за діяльністю Затоківської селищної виборчої комісії.

Згідно ч. 4 статті 172 КАС України, рішення, дії чи бездіяльність виборчої комісії Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських (в тому числі міст Києва та Севастополя), районних у містах виборчих комісій щодо підготовки та проведення місцевих виборів; територіальних (окружних) виборчих комісій щодо підготовки та проведення виборів Президента України, народних депутатів України; обласних комісій з референдуму і комісії Автономної Республіки Крим з всеукраїнського референдуму, а також членів зазначених комісій оскаржуються до **окружного адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії**.

Згідно ч. 5 статті 172 КАС України, рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій, **за винятком рішень, дій чи бездіяльності, що визначені частинами третьою – четвертою цієї статті**, оскаржуються до місцевого загального суду як адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії.

Згідно п.5.5 Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України №15 від 01.11.2013 року «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчих процесом», особливостями розгляду виборчих спорів, встановленими статтями 172 - 179 КАС України, не врегульовано питання щодо підсудності кількох пов'язаних між собою вимог, тому необхідно керуватися положеннями статті 21 КАС України. Визначальним у цьому є те, щоб ці вимоги були пов'язані між собою, зокрема стосувалися одного предмета спору, були складовими єдиного способу захисту права тощо.

За вибором позивача визначається територіальна підсудність виборчої справи щодо пов'язаних вимог, якщо одна з вимог підсудна окружному адміністративному суду, а інша вимога (вимоги) - іншому окружному адміністративному суду. У такому ж порядку визначається територіальна підсудність виборчої справи щодо пов'язаних вимог, якщо ці вимоги підсудні різним місцевим загальним судам як адміністративним судам, (абзац 2 ч. 1 статті 21 КАС України).

Якщо справа щодо однієї з вимог підсудна окружному адміністративному суду, а щодо іншої вимоги (вимог) - місцевому загальному суду як адміністративному суду, таку справу повинен розглядати окружний адміністративний суд, якому підсудна хоча б одна з вимог (абз. 3 ч. 1 ст. 21 КАС України). Водночас слід мати на увазі, що в разі підсудності першої з позовних вимог окружному адміністративному суду, другої вимоги - іншому окружному адміністративному суду, третьої вимоги - місцевому загальному суду як адміністративному суду, таку справу повинен розглядати лише один з окружних адміністративних судів за вибором позивача.

Згідно п.5.6 Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України №15 від 01.11.2013 року «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчих процесом», якщо адміністративна справа щодо виборчого спору

предметно чи територіально не підсудна цьому адміністративному суду, то такий суд повертає позовну заяву позивачеві (п. 6 ч. 3 ст. 108 КАС України).

Згідно п.5.7 Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України №15 від 01.11.2013 року «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчих процесом», оскільки відповідно до частини четвертої статті 6 КАС України ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в адміністративному суді, до підсудності якого вона віднесена цим Кодексом, то порушення правил підсудності може бути однією з підстав для скасування судового рішення і прийняття нової постанови.

Як вбачається з адміністративного позову, перша із заявлених позивачем позовних вимог підсудна Білгород-Дністровському міськрайонному суду Одеської області - місцевому загальному суду як адміністративному суду; друга окружному адміністративному суду.

Таким чином, приймаючи до уваги вищевикладене, у відповідності до приписів ч. 4 статті 172 КАС України, п.6.ч.3 статті 108 КАС України, п.п.5.5, 5.6, 5.7 Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України №15 від 01.11.2013 року «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчих процесом», суд вважає, що адміністративний позов ОСОБА_2 до Затоківської селищної виборчої комісії, Білгород-Дністровської міської виборчої комісії про визнання протиправними дій, визнання бездіяльності протиправною підлягає поверненню позивачеві, роз'яснивши йому його право на звернення з цим адміністративним позовом до Одеського окружного адміністративного суду.

На підставі викладеного та керуючись ч. 4 статті 172 КАС України, п.6.ч.3 статті 108 КАС України, п.п.5.5, 5.6, 5.7 Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України №15 від 01.11.2013 року «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчих процесом», суд, -

УХВАЛИВ:

Адміністративний позов ОСОБА_2 до Затоківської селищної виборчої комісії, Білгород-Дністровської міської виборчої комісії про визнання протиправними дій, визнання бездіяльності протиправною повернути позивачу.

Роз'яснити позивачу його право на звернення з цим позовом до Одеського окружного адміністративного суду.

Ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку до Одеського апеляційного адміністративного суду через суд першої інстанції шляхом подачі в 5-денний строк з дня винесення ухвали апеляційної скарги.

НАВЧАЛЬНІ ВПРАВИ

Процесуальне право

Практичне завдання 5

Кандидат у депутати Одеської міської ради ОСОБА_2 звернувся до суду з позовом до Дільничної виборчої комісії №511322, у якому просить визнати протокол дільничної виборчої комісії №511322 про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці №511322 з виборів Одеського міського голови таким, що не відповідає вимогам ст.251 Виборчого кодексу України ; протокол дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці №511322 з виборів депутатів Одеської міської ради таким, що не відповідає вимогам ст.251 Виборчого кодексу України.

В судовому засіданні представник Дільничної виборчої комісії подав письмове клопотання про закриття провадження у справі мотивуючи це тим, що позивач не є суб'єктом виборчого процесу щодо міського голови, та протокол виборчої комісії не є рішенням яке може бути оскаржене, а тому слід застосувати п.1 ч.1 ст.238 КАС України.

Вирішіть спір. Який адміністративний суд (місцевий чи окружний) повинен розглядати справу.

Коментар. Справа № 815/6360/15

Відповідно до ст.238 КАСУ суд закриває провадження у справі:

- якщо справу не належить розглядати за правилами адміністративного судочинства;
- якщо позивач відмовився від позову і відмову прийнято судом;
- якщо сторони досягли примирення;
- якщо є такі, що набрали законної сили, постанова чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;
- у разі смерті або оголошення в установленому законом порядку померлою фізичної особи або припинення юридичної особи, за винятком суб'єкта владних повноважень, які були однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва;
- щодо оскарження нормативно-правових актів суб'єктів владних повноважень чи окремих їх положень, якщо оскаржуваний нормативно-правовий акт або відповідні його положення визнано протиправними і нечинними рішенням суду, яке набрало законної сили;
- щодо оскарження індивідуальних актів та дій суб'єкта владних повноважень, якщо оскаржувані акти та дії суб'єкта владних повноважень було змінено або скасовано рішенням суду, яке набрало законної сили;
- щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень, якщо оскаржувані порушення були виправлені суб'єктом владних повноважень і при цьому відсутні підстави вважати, що повне відновлення законних прав та інтересів позивача неможливе без визнання рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправними після такого виправлення.

Відповідно до ч.1 ст.251 Виборчого кодексу України дільнична виборча комісія на своєму засіданні складає протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці за формою, встановленою Центральною виборчою комісією не пізніше як за двадцять два дні до дня голосування.

Забороняються складання протоколів дільничних виборчих комісій про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці не на бланках, передбачених цією частиною, а також внесення до них без відповідного рішення комісії будь-яких виправлень.

Виборча комісія Автономної Республіки Крим, обласна, міська (міста з кількістю виборців 90 тисяч і більше осіб) виборча комісія забезпечує виготовлення бланків протоколів дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці для кожної виборчої дільниці у кількості 50 примірників в порядку та строки, визначені для виготовлення виборчих бюлетенів. Бланки протоколів дільничних виборчих комісій нумеруються підприємством-виготовлювачем. Бланки протоколу дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці передаються виборчим комісіям разом із виборчими бюлетенями.

З аналізу наведених судом норм вбачається, що відповідні протоколи є остаточними документами, спрямовані на регулювання тих чи інших відносин і мають обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин, у зв'язку з чим породжують правовідносини, що можуть бути предметом спору.

Відповідно до п.6 ч.2 ст. 19 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом.

Пов'язаність правовідносин з виборчим процесом полягає у тому, щоб ці правовідносини виникли в межах виборчого процесу й стосувались підготовки та проведення виборів.

Відповідно до ч.1 ст.273 КАСУ право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій мають суб'єкти відповідного виборчого процесу (крім виборчої комісії), а також ініціативна група референдуму, інші суб'єкти ініціювання референдуму.

Відповідно до ст.22 Виборчого кодексу України суб'єктом виборчого процесу відповідних виборів є:

- виборець, який має право голосу на відповідних виборах;
- виборча комісія, уповноважена здійснювати підготовку і проведення відповідних виборів;
- партія (організація партії), яка висунула кандидатів на відповідних виборах;
- кандидат, зареєстрований для участі у відповідних виборах у порядку, встановленому цим Кодексом;
- офіційний спостерігач від кандидата чи партії (організації партії) - суб'єкта відповідного виборчого процесу або від громадської організації, зареєстрований у порядку, встановленому цим Кодексом.

2. Кандидат, реєстрація якого скасована з підстав і в порядку, встановлених цим Кодексом, втрачає статус кандидата на відповідних виборах з дня, наступного за днем закінчення строку оскарження такого рішення, або, у разі оскарження, з дня, наступного за днем набрання законної сили відповідним рішенням суду.

3. Партія (організація партії), якій відмовлено у реєстрації усіх висунутих нею кандидатів або у якій скасовано реєстрацію усіх висунутих нею кандидатів на відповідних виборах з підстав і в порядку, встановлених цим Кодексом, втрачає статус суб'єкта виборчого процесу відповідних виборів з дня, наступного за днем закінчення строку оскарження рішення про відмову в реєстрації (скасування реєстрації) усього списку або останнього кандидата зі списку або, у разі оскарження, з дня, наступного за днем набрання законної сили відповідним рішенням суду.

4. Дільничні виборчі комісії одночасно є суб'єктами усіх виборчих процесів, в організації і проведенні яких вони беруть участь.

Позивач ОСОБА_2 був зареєстрований кандидатом у депутати в багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Одеської міської ради Одеської області та є суб'єктом виборчого процесу, а тому клопотання щодо невідсудності справи адміністративному суду є необґрунтованим.

ОДЕСЬКИЙ ОКРУЖНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД

УХВАЛА

30 жовтня 2015 року

Справа № 815/6360/15

м. Одеса
Одеський окружний адміністративний суд у складі колегії
головуючого судді Іванова Е.А.
суддів Левчук О.А., Свида Л.І.
при секретарі Сакара М.М.

розглянувши у відкритому судовому засіданні у залі суду в м.Одесі клопотання представника відповідача ОСОБА_1 районної у місті ОСОБА_2 виборчої комісії Одеської області про закриття провадження по справі № 815/6360/15 в частині позовних вимог,

ВСТАНОВИВ:

Кандидат у депутати Одеської міської ради ОСОБА_2 звернувся до суду з позовом до Одеської міської виборчої комісії Одеської області, ОСОБА_1 районної у місті ОСОБА_2 виборчої комісії Одеської області, Дільничної виборчої комісії №511322 у якому просить визнати дій протиправними та зобов'язати вчинити певні дії.

В судовому засіданні представник ОСОБА_1 районної у місті ОСОБА_2 виборчої комісії в Одеській області подав письмове клопотання про закриття провадження у справі в частині позовних вимог про визнання: протоколу дільничної виборчої комісії №511322 про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці №511322 з виборів Одеського міського голови таким, що не відповідає вимогам ст.80 Закону України «Про місцеві вибори»; протоколу дільничної виборчої про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці №511322 з виборів депутатів Одеської міської ради таким, що не відповідає вимогам ст.80 Закону України «Про місцеві вибори»; протоколу ОСОБА_1 районної у місті ОСОБА_2 виборчої комісії Одеської області від 26.10.2015року про встановлення підсумків голосування в межах одномандатного виборчого округу з виборів Одеського міського голови, таким що не відповідає вимогам ст..83 Закону України «Про місцеві вибори»; протоколу Одеської міської виборчої комісії Одеської області від 27.10.2015року про встановлення результатів голосування з виборів Одеського міського голови таким, що не відповідає вимогам ст..85 Закону України «Про місцеві вибори»; протоколу Одеської міської виборчої комісії Одеської області від 27.10.2015року про встановлення результатів голосування з виборів депутатів Одеської міської ради в межах територіального виборчого округу №45 на території Приморського району м.Одеси таким, що не відповідає вимогам ст..86 Закону України «Про місцеві вибори» мотивуючи, це тим, що позивач не є суб'єктом виборчого процесу щодо міського голови, та протокол виборчої комісії не є рішенням яке може бути оскаржене, а тому слід застосувати п.1 ч.1 ст.157 КАС України.

Позивач, представники позивача та третіх осіб заперечували проти задоволення клопотання.

Представники відповідачів - Одеської міської виборчої комісії Одеської області, Дільничної виборчої комісії №511322 в судове засідання не з'явились, повідомлені належним чином про час та місце судового засідання.

Розглянувши в судовому засіданні дане клопотання та врахувавши думку учасників процесу, суд дійшов наступних висновків.

Відповідно до ст. 157 КАС України суд закриває провадження у справі: якщо справу не належить розглядати в порядку адміністративного судочинства; якщо позивач відмовився від адміністративного позову і відмову прийнято судом; якщо сторони досягли примирення; якщо є такі, що набрали законної сили, постанова чи ухвала суду з того самого спору і між тими самими сторонами; у разі смерті або оголошення в установленому законом порядку померлою особи, яка була стороною у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва, або ліквідації підприємства, установи, організації, які були стороною у справі.

Частиною 14 ст. 83 Закону України Про місцеві вибори передбачено, що територіальна виборча комісія після прийняття і розгляду протоколів (у тому числі з позначкою «Уточнений») дільничних виборчих комісій відповідно про підрахунок голосів виборців на відповідних виборчих дільницях, на підставі цих протоколів, а в разі повторного підрахунку голосів виборців - протоколів територіальної виборчої комісії про повторний підрахунок голосів виборців на відповідній виборчій дільниці не пізніш як на п'ятий день з дня голосування (дня повторного голосування) встановлює та заносить до протоколу про підсумки голосування окремо по кожному виборчому округу з відповідних місцевих виборів відповідні відомості.

Згідно ч. 3 ст. 85 Закону України Про місцеві вибори сільська, селищна, міська територіальна виборча комісія на підставі протоколу (протоколів, у тому числі з позначкою «Уточнений») про підсумки голосування в одномандатному виборчому окрузі по виборах сільського, селищного, міського голови, старости встановлює результати виборів у цьому виборчому окрузі, про що складає протокол.

Частиною 1 статті 6 Кодексу адміністративного судочинства України передбачено, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або інтереси.

З аналізу наведених судом норм вбачається, що відповідні протоколи є остаточними документами, спрямовані на регулювання тих чи інших відносин і мають обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин, у зв'язку з чим породжують правовідносини, що можуть бути предметом спору.

Відповідно до п.6 ч.2 ст. 17 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом.

Пов'язаність правовідносин з виборчим процесом полягає у тому, щоб ці правовідносини виникли в межах виборчого процесу й стосувались підготовки та проведення виборів.

Загальне право на подання позову в спорі, пов'язаному з виборчим процесом, належить суб'єктам виборчого процесу, про що зазначено в ст.172 КАС України.

Згідно ст.12 Закону України «Про місцеві вибори» суб'єктам виборчого процесу є виборець, Центральна виборча комісія, виборчі комісії, сформовані (утворені) відповідно до цього Закону або інших законів України, які уповноважені забезпечувати організацію та проведення відповідних місцевих виборів, кандидати в депутати, кандидати на посади сільського, селищного, міського голови, старости, місцева організація партії, яка висунула кандидата (кандидатів) для участі у відповідних місцевих виборах, офіційний спостерігач від кандидата, від місцевої організації партії - суб'єкта відповідного виборчого процесу, від громадської організації, зареєстрований у порядку, встановленому цим Законом.

Позивач ОСОБА_2 був зареєстрований кандидатом у депутати в багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Одеської міської ради Одеської області та є суб'єктом виборчого процесу, а тому клопотання щодо непідсудності справи адміністративному суду є необґрунтованим.

На підставі зазначеного суд дійшов висновку про безпідставність заявленого клопотання та керуючись ст. 157, 160-165, 167 КАС України, суд

УХВАЛИВ:

У задоволенні клопотання представника відповідача про закриття провадження по справі № 815/6360/15 в частині позовних вимог відмовити.

Ухвала окремо від кінцевого рішення оскарженню не підлягає.

ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ

Процесуальне право

1. З якого дня починається обчислення строку оскарження дій, бездіяльності, рішень суб'єктів виборчого процесу до виборчої комісії?

ВІДПОВІДЬ. Обчислення строку оскарження починається з наступного дня після дня прийняття рішення, вчинення дії чи бездіяльності, які оскаржуються.

ч.4 ст.66 Виборчого кодексу України

2. До якого органу можуть бути оскаржені дії чи бездіяльність кандидата, довіреної особи, офіційного спостерігача?

ВІДПОВІДЬ. Виключно до суду шляхом подання позовної заяви оскаржуються дії чи бездіяльність кандидата, довіреної особи, офіційного спостерігача.

ч.2 ст.64 Виборчого кодексу України

3. Чи можуть бути оскаржені до суду рішення, дії, бездіяльність територіальної виборчої комісії яка встановлює підсумки голосування, дільничної виборчої комісії, яка забезпечує організацію і проведення відповідних виборів?

ВІДПОВІДЬ. Так, можуть бути оскаржені. Рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, їх членів, визначених статтею 65 цього Кодексу, також можуть оскаржуватися до суду шляхом подання позовної заяви.

ч.3 ст.64 Виборчого кодексу України

4. Коли починається виборчий процес чергових, позачергових місцевих виборів?

ВІДПОВІДЬ. Виборчий процес розпочинається за п'ятдесят днів до дня чергових, позачергових місцевих виборів.

ч.1 ст.195 Виборчого кодексу України

5. В який строк можуть бути оскаржені до суду рішення, дії чи бездіяльність виборчої комісії, членів цих комісій, що мали місце до дня голосування?

ВІДПОВІДЬ. Позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій може бути подано до адміністративного суду у п'ятиденний строк із дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності.

Позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій, що мали місце до дня голосування, може бути подано до адміністративного суду у строк,

встановлений частиною шостою цієї статті, але не пізніше двадцять другої години дня, що передує дню голосування.

Позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності дільничної виборчої комісії, дільничної комісії з референдуму, членів цих комісій, що мали місце у день голосування, під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування на дільниці, може бути подано до адміністративного суду у дводенний строк із дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності.

ч.7 ст.273 КАСУ

6. Чи підлягає строк подання до виборчої комісії скарги продовженню або поновленню?

ВІДПОВІДЬ. Строк подання до виборчої комісії скарги продовженню або поновленню не підлягає, крім випадку повторного подання скарги після усунення її недоліків не пізніше наступного дня після дня її повернення суб'єктом розгляду скарги без розгляду відповідно до частини першої статті 68 цього Кодексу.

ч.6 ст.66 Виборчого кодексу України

7. Які строки передбачені КАСУ для вирішення судами виборчої справи?

ВІДПОВІДЬ. Суд вирішує адміністративні справи у дводенний строк після надходження позовної заяви. Адміністративні справи за позовними заявами, що надійшли до дня голосування, вирішуються судом у дводенний строк, але не пізніше ніж за дві години до початку голосування. Адміністративні справи за позовними заявами, що надійшли у день голосування, вирішуються судом до закінчення голосування. Адміністративні справи за позовними заявами, що надійшли у день голосування, але після закінчення голосування, вирішуються судом у дводенний строк після надходження позовної заяви.

ч.11 ст.273 КАСУ

8. Чи підлягає строк подання до суду позовної заяви, апеляційної скарги продовженню або поновленню?

ВІДПОВІДЬ. Строки подання позовних заяв і апеляційних скарг, встановлені у справах, визначених цією статтею, не може бути поновлено. Позовні заяви, апеляційні скарги, подані після закінчення цих строків, суд залишає без розгляду.

ч.5 ст.270 КАСУ

9. Які справи підсудні місцевим загальним судам як адміністративним судам?

ВІДПОВІДЬ. Місцевим загальним судам як адміністративним судам підсудні:

- адміністративні справи, пов'язані з виборчим процесом чи процесом референдуму, щодо:
- оскарження рішень, дій чи бездіяльності дільничних виборчих комісій, дільничних комісій з референдуму, членів цих комісій;

- уточнення списку виборців;
- оскарження дій чи бездіяльності засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації та інформаційних агентств, що порушують законодавство про вибори та референдум;
- оскарження дій чи бездіяльності кандидата у депутати сільської, селищної ради, кандидатів на посаду сільського, селищного голови, їх довірених осіб.

ч.1 ст.20 КАСУ

10. Які строки подання скарги до виборчої комісії?

ВІДПОВІДЬ. Скарга до виборчої комісії може бути подана суб'єктом звернення зі скаргою протягом двох днів після прийняття рішення, вчинення дії чи бездіяльності суб'єктом оскарження, за винятком випадків, зазначених у частинах другій і третій цієї статті.

Скарга щодо порушення, яке мало місце до дня голосування, може бути подана у строк, встановлений частиною першою цієї статті, але не пізніше 22 години дня, що передує дню голосування.

Скарга щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, членів виборчих комісій, що мали місце у день голосування, під час підрахунку голосів виборців на виборчій дільниці, встановлення підсумків голосування та/або під час транспортування виборчих документів, може бути подана до виборчої комісії не пізніше наступного дня після дня прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності, але не пізніше часу прийняття відповідною виборчою комісією виборчих документів такої виборчої комісії відповідно до цього Кодексу.

ч.ч.1,2,3 ст.66 Виборчого кодексу України

ТЕСТОВІ ЗАПИТАННЯ

Матеріальне право

1. Що охоплюється принципом рівного виборчого права?

- А) Добровільність участі громадян України у виборах
- Б) Існування у виборця одного голосу на кожних виборах
- В) Заборона передавати виборцем право голосу будь-якій іншій особі
- Г) Заборона контролю за змістом волевиявлення виборців

2. Який ценз щодо активного виборчого права передбачений лише на місцевих виборах в Україні?

- А) Громадянства
- Б) Віковий
- В) Дієздатності
- Г) Осілості

3. Що охоплюється принципом особистого голосування?

- А) Кожний виборець, який має право голосу на відповідних виборах, може реалізувати це право під час проведення зазначених виборів лише один раз
- Б) Голосування за інших осіб чи передання виборцем права голосу будь-якій іншій особі забороняється
- В) Контроль за змістом волевиявлення виборців, встановлення або розголошення змісту волевиявлення конкретного виборця будь-яким чином забороняється
- Г) Виборець може використати свій голос тільки на одній виборчій дільниці, де він включений до списку виборців

4. Які вибори проводяться у випадку приєднання територіальної громади села, селища до об'єднаної територіальної громади?

- А) Позачергові
- Б) Проміжні
- В) Перші
- Г) Додаткові

5. Які виборчі списки відповідно до Виборчого кодексу України НЕ формує та НЕ затверджує організація політичної партії на місцевих виборах?

- А) Єдині багатомандатні
- Б) Територіальні
- В) Регіональні
- Г) Правильна відповідь відсутня

6. В якому випадку виборчий процес може бути достроково припинений?

- А) Виборчий процес не може бути припинений за будь-яких умов
- Б) У разі запровадження надзвичайної ситуації
- В) У разі запровадження надзвичайного стану
- Г) У разі загрози громадському порядку

7. Що з перерахованого НЕ є підставою для відмови у реєстрації всіх кандидатів у депутати, включених до виборчих списків місцевих організацій політичних партій на місцевим виборах?

- А) Перевищення максимальної кількості кандидатів у депутати у єдиному виборчому списку та територіальному виборчому списку організації партії;
- Б) Відсутність довідки про наявність чи відсутність судимості, виданої уповноваженим органом після початку виборчого процесу
- В) Наявність у передвиборній програмі організації партії положень щодо необхідності проведення референдуму для зміни конституційного ладу
- Г) Висування кандидатів у депутати від організації партії, яка здійснює пропаганду націонал-соціалістичного тоталітарного режиму за наявності відповідного рішення уряду

8. Кому з кандидатів ТВК має відмовити у реєстрації?

- А) кандидату, який написав заяву на вихід з громадянства України
- Б) кандидату, який виїхав за межі України для постійного проживання
- В) кандидату, якого визнано обмежено дієздатним
- Г) кандидату, який має громадянство іноземної країни

9. Якщо у місті за даними ЦВК зареєстровано 10080 виборців, яка виборча система на виборах міського голови повинна бути застосована?

- А) Мажоритарна виборча система абсолютної більшості
- Б) Мажоритарна виборча система відносної більшості
- В) Пропорційна виборча система з закритими списками
- Г) Пропорційна виборча система з відкритими списками

10. Якщо у селищі за даними ЦВК зареєстровано 9880 виборців, яка виборча система на виборах селищної ради повинна бути застосована?

- А) Мажоритарна виборча система абсолютної більшості в одномандатних округах
- Б) Мажоритарна виборча система відносної більшості в одномандатних округах
- В) Мажоритарна виборча система відносної більшості у багатомандатних округах
- Г) Система пропорційного представництва за відкритими виборчими списками

11. Який підхід щодо правового регулювання передвиборної агітації використовується в Україні?

- А) Дозволено здійснювати агітацію у будь-яких формах і будь-якими засобами, які не порушують права інших суб'єктів балотування
- Б) Дозволено здійснювати агітацію у будь-яких формах і будь-якими засобами, якщо вони не заборонені рішенням суду
- В) Дозволено здійснювати агітацію лише у тих формах і тими засобами, які безпосередньо передбачені Конституцією та законами України
- Г) Дозволено здійснювати агітацію у будь-яких формах і будь-якими засобами, які не суперечать Конституції та законам України

12. Що є підставою реалізації виборцем свого права голосу на виборах?

- А) Включення до Державного реєстру виборців
- Б) Включення до списку виборців на виборчій дільниці
- В) Реєстрація місця проживання
- Г) Атестат про загальну середню освіту

13. Який з офіційних спостерігачів не є суб'єктом виборчого процесу на місцевих виборах?

- А) Офіційний спостерігач від організації політичної партії
- Б) Офіційний спостерігач від кандидата у депутати
- В) Офіційний спостерігач від громадської організації
- Г) Офіційний спостерігач від іноземної держави

14. Хто НЕ може бути кандидатом на місцевих виборах в Україні?

- А) Громадянин України, який має судимість за вчинення кримінального правопорушення проти виборчих прав громадян
- Б) Громадянин України, який подав заяву про вихід з громадянства України
- В) Громадянин України, який тимчасово втратив працездатність
- Г) Громадянин України, який протягом останніх 6 місяців перед днем виборів проживає в Україні

15. Що НЕ має права робити офіційний спостерігач?

- А) Отримувати копії протоколів та інших документів
- Б) Бути присутнім під час голосування виборців за місцем їх перебування
- В) Бути присутнім при заповненні виборцем бюлетеня у кабіні для таємного голосування
- Г) Бути присутнім на зустрічах кандидатів з виборцями

16. Яка з виборчих комісій не входить до системи виборчих комісій з місцевих виборів?

- А) Центральна виборча комісія
- Б) Окружна виборча комісія
- В) Територіальна виборча комісія
- Г) Дільнична виборча комісія

17. Коли ДВК проводить підготовче засідання у день голосування?

- А) Не пізніше як за 45 хвилин до початку голосування
- Б) Не раніше як за 45 хвилин до початку голосування
- В) Не пізніше як за 30 хвилин до початку голосування
- Г) Не раніше як за 30 хвилин до початку голосування

18. Який виборчий бюлетень є недійсним?

- А) На якому зазначений номер виборчої дільниці не відповідають номеру виборчої дільниці, на якій проводиться підрахунок голосів
- Б) Зіпсований виборцями під час їх заповнення і повернутий членам дільничної виборчої комісії, які їх видавали
- В) На якому відсутня печатка відповідної дільничної виборчої комісії
- Г) На якому після слів «Від організації партії, за яку я проголосував (проголосувала), підтримую кандидата у депутати» проставлений неіснуючий порядковий номер кандидата

19. Які виборчі бюлетені вважаються такими, що не підлягають врахуванню при встановленні загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, та при підрахунку голосів виборців з відповідних місцевих виборів?

- А) Від яких не відокремлено контрольний талон виборчого бюлетеня
- Б) Зі змісту яких неможливо встановити зміст волевиявлення виборця
- В) Зі скриньки, у якій було виявлено відсутність контрольного листа

Г) Зіпсовані виборцями під час їх заповнення і повернуті членам дільничної виборчої комісії, які їх видавали

20. Які кандидати розміщуються на початку територіального виборчого списку відповідної організації політичної партії у порядку зменшення кількості голосів виборців на виборах обласної ради при встановленні результатів виборів?

А) Які отримали 25 або більше відсотків голосів виборців, які підтримали територіальні виборчі списки від усіх організацій партій, у межах єдиного багатомандатного округу

Б) Які отримали кількість голосів виборців, яка дорівнює або перевищує 25 відсотків розміру виборчої квоти

В) Які отримали 5 або більше відсотків голосів виборців, які підтримали територіальні виборчі списки від усіх організацій партій, у межах єдиного багатомандатного округу

Г) Які отримали кількість голосів виборців, яка дорівнює або перевищує 5 відсотків розміру виборчої квоти

ТЕСТОВІ ЗАПИТАННЯ

Процесуальне право

1. ЦВК своєю постановою від 25.06.2020 р. №114 затвердила Порядок проведення жеребкування щодо включення кандидатур до складу дільничних виборчих комісій з місцевих виборів. Політична партія, як суб'єкт подання кандидатур, вирішила оскаржити цю постанову. До якого суду належить подати позов?

- А) До місцевого загального як адміністративного, за місцем реєстрації партії
- Б) До Верховного Суду
- В) До апеляційного адміністративного суду в апеляційному окрузі, що включає місто Київ
- Г) До окружного адміністративного суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ

2. Постановою Верховної ради України від 15.07.2020 р. призначено чергові вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів на неділю, 25 жовтня 2020 р. З якої дати рішення виборчих комісій будуть оскаржуватися за особливостями встановленими ст. 273 КАС?

- А) 16 липня 2020 р.
- Б) 1 вересня 2020 р.
- В) 5 вересня 2020 р.
- Г) 10 вересня 2020 р.

3. 9 вересня 2020 р. ЦВК відмовила місцевій організації політичної партії у задоволенні подання про заміну члена обласної виборчої комісії. До якого суду належить оскаржувати таку відмову?

- А) До апеляційного адміністративного суду в апеляційному окрузі, що включає місто Київ
- Б) До Верховного Суду
- В) До окружного адміністративного суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ
- Г) До місцевого загального як адміністративного, за місцем реєстрації партії

4. За якими ознаками законодавець визначив поняття «виборець» у КАС?

- А) Належність до відповідної громади
- Б) Належність до громадянства України та право голосу у відповідних виборах
- В) Наявність дієздатності та правоздатності
- Г) Досягнення повноліття та включення до реєстру виборців

5. Виборець може оскаржити рішення, дії чи бездіяльність виборчої комісії, членів комісій, якщо такі рішення, дія чи бездіяльність безпосередньо порушують його виборчі права або інтереси щодо участі у виборчому процесі. Які з наведених рішень виборчої комісії можуть бути предметом позову за скаргою виборця?

- А) Про встановлення меж виборчого округу
- Б) Про затвердження форми виборчого бюлетеню
- В) Про встановлення результатів виборів міського голови
- Г) Про заборону виборцю здійснювати спостереження

6. Рішення, дії чи бездіяльність, що стосуються виборчого процесу, можуть бути оскаржені до суду або до виборчої комісії. Яка бездіяльність оскаржується виключно до суду?

- А) Територіальної виборчої комісії, яка встановлює підсумки голосування
- Б) Територіальної виборчої комісії, яка встановлює результати відповідних місцевих виборів

- В) Члена територіальної виборчої комісії
- Г) Члена дільничної виборчої комісії

7. Рішення, дії чи бездіяльність дільничних виборчих комісій, оскаржуються до місцевого загального суду як адміністративного суду. У зв'язку з ліквідацією старих і утворенням нових районів, яка обставина буде вирішальною для визначення правил територіальної підсудності?

- А) Місцезнаходження відповідної комісії
- Б) Місцезнаходження позивача
- В) Вибір позивача
- Г) Суддівський розсуд

8. За загальним правилом, скарга до виборчої комісії може бути подана протягом двох днів після прийняття рішення, вчинення дії чи бездіяльності суб'єктом оскарження. Протягом якого строку суб'єкт звернення може подати скаргу на подібні рішення до суду?

- А) Двох днів
- Б) Трьох днів
- В) П'яти днів
- Г) Семи днів

9. Оберіть варіант відповіді у якій найбільш повно і правильно визначено суб'єктів розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність територіальної виборчої комісії, яка встановлює підсумки голосування з відповідних місцевих виборів.

- А) ТВК, яка встановлює результати відповідних місцевих виборів
- Б) ЦВК та суд
- В) Суд
- Г) ТВК, яка встановлює результати відповідних місцевих виборів та суд

10. У разі оскарження у виборчому процесі бездіяльності виборчої комісії, з якого дня починається перебіг строку для такого оскарження?

- А) З дня бездіяльності
- Б) З наступного за днем бездіяльності дня
- В) З дня, що передує дню бездіяльності
- Г) З дня, коли особа дізналася про допущену бездіяльність

11. Яке діє суд у разі надходження о 23 годині 24 жовтня 2020 року скарги на порушення виборчою комісією законодавства про вибори, що мало місце 23 жовтня 2020 року?

- А) Розглядає скаргу по суті, але не пізніше 24 години 24 жовтня 2020 року
- Б) Повертає позовну заяву
- В) Вирішує справу по суті у строк до 6 години 25 жовтня 2020 року
- Г) Залишає позовну заяву без розгляду

12. Керівник приватного підприємства, у приміщенні якого розташована виборча дільниця, заборонив допуск до робочих місць членів ДВК з підстав несплати орендної плати за користування приватним майном. До якого суду можливе оскарження таких дій?

- А) Місцевого господарського суду
- Б) Окружного адміністративного суду
- В) Місцевого загального суду як адміністративного
- Г) Апеляційного адміністративного суду

13. У разі визнання рішення ДВК протиправним, за рахунок яких коштів, за загальним правилом, має відшкодуватися судовий збір?

- А) Коштів ДВК
- Б) Коштів ТВК, призначених для фінансування діяльності ДВК
- В) Коштів ЦВК
- Г) коштів держави

14. Які особи, з наведеного переліку, НЕ можуть оскаржувати до суду дії члена виборчої комісії?

- А) Виборча комісія
- Б) Виборець
- В) Кандидат на посаду міського голови
- Г) Кандидат у депутати сільської ради

15. Яким документом підтверджується у суді повноваження довіреної особи кандидата на посаду міського голови?

- А) Рішенням місцевої організації партії, що висунула кандидата
- Б) Нотаріально посвідченою довіреністю кандидата
- В) Окремим уповноваженням кандидата, зареєстрованим у ТВК
- Г) Посвідченням, про реєстрацією в якості довіреної особи

16. Яких вимог має обов'язково дотримуватися суд, застосовуючи заходи забезпечення позову у справах пов'язаних з проведенням місцевих виборів?

- А) Захід застосовується лише у випадку очевидних ознак протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта оскарження
- Б) Не допускається захід, який зупиняє, унеможливорює або в інший спосіб порушує безперервність процесу призначення, підготовки і проведення виборів
- В) Захід допускається лише у разі оскарження нормативних актів ЦВК
- Г) Захід застосовується до початку виборчого процесу

17. Який день є останнім днем подання позовної заяви про уточнення списків виборців на місцевих виборах 25 жовтня 2020 року?

- А) 24 жовтня
- Б) 23 жовтня
- В) 22 жовтня
- Г) 21 жовтня

18. Як має вчинити суд, якщо дійде висновку про порушення законодавства про вибори на виборчому етапі, що завершився?

- А) Визначити у рішенні спосіб захисту порушених прав
- Б) Закрити провадження у справі
- В) Констатувати порушення і відмовити у позові
- Г) Залишити позовну заяву без розгляду

19. В якому разі (якщо це передбачено) рішення у спорі про порушення виборчого законодавства може бути предметом касаційного перегляду?

- А) Такий перегляд не передбачений

- Б) Якщо у касаційній скарзі йдеться про питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики
- В) У разі розгляду справи поза межами виборчого процесу
- Г) У випадку безпідставної відмови апеляційного перегляду рішення

20. Протягом якого строку (якщо така можливість встановлена законом) складається повне судове рішення ухвалене за наслідками розгляду скарги на бездіяльність виборчої комісії під час виборчого процесу?

- А) П'ять днів з дня проголошення скороченого рішення
- Б) Відкладення складення повного рішення не передбачене законом
- В) Двох днів з дня проголошення скороченого рішення
- Г) Трьох годин з моменту проголошення скороченого рішення

Відповіді на тестові запитання
(матеріальне право)

- 1. Б
- 2. Г
- 3. Б
- 4. Г
- 5. В
- 6. В
- 7. В
- 8. Б
- 9. Б
- 10. В
- 11. Г
- 12. Б
- 13. Г
- 14. А
- 15. В
- 16. Б
- 17. Б
- 18. В
- 19. В
- 20. Б

Відповіді на тестові запитання
(процесуальне право)

- 1. Г
- 2. В
- 3. А
- 4. Б
- 5. Г
- 6. В
- 7. А
- 8. В
- 9. Г
- 10. Б
- 11. Г
- 12. В
- 13. Б
- 14. А
- 15. Г
- 16. Б
- 17. В
- 18. А
- 19. В
- 20. Б

№	Міжнародні документи у сфері виборів	Посилання
1	Загальна декларація прав людини (ООН, від 10.12.1948, ст. 2, 21)	Українською: https://is.gd/NEcfUO Англійською: https://is.gd/roiCaT
2	Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ООН, від 16.12.1966, ст. 2, 25)	Українською: https://is.gd/llvpvf Англійською: https://is.gd/cazFNX
3	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рада Європи, від 04.11.1950, ст. 8, 10, 11, 14, 16)	Українською: https://is.gd/vgb4G5 Англійською: https://is.gd/NMACri
4	Перший протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Рада Європи, від 0.03.1952, ст. 3)	Українською: https://is.gd/5ABcba Англійською: https://is.gd/fVOHDy
5	Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (ООН, від 21.12.1965, ст. 5)	Українською: https://is.gd/tSWS8X Англійською: https://is.gd/RyBqB3
6	Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (ООН, від 18.12.1979, ст. 7)	Українською: https://is.gd/qlyusr Англійською: https://is.gd/TOj9q9
7	Конвенція про політичні права жінок (ООН, від 20.12.1952, ст. 1-3)	Англійською: https://is.gd/fXy0IE
8	Документ копенгагенської наради конференції щодо людського виміру (НБСЕ, від 29.06.1990, п. 5-8)	Англійською та іншими мовами: https://is.gd/ampdQV
9	Декларація критеріїв вільних та справедливих виборів (Міжпарламентський союз, від 26.03.1994, п. 1, 4)	Англійською: https://is.gd/2iyBhM
10	Кодекс належної практики у виборчих справах (Венеційська комісія, від 30.10.2002)	Українською: https://is.gd/ap8Qlk Англійською: https://is.gd/xLgCHh

№	Постанови Пленуму та узагальнення судів	Посилання
1	Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом» від 01.11.2013 № 15	https://is.gd/KIbzuP
2	Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про узагальнення практики вирішення адміністративними судами спорів про зміну виборчої адреси та місця голосування, уточнення списків виборців, які виникли під час позачергових виборів Президента України та виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних і міських голів» від 12.09.2014 № 9	https://is.gd/dgAvYd
3	Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про узагальнення практики щодо особливостей провадження у справах за адміністративними позовами, пов'язаними з підкупом виборців» від 05.02.2016 № 5	https://is.gd/rGwBJH
4	Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про Аналіз стану парламентського виборчого законодавства України: напрямки та шляхи його удосконалення згідно з рекомендаціями Місії ОБСЄ/БДІПЛ зі спостереження за виборами та Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії)» від 18.09.2015 № 17	https://is.gd/aNzjiJ
5	Узагальнення Верховним Судом України судової практики застосування судами України законодавства про відповідальність за адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення (статті 212-7 - 212-21 Кодексу України про адміністративні правопорушення), та злочини проти виборчих прав і свобод (статті 157 - 160 Кримінального кодексу України) від 01.08.2017	https://is.gd/tmLVX6

ЗРАЗКИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ (ухвали, рішення суду)

УХВАЛА

про витребування документів та інших матеріалів

Справа № 802/3863/15-а

_____ р. м. Вінниця
Вінницький окружний адміністративний суд у складі:
головуючого судді:
суддів
за участі секретаря судового засідання:
позивача:
третьої особи З:

розглянувши у відкритому судовому засіданні клопотання позивача про витребування документів по справі

за позовом кандидата в депутати в багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Вінницької обласної ради на чергових виборах депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів

до територіальної виборчої комісії з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору на стороні відповідача дільнична виборча комісія на виборчій ділянці № 050135 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, дільнична виборча комісія на виборчій ділянці № 050157 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, ОСОБА_6, ОСОБА_7 та ОСОБА_8

про визнання протиправними та скасування рішень, зобов'язання вчинити дії

ВСТАНОВИВ:

В провадженні Вінницького окружного адміністративного суду перебуває адміністративна справа за позовом кандидата в депутати в багатомандатному виборчому окрузі з виборів депутатів Вінницької обласної ради на чергових виборах депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських

голів ОСОБА_2 до територіальної виборчої комісії з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору на стороні відповідача дільнична виборча комісія на виборчій ділянці № 050135 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, дільнична виборча комісія на виборчій ділянці № 050157 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, ОСОБА_6, ОСОБА_7 та ОСОБА_8 про визнання протиправними та скасування рішень, зобов'язання вчинити дії.

В судовому засіданні представник позивача заявив клопотання про витребування доказів у зв'язку з відсутністю можливості отримати та надати їх суду самостійно.

Представник третьої особи 3 в судовому засіданні заперечував проти задоволення клопотання про витребування доказів.

Неприбуття у судові засідання інших осіб, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розгляду клопотання про витребування доказів.

Розглянувши клопотання представника позивача про витребування доказів, дослідивши матеріали справи, колегія суддів дійшла висновку про часткове задоволення цього клопотання з огляду на таке.

Особливість адміністративного судочинства полягає у більш активній ролі суду. Саме на суд покладено обов'язок вживати передбачені законом заходи, необхідні для всебічного і повного з'ясування обставин у справі.

Згідно із ч. 1 статті 72 Кодексу адміністративного судочинства України, доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Відповідно до ч. 2 ст. 77 зазначеного Кодексу, в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача.

Згідно із ч. 1 ст. 80 КАС України, учасник справи, у разі неможливості самостійно надати докази, вправі подати клопотання про витребування доказів судом. Таке клопотання повинно бути подане в строк, зазначений в частинах другій та третій статті 79 цього Кодексу. Якщо таке клопотання заявлено з пропуском встановленого строку, суд залишає його без задоволення, крім випадку, коли особа, яка його подає, обґрунтує неможливість його подання у встановлений строк з причин, що не залежали від неї.

Відповідно до ч. 9 ст. 80 КАС України, в разі неподання суб'єктом владних повноважень витребуваних судом доказів без поважних причин або без повідомлення причин суд, залежно від того, яке ці докази мають значення, може визнати обставину, для з'ясування якої витребувався доказ, або відмовити у її визнанні, або розглянути справу за наявними в ній доказами, а у разі неподання доказів позивачем – також залишити позовну заяву без розгляду.

Дослідивши матеріали справи, з метою повного та всебічного з'ясування всіх обставин справи, колегія суддів вважає за необхідне витребувати у територіальної виборчої комісії з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів

місцевих рад та сільських, селищних, міських голів рішення про прийняття протоколів від дільничної виборчої комісії на виборчій дільниці № 050135 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів та дільничної виборчої комісії на виборчій дільниці № 050157 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів; витребувати у Вінницької районної виборчої комісії Вінницької області з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів протокол безперервного засідання; витребувати у дільничної виборчої комісії на виборчій дільниці № 050135 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів та дільничної виборчої комісії на виборчій дільниці № 050157 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів оригінали протоколів про підсумки голосування дільничних виборчих комісій виборчих дільниць № 050135, 050157 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у багатомандатному виборчому окрузі в межах територіального виборчого округу № 9; витребувати у Вінницької районної виборчої комісії Вінницької області з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів усі виборчі документи, які надійшли від дільничних виборчих комісій виборчих дільниць № 050135, 050157 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у багатомандатному виборчому окрузі в межах територіального виборчого округу № 9 в пакеті з написом «Протокол про підрахунок голосів».

Разом з тим, суд відмовляє в задоволенні клопотання в частині витребування у членів дільничних виборчих комісій виборчих дільниць № 050135, 050157 примірників протоколів з виборів депутатів Вінницької обласної ради у багатомандатному виборчому окрузі в межах територіального виборчого округу № 9 та допитати їх по факту їх складення та підрахунку голосів на дільницях, а також списків членів ДВК № 050 135, 050157 та їхніх адрес, оскільки це не є доказами на підтвердження протиправності рішень відповідача.

Керуючись ст. 72, ст. 77, ст. 80 Кодексу адміністративного судочинства України, суд

УХВАЛИВ:

Клопотання представника позивача про витребування доказів задовольнити частково.

Витребувати у територіальній виборчій комісії з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів рішення про прийняття протоколів від дільничної виборчої комісії на виборчій дільниці № 050135 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів та дільничної виборчої комісії на виборчій дільниці № 050157 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів.

Витребувати у територіальній виборчій комісії Вінницької області з виборів депутатів у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів протокол безперервного засідання.

Витребувати у територіальній виборчій комісії з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів усі виборчі документи, які надійшли від дільничних виборчих комісій виборчих дільниць № 050135, 050157 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у багатомандатному виборчому окрузі в межах територіального виборчого округу № 9 в пакеті з написом «Протокол про підрахунок голосів».

Витребувати у дільничній виборчій комісії на виборчій дільниці № 050135 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів та дільничній виборчій комісії на виборчій дільниці № 050157 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів оригінали протоколів про підсумки голосування дільничних виборчих комісій виборчих дільниць № 050135, 050157 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у багатомандатному виборчому окрузі в межах територіального виборчого округу № 9.

Зобов'язати територіальну виборчу комісію з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, дільничну виборчу комісію на виборчій дільниці № 050135 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів та дільничну виборчу комісію на виборчій дільниці № 050157 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів надати вказані документи через відділ прийому Вінницького окружного адміністративного суду до 12:00 год. ____ жовтня 2020 року.

Звернути увагу територіальній виборчій комісії з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, дільничній виборчій комісії на виборчій дільниці № 050135 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів та дільничній виборчій комісії на виборчій дільниці № 050157 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів на те, що **ухвала суду є обов'язковою для виконання**.

Копію даної ухвали направити для виконання територіальній виборчій комісії з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, дільничній виборчій комісії на виборчій дільниці № 050135 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів та дільничній виборчій комісії на виборчій дільниці № 050157 з виборів депутатів Вінницької обласної ради у територіальному виборчому окрузі № 9 з чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів.

Ухвала оскарженню не підлягає.

Відповідно до ч. 6 ст. 254 КАС України, ухвали суду, які не можуть бути оскаржені, набирають законної сили з моменту постановлення.

Головуючий суддя

Судді

_____ окружний адміністративний суд

УХВАЛА

20 липня 2019 року

Київ

справа № _____
провадження № _____

Суддя _____ окружного адміністративного суду М., розглянувши матеріали справи за адміністративним позовом ОСОБА_2 до Голови територіальної виборчої комісії України ОСОБА_3, Генерального прокурора України ОСОБА_4 про оскарження дій територіальної виборчої комісії України,

УСТАНОВИВ:

18 жовтня 2020 року від ОСОБА_2 до _____ окружного адміністративного суду надійшов адміністративний позов до Голови територіальної виборчої комісії та Генерального прокурора України про оскарження дій територіальної виборчої комісії України, в якому просить суд:

- визнати неправомірними дії голови ТВК та скасувати рішення територіальної виборчої комісії України від 20.09.2020 року № 21;
- зобов'язати Генерального прокурора України відкрити провадження у кримінальній справі стосовно членів територіальної виборчої комісії.

Вивчивши позовну заяву ОСОБА_2 та додані до неї матеріали, вважаю необхідним адміністративний позов в частині позовних вимог щодо визнання неправомірними дій та скасування постанови ТВК України від 20.09.2020 року № 21 залишити без розгляду, а в частині інших позовних вимог відмовити у відкритті провадження у справі з наступних підстав.

З матеріалів справи вбачається, що оскаржувана постанова ТВК України, яка є предметом цього позову, прийнята 20.09.2020 року, а позовна заява ОСОБА_2 надійшла до _____ окружного адміністративного суду лише 18.10.2020 року, що підтверджується відповідними відмітками канцелярії суду про її реєстрацію.

Відповідно до вимог ст. 64 Виборчого кодексу України, суб'єкт виборчого процесу може оскаржити рішення, дії чи бездіяльність, що стосуються виборчого процесу, до суду в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України.

За правилами ч. 6 ст. 273 КАС України, позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії може бути подано до адміністративного суду у п'ятиденний строк з дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності.

В свою чергу, відповідно до вимог ст. 270 КАС України, днем подання позовної заяви є день її надходження до відповідного суду. Строки подання позовних заяв, встановлені ст. 273-277 цього

Кодексу, не може бути поновлено. Позовні заяви, подані після закінчення цих строків, суд залишає без розгляду.

Зважаючи на те, що позовна заява ОСОБА_2 надійшла до _____ окружного адміністративного суду з пропуском встановленого ч. 6 ст. 273 КАС України п'ятиденного строку, то позовну заяву в цій частині належить залишити без розгляду.

Стосовно інших позовних вимог необхідно зазначити наступне.

За змістом положень частини другої ст. 20 КАС України, окружним адміністративним судам підсудні всі адміністративні справи, крім визначених частиною першою цієї статті.

Вказаний перелік суб'єктів виборчого процесу, скарги на яких можуть бути подані до окружного адміністративного суду, є вичерпним.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 КАС України, юрисдикція адміністративних судів не поширюється на справи: 1) що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України; 2) що мають вирішуватися в порядку кримінального судочинства; 3) про накладення адміністративних стягнень, крім випадків, визначених цим Кодексом; 4) щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) громадського об'єднання, саморегульованої організації віднесені до його (її) внутрішньої діяльності або виключної компетенції, крім справ у спорах, визначених пунктами 9, 10 частини першої цієї статті.

Враховуючи наведене, позовна вимога щодо зобов'язання Генерального прокурора України відкрити провадження у кримінальній справі стосовно членів ТВК України не може бути предметом розгляду в порядку адміністративного судочинства.

Приписами п. 1 ч. 1 ст. 170 КАС України передбачено, що суддя відмовляє у відкритті провадження у адміністративній справі, якщо заяву не належить розглядати в порядку адміністративного судочинства.

Враховуючи наведені вище обставини, у відкритті провадження щодо частини перерахованих вище позовних вимог ОСОБА_2 слід відмовити.

Керуючись ст. 170, 273 КАС України, суд

УХВАЛИВ:

Адміністративний позов ОСОБА_2 в частині позовних вимог щодо скасування Постанови ТВК України від 20.09.2020 року № 21 залишити без розгляду.

У відкритті провадження в частині позовних вимог ОСОБА_2 щодо зобов'язання Генерального прокурора України відкрити провадження у кримінальній справі стосовно членів ТВК України відмовити.

Надіслати позивачу копію цієї ухвали разом із позовною заявою та усіма доданими до неї матеріалами.

Ухвала набирає законної сили з моменту її підписання суддею та може бути оскаржена безпосередньо до апеляційного адміністративного суду у дводенний строк у порядку, встановленому ч. 2 ст. 278 КАС України.

Суддя

_____ районний суд м. _____

УХВАЛА

30 вересня 2020 року

Київ

справа № _____
провадження № _____

суддя _____ районного суду м. _____ Л., розглянувши позовну заяву ОСОБА_1 до Дільничної виборчої комісії виборчої дільниці № _____ територіального виборчого округу № _____ в м. Києві, Відділу ведення державного реєстру виборців _____ районної в м. Києві державної адміністрації про уточнення списку виборців,

ВСТАНОВИВ:

30 вересня 2020 року до Печерського районного суду м. Києва надійшла вказана позовна заява, яка передана судді Л. для вирішення питання про відкриття провадження у справі.

Зазначений спір згідно з ч. 1 ст. 20 Кодексу адміністративного судочинства України (надалі також - КАС України в редакції чинній на момент подання позову) відноситься до компетенції місцевого загального суду, як адміністративного суду та має розглядатись у порядку адміністративного судочинства.

У відповідності до ч. 9 ст. 171 КАС України про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі суд постановляє ухвалу, в якій, відповідно до п. 6 ч. 9 ст. 171 КАС України, зазначаються, крім іншого, дата, час і місце проведення судового засідання для розгляду справи по суті, якщо справа буде розглядатися за правилами спрощеного позовного провадження з повідомленням (викликом) сторін.

Керуючись вимогами ст.ст. 20, 160-162, 171 КАС України, суд, -

УХВАЛИВ:

Відкрити провадження у адміністративній справі за позовом ОСОБА_1 до Дільничної виборчої комісії виборчої дільниці № _____ територіального виборчого округу № _____ в м.

Києві, Відділу ведення державного реєстру Виборців _____ районної в м. Києві державної адміністрації про уточнення списку виборців.

Призначити судові засідання для розгляду справи по суті, яке відбудеться 1 жовтня 2020 року о 15-00 год. у приміщенні _____ районного суду міста _____ за адресою: _____ під головуванням судді Л.

Явку позивача визнати обов'язковою, та повідомити, що у випадку його неявки в судові засідання позовну заяву буде залишено без розгляду.

Встановити для відповідача у справі строк для подання відзиву на позовну заяву із доказами його обґрунтування до 12-00 год. 1 жовтня 2020 року.

Копія відзиву та доданих до нього документів повинна бути надіслана позивачеві одночасно з надісланням відзиву до суду електронним зв'язком або вручена у судовому засіданні.

Копію ухвали направити учасникам судового процесу.

Ухвала набирає законної сили з моменту її підписання.

Ухвала може бути оскаржена у разі порушення правил територіальної юрисдикції (підсудності) в порядку та у строки, встановлені статтями 272 та 278 КАСУ.

Учасники справи можуть отримати інформацію щодо справи на офіційному вебпорталі судової влади України за веб-адресою <http://court.gov.ua/fair/sud2606>.

Суддя

Справа №

Провадження №

УХВАЛА

21 вересня 2020 року

м. _____

_____ районний суд м. _____

у складі головуючого судді С.
за участю секретаря Х.

розглянувши позовну заяву кандидата на посаду _____ міського голови ОСОБА_1 до ОСОБА_2 обласної державної телерадіокомпанії «НОВИНА», третя особа – кандидат на посаду _____ міського голови ОСОБА_3, про визнання матеріалу передвиборчої агітації незаконним та зобов'язання утриматись від певних дій,

ВСТАНОВИВ:

21.09.2020 року позивач звернувся до суду з адміністративним позовом, у якому просить витребувати у відповідача всі матеріали та документи, що є підставою розміщення матеріалу передвиборчої агітації; визнати, що матеріал передвиборчої агітації кандидата на посаду _____ міського голови ОСОБА_3 в частині, що стосується ОСОБА_1, порушує Виборчий кодекс України; зобов'язати відповідача ОСОБА_2 обласну державну телерадіокомпанію Новина утриматись від розміщення в ефірі матеріалу передвиборчої агітації кандидата на посаду _____ міського голови ОСОБА_3 в частині, що стосується ОСОБА_1 та порушує Виборчий кодекс України .

За цими вимогами Ожтбрським районним судом м. Полтави 21.09.2020 року відкрито провадження та справа призначена до розгляду.

Крім цього, позивач заявив клопотання, у якому просить забезпечити даний адміністративний позов шляхом заборони відповідачу транслювати в ефірі ОДТРК «НОВИНА» матеріал передвиборчої агітації кандидата на посаду міського голови ОСОБА_3 в частині, що стосується ОСОБА_1 та порушує Виборчий кодекс України, до моменту розгляду справи по суті.

В обґрунтування вказаного клопотання послався на те, що сюжет фільму виготовлений із застосуванням таких прийомів, щоб вчинити негативний тиск на психіку глядача та створити безпідставне, стійке та невідворотне негативне враження виборців щодо морально-ділових якостей кандидата ОСОБА_1, тому існує очевидна небезпека заподіяння шкоди правам позивача.

Суд, вивчивши матеріали справи, приходить до наступного.

За змістом ст. 150 КАС України, забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо:

- 1) невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду; або
- 2) очевидними є ознаки протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, та порушення прав, свобод або інтересів особи, яка звернулася до суду, таким рішенням, дією або бездіяльністю.

Відповідно до ч. 1 ст. 154 КАС України, заява про забезпечення позову розглядається судом, у провадженні якого перебуває справа або до якого має бути поданий позов, не пізніше двох днів з дня її надходження, без повідомлення учасників справи.

Із позовної заяви та клопотання про забезпечення позову суд встановив, що матеріал передвиборчої агітації кандидата на посаду міського голови ОСОБА_3 в частині, що стосується ОСОБА_1, виготовлений з метою спонукання виборців не голосувати за певного кандидата в депутати, зокрема позивача, містить багаторазове використання зображень ОСОБА_1 без його згоди, завідомо недостовірні відомості про позивача, що є грубим порушенням законодавства про вибори, тому може вплинути на наміри осіб під час голосування на місцевих виборах та перешкодити вільному волевиявленню виборців.

За цих обставин, зважаючи на обмежені строки розгляду справи та невеликий проміжок часу, що залишився до місцевих виборів, суд вважає, що існує очевидна небезпека заподіяння невідвортної шкоди правам, свободам та інтересам позивача до ухвалення рішення в адміністративній справі.

При вирішенні питання про забезпечення позову суд, здійснивши оцінку обґрунтованості доводів заявника щодо необхідності вжиття відповідних заходів з урахуванням розумності, обґрунтованості і адекватності вимог заявника щодо забезпечення позову, збалансованості інтересів сторін, а також інших учасників судового процесу, наявності зв'язку між конкретним заходом до забезпечення позову і предметом позовної вимоги, ймовірності утруднення виконання або невиконання рішення суду в разі невжиття таких заходів, дійшов до висновку, що заява позивача про вжиття заходів забезпечення позову підлягає задоволенню.

Керуючись статтями 150, 154 Кодексу адміністративного судочинства України, суд,

УХВАЛИВ:

Клопотання про забезпечення позову задовольнити.

Заборонити ОСОБА_2 обласній державній телерадіокомпанії НОВИНА транслювати в ефірі ОДТРК НОВИНА матеріал передвиборчої агітації кандидата на посаду _____ міського голови ОСОБА_3 в частині, що стосується ОСОБА_1 та порушує Виборчий кодекс України, до розгляду цієї справи по суті.

Ухвала підлягає негайному виконанню та може бути оскаржена до Харківського апеляційного адміністративного суду протягом 5 днів через _____ районний суд м. _____ з дня отримання копії ухвали.

Суддя

_____ ОКРУЖНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД

УХВАЛА

_____ р.

Справа №

_____ окружний адміністративний суд у складі:

головуючого судді

при секретарі судового засідання

розглянувши у письмовому провадженні адміністративну справу за позовом гр. ОСОБА_1 до Кандидата на посаду міського голови м. _____ ОСОБА_2 про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії,

ВСТАНОВИВ:

27 вересня 2020 року гр. ОСОБА_1 звернувся з адміністративним позовом до Кандидата на посаду міського голови м. _____ ОСОБА_2 та просить:

- визнати протиправною передвиборну агітацію ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, як таку, що проводиться з порушенням норм чинного законодавства України;
- заборонити ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, вчиняти будь-які дії, направлені на висування його як кандидата на посаду міського голови міста _____.

Ухвалою суду від 27 вересня 2020 року відкрито провадження по справі та призначено справу до розгляду у відкритому судовому засіданні на 28.09.2020р.

В судове засідання сторони не з'явились, про дату, час та місце розгляду адміністративної справи повідомлені належним чином. Враховуючи обмежені строки розгляду справи, суд, керуючись статтею 129 Кодексу адміністративного судочинства України, повідомив сторони про дату, час і місце судового розгляду справи, шляхом надіслання тексту повістки електронною поштою, докази чого наявні в матеріалах справи.

Відповідно до ст. 268 КАС України, неприбуття у судове засідання учасника справи, повідомленого відповідно до положень цієї статті, не перешкоджає розгляду справи у судах першої та апеляційної інстанцій.

Враховуючи наведене, суд вважає можливим розглянути справу без участі позивача та відповідача в порядку письмового провадження, зважаючи на те, що в матеріалах справи достатньо доказів про права та взаємовідносини сторін.

Дослідивши подані позивачем документи і матеріали, всебічно і повно з'ясувавши всі фактичні обставини, на яких ґрунтується позов, об'єктивно оцінивши докази, які мають значення для розгляду справи і вирішення спору по суті, суд приходять до висновку про необхідність закриття провадження в адміністративній справі, виходячи з наступного.

гр. ОСОБА_1 звернувся з позовними вимогами до Кандидата на посаду міського голови м. Дніпропетровська ОСОБА_2, як до суб'єкта виборчого процесу та в межах виборчого процесу.

Таким чином, суд при вирішенні питання щодо можливості розгляду вказаної справи з'ясує чи підлягає вона розгляду в порядку адміністративного судочинства саме у зв'язку з відносинами, що виникли в межах виборчого процесу.

Статтею 6 Кодексу адміністративного судочинства України передбачено загальні умови виникнення права на судовий захист.

Спеціальні норми Кодексу адміністративного судочинства України (статті 268-279) не передбачають обмежень застосування статті 6 при вирішенні питання щодо можливості розгляду справ у зв'язку з виборчим процесом.

Відповідно до цієї норми процесуального Закону, особа має право звернутись до адміністративного суду лише якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи та інтереси.

Дніпропетровським окружним адміністративним судом направлено запит до _____ міської виборчої комісії Дніпропетровської області щодо повідомлення останнім інформації чи зареєстровано гр. ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, як кандидата на посаду міського голови м. _____.

Від _____ міської виборчої комісії Дніпропетровської області на адресу суду надано довідку, зі змісту якої вбачається, що _____ міською виборчою комісією Дніпропетровської області гр. ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, не зареєстрований, як кандидат на посаду _____ міського голови.

Частиною 1 ст. 12 Закону України «Про місцеві вибори» встановлено, що суб'єктами виборчого процесу на відповідних виборах є:

- 1) виборець, який має право голосу на відповідних виборах;
- 2) виборча комісія, уповноважена здійснювати підготовку і проведення відповідних виборів;
- 3) партія (організація партії), яка висунула кандидатів на відповідних виборах;
- 4) кандидат, зареєстрований для участі у відповідних виборах у порядку, встановленому цим Кодексом;

5) офіційний спостерігач від кандидата чи партії (організації партії) - суб'єкта відповідного виборчого процесу або від громадської організації, зареєстрований у порядку, встановленому цим Кодексом.

Відповідно до ст. 20 Виборчого кодексу України, виборчий процес – це здійснення протягом встановленого цим Кодексом періоду часу суб'єктами, визначеними статтею 22 цього Кодексу, виборчих процедур, пов'язаних із підготовкою і проведенням відповідних виборів, встановленням та офіційним оголошенням (офіційним оприлюдненням) їх результатів.

З аналізу наведених вище норм вбачається, що гр. ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1 не здійснює відповідних виборчих процедур, не є суб'єктом виборчого процесу на відповідних місцевих виборах, оскільки не зареєстрований відповідно до норм чинного законодавства України, як кандидат на посаду _____ міського голови, тому не може бути відповідачем, а позивач звернувся з позовними вимогами необґрунтовано та передчасно.

Відповідно до ст. 276 КАС України, право оскаржувати дії чи бездіяльність кандидатів, їхніх довірених осіб, партії (блоку), місцевої організації партії, їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, ініціативних груп референдуму, інших суб'єктів ініціювання референдуму, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу, що порушують законодавство про вибори чи референдум, мають кандидат, партія (блок), місцева організація партії, які є суб'єктами відповідного виборчого процесу, ініціативна група референдуму, інші суб'єкти ініціювання референдуму.

Виборець (громадянин, який має право голосу у відповідних виборах або референдумі) може оскаржити дії чи бездіяльність суб'єктів, визначених частиною першою цієї статті, якщо ці дії чи бездіяльність порушують виборчі права або інтереси щодо участі у виборчому процесі чи процесі референдуму його особисто.

Системно застосовуючи статтю 5 Кодексу адміністративного судочинства України, а саме: її вимоги щодо нерозривного і обов'язкового зв'язку суб'єкта звернення та порушеного права, яке може бути захищене в судовому порядку, стаття 276 Кодексу адміністративного судочинства України має бути застосована не тільки щодо суб'єктів, які наділені правом на звернення в межах виборчого процесу, а щодо права, відносно якого суд може застосувати захист в межах виборчого процесу.

З огляду на зазначене, суд доходить висновку про неможливість розгляду цього позову в порядку адміністративного судочинства в межах застосування спеціальних статей щодо справ у зв'язку з виборчим процесом (статті 273 -279 Кодексу адміністративного судочинства України), оскільки позовні вимоги звернені не до суб'єкта виборчого процесу і, як наслідок, неможливим є застосування відповідного захисту права чи законних інтересів позивача, оскільки відповідач не здійснює діяльність в межах виборчого процесу, як суб'єкт виборчого процесу, а тому, на час розгляду адміністративної справи не може порушувати виборчі права позивача та інтереси щодо участі у виборчому процесі на чергових виборах депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 2020 року.

Суд констатує, що справа за даним позовом не може бути розглянута в порядку адміністративного судочинства в межах спеціальних статей щодо справ у зв'язку з виборчим процесом (статті 273 -279 Кодексу адміністративного судочинства України), а тому суд застосовує наслідки, передбачені статтю 238 Кодексу адміністративного судочинства України.

Так, пунктом 1 частини 1 статті 238 Кодексу адміністративного судочинства України передбачено, що суддя закриває провадження у справі, якщо справу не належить розглядати в порядку адміністративного судочинства.

Враховуючи викладене, суд приходять до висновку, про закриття провадження в адміністративній справі за позовом гр. ОСОБА_1 до Кандидата на посаду _____ міського голови ОСОБА_2 про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії.

Керуючись п. 1 ч. 1 ст. 238 КАС України, суд

УХВАЛИВ:

Закрити провадження у адміністративній справі за адміністративним позовом гр. ОСОБА_1 до Кандидата на посаду _____ міського голови ОСОБА_2 про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії.

Копію ухвали про закриття провадження у справі невідкладно вручити сторонам.

Судові рішення за наслідками розгляду судами першої інстанції справ, визначених статтями 172-175 КАС України, набувають законної сили після закінчення строку апеляційного оскарження, а у разі їх апеляційного оскарження - з моменту проголошення судового рішення суду апеляційної інстанції.

Судові рішення за наслідками розгляду справ, визначених статтями 172-175 цього Кодексу, можуть бути оскаржені в апеляційному порядку у дводенний строк з дня їх проголошення.

Суддя

Справа № 383/1268/15-а

УХВАЛА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

31 жовтня 2020 року суддя _____ районного суду Кіровоградської області Б., розглянувши матеріали адміністративного позову, поданого ОСОБА_1 до _____ територіальної виборчої комісії про визнання протиправними дії _____ територіальної виборчої комісії щодо проведення визнання виборів депутатів до _____ районної ради по виборчому округу №2 недійсними та притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб ,

ВСТАНОВИВ:

31 жовтня 2020 року о 19 годині 39 хвилин, позивач ОСОБА_1 подала до _____ районного суду Кіровоградської області адміністративний позов до _____ територіальної виборчої комісії, в якому просить:

- визнати протиправними дії _____ територіальної виборчої комісії щодо проведення виборів до _____ районної ради по виборчому округу №2,
- визнати вибори депутатів до _____ районної ради по виборчому округу №2 не дійсними;
- притягнути до кримінальної відповідальності винних осіб.

Суд, розглянувши матеріали цього адміністративного позову, приходять до такого.

Відповідно до ч. 4 ст. 273 КАС України, рішення, дії чи бездіяльність територіальних (окружних) виборчих комісій щодо підготовки та проведення місцевих виборів, виборів Президента України, народних депутатів України; обласних комісій з референдуму і комісії Автономної Республіки Крим з всеукраїнського референдуму, а також членів зазначених комісій оскаржуються до окружного адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії.

Згідно із ч. 5 ст. 171 КАС України, якщо за результатами отриманої судом інформації буде встановлено, що справа не підсудна цьому суду, суд надсилає справу за підсудністю в порядку, встановленому статтею 29 цього Кодексу.

Керуючись ст. 171, ст. 273 КАС України, суддя

УХВАЛИВ:

Позовну заяву ОСОБА_1 до _____ територіальної виборчої комісії про визнання протиправними дій _____ територіальної виборчої комісії щодо проведення виборів до _____ районної ради по виборчому округу №2, визнання виборів депутатів до _____ районної ради по виборчому округу №2 недійсними та притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб надіслати за підсудністю в порядку, встановленому статтею 29 цього Кодексу, до _____ окружного адміністративного суду за місцем знаходження відповідної територіальної виборчої комісії.

Ухвала суду набирає законної сили після закінчення строку апеляційного оскарження, а у разі її апеляційного оскарження – з моменту проголошення судового рішення суду апеляційної інстанції.

Ухвала суду може бути оскаржена до _____ ського апеляційного адміністративного суду через _____ районний суд Кіровоградської області шляхом подання протягом п'яти днів з дня отримання копії ухвали, апеляційної скарги, з одночасним направленням її копії особою, яка її подає, до суду апеляційної інстанції.

Суддя

Справа №

Провадження

ПОСТАНОВА

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

« _____ » жовтня 2020 р. _____ міськрайонний суд _____ області в складі:

головуючого судді
при секретарі

розглянувши у відкритому судовому засіданні в залі суду в м. _____ адміністративну справу за позовом ОСОБА_1 до дільничної виборчої комісії № 320300 з чергових виборів сільського голови про визнання неправомірною бездіяльність дільничної виборчої комісії та зобов'язання вчинити дії, -

ВСТАНОВИВ:

_____.11. 2020 року кандидат на посаду сільського голови на чергових виборах - ОСОБА_1 звернулася до суду з адміністративним позовом, в якому просить визнати дії та бездіяльність дільничної виборчої комісії № 320300 з чергових виборів сільського голови при виконанні постанови Центральної виборчої комісії (далі – ЦВК) № 124 від _____.11.2020 року неправомірними і протиправними та зобов'язати дільничну виборчу комісію № 320300 з чергових виборів сільського голови вчинити дії, передбачені Виборчим кодексом України та виконати постанову Центральної виборчої комісії № 124 від _____.11.2020 року.

В обґрунтування вимог позову зазначає, що постановою ЦВК № 124 від _____.11.2020 року дільничну виборчу комісію № 320300 зобов'язано вчинити дії, передбачені ст. 207 Виборчого кодексу України, зокрема в приміщенні архівного сектора Васильківської РДА здійснити перерахунок виборчих бюлетенів, скласти відповідні протоколи та ін.

Однак, зібравшись біля приміщення архівного сектора Васильківської РДА, члени дільничної виборчої комісії не подали письмову заяву про надання їм архівної виборчої документації з

чергових виборів, відмовились письмово звертатись до Васильківського ВП ГУНП України в Київській області про забезпечення правопорядку під час перерахунку голосів виборців.

Позивач, посилаючись на те, що спливає термін вчинення дій, передбачених ст. 207 Виборчого кодексу України, визначений постановою ЦВК № 124, а бездіяльність відповідача порушує її права як суб'єкта виборчого процесу, звернулася до суду з цим позовом.

В судовому засіданні представник позивача вимоги позову повністю підтримав, доповнивши їх тим, що відповідач не виконав всі три зобов'язання, встановлені п. 6 постанови ЦВК № 124 від _____.11.2020 року, а тому просить суд зобов'язати відповідача виконати ці вимоги.

Представник відповідача в судове засідання у встановлений день та час повторно не прибув, будучи належним чином повідомлений, що відповідно до ч. 3 ст. 268 КАС України не є перешкодою судовому розгляду.

Допитаний в судовому засіданні як свідок ОСОБА_2 суду пояснив, що він як офіційний спостерігач від ОСОБА_1 був присутнім _____.11.2020 року з 12:00 год. до 17:00 год. біля архівного сектору Васильківської РДА, перерахунок голосів виборців ДВК в той день не проводився.

Як вбачається з показів свідка ОСОБА_3, він як офіційний спостерігач від ОСОБА_1 _____.11.2020 року протягом дня перебував біля архівного сектору, засідання ДВК, підрахунок голосів не проводились.

Суд, вислухавши пояснення представника позивача, покази свідків, дослідивши письмові матеріали справи, приходять до наступного висновку.

Відповідно до положень ст. 19 КАС України, юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори, зокрема спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

Згідно із ч. 5 ст. 273 КАС України, рішення, дії чи бездіяльність дільничних виборчих комісій, дільничних комісій з референдуму, членів цих комісій оскаржуються до місцевого загального суду як адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії.

Частиною 1 ст. 273 КАС України визначено, що право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій мають суб'єкти відповідного виборчого процесу (крім виборчої комісії), а також ініціативна група референдуму, інші суб'єкти ініціювання референдуму.

Відповідно до ст. 22 Виборчого кодексу України, суб'єктом виборчого процесу відповідних виборів є:

- 1) виборець, який має право голосу на відповідних виборах;
- 2) виборча комісія, уповноважена здійснювати підготовку і проведення відповідних виборів;
- 3) партія (організація партії), яка висунула кандидатів на відповідних виборах;
- 4) кандидат, зареєстрований для участі у відповідних виборах у порядку, встановленому цим Кодексом;

5) офіційний спостерігач від кандидата чи партії (організації партії) - суб'єкта відповідного виборчого процесу або від громадської організації, зареєстрований у порядку, встановленому цим Кодексом.

Згідно з ч. 2 ст. 33 Виборчого кодексу України, Центральна виборча комісія очолює систему виборчих комісій, які забезпечують організацію підготовки та проведення загальнодержавних виборів, і є комісією вищого рівня щодо всіх окружних, дільничних виборчих комісій та всіх виборчих комісій з усіх місцевих виборів. Центральна виборча комісія здійснює повноваження окружної виборчої комісії в закордонному окрузі загальнодержавних виборів.

Відповідно до п. 5 ст. 205 Виборчого кодексу України, Центральна виборча комісія може з власної ініціативи у разі прийняття територіальною виборчою комісією незаконного рішення або її бездіяльності скасувати таке рішення та/або прийняти відповідне рішення (у день голосування (день повторного голосування) такі питання розглядаються невідкладно);

Судом встановлено, що _____.2020 року Центральною виборчою комісією прийнята постанова № 124 «Про окремі питання діяльності _____ сільської виборчої комісії _____ району _____ області», яка постановою Київського апеляційного адміністративного суду від _____.2020 року (справа № 875/10/17) в частині зобов'язання вчинити певні дії залишена в силі.

Пунктом 6 вказаної постанови ЦВК зобов'язано дільничну виборчу комісію виборчої дільниці № 320300 (після затвердження нового складу):

- до _____.2020 року включно звернутись до архівного сектору Васильківської районної державної адміністрації Київської області для отримання доступу у визначеному законодавством України порядку до переданої на зберігання виборчої документації з чергових виборів сільського голови Васильківського району Київської області;

- до _____.2020 року включно здійснити підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці № 320300 з позачергових виборів сільського голови Васильківського району Київської області з використанням виборчих бюлетенів з чергових виборів сільського голови Васильківського району Київської області, які перебувають на зберіганні в архівному секторі Васильківської районної державної адміністрації Київської області, та скласти протокол про підрахунок голосів виборців дільниці № 320300 з позачергових виборів сільського голови Васильківського району Київської області.

Крім того, пунктом 6 Постанови ЦВК № 124 від _____.2020 року, поміж іншого, відповідача зобов'язано в строк до _____.2020 року включно доставити до сільської виборчої комісії Васильківського району Київської області запаковані перший та другий примірники протоколу дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці № 320300 з позачергових виборів сільського голови Васильківського району Київської області.

Відповідно до ч. 5 ст. 33 Виборчого кодексу України, дільничні виборчі комісії в межах повноважень, визначених цим Кодексом, забезпечують організацію підготовки та проведення загальнодержавних і місцевих виборів у межах відповідних виборчих дільниць.

Згідно зі ст. 77 КАС України, кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення, крім випадків, встановлених статтею 78 цього Кодексу. В адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних

повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача.

Разом з тим, відповідач ніяких дій по виконанню постанови ЦВК № 124 від _____._____.2020 року не вчинив, що, крім пояснень представника позивача та показів свідків, підтверджується клопотанням голови ДВК про відкладення розгляду справи із зазначенням причин невиконання зобов'язань ЦВК (а.с. 10).

Таким чином, оцінюючи в сукупності досліджені по справі докази, суд вважає дії та бездіяльність дільничної виборчої комісії № 320300 по невиконанню постанови ЦВК № 124 неправомірними та протиправними, а тому вважає за необхідне зобов'язати відповідача вчинити дії передбачені Виборчим кодексом України та оскаржувані вимоги.

На підставі наведеного, з урахуванням положень Виборчого кодексу України, Закону України «Про Центральну виборчу комісію», керуючись ст. 19, 77, 273 Кодексу адміністративного судочинства України, суд

ПОСТАНОВИВ:

Адміністративний позов – задовольнити повністю.

Визнати бездіяльність дільничної виборчої комісії № 320300 з чергових виборів сільського голови при виконанні постанови Центральної виборчої комісії № 124 від __.____.2020 року протиправними.

Зобов'язати дільничну виборчу комісію № 320300 з чергових виборів сільського голови вчиняти дії, передбачені Виборчим кодексом України та виконати постанову Центральної виборчої комісії № 124 від __.____.2020 року.

Постанова може бути оскаржена в апеляційному порядку у дводенний строк з дня її проголошення.

Суддя

----- ОКРУЖНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД

ПОСТАНОВА

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

----- року

справа №

Колегія суддів Київського окружного адміністративного суду у складі:
головуючий -
судді:

розглянувши у порядку письмового провадження адміністративну справу
за позовом
кандидата в депутати ОСОБА_1
до Васильківської міської виборчої комісії Київської області
про визнання дій протиправними та скасування постанови,

ВСТАНОВИЛА:

до Київського окружного адміністративного суду _____._____.2020 о 22 год.15 хв. звернувся кандидат у депутати з виборів депутатів Васильківської міської ради ОСОБА_1 з позовом до Васильківської міської виборчої комісії Васильківського району Київської області про визнання протиправними дії Васильківської міської виборчої комісії Васильківського району Київської області по заміні виконавця послуг з виготовлення виборчих бюлетенів в строки не передбачені Законом та в спосіб, не передбачений Виборчим кодексом України та скасування постанови Васильківської міської виборчої комісії Васильківського району Київської області від _____._____.2020, якою було проведено зміну виконавця послуг по виготовленню бюлетенів для проведення виборів Васильківського міського голови та депутатів.

В обґрунтування позовних вимог позивач зазначив, що виборча комісія прийняла постанову про заміну виконавця послуг по виготовленню виборчих бюлетенів в порушення строків, визначених ст. 242 Виборчого кодексу України. Також стверджує, що вказана постанова була прийнята у таємний спосіб без повідомлення про скликання комісії п'яти членів комісії, чим порушено вимоги ст. 36 Виборчого кодексу України.

Позивач у судові засідання не з'явився. Водночас, матеріали справи містять клопотання про розгляд справи за його відсутності.

Представник відповідача позов не визнав, просив суд у задоволенні позову відмовити з тих підстав, що головою комісії, заступником голови комісії та кандидатом у депутати до Васильківської міської ради Київської області ОСОБА_2 встановлено факт відсутності у приміщенні Васильківської міської виборчої комісії Київської області виборчої документації, зокрема, виборчих бюлетенів для проведення виборів Васильківського міського голови та депутатів на місцевих виборах.

Як пояснив відповідач, з метою недопущення порушення виборчого права суб'єктів виборчого процесу, ним терміново було скликано засідання комісії для прийняття рішення з питань забезпечення виготовлення виборчих бюлетенів для голосування.

У судовому засіданні представник третьої особи заперечував щодо задоволення позовних вимог.

Заслухавши пояснення осіб, які беруть участь у справі, пояснення свідків, дослідивши надані документи та інші зібрані по справі докази, судом встановлено наступне.

Зі змісту постанови №20 Васильківської міської виборчої комісії Київської області від __.____ 2020 року встановлено, що виконавцем з виготовлення виборчих бюлетенів для голосування на чергових виборах до Васильківської міської ради та Васильківського міського голови Київської області визначено Дочірнє підприємство «Поліграфічний комбінат «Зоря».

В подальшому, Васильківська міська виборча комісія Київської області на засіданні прийняла постанову, якою з метою забезпечення проведення чергових виборів до Васильківської міської ради та Васильківського міського голови Київської області внесла зміни до п. 1 постанови Васильківської МВК та визначила виконавцем з виготовлення виборчих бюлетенів для голосування на чергових виборах до Васильківської міської ради та Васильківського міського голови Київської області Товариство з обмеженою відповідальністю «Колофон».

Судом встановлено, що на засіданні, за результатами якого було прийнято оскаржувану постанову №103, були присутні 11 членів Васильківської МВК, що підтверджується Додатком №1 до протоколу Васильківської МВК.

Як пояснив представник відповідача, ця постанова прийнята у зв'язку з тим, що головою комісії ОСОБА_3 та заступником голови комісії ОСОБА_4 встановлено факт відсутності у виборчому сейфі в приміщенні Васильківської виборчої комісії Київської області виборчої документації, що стосується укладення договору з поліграфією на виготовлення виборчих бюлетенів, на підставі яких будуть обиратись голова та депутати Васильківської міської ради Київської області на місцевих виборах.

На підтвердження зазначеного, представник відповідача надав суду копію ОСОБА_5 про порушення виборчого законодавства, який підписаний головою комісії ОСОБА_3, заступником голови комісії ОСОБА_4 та кандидатом в депутати до Васильківської міської ради ОСОБА_2

На виконання цієї постанови між Васильківською міською виборчою комісією Київської області та Товариством з обмеженою відповідальністю «Колофон» укладено Договір №19/10, відповідно до умов якого ТОВ «Колофон» (Виконавець) зобов'язується виготовити та поставити бланки, а саме: - Виборчий бюлетень з виборів Васильківського міського голови Київської

області в кількості 33629 примірників світло-рожевого кольору;- Виборчий бюлетень з виборів депутатів до Васильківської міської ради Київської області в кількості 33629 примірників світло-жовтого кольору.

Однак, не погоджуючись із діями відповідача щодо зміни виконавця послуг з виготовлення виборчих бюлетенів, позивач звернувся з цим позовом до суду.

Надаючи правову оцінку відносинам, що виникли між учасниками справи, суд виходить з наступного: спеціальним законом, який регламентує основні засади, організацію і порядок проведення виборів депутатів обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів та старост, є Виборчий кодекс України.

Відповідно до ст. 33 Виборчого кодексу України, виборчі комісії є спеціальними колегіальними органами, уповноваженими організувати підготовку та проведення виборів і забезпечувати реалізацію виборчих прав громадян України, додержання та однакове застосування виборчого законодавства.

Згідно із ч. 3 ст. 32 Виборчого кодексу України, виборчі комісії діють на підставі, в межах повноважень та у спосіб, встановлені Конституцією України, цим Кодексом та законами України.

Відповідно до п. 5 частини шостої статті 206 Виборчого кодексу України, міська виборча комісія затверджує текст виборчих бюлетенів на виборах міського голови, забезпечує виготовлення виборчих бюлетенів і передає їх дільничним виборчим комісіям.

Так, пунктом 1 частини першої статті 244 Виборчого кодексу України встановлено, що виборча комісія Автономної Республіки Крим, обласна, міська (міста з кількістю виборців 90 тисяч і більше осіб) виборча комісія на підставі договору, укладеного між нею і поліграфічним підприємством, забезпечує виготовлення виборчих бюлетенів у централізованому порядку не пізніше як за десять днів до дня голосування та отримує виготовлені виборчі бюлетені не пізніше як за дев'ять днів до дня голосування в упаковці підприємства-виготовлювача на підставі акту приймання-передачі за формою, встановленою Центральною виборчою комісією.

Відтак, у ході організації підготовки та проведення місцевих виборів міська виборча комісія (міста обласного значення) зобов'язана забезпечити виготовлення виборчих бюлетенів для голосування на місцевих виборах та отримати виготовлені виборчі бюлетені в упаковці підприємства-виготовлювача на підставі акту приймання-передачі вчасно.

Як встановлено судом, Васильківською МВК було визначено виконавця з виготовлення виборчих бюлетенів для голосування на чергових виборах до Васильківської міської ради та Васильківського міського голови Київської області – Дочірнє підприємство «Поліграфічний комбінат «Зоря».

Проте, будь-яких доказів того, що Васильківська міська виборча комісія Київської області уклала договір на виготовлення виборчих бюлетенів із Дочірнім підприємством «Поліграфічний комбінат «Зоря» позивач суду не надав. Суду не надано також доказів розгляду цього питання на засіданні комісії.

Разом з тим, судом встановлено, що членами Васильківської МВК виявлено факт відсутності у виборчому сейфі в приміщенні Васильківської виборчої комісії Київської області виборчої документації, що стосується укладення договору з поліграфією на виготовлення виборчих

бюлетенів, на підставі яких будуть обиратись голова та депутати Васильківської міської ради Київської області на місцевих виборах.

В той же час, оцінюючи правомірність дій відповідача, суд керується критеріями, які певною мірою відображають принципи адміністративної процедури та які повинні дотримуватися при реалізації дискреційних повноважень.

Так, за змістом положень частини третьої статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України, у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони: на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано; обґрунтовано, тобто вчинено через вмотивовані дії; безсторонньо, а саме без проявлення неупередженості; добросовісно, тобто щиро, правдиво, чесно; розсудливо, тобто доцільно з точки зору законів логіки і загальноприйнятих моральних стандартів; з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи несправедливій дискримінації, тобто з рівним ставленням до осіб; пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія).

З урахуванням швидкоплинності виборчого процесу, беручи до уваги той факт, що на час проведення засідання комісії членами Васильківської МВК був встановлений факт відсутності укладення будь-яких договорів про виготовлення виборчих бюлетенів для голосування на чергових виборах до Васильківської міської ради та Васильківського міського голови Київської області, оцінюючі в сукупності всі наявні докази, суд вважає, що оцінка дій чи бездіяльності Васильківської МВК має здійснюватись з урахуванням принципу пропорційності між вчиненими діями та переслідуваною метою, а саме забезпечення належного проведення місцевих виборів до Васильківської міської ради та Васильківського міського голови Київської області.

У зв'язку з зазначеними обставинами, суд вважає, що з метою проведення місцевих виборів та з метою захисту виборчих прав суб'єктів виборчого процесу, Васильківська міська виборча комісія Київської області правомірно прийняла рішення та визначила виконавцем з виготовлення виборчих бюлетенів для голосування на чергових виборах до Васильківської міської ради та Васильківського міського голови Київської області Товариство з обмеженою відповідальністю «Колофон», оскільки встановлено факт відсутності укладення договорів про виготовлення виборчих бюлетенів для голосування на чергових виборах до Васильківської міської ради та Васильківського міського голови Київської області.

При цьому, суд звертає увагу на те, що в разі неприйняття Васильківською міською виборчою комісією Київської області оскаржуваної постанови, вказані обставини могли б призвести до неможливості проведення виборів депутатів до Васильківської міської ради та Васильківського міського голови Київської області.

За таких обставин, суд дійшов висновку, що позов задоволенню не підлягає.

Керуючись статтями 2, 77, 90, 272 Кодексу адміністративного судочинства України, суд

ПОСТАНОВИВ:

У задоволенні адміністративного позову відмовити.

Стягнути з кандидата у депутати з виборів депутатів Васильківської міської ради ОСОБА_1 до Державного бюджету України судовий збір у розмірі 487 (чотириста вісімдесят сім) грн. 00 коп.

Постанова, відповідно до ч. 2 ст. 272 КАС України, набирає законної сили після закінчення строку апеляційного оскарження, а у разі її апеляційного оскарження – з моменту проголошення судового рішення суду апеляційної інстанції.

Постанова може бути оскаржена в апеляційному порядку до Київського апеляційного адміністративного суду у дводенний строк з дня її проголошення.

Головуючий -

Судді:

